

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GEZİ-YORUM

GERARD DE
NERVAL

GÉRARD DE NERVAL

Doğu'ya Yolculuk

BİRİNCİ CİLT

Doğu'ya Yolculuk

GEZİ-YORUM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

G rard de Nerval
(1808-1855)

Romantik  air, öykücü ve tiyatro yazarı G rard de Nerval, "El Desdichado" adlı  iriyle sembolizme, "Ejderha Kızlar" adlı kitabında yer alan soneleri ve "Aurelia"  yk s yle de ger ek st c l    öncülük etmiştir. Dünya edebiyatını olduğu kadar Türk edebiyatını da g cl  bir biçimde etkilemiş ve tıpkı Rimbaud gibi yapıtlarıyla olduğu kadar yaşamıyla da efsanele mi tir.

En önemli eserleri olan "Ejderha Kızlar"daki sonelerini ve "Sylvie ve Aurelia" adlı öykülerini tımarhanede yarı deli-yarı trans halde kaleme almıştır. Yaşamı d   ve gerçek arasındaki bir zaman yolculuğunda geçen ve sonunda bir kı  günü kendisini sokak lambasına asan G rard de Nerval'ın "Doğu'ya Yolculuk" adlı iki ciltlik ünlü seyahatnamesi de tıpkı hayatı gibi pek çok tartışmaya konu olmuştur.

İthaki Yayınları - 252
İthaki•Gezi-Yorum - 3
Takım ISBN 975-273-007-3
Cilt ISBN 975-273-006-X

Gérard De Nerval
Doğu'ya Yolculuk - Birinci Cilt

Kitabın özgün adı:
Voyage En Orient I

Çeviren: Nihan Özyıldırım
Yayına Hazırlayan: Zühre İlkelen

1. Baskı İstanbul, 2004

© Bu çevirinin bütün hakları İthaki Yayınları'na aittir.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın herhangi bir alıntı yapılamaz.

Yayın Koordinatörü: Füsun Taş
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Düzeltili: Şule C. Koçak
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Cemile Öz - Yeşim Ercan
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık
Cilt: Yıldız Mücellit

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlder Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
www.ithaki.com.tr
ithaki@ithaki.com.tr

DOĞU'YA YOLCULUK

Birinci Cilt

Gérard De Nerval

Çeviren: Nihan Özyıldırım

Bir dosta

Doğu'ya Yolculuk

I

I. CENEVRE YOLU

Kasımın ortasında Paris'ten yola çıkan bir gezginin uzak diyarlara yolculuğuna büyük bir ilgi duyacak mısın, bilmiyorum. Bu, oldukça tatsız bir aksilikler dizisi, yapacağım şey çok fakir bir tasvir, ufuksuz, manzarasız bir tablo. Yola çıkmadan önce yaptığımız üç-dört İsviçre ya da İtalya görüntüsünü; deniz hakkındaki hüznü hülyaları, göllerin engin şiirini, Alpler'i gösteren taslakları ve Paris burjuvazisine Montreuil ya da Montmorency'den daha uzağa gidememenin acısını hissettiren güneşin sevdiği iklimlerin bütün bu şiirsel bitki âlemini o tabloda kullanamam.

Melun, Montereau, Joigny'i geçiyoruz, Auxerre'de akşam yemeği yiyoruz; bütün buralarda çarpıcı hiçbir şey yok. Yalnızca, demiryollarının hemen hemen düz hattını izlemeye razı olmayacak kadar kaprisli, ertesi gün az çok dolu olarak geçebilecek posta arabalarının bütün ihtimallerine kendini bırakan bir yolcunun tedbirsizliğini hayal et! Bu gözüpek arkadaş, kendisini otelcinin iyi donatılmış masasına getirmiş olan hızlı *Laffitte et Caillard*'ı seve seve kaçırrı¹; yemeği yarıda bırakmak zorunda kalan diğer konukların talihsizliğine gülümser ve otelin gedikli

1) Bir tür at arabası işleten taşıma şirketi. (ç.n.)

müşterilerinden olup masa başında geçirecek daha bir saat zamanları bulunan üç-dört kişiyle huzur içinde kadeh tokuşturur. Kararından memnun bir halde, şehrin eğlenceleri hakkında bilgi edinir ve nihayet kendini, bir kilisenin tiyatroya dönüştürülmüş koro kısmında oynanan Buridan'da, Mösyö Auguste'un ilk oyununa sürüklenmeye bırakır.

Ertesi gün adamımız saatinde uyanır, iki gecelik uyumuştur, öyle ki, *Generale* çoktan geçmiştir. Neden önceki gün olduğu gibi *Laffitte et Caillard'a* binmesin? Kahvaltı eder; *Laffitte* geçer, ama yalnızca kabriyolede² yer vardır.

"Bundan başka bir de ticari *berlin*³ var," der, hoş bir yolcuyu tutmak isteyen otel sahibi.

Berlin saat dörtte, Lyon'a gitmekte olan dokuma işçileriyle dolu olarak gelir. Çok neşeli bir arabadır bu; yol boyunca şarkılar söylenmekte, sigaralar içilmektedir, ama üst üste iki sıra yolcuyla dolmuştur çoktan.

Geriye *Chalonnaise* kalıyor. –O da nedir?– Fransız arabalarının duayenidir. Saat beşte hareket eder; akşam yemeği yiyecek vaktiniz var.

Cazip bir fikir bu, yerime geri dönüyorum ve iki saat sonra kupa arabasına, arabacının yanına oturuyorum.

Sevimli bir adam bu; otelin masasındakilerdendi ve yola çıkmakta hiç de aceleci görünmüyordu. Demek ki arabasını çok iyi tanıyordu!

"Arabacı, şehrin yolları çok kötü!"

"Ah, bana bundan söz etmeyin mösyö! Belediye meclisinde artık bunu anlamayan bir sürü adam var... onlara İngiliz şose-leri, makadamlar⁴, ahşap yollar, tüy gibi yumuşacık yollar teklif

2) Cabriolet: Adını aynı addaki iki tekerlekli, tek atlı, körüklü, hafif binek arabasından alan dar koltuk. (ç.n.)

3) Berline: Üstü kapalı ve dört tekerlekli binek arabası. (ç.n.)

4) Makadam: Kurulmuş taş döşenip silindiri geçirilerek yapılan yol. (ç.n.)

ettiler! Ama onlar çakılları, moloz taşlarını, arabaları zıplatmak için bulabilecekleri her şeyi daha çok seviyorlar!"

"Ama, sürücü, işte topraktayız ve neredeyse aynı oranda zıplıyoruz."

"Ben farkında değilim mösyö... at tırışta gidiyor da."

"At mı?"

"Evet, evet, ama yokuş için başka bir tane daha alacağız."

Bir sonraki posta menzilinde *Chalonnaise*'i, bu son derece eski eseri incelemek için indim. Bir müzede, çıkırlıklı tüfeklerin, çakmaklı topların ve ahşap matbaaların yanında boy göstermeye layıktı. *Chalonnaise*, bugün belki de Fransa'nın yaylı olmayan tek arabasıdır.

Gerisini anlarsın; ancak, üst bölümün kayışlarına ara sıra asılıp dinlenebilme, otuz altı saatlik atsız bir tırış dersi ve nihayet, sabahın saat ikisinde, mevsimin en zorlu fırtınalarından birinde Chalon sokaklarına bırakılış.

Buharlı gemi sabah saat beşte kalkıyor. Çok iyi. Tek bir dükkan açık değil. Buranın Chalon-sur-Saône olduğu kesin mi?... Ya bir de Chalons-sur-Marne ise!... Hayır, üzerinden ırmağa doğru hoşça kayılan çakıltaşlı basamaklarıyla Chalon-sur-Saône limanının ta kendisi bu, iki rakip gemi sürat mücadelesini beklerken yan yana dinleniyorlar henüz; bir tanesi daha geçenlerde düşmanını batırmıştı.

Buharlı gemi çoktan şişman tüccarlar, İngilizler, gezici satış memurlarıyla ve berlinin neşeli işçileriyle doldu bile. Bütün bunlar Fransa'nın ikinci şehrine doğru iniyorlar; ama ben, ben Mâcon'dan ileri gitmiyorum. Mâcon! Üç yıl önce, daha uygun bir mevsimde yine bu şehrin önünden geçiyordum; İtalya'ya doğru iniyordum ve köprüünün üzerine dev üzüm salımları sunmaya gelen ve neredeyse İsviçreli gibi giyinmiş genç kızlar, Paris'ten beri görmüş olduğum ilk güzel halk kızlarıydı. Ger-

çekten de bir Parislinin güney şehirlerinde rastlanabilecek köylü ve işçi kızların güzelliğine dair hiçbir fikri yoktur. Mâcon yarı yarıya İsviçre, yarı yarıya güney şehridir, şunu da söyleyeyim ki, oldukça da çirkindir.

Bana Mösyö de Lamartine'in büyük ve loş evini gösterdiler; yukarıda güzel bir kilise var. Güneşin bir bakışı yuvarlak kiremitli düz çatıları bir an canlandırdı ve duvarlar boyunca birkaç sararmış asma yaprağını belirginleştirdi; yaprakları dökülmüş ağaçlarla dolu gezinti yeri hâlâ bu ışığın altında gülümsüyordu.

Bourg arabası saat ikide kalkıyor; Mâcon'un bütün gizli köşelerini gezdik, biraz sonra yazın öylesine güleryüzlü olan Bresse'in o tekdüze kırlarını usulca geçiyoruz; ardından, saat sekize doğru Bourg'a ulaşıyoruz.

Bourg her şeyden önce, eğer gecenin içinde iyi seçebildiysem, Bizans -ya da belki Saint-Eustache'ta hayranlık uyandıran şu Yarı-Rönesans- mimarisinin en büyüleyici örneklerinden biri olan kilisesiyle dikkati çekmeyi hak ediyor. *Chalonnaise* ile yolculuktan iyice yıpranmış bir yolcunun, tamamıyla karanlıkta kalan bu kuşkuyu aydınlatamamış olmasını herhalde affedersin.

Harita üzerinde yolumu iyice incelemiştim. Nakliye örgütlerine, *Laffitte* arabalarına, postaya bakılırsa, sözün kısıası resmi rotaya göre, Lyon'a kadar ulaştıktan sonra oradan Cenevre'ye giden bir posta arabasına binebilirdim; fakat yol bu yönde kocaman bir dönemeç oluşturunuyordu. Lyon'u bilirim, ama Bresse'i bilmem. Ben de yolu çaprazlama dedikleri biçimde gittim... Bu en kısa yol mu?

Eğer heyecanlı bir yolcunun yapmacıksız günlüğü ona benzemeyi göze alacak olanlar için birkaç fayda sağlayacaksa, şunu bilesin, Bourg'dan Cenevre'ye doğrudan araba yok. Lyon'a doğru on sekiz fersahlık bir kıvrım yap Pont-d'Ain'e doğru on beş fersah geri dön; sonuçta on saat kaybederek meseleyi çöz-

müş olacaksın.

Ama Bourg'dan Pont-d'Ain'e gidip orada Lyon arabasını beklemek daha kolay.

"Buna hakkınız var," deniyor bana, "araba saat on birde geçiyor, sabah saat üçte varmış olursunuz."

Söylenen saatte kötü bir araba geliyor ve dört saat sonra arabacı, ayaklarımın dibinde valizimle beni anayola bırakıyor.

Hafiften yağmur yağıyordu, yol karanlıktı, ne bir ev ne bir ışık görünüyordu. "Dosdoğru yolu takip edeceksiniz," diyor arabacı iyi yüreklilikle. "Yaklaşık bir buçuk kilometre sonra bir han göreceksiniz, eğer yatmamışlarsa size kapıyı açarlar."

Ve araba Lyon'a doğru yoluna devam ediyor.

Valizimi ve şapka kutumu alıyorum... Sözü edilen hana ulaşıyorum; bir saat boyunca bir taşla kapıya vuruyorum... Ama bir kere içeri girdikten sonra bütün sıkıntılarımı unutuyorum...

Pont-d'Ain hanı bolluk içinde bir han. Ertesi sabah aşağı inerken, kendimi koskocaman, muazzam bir mutfağın içinde buluyorum. Kümes hayvanları şişlerde dönüyor, balıklar fırınlarda pişiyordu. Zengin bir sofranın çevresinde heyecanlı, hareketli zengin seyisleri oturuyordu. Hancı şişman bir adam, karısı güçlü bir kadındı, her ikisi de çok sevimliydiler.

Cenevre arabası konusunda biraz endişeliydim. "Mösyö," dediler bana, "araba yarın saat ikiye doğru geçecek."

"Ah! Ah!"

"Ama bu akşam posta geliyor."

"Posta mı?"

"Evet, posta."

"Çok iyi."

Bütün gün boyunca dolaşmaktan başka yapacak bir şeyim yok. 13. Louis zamanından kalma taş köşeli, tuğladan bir yapı olan hanın görünümüne hayranlık duyuyorum. Hayvanlar, ço-

cuklar ve sarhoş köylülerin doldurduğu tek bir yoldan oluşan köyü geziyorum –günlerden pazardı– ve Ain'in, hızlı akıntısıyla sayısız değirmeni döndüren olağanüstü mavi ırmağın yatağını izleyerek geri dönüyorum.

Akşam saat onda postacı geliyor. O yemeğini yerken yerimi göstermek için beni, arabasının durduğu arabalığa götürüyorlar.

Sürpriz! Bir sepetti bu.

Evet, eski bir araba tabanının üzerine oturtulmuş basit bir sepet, paket ve mektup taşımak için mükemmeldi, ama yolcu da orada basit bir koli durumuna düşüyordu.

Yaslı ve gözleri yaşlı bir genç hanım bu inanılmaz araçla Grenoble'dan geliyordu; onun yanına yerleşmek zorunda kaldım.

Paketlerin arasında sabit bir konuma yerleşmenin imkansızlığı kaderlerimizi mecburen birleştiriyor. Sonunda kadın, Grenoble'da vefat eden bir amcanın sebep olduğu gözyaşlarına ara veriyor. Ferney'e, ailesinin memleketine geri dönüyormuş.

Epeyce Voltaire'den söz ettik. Sürekli iniş ve yokuşlardan dolayı yavaş yavaş gidiyorduk. Kendi arabasına girip oturmayacak kadar kibirli olan postacı, zaman zaman uçurumların kenarına pek yaklaşan atı alttan kırbaçlıyordu.

Sağ tarafımızda, yolun birkaç yüz ayak aşağısında Rhone akıyordu; kayalıkların arasında, orada burada gümrük karakolları göze çarpıyordu, zira ırmağın diğer kıyısı Savoie sınırıydı.

Zaman zaman, bizim geçişimizle uyanan hayvanların bağrışlarından başka hiçbir şeyin duyulmadığı kasabalarda, köylerde bir anlığına duraklıyorduk. Postacı, görünmeyen ellere ya da ayaklara paketler fırlatıyordu ve ardından, küçük atının tırısı kalkmasıyla yeniden yola koyuluyorduk.

Şafak vaktine doğru dağların tepesinden, engin ve ufku

uzaktan bir deniz gibi kesen büyük bir su yüzeyi fark ettik; Lemon Gölü'ydü bu.

Bir saat sonra Ferney'de, Cenevre omnibüsünü bekleyerek kahve içmekteydik.

Buradan ayrıldıktan iki saat sonra, hâlâ yeşil kırlardan, olağanüstü bir yöreden, bahçelerin ve neşeli villaların arasından geçerek Jean-Jacques Rousseau'nun memleketine gelmekteydim.

Cenevre'de yemekler oldukça iyi ve halk çok sevimli. Herkes mükemmel Fransızca konuşuyor, ama biraz Marsilya telaffuzunu hatırlatan bir tür şiveyle. Kadınlar çok güzel ve hemen hemen hepsi onların diğerlerinden ayırt edilmesini sağlayacak bir görünüşe sahip. Saçları genellikle siyah ya da kestane, ama tenlerinin parlak bir beyazlığı ve inceliği var, hatları düzgün, yanakları renkli, gözleri güzel ve sakin. Bana öyle geldi ki en güzelleri geçkinlerdi ya da daha doğrusu kesinlikle yaşlı olanlar. Kolları ve omuzları hayranlık uyandırıcı, ama belleri biraz kalın. Bunlar, Sainte-Beuve'ün düşüncelerindeki kadınlar, *lakist*⁵ güzellikler ve mavi çorapları⁶ varsa da, içinde çok güzel bacakları olmalı.

II. BÜYÜKELÇİLİK ATAŞESİ

Bana hâlâ nereye gitmekte olduğumu sormadın; bunu ben kendim biliyor muyum? Görmediğim ülkeleri görmeye çalışacağım; üstelik bu mevsimde yol seçmek mümkün değil; karın, selin, hırsızların istila etmediği yol hangisiyse ondan gitmek gerekiyor. Buraya kadar en korkunç olanları sel hikayeleriydi. Bi-

5) *Lakist*: İngiltere'nin kuzeybatısındaki göller civarında oturan ya da oraya sık sık giden, doğa ve aile hayatına dair tasvirlerle ağırlık veren İngiliz şairler için kullanılır. (ç.n.)

6) *Bas-bleu* (mavi çorap), kendini beğenmiş kadın yazar anlamında kullanılır. (ç.n.)

ze daha yeni bir tane anlattılar, öyle garip bir durum ki, sana da yollama isteğine karşı koyamıyorum.

Şu son günlerde, resmi yazılar taşıyan bir ulak sınırı geçerek İtalya'ya girdi. Değerli kağıt ve para dolu yeni bir posta arabasının güzel koltuğunda devlet hesabına yolculuk etmekten fazlasıyla gururu okşanan basit bir *ataşe* idi adam; kısacası iyi durumda bir genç adamdı, sarınıp sarmalanmış uşağı arkada oturuyordu.

Gün batmaktadır, yolun birçok yeri sular altındadır, diğerlerinden daha hızlı bir sel gelmektedir. Arabacı bunu da aşabileceğini umar, ama hiç de öyle olmaz; işte sular arabayı sürüklemekte ve atlar yüzmektedir. Arabacı soğukkanlılığını kaybetmez, koşumları çözmeyi başarır ve gözden kaybolur.

Uşak oturduğu yerden aşağı atlar, birkaç kulaç atar ve kıyıya ulaşır. Bu esnada sımsıkı kapalı ve daha önce de söylediğimiz gibi yepyeni posta arabası söz konusu ırmaktan sakince aşağı kaymaktadır. Peki bu sırada *ataşe* ne yapmaktadır?... Bu mutlu çocuk uyumaktadır.

Bununla birlikte, *ataşenin* daha ilk sarsıntılarla uyandığı anlaşılıyor. Meseleyi soğukkanlılıkla karşılayarak arabasının daha uzun süre bu şekilde yüzemeyeceğine hükmeder, aceleyle giysilerini çıkarır, henüz suların ulaşmamış olduğu kapısının camını indirir, tebligatlarını dişlerinin arasına alır ve narin vücutlu olduğu için kendini dışarı atmayı başarır.

Ataşe cesurca yüzerken uşağı da yardım bulmaya uzağa gitmiştir. Böylece bizim diplomat kıyıya ulaştığında, aynen ilk insan gibi, kendisini yeryüzünde yalnız ve çıplak bulur. Arabasına gelince, çoktan uzaklara yelken açmıştır.

Neyse ki, genç adam birkaç adım attıktan sonra bir Savoie kulübesi fark eder ve hemen gidip sığınmak için başvurur. Evde yalnızca iki kadın vardır, *teyze ile yeğen*. Anatomi modeli kı-

lığındaki bir beyefendinin kendilerine doğru geldiğini görünce attıkları çığlıkları ve çıkardıkları haçları tahmin edebilirsiniz.

Ataşe onlara, başına gelen aksiliğin sebebini anlatmayı başarır ve teyzeye, evin yanında gördüğü çalı demetini ateşe atmasını, bunun karşılığında iyi para ödeneceğini söyler. "Ama," der teyze, "çırılçıplak olduğunuza göre paranız da yok demektir." Bu düşünce, karşı çıkılabilecek gibi değildir. Neyse ki o sırada uşak eve gelir ve bu da olayların çehresini değiştirir. Çalı demeti tutuşturulmuştur, ateşe bir örtüye sarınır ve uşağına akıl danielır.

Bölgede başvurulabilecek hiçbir yer yoktur; burası, iki fersahlık bir çember içindeki tek evdir; dolayısıyla yardım bulmak için sınırı geçmek gerekecektir. "Ve para bulmak için!" der ateşe Frontin'ine⁷

Uşak ceplerini karıştırır ve Alceste'in⁸ uşağı gibi, ancak, hepsi de fazlasıyla ıslanmış bir iskambil kağıdı, bir sicim ve birkaç bozuk para çıkarır.

"Mösyö!" der, "bir fikrim var! Ben sizin örtünüze sarınayım, siz de benim elbiselerimi giyin. Hızlı yürürseniz dört saat sonra A... 'da olursuz ve geçişimiz sırasında bizi onca itibarla karşılayan iyi yürekli general T... 'yi bulursunuz."

Ataşe bu teklif karşısında titrer; bir uşak elbisesini sırtına, bir uşak pantolonunu bacağına geçirmek ve A... halkının, oranın komutanının ve karısının karşısına bu kıyafetlerle çıkmak! Ruy Blas⁹ oyununu o kadar çok kez izlemişti ki, bu çözümü kabul edemezdi...

"Hatuncağızım," der ev sahibesine, "sizin yatağınıza uzanaçağım ve A... şehrine para bulmaya yolladığım uşağımanın dön-

7) Frontin: XVII. ve XVIII.yy. komedilerinde bir uşak. (ç.n.)

8) Molière'in "Le Misanthrope" oyununun baş kişisi. (ç.n.)

9) Ruy Blas: Victor Hugo'nun, İspanyol saray çevresinde geçen manzum dramı. (ç.n.)

mesini bekleyeceğim."

Savoie'lı kadın ona pek güvenmemektedir, ayrıca yeğeniyle birlikte bu yatakta yatmaktadır ve başka da yatakları yoktur. Bununla birlikte elçimizin diplomasisi bu son engel karşısında da zafer kazanır. Uşak gider ve efendi, bir saat önce böylesine üzücü bir şekilde bozulan uykusuna devam eder.

Şafak vakti ataşe kapıdaki gürültüyle uyanır. Peşinde yedi tane mızraklı süvariyle birlikte gelen uşağıdır bu. General genç dostu için bundan daha az bir şey yapmayı düşünmemiştir... Mesela, hiç para göndermemiştir.

Ataşe yatağında zıplar.

"Hay şeytan, general bu yedi mızraklı süvariyle ne yapmamı istiyor? Savoie'yı fethetmenin sırası değil!" "Ama mösyö," der uşak, "bunlar arabayı çekip çıkarmak için."

"Araba nerede peki?"

Bölgeye dağılırlar. Sel hâlâ bütün heybetiyle akmaktadır, ama araba en ufak bir iz bile bırakmamıştır. Savoie'lı kadınlar endişelenmeye başlarlar. Neyse ki genç diplomatımızda çare tükenmemektedir. Elinde resmi yazılarıyla, bir saat bile kaybetmesinin taşıdığı önem konusunda mızraklı süvarileri ikna eder ve askerlerden biri ona üniformasını ödünç verip, tercihinine göre onun yerine yatakta ya da örtüye sarınıp ateşin önünde beklemeye razı olur.

Ataşe nihayet, Savoie'lı kadınlara bir mızraklı süvariye rehin bırakarak A... 'ya doğru yola çıkar (bundan iki hükümet arasındaki uyumu bozabilecek herhangi bir sonuç çıkmadığını ümit edebiliriz). Şehre ulaşıncı komutana gider; adam onu üniformasının içinde tanımakta güçlük çeker.

"Fakat general, sizden bana giyecek ve para göndermenizi rica etmiştim..."

"Demek, arabanız kayıp?" der general.

"Şu âna kadar haber yok, siz bana para verdiğinizde buralılara onu sudan çıkarttırmam muhtemel."

"Bize bedavaya gelen mızraklı süvarilerimiz varken neden bölge halkını kullanasınız?"

"Fakat general, mızraklı süvarilerle her şeyi yapamayız! Ve bana başka birkaç giyecek ödünç verdiğinizde..."

"Bu sizde kalabilir, depoda bunlardan daha var..."

"İyi! Bana vereceğiniz parayla ulaşımımı sağlayabilirim."

"Affedersiniz sevgili dostum, kullanılabilecek fonum yok; ama askeri otoritenin hizmetinize verebileceği bütün yardım..."

"General, Tanrı aşkına, mızraklı süvarilerinizden artık söz etmeyelim!... Şehirde para bulmaya çalışacağım ve yine de size minnettarım."

"Tamamıyla hizmetinizdeyim, sevgili dostum."

Ataşe, şehrin belediye başkanı ve noteri üzerinde çok küçük bir etki yaratır, hele de üzerinde taşıdığı kıyafetle. En yakın kaymakamlığa kadar gitmek zorunda kalır, burada, uzun görüşmelerden sonra, ihtiyacı olan şeyi elde eder. Araba sudan çıkarılır, mızraklı süvari kurtarılır, Savoie'lı kadınlara konukseverliklerinin karşılığı fazlasıyla ödenir ve diplomatımız yeniden yola koyulur.

Bunun üzerine bir vodvil yapılabilir, yine de bazı ayrıntıları abartarak. Rehin bırakılan mızraklı süvari devamlı yatağın içinde kalamaz; Savoie'lı genç kız ona bir elbise ödünç verir. O giysinin içinde süvariye pek sevimli bulurlar. Birlikte çok eğlenilir; ufukta bir evlilik görünmektedir ve drahomayı атаşe öder.

Ama yalnızca tiyatrodaki çözüme varılır; gerçekteyse çözüm hiç yoktur.

Aslında bu felaketler beni korkutuyor; neden, kadınların bu kadar güzel, yemeklerin oldukça iyi, şarabın bizim Fransız şarabı olduğu ve heyhat, yalnızca Paris'ten gelen küçük miktarlar

hariç, taze istiridyenin bulunmadığı bu güzel Cenevre şehrinde ilkbaharı beklemeyeyim.

Eğer fikir değiştirsem sana yazarım.

III. İSVİÇRE MANZARALARI

İşte sonunda Cenevre'ye ulaştım; fakat heyhat, hangi yollar ve hangi arabalarla! Ama aslına bakarsan, eğer herkes gibi, bir posta arabasının rahat koltuğunda veya iyi bir kupa arabasında, atkılara, paltolara, mantolara sarınmış olarak, ayaklarımda tüy-lü terlikler, altımda bir minderle yolculuk etmiş olsaydım sana ne yazacaktım?... Biraz tesadüfe bağlı kalmayı seviyorum; demiryolu istasyonlarının numaralandırılmış kesinliği, tam saatinde ve hep aynı günlerde gelen buharlı gemilerin belirliliği ne bir şair, ne bir ressam, hatta ne basit bir arkeolog ya da benim gibi bir koleksiyoncu için hiç de eğlenceli değil.

Cenevre'nin beden zevklerine düşkün hayatı ilk yorgunluk-larımı tamamıyla aldı. Nereye gidiyorum? İnsan kışın nereye gitmeyi dileyebilir? İlkbaharla buluşmaya gidiyorum, güneşle buluşmaya gidiyorum... Güneş, Doğu'nun renkli sisleri içinde, gözlerimin önünde alev gibi parlıyor. Şehrin bir tür asma bah-çeyi çevreleyen yüksek taraçalarında dolaşırken böyle düşün-düm. Buradan güneşin batışı muhteşem.

Bunlar elbette, ufkun her köşesinden görülen yüce Alpler. "Ama Mont-Blanc nerede?" dedim kendi kendime ilk akşam; gölün kıyılarını izledim, surların etrafını dolaştım, hiç kimseye "Mont-Blanc nerede?" diye sormaya cüret edemedim. Ve so-nunda, hayal gücümün rüyasını beyaz ve kırmızı dev bir bulut şekli altında gerçekleştiren dağa hayran oldum. Ne yazık ki, ben kendi kendime, en tepeye çıkıp da üç renkli bayrağımızı diker-sem nasıl tehlikelerle karşılaşım diye düşündüğüm, zirvesin-

deki lekesiz karın üzerinde siyah ayıların dolaştığını görür gibi olduğum sırada, birdenbire benim dağımın dayandığı bir şey kalmadı; gerçek Mont-Blanc'a gelince, benim üzerimde artık fazla etki yaratmamış olmasını anlayacaksınız.

Ama bu batan güneşin altında, engin ufku ve dallarında yaprakları dökülmüş yaşlı ıhlamur ağaçlarıyla Cenevre gezintisi çok güzeldi. Şehrin geriye dönüldüğünde fark edilen kısmı da göz atmak için çok iyi düzenlenmiş ve seyretmesi gezmesinden daha hoş kat kat sokaklar ve taraçalar sergiliyor.

Göle doğru inerken, Paris sokaklarını andıran bir büyük sokak, üzerinde en zengin mağazaların bulunduğu Corraterie sokağı takip ediliyor. Ama yine de, bu sokakla köşe oluşturan ve bir bölümü limanı gören Lemane sokağı en çok alışveriş edilen ve en hareketli sokak. Öte yandan, Cenevre, bütün güney şehirleri gibi yalnızca çakıltaşlarıyla döşenmiş. Antik tarzdaki uzun, karanlık geçitler, sokaklar arasındaki bağlantıyı sağlıyor. Gölün arka kısmını ve Rhône'un kaynağını kaplayan fabrikalar da şehre özgün bir görüntü verir. Sana Rhône'un diğer kıyısında kurulmuş ve tamamıyla Rivoli sokağı zevkine uygun inşa edilmiş yeni mahalleden, vaktiyle Yunanların ve siyahların yararına satılan sayısız taşbaskı portrelerini bildiğin insansever Eynard'ın sarayından da söz edeyim mi? Ama köprünün ortasında, üzerinde Jean-Jacques Rousseau'nun heykelinin bulunduğu ağaçlıklı doldurma setin üstünde dursak daha iyi. Büyük adam burada, Romalı kıyafetleri içinde, IV. Henri'nin Yeni Köprünün üzerindeki duruşuyla; yalnızca Rousseau, bir filozofa yakışacağı gibi ayakta duruyor. Gözleriyle Rhône'un gölden çıkan, öylesine güzel, öylesine berrak, öylesine hızlı ve Çar Alexandre'a Neva'yı anımsatacak kadar mavi, deniz kadar mavi akıntısını izliyor.

Tamamıyla şehrin ritimlerinin içine sıkışmış durum-

daki Leman Gölü'nün uç tarafı, su değirmeni ya da çamaşırhanesi olarak hizmet veren o çirkin kulübelerle kaplı; bu da etkileyici olmaktan çok çeşitlilik arz eden bir görünüş veriyor. Bunun aksine, buharlı gemi, küçük teknelerle dolu limandan çıkarken, insan şehre sırtını verip Lozan'a dönerse manzara tamamıyla bir açık deniz yanılsaması sunuyor. Bununla birlikte, her iki kıyı da asla tamamen gözden kaybolmuyor, ama dipteki hat gök rengi dalgalarıyla net bir şekilde ufku çizer, uzaklarda beyaz yelkenler dalgalanıyor ve yükselen güneşin altında, saraylar ve şehirler aralıklarla parıldarken kıyılar bir morluk altında siliniyor. Bu, Napoli körfezinde, yanaşmadan önce, onca uzun zaman izlenen o şen geçitlerin silikleşmiş bir görüntüsüdür. Biraz sonra gemi Lozan'a uğruyor ve beni bütün bagajlarımla birlikte kıyıya, gümrükçülerin kolları arasına bırakıyor. İsviçrelinin bayıldığı Fransız puolarından (gerçek tekel malı) sokmadığım iyice anlaşıldıktan sonra beni, eşyalarımı paylaşmaya davranan dört hamala teslim ediyorlar. Bir tanesi valizimi taşıyor, diğeri şapkamı, diğeri şemsiyemi; diğeri hiçbir şey taşımıyor. Sonra, bana bin bir zorlukla, –zira Fransız dili burada son buluyor– hep yokuş yukarı tırmanarak yaya gidilecek bir fersahlık yol olduğunu anlatıyorlar. Bir saat sonra, dünyanın en sarp ve en neşeli yolundan geçerek Lozan'a ulaşıyorum ve halk için gezi alanı ve gazinonun bahçesi olarak kullanılan büyüleyici düzlüğü baştanbaşa kat ediyorum.

Buradan bakıldığında görüntü hayranlık uyandırıcı. Sol tarafta, yüce dağların koca gölgeleriyle kararmış, yine onların arasında kaybolup giden bir ırmak belli belirsiz akarken, sağ tarafta, güneş ışıklarıyla parıldayan göl göz alabildiğine uzanıyor. Karlı zirveler bu opera manzarasını taçlandırıyor ve taraçanın altında, ayaklarımızın dibinde sararan asmalar göl kıyısına kadar bir halı gibi seriliyor. İsviçre doğasının –bir sanatçının teri-

miyle- “abartı” sı işte böyle; dekorasyondan sulu boya resme kadar her yerde bunu görmüştük; yalnızca yerel giysileri içinde bura halkı eksik, ama halk onları yalnızca İngilizlerin geldiği mevsimde giyiyor, onun dışında senin benim gibi giyinmiyorlar. Şimdi Lozan’ı dünyanın en hoş şehri sanmaya kalkma sakın. Hiç de öyle değil. Lozan tamamıyla merdivenli bir şehir; mahal- leler katlara ayrılıyor, katedral en azından yedinci katta. Çok güzel bir gotik kilise; İsviçre’nin tüm katedralleri gibi, dışı gör- kemli, içi soğuk ve çıplak; Protestanların kullanımına verilme- siyle bozulmuş, yoksullaşmış.

Göze batır, gösterişli birçok rüzgar fırladığıyla çok hoş görü- nümlü sivri çatılar pek bol.

Akşam yemeğini düşünerek kiliseden çıktığımda, her yerde, yemek saatinin geçtiği cevabı verildi bana. Sonunda, en göz önündeki yer olan gazinoya gittim; İngiliz beylerin tuhaf fante- zilerine alışık olan gazino sahibi isteğim karşısında gülümse- mekle yetindi ve benim için bir piliç kestirmeye razı oldu.

Aslına bakılırsa pek de eğlenceli olmayan bu şehri, bir posta arabasının içinde, benim gibi Bern’e giden Lozanlı iki şişman hanımın arasında, sıcacık, taş kesilmiş halde tırmanırken mem- nundum.

İşte sonunda, bize bütün bir edebiyat ve bütün bir siyaseti miras bırakmış olan bu mistik ve hülyalı küçük Fransa’dan ay- rılıyorum; bu kez gerçek İsviçre’ye iştahla dişlerimi geçirece- ğim. Solumuzda bıraktığımız ve bütün gece bize gümüşü yansı- malar fırlatan şu göl, Neuchâtel Gölü. Tırmanıyoruz ve iniyo- ruz, ormanları ve ovaları geçiyoruz ve Alpler’in beyaz dişleri ufukta daima parlıyor. Gün batarken, güzel bir taş döşeli yolda ilerliyoruz, birçok kapının altından geçiyoruz, Waverley¹⁰ roma- nındaki Bradwardine ailesi ayıları gibi, her tarafta kocaman, taş-

10) Waverley: Walter Scott’un bir romanı. (c.n.)

tan ayı yontularına hayran oluyoruz; Bunlar Bern'in armaları. İsviçre'nin muhakkak ki en güzel şehri olan Bern'deyiz.

Hiçbir yer açık değil. Kenarı, devasa evleri taşıyan ağır kemerlerle çevrili, yarım fersahlık büyük bir caddeyi kat ediyorum; uzaklarda, üzerlerinde geniş kadranslar görülen dörtköşe büyük kuleler var. Burası, saatin kaç olduğunun en iyi bilindiği şehir herhalde. Taş döşeli yolun ortasında, birbirlerinden yaklaşıp yüz adım mesafeyle ayrılan bir dizi anıtsal çeşmeyi birleştiren üzeri tahtalarla kaplı geniş bir dere bulunuyor. Çeşmelerin her biri, mızrağını sallayan güzel bir şövalye heykeliyle korunmuş. Mimari açıdan rokoko zevki yansıtan evler de hanedan armaları ve işaretleriyle süslü; Bern yarı burjuva, yarı aristokrat bir görünüme sahip; zaten bu da ona her bakımdan uyuyor. Daha dar olan diğer yollar da hemen hemen aynı tarzda. Sol tarafa doğru inerken, Cenevre'de, Lemman Gölü'nün olduğu gibi, ahşap kulübeler arasına iyice sıkışmış, üzeri de onlarla örtülmüş bir ırmak buluyorum. O kulübelerin arasında *banyo* adını taşıyanlar da var ve bunlar da diğerlerinden daha iyi dekore edilmiş değil. Bu, Casanova'nın anılarında, buralarda, müşteriye kantonun en masum kızları arasından seçilen çıplak hamamcılarının hizmet verdiğini iddia ettiği bölümü aklıma getirdi. Bunlar, başkaca örtü taşımadıkları için, utangaçlıklarından sudan hiç çıkmaz, fakat Rubens'in ırmak tanrıçaları gibi etrafınızda döner dururlarmış. Daha sonraki gezginlerin tanıklıklarına rağmen, bu 18.yy Bern âdetinin korunduğundan kuşku duyuyorum. Zaten, bu mevsimde soğuk suyla yıkanma uzaktan yakından şehveti andırır her türlü duyguyu öldürecek bir şey olurdu.

Büyük caddeyi yeniden tırmanırken yemek yemek istiyorum ve bu amaçla, tamamıyla armalar ve saçaklarla süslenmiş, deyim yerindeyse aristokratik bir han olan Gentilshommes hanına giriyorum; bana, henüz yemek saati olmadığı cevabını ve

riyorlar; Lozan'daki akşam yemeğimin tersine yankısıydı bu. Bu durumda, şehrin diğer yarısını gezmeye karar veriyorum. Hep büyük ve ağır evler, paket taşı döşeli güzel bir yol, güzel kapılar, kısaca, tüccarların dediği gibi, zengin bir şehir. Gotik katedral Lozan'daki katedral kadar güzel, ama daha sert bir zevki yansıtıyor. Taraçalı bir gezinti alanı, İsviçre'nin bütün gezinti alanları gibi, vadiler ve dağlardan oluşan geniş bir ufka açılıyor; daha önce, sabah gördüğüm ırmak da bu tarafta kıvrılıyor; bu hat boyunca dizilmiş olan muhteşem evlerin ya da sarayların, kayalık yatağına kadar inen, bahçelerle kaplı üç dört katlı taraçaları var. İnsanın bakmaktan asla sıkılmayacağı çok güzel bir görüntü bu. Şimdi, Bern'de bir gazino ve bir tiyatroyla çok sayıda kitapçı bulunduğunu, buranın kordiplomatığının ikamet yeri ve İsviçre aristokrasisinin güvencesi olduğunu; Almancadan başka dil konuşulmayıp epeyce kötü yemekler yendiğini öğrendiğinde, burası hakkında gereken her şeyi öğrenmiş olacaksın ve Zürih'e doğru yola çıkmakta acele edeceksin.

Böylesine önemli yerleri bunca hızlı geçtiğim ve bunca kötü tasvir ettiğim için beni affet, ama bütün bu manzaraları ve bütün muhtemel yolculuk izlenimleriyle İsviçre, benim için olduğu gibi senin için de tanıdık olmalı, öyle ki, ilginç şeyleri görmek için yolumuzdan sapmamıza hiç de gerek yok.

Ben basitçe, ülkenin yollarını, arabaların sağlamlığını, orada burada, şu an içerisinde ne söylendiğini, ne yapıldığını, ne yendiğini ortaya koymak istiyorum.

Zürih'in düzgün olmayan taş yolu, bizi sabahın beşinde uyandırıyor. İşte Profesör Strauss'un küstah takkesini düşürerek Guillaume Tell'in güzel günlerini canlandıran bu meşhur şehir; işte, zamanında üzerinden silahlı köylü birliklerinin indiği bu dağlar; işte, Ciceri Gölü'ne benzeyen bu güzel göl. Bunların dışında bu yer, olabildiğince bayağı. Harikulade bir işçilikle

yapılmış parmaklıkları ve balkonlarıyla, çakıltaşları ve etrafı çevrelenmiş heykellerle süslü birkaç eski ev hariç. Bu şehir, doğal konumunun sağlayabileceğinin çok altında. Gölü ve dağları ona zaten olağanüstü görüntüler sağlıyor. Constance'a giden yol, uzun süre bu geniş panoramaya hakim olarak devam ediyor ve gün boyunca vadilerin ve dağların oluşturduğu en güzel tezatların ortasından ilerliyor.

Manzara daha şimdiden yeni bir karaktere büründü bile. Yeşil Schwaben'ın daha az engebeli görüntüsü bu; şunlar, hâlâ çok geniş olan ama yer yer yollar ve tarlalarla seyrelmiş bulunan Karaorman'ın dalgalı geçitleri. Öğlene doğru, büyük caddesi yaldızlı tabelalarla parlayan son İsviçre şehrini de geçiyoruz. Burası tamamiyle bir Alman şehrinin görünümüne sahip; evler boyalı, kadınlar güzel, tavernalar tütün çekenler ve bira içenlerle dolu. O halde, fazla bir üzüntü duymadan İsviçre'ye hoşçakal diyebiliriz. Bir saat sonra, arabacımızın rengi maviden sarıya dönüyor. Yolun işaret kazıkları üzerinde, altın sarısı ve kırmızı alanın içinde parıldayan Zoeringen aslanı iki ülkenin sınırını belirliyor. İşte artık Constance topraklarındayız ve daha şimdiden göl, dağların aralıklarından parlıyor.

IV. CONSTANCE GÖLÜ

Constance! Güzel bir isim ve güzel bir hatıra! Avrupa'nın, konumu en iyi olan şehri bu, Avrupa'nın kuzeyiyle güneyini, batısıyla doğusunu birleştiren görkemli mühür. Nasıl Rhône Irmağı Lemman Gölü'nden çıkarsa buranın gölünden de Ren Irmağı çıkıyor ve beş millet¹¹ onun sularından içmeye geliyor. Constance kenti, Ren'in iki kıyısı üzerine, devasa bir gölün ağzına sakince uzanmış küçük bir İstanbul. Şehre doğru, kırmızıya

11) Bugün Almanya, Avusturya ve İsviçre'nin paylaştığı Constance Gölü'ne kitabın yazıldığı tarihte beş ülkenin kıyası vardı. (yhn.)

çalan düzlüklerin, hâlâ namını dünyaya yayan kutsanmış bağlarla kaplı tepelerin arasından uzun süre iniliyor; ufuk muazzam ve bu ırmak, bu göl, bin olağanüstü görünümüne bürünen bu şehir. Yalnızca, kapıların yakınına gelindiğinde, katedralın düşünüldüğünden daha az etkileyici, evlerin gayet modern olduğunu, Ortaçağdaki kadar dar yollarda kaba bir pislikten başka bir şey kalmadığını görmeye başlıyoruz. Bununla birlikte, kadınların güzelliği bu izlenimi biraz olsun düzeltiyor; bunlar, yüksek rütbeli rahiplere ve ruhani meclis kardinallerine, onca güzel kibar fahişe sağlayanların saygıdeğer torunları, cazibeleri bakımından demek istiyorum; ahlaklarına hakaret etmem için hiçbir sebep yok.

Brochet Otelinin tabldotunda çok iyi yemek yeniliyor. O akşam buradaki topluluk sevimli ve parlaktı. Ben, güzel bir İngiliz kadının yanındaydım; kocası tatlı sırasında bir şişe şampanya istedi; karısı, bunun ona iyi gelmeyeceğini söyleyerek kocasını bundan vazgeçirmek istedi. Gerçekten de bu İngiliz'in sağlığı zayıf gibi görünüyordu. Israr etti ve şişe getirildi. Onun kadehi doldurulur doldurulmaz güzel leydi şişeyi alıyor ve yanında oturanlara ikram ediyor. İngiliz, inatla bir şişe daha istiyor; karısı, son derece kibar olan hasta karşı çıkmaya cüret edemeden hemen aynı şeyi yineliyor. Sıra üçüncüye geldiğinde teşekkür edecek oluyoruz; İngiliz kadın, bu sevgi dolu oyununda kendisini yalnız bırakmamamız için yalvarıyor bize. Otel sahibi sonunda kadının işaretlerini anlıyor ve dördüncü şişenin istenmesi üzerine, İngiliz beyefendiye, hiç şampanyası kalmadığı ve bu üç şişenin son şişeler olduğu cevabını veriyor. Bunun tam zamanıydı, zira masada, hanımın yanında iki kişi kalmıştık ve merhametimiz yüzünden aklımız dengesini yitirecekti. Üç şişeden yalnızca üç kadeh içmiş olmaktan pek memnun olmayan İngiliz, soğuk bir tavırla ayağa kalktı ve yatmaya gitti. Otel sa-

hibi onun, sağlığına kavuşmak için Bregenz üzerinden İtalya'ya gittiğini söyledi bize. Onun akıllı karısının onu her zaman böyle başarılı bir şekilde idare edebileceğinden kuşkuluyum.

Sofradaki bizim İngiliz'in rahat rahat gezip hayran olduğu katedrali, ruhani meclis salonunu, Jean Huss'ün yakıldığı meydanı ve başka birçok ilginç tarihi şeyi görmek amacıyla, Constance'ta neden bir gün daha fazla kalmadığımı soracaksın bana. Doğrusunu söylemek gerekirse, hayalimdeki Constance'ı daha fazla bozmak istemiyordum. Zürich kantonunun sık ormanlarla kaplı dağ geçitlerinden inerken, güzel bir günbatımında, gölünün ve ırmağının kıyılarını çevreleyen, kızılımsı ışınlarla yıkanan engin kırlarının ortasında, onun bana nasıl uzaktan uzağa bir batı İstanbul'u gibi görüldüğünü sana söylemiştim; daha sonra yaklaştıkça, şehrin nasıl, şöhretine ve harikulade konumuna layık olmadığının anlaşıldığını da söylemiştim. İtiraf ediyorum, bu mavimsi katedrali, oymalı evlerin olduğu bu meydanları, bu tuhaf ve kenarları çevrilmiş yolları ve şiirsel bir tarzda bizim opera dekoratörlerimizin kente yakıştırdıkları bütün bu gözü okşayan Ortaçağ havasını aradım; ne var ki, bütün bunlar hayal ve uydurmadan ibaretmiş. Constance'ın yerine Pontoise'ı düşünelim, o zaman daha gerçek içinde oluruz. Şimdi, ruhani meclis salonunun korkunç bir ambar çıkmasından, katedralin, içeriden de dışarıdan olduğu kadar fakir ve gösterişsiz olmasından ve Jean Huss'un bir köy ocağı üzerinde yakılmış olduğundan korkuyorum. O halde gün doğmadan Constance'tan ayrılmakta acele edelim ve en azından, daha az katı yolcuların bize daha sonra, "Ama çok hızlı geçtiniz! Ama hiçbir şey görmediniz!" diyebilecekleri ümidiyle birlikte, bütün bunlar hakkında bir kuşku taşıyalım.

Esasen, şehirden şehre, ülkeden ülkeye uzaklaştığımız oranda, gençliğimizde okuduklarımızla, gördüğümüz tablolarla,

kurduğumuz hayallerle kendimize yarattığımız bütün bu güzel dünyayı kaybetmemiz acı verici bir duygu. Çocukların kafasında bu şekilde oluşan dünya öylesine zengin ve öylesine güzel ki, bunun, öğrenilen fikirlerin abartılı bir sonucu mu ya da geçmiş bir hayatın ve meçhul bir gezegenin sihirli coğrafyasının hatırası mı olduğu bilinmiyor. Bazı manzaralar ve bazı bölgeler ne kadar hayranlık uyandırıcı olursa olsun, kesinlikle hayal gücünü tamamıyla hayrete düşürecek ve ona şaşırtıcı ve duyulmamış birşeyler sunacak noktada değil. Daha önce hiçbir şey görmemiş, hiçbir şey hayal etmemiş gibi görünen İngiliz turistleri bunun dışında bırakıyorum.

Brochet'nin sahibi, işini ciddi tutup gölde gemiye binecek olan bütün yolcuları gece vakti uyandırdı. Yağmur durdu, ama rüzgar şiddetle esiyor ve biz, fenerlerin zayıf ışığında limana kadar yürüyoruz. Geminin bacası tütmeye başlıyor, bizi aşağıdaki kamaralara götürüyorlar ve kanepelerin üzerinde, yarıda kesilen uykumuza devam ediyoruz. İki saat sonra grimsi bir ışık giriyor salona; gölün suları siyah ve çalkantılı; sol tarafta suyla ufuk birbirinden ayrılmıyor, sağ taraftaysa kıyı yalnızca bir saçaktan ibaret. İşte, fazla kalabalık olmayan topluluğun eğlenceleriyle kısıtlanmış durumdayız. Hoş bir genç adam olan geminin kaptanı, benimle aynı otelden gelen iki Alman kadınla çapkınca sohbet ediyor. O, kadınlardan gencinin yanına oturmuş olduğu için ben, ancak sol tarafımda kahve içmekte olan yaşlısıyla sohbet imkanına sahibim. Havanın sertliği ve değişkenliği hakkında, oldukça iyi yuvarlanmış birkaç Almanca cümleyle söze başlıyorum.

"Fransızca bilir misiniz?" diyor Alman kadın bana.

"Evet madam," diyorum kendimi biraz aşağılanmış hissederek, "tabii, Fransızca *da* bilirim."

Ve o andan itibaren çok daha kolaylıkla sohbet ediyoruz.

Şunu söylemek gerekir ki Alman aksanı ve çeşitli ülkelere göre değişen telaffuz, bu dili yalnızca kitaplardan öğrenmiş Fransızlar için büyük zorluklar yaratıyor. Hatta Avusturya'da konuşulan Almancadan Fransızca ile Provence lehçesi arasındaki kadar fark gösteren bambaşka bir dile dönüşüyor. Ayrıca, gezginin bu nokta üzerindeki eğitiminin gecikmesine katkıda bulunan şeylerden biri de şu ki, her yerde onunla kendi dilinde konuşuyorlar ve o da elinde olmadan, konuşmayı kendisi için olduğu kadar diğerleri için de daha faydalı kılan bu kolaylığa kendini bırakıveriyor.

Fırtınanın artmasıyla birlikte kaptan, kaygılı fakat metin bir tavır takındı ve hanımların güvenliğini sağlamak için emirler vermeye gitti. Bu durum doğal olarak, denizci romanlarından söz etmemize yol açtı. Hanımlardan genci, Almanya'nın pek donanması olmadığı için, tamamı İngilizce ya da Fransızcadan aktarılmış bu edebiyatı çok iyi biliyor gibiydi. Scribe ve Paul de Kock ile karaya çıkmakta gecikmedik. Şunu da itiraf etmek gerekir ki, bu iki beyefendinin Avrupa'daki başarıları sayesinde yabancılar, Paris toplumu ve o toplumun sohbetleri hakkında tuhaf bir fikir ediniyorlar. Yaşlı hanım zaten çok iyi konuşuyordu; neşe içinde söylediği gibi, zamanında Fransızları görmüştü o; daha genç olanıysa moda dilde iddialıydı, bu da onun zaman zaman yeni kelimeleri tuhaf bir şekilde kullanmasına yol açıyordu.

"Mösyö," diyordu bana, "düşünün ki bizim oturduğumuz yer olan Passau hiçbir açıdan geri kalmış değildir; Bavyera'nın *en iyi* toplumuna sahibiz. Münih şu anda öyle sıkıcı ki *yükseğin* bütün insanları Passau'ya geliyor; şaşırtıcı derecede *şık* geceler veriyoruz orada!..."

Ah, Mösyö Paul de Kock! İşte komşularımıza öğrettiğiniz Fransızca! Ama belki, bizim çok çok iyi Almanca bilenlerimiz de

aynı şekilde çevrilemez deyimleri çevirmeye çalışıyorlardır! Neyse ki ben henüz bu noktada değilim.

Kral Dagobert köpeklerini pencereden fırlatırken "Hiç ayrılmayacak kadar iyi arkadaşlık yoktur!" demiş. Aynen zikrettiğim bu eski atasözü, Saint-Gall'de bizden ayrılan birçok yolcunun gidişinden, gemi Morseburg'a doğru yolculuğuna devam etmek üzere beklerken, denizcilerimizin köprü üzerinde kendilerini kaptırdıkları eğlenceyi çizmeye çalışacağım tabloya geçişte bana yardımcı olabilir. Buradaki fikir adi ama oldukça neşeli ve denizcilik edebiyatında kullanılmayı hak ediyor. Buharlı gemide üç tane köpek vardı. Bunlardan biri, düşüncesiz bir kaniş, mutfığa fazlaca yaklaşmıştı; bir miçonun aklına, köpeğin sorğuç şeklindeki güzel kuyruğunu sosa batırmak geldi. Köpek, gezintisine devam etti; diğer köpeklerden biri, onun peşinden atıldı ve cesurca kuyruğunu ısırdı. Bu gülünç sonucu görünce ikinci köpeğe, ardından üçüncüsüne aynı şeyi yapmakta gecikmediler ve her biri ısırarak için arzulu ve ısırılmış olmaktan dolayı kızgın, zavallı hayvanlar, durmaksızın çember şeklinde dönmeye başladılar. İşte güzel bir köpek hikayesi! derdi Bay Brantome... ama kötü bir havada Constance Gölü üzerinden geçerken daha iyi ne söylenebilir ki? Su mürekkep gibi siyah, kıyıları her yanda dümdüz ve geçtiğimiz köylerde dikkat çeken tek şey, teneke pullarla süslenmiş ve tepelerine bakır güllerle geçirilmiş, soğan şeklindeki çan kuleleri.

Yolculuğun en eğlenceli kısmı şu ki, durduğumuz her küçük limanda yeni bir milletle tanışıyoruz. Bade, Würtemberg, Baviera, İsviçre dükallıkları, birbirlerinden uzak birer deniz gücü niteliğiyle –tatlı su deniz gücü– burada bulunuyorlar. Bunların deniz kuvvetleri en çok, tarafsız bir bandıra altında göl üzerinde dolaşan, kötü Fransız ve İsviçre gazetelerini yakalamak peşindeler. Bunların arasında, adı tam da "*Gölün Yaprakları*" olan

bir ilerici Alman gazetesi var; bu gazete, zannediyorum, çeşitli sansürlerden ancak su üzerinde basılıp kıyıya hiç uğramaksızın, tekneden tekneye dolaşarak abonelere dağıtılma yoluyla kurtulabiliyor.

Denizler üzerinde özgürlük! Byron'un dediği gibi.

Sol tarafta Bade kıyıları sıralanırken, işte sonunda, Württemberg Krallığı'nın sisli yalıyarlarını fark ediyoruz. Yer yer sivri kuleler ve çan kuleleriyle kesilen bir gemi direği ormanı, az sonra bize Bavyera'nın yegane limanını haber veriyor; burası Lindau; daha ileride, Avusturya'ya ait Bregenz bulunuyor.

Herhangi bir karantina altına alınmıyoruz, ama katı gümrük memurları, bavullarımızı geniş bir depoya gönderiyor. Denetim saatini beklerken, yemek yemeye gitmemize izin veriyorlar. Saat on iki; hâlâ bütün Almanya'da yemek yenen saat bu. Yıldızlı tabelası yeni kesilmiş çam dallarının ortasında parlayan, en göz önündeki hana doğru ilerliyorum. Bütün bina şenlik içinde ve konukların çoğu davet kıyafetlerini giymiş. Açık pencerelerden parlak saç tuvaletleri, uzun sarı örgüleriyle güzel kızlar fark ediyorum, kiliseden ya da çarşıdan doğru koşan başka kızları çağırıyorlar, erkekler şarkı söylüyor ve içki içiyor; birkaç dağ köylüsü, yakınmalı, sızıldanmalı "tirily"¹²lerini söylüyor yüksek sesle.

Müzik, hâlâ bütün bu şamataya hakimdi ve avluda sürüler meliyordu. Yani, tam, pazarın kurulduğu gün gelmiştim. Otel sahibi bana, odama servis yapılmasının gerekip gerekmediğini sordu. "Siz benim kim olduğumu sanıyorsunuz saygıdeğer Bavyeralı? Tüm müşterilerin oturduğu ortak masadan başka yere oturmam!" Ne de masa ama! Devasa salonun etrafını dolaşıyor. Adamcağızlar yemek yiyerek sigara içiyorlar; kadınlar, masaların arasında vals yapıyorlar (yine yemek yiyerek). Bunun

12) Bir tür halk şarkısı. (s.n.)

dışında bir de, insan piramidi yaparak salonu dolaşan cambazlar var, öyle ki, insan her an, tabağına bir soytarının düşme tehlikesiyle karşı karşıya.

İşte halkın gürültüsü, neşesi, keyfi; kızlar güzel, köylüler iyi giyimli; burada hiçbir şey, bizim kenar mahalle meyhanelerindeki zavallı ve edepsiz eğlencelere benzemiyor; şarap ve bol birra, bunca çılgın neşeyi tahrik etmenin onuru için birbirleriyle yarışıyorlar ve koskoca tabaklar göz açıp kapayıncaya kadar silinip süpürülüyor. Yani Almanya'ya böyle şen bir zamanda giriyorum; yemek bitince bütün sokakları ve meydanları sergiler ve gezici dükkanlarla donanmış şehri dolaşıyorum ve her tarafta, civar yerlerden gelmiş ve yaldızlı kumaştan başlıkları ve pul-lu elbiseleriyle, kraliçeler gibi giyinmiş güzel kızlara hayran oluyorum.

Şimdi Münih'e gitmek için bir araç seçmek gerekiyor, ama seçebileceğim hiçbir şey yok; kraliyet postası ve her tarafta onun arabaları. Bu taraflarda hiç özel yolcu arabası yok; rekabetten kaygı duyulabilecek hiçbir yarış yok, atlar yolları gözetiyor, arabacılar atları gözetiyor, yöneticiler arabaları gözetiyor, bunların hepsi de devlete ait. Hiçbiri gelmekte acele etmiyor, ama sonunda hep geliyorlar. Bu bölgede hayat ırmağı yavaşlıyor ve haşmetli bir havaya bürünüyor. *Werther*'deki şu yaşlı kadının dediği gibi "gürültü yapmaya ne gerek var?"

Yine de sonunda Münih'e, Augsburg demiryoluyla geldim.

V. MÜNİH'TE BİR GÜN

Buharlı gemiler, demiryolları, taş döşeli yollar ve hatta basit yollar olmadığı için çok az seyahat edilen bir çağda, "hayali" denen yolculukları moda haline getiren d'Assoucy gibi, Lepays gibi, Cyrano de Bergerac gibi edebiyatçıları vardı. Ayı, güneşi,

gezegenleri tasvir eden bu gözüpek turistler, zaten, tasarladıklarında örneklerini Lucien'den, Merlin-Coccaie'den ve Rabelais'den almaktaydılar. Bu yazarlardan birinde, halkının tamamı şairlerden oluşan bir yıldız tasviri okuduğumu hatırlıyorum; o ülkede tedavüldeki para, güçlü dizelerdi; öğle yemeği bir lirik şiire, akşam yemeği bir soneye yenirdi; portföyünde bir epik şiir olanlar, geniş bir malikanenin pazarlığına oturabiliyorlardı.

Bu tarz ülkelerin bir diğerinde de yalnızca ressamalar oturuyor, herkes orada kendi tarzına göre hüküm sürüyordu. Ve zaman zaman çeşitli ekoller, kendilerini bir meydan savaşına kaptırıyorlardı. Üstelik, yeryüzündeki bütün büyük sanatçıların yarattıkları tipler, orada maddi bir varlığa sahipti ve Caravaggio'nun Judith'i ile, Albrecht Dürer'in Büyücüsü ile ya da Rubens'in Madeleine'i ile sohbet etmek mümkündü.

Münih'e girerken, insan kendini birdenbire işte bu garip yıldıza götürülmüş sanıyor. Burayı güzelleştiren şair-kral¹³, aynı şekilde diğer rüyayı da gerçekleştirebilir ve meslektaşlarını sonsuza dek zenginleştirebilir, birer Apollon yapabilirdi; ama o yalnızca ressamaları seviyor, yalnızca onlar, paletlerinin üzerinden para basma ayrıcalığına sahip: Resim heveslisi, onun modern *Atina* ilan ettiği bu başkentte refah içinde... ama şair uzaklaşıyor ve giderken de ona Minerva'nın lanetini fırlatıyor; burada onun için hiçbir şey yokmuş.

Arabadan inerken, Kraliyet Postanesi'nin geniş binasından çıkarken, insan kendini şehrin en güzel meydanında, sarayın tam karşısında buluyor. Küçük dürbünü ve kitapçığı hemen çıkarmak gerek, zira müze şimdiden başladı bile; resimler dış duvarları kaplıyor, her şey açık havada, güneşte pırıl pırıl parlıyor.

Yeni Saray, aynen Floransa'daki Pitti Sarayı'nın modeline

13) Yazar, Bavyera kralı, ressamaların koruyucusu, şair I. Ludwig'den söz ediyor. (ç.n.)
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

uygun olarak inşa edilmiş; tiyatro Roma Odeon'undan alınma; Büyük postane, başka bir klasik model üzerine yapılmış; bunların hepsi, yukarıdan aşağıya kırmızı, yeşil ve gök mavisi boyanmış. Bu meydan, tiyatroların zaman zaman yapmayı göze aldığı o akıl almaz dekorasyonlara benziyor. Yalnızca, merkeze yerleştirilmiş, Kral 1. Maximilien'i temsil eden, kırmızı bakırdan sağlam anıt bu görünüme aykırı kalıyor. Tamamı, *antik kırmızı* denilen sığır kanı kırmızısına boyanmış, sarı sütunları belirgin Posta binası, atlıları temsil eden, Pompei tarzı birkaç freskle süslenmiş. Odeon'un alınlığında, bizim on beş yıl önceki paravanelarımızı hatırlatan, mavi ve pembe tonların hakim olduğu muazzam bir fresk var; kralın sarayına gelince, tekdüze bir şekilde, güzel bir tatlı yeşile boyanmış. Meydanın dördüncü köşesinde, çeşitli renklerde evler bulunuyor. Evlerin önünden giden ve daha ileride genişleyen sokağı izlediğimizde, sarayın, iki devasa kapısı heykellerle süslü ve yapmacıklı ama azametli bir zevkin örneği bronzlarla bezeli, ikinci bir cephesinin, diğerinden daha eski ve daha güzel bir başka cephesinin önünden geçiyoruz. Daha sonra, sokak daha da genişliyor; uzakta zarif kuleler ve çan kuleleri beliriyor; sol tarafta göz alabildiğine, bizim Rivoli sokağı hayranlarını memnun edecek bir modern konaklar dizisi uzanıyor; sağ tarafta, sokak tarafında, parlak dükkanlarla dolu ve neredeyse tamamen çerçevelediği bahçe tarafında galeri oluşturan, saraya bağlı geniş bir bina var. Bütün bunlar, bizim Kraliyet Sarayı galerilerine benzemek iddiasında, kahveler, şapkacılar, kuyumcular, kitapçılar *Paris tarzında*. Ama İtalya görüntüleriyle birbirine karışan, Bavyera'nın görkemli kahramanlık sahnelerinin temsil edildiği uzun bir fresk dizisi, kemerden kemere, bu ülkenin eski kralının resme olan ve bütün resim sanatına olan tutkusuna tanıklık ediyor. Kitapçık bu fresklerin basit öğrenciler tarafından yapıldığını itiraf ediyor. Tuval tasarrufu bu;

duvarlar her şeye dayanıyor.

Bu eğitim amaçlı galerilerle çevrili kraliyet bahçesi, pek geniş değil ve ağaçları ortada birer, dört köşede birer olmak üzere beşli tavla zarları oluşturacak biçimde dikilmiş. Sarayın bu tarafa bakan ve işçilerin hâlâ çalışmakta olduğu cephesi oldukça etkileyici bir sütun sırası sergiliyor. Bahçeden geçerek dolanırken düzensiz ve Münih'in modern anıtlarından en başarılı olanı bu.

Bu şirin, ancak çok küçük olan kilise tam bir mücevher. Bir Bizans modeline uygun olarak inşa edilmiş olan kilise içeriden, aynı tarzda yapılmış fonu yaldızlı resimleriyle parlıyor. Her bakımdan harikulade bir bütünlük bu; altın ya da resim olmayan şeyler mermer ya da değerli ahşap; Floransa'daki Medici ailesi şapelinin küçük ölçeklisini hatırlatan böylesine parıltılı bir iç mekanda ayrık kalan yalnızca ziyaretçi.

Bazilikadan çıkıp birkaç adım atınca tiyatroyu yeniden karşımızda buluyoruz, çünkü bütün bu binaların doğrudan doğruya müstemilat gibi bağlandığı sarayın turunu tamamlamış oluyoruz. Bu geniş malikaneye neden girmeyelim? Şimdi kral sofraya oturacak ve bu, ziyaretçilerin salonlara, elbette kralın bulunmadığı salonlara, kabul edildiği saat.

Bizi önce, her yanı mızraklarla süslü, ama yalnızca iki nöbetçi ve aynı sayıda kapıcıyla korunan muhafız salonuna alıyorlar. Bu salon, Mösyö Abel de Pujol'un¹⁴ şaşırtıcı ve ekonomik tarzına uygun olarak, alçak kabartmaların, sütunların ve olmayan heykellerin tasvir edildiği grizaylar şeklinde boyanmış, yani gümüşü rengin çeşitli dereceleriyle yapılmış. Bir bekleme bankının üzerine oturup subayların ve *saray mensuplarının* gidiş gelişlerine bakıyoruz. Ve gerçekten de bunlar, en azından dışarıdan bakıldığında, bir komedideki saray mensupları. Opera-Komik'te Mösyö Scribe'in¹⁵ bize gösterdiği Alman saraylarının iç mekan-

14) Abel de Pujol (1785-1861): Fransız ressam. (ç.n.)

15) Eugene Scribe (1791-1861): Fransız oyun yazarı. (ç.n.)

larında, figüranların kostümleri ve tavırları sandığımızdan çok daha doğruymuş. Başına üzerinde bir cennet kuşu bulunan hozunu takmış, olağanüstü işlemeli yakalığı, kuyruklu ve sarı elmaslı elbisesiyle geçen bir saray kadını bana tamamıyla Madam Boulanger'yi¹⁶ hatırlattı. Sırmalarla süslenmiş mabeyinciler, Au-ber'in o hep tekrarlanan havalarından birini söylemeye hazır gibi görünüyorlardı.

Nihayet kralın, iki muhafız tarafından korunan yemek alayı geçti. Biz de bunun ardından diğer salonlara girebildik. En dik-kate değer yer, konularını büyük Cermen destanı Niebelun-gen'den alan, Cornelius'un desenleri üzerine Schnorr'un fresk-leriyle süslü salon. Hayranlık uyandıracak biçimde bir araya ge-tirilmiş bu resimler ağır ve göze batır biçimde yapılmış; göz, bunların uyumunu sezmekte zorlanıyor; üstelik, devasa hiddet-li figürlerle dolu tavanlar, vasatça dekore edilmiş basit salonla-rını eziyor. Münih'in her yerinde, resmin hiç değeri yok gibi gö-rünüyor; ama mermer, taş ve altın daha da tasarruflu kullanıl-mış. Örneğin, bu enfes saray da, alçı ve badananın, sert ve kaba-ca tıraşlanmış bir taş görünümü verdiği tuğladan yapılmış; şu parıldayan duvarlara, şu kara mermerden, Siena mermerinden sütunlara yaklaşın, parmaklarınızla tıklatın şunları, yalancı mermer bu. Mobilyaya gelince, bildiğim en *ampir* zevkin eseri, aynalar nadir, avizeler ve şamdanlar bir taşra kulübünün ya da gazinosunun mallarına benziyor; zenginliklerse tavanda.

Kralın yemeği bittiğine göre biz kendi yemeğimize başlaya-biliriz. Şehirde yalnızca tek bir lokantacı var, o da bir Fransız, aksi takdirde yemek saatlerinde tedbir almak gerekiyor. Mü-nih'te yemekler oldukça iyi, etin tadı güzel; bu, yabancı bir ül-kede sandığımızdan daha önemli bir şeydir. Avrupa'nın yarısı-nın yenebilir biftek ve pırzoladan mahrum olduğu ve bazı böl-

16) Opera-Komik'te genellikle dadı rolleri oynayan bir oyuncu. (ç.n.)

gelerde, acınacak bir tekdüzellikle dananın hüküm sürdüğü yerterince bilinmiyor.

"Galeri-Royale"deki iki kahve pek parlak değil ve hiçbir Fransız gazetesi bulundurmuyorlar. Buna karşılık, "Müze" adı verilen geniş bir okuma odası ve bir çeşit gazino, sansürün serbestçe girmesine izin verdiği Fransız gazetelerinin çoğunu bulunduruyor. Ne var ki, zaman zaman bazı sayılar eksik kalıyor ve aboneler onun yerine şu haberi okuyorlar: Gazeteye Paris'te, postada ve bürolarda el kondu. Bu o kadar sık tekrarlanıyor ki, Münih savcılığının Paris savcılığına iftira ettiğinden kuşkulanyorum. Dahası, bu kurnazlıktan şöyle bir sonuç çıkıyor, iyi kalpli Münihliler bizim başkentimizin sükuneti hakkında devamlı kuşku içindeler; buranın havası öyle sakın, öyle neşeli, öyle açık ki, siyasi ve sivil hayatımızın en basit hareketlerini anlamıyorlar; halk hiçbir gürültü yapmıyor, arabalar, taşlı değil tozlu yollarda sessizce gidiyor. Fransız her yerde tumturaklı şiiir okuyuşuyla ya da yürürken şarkı söylemesiyle tanınır; kahvede yüksek sesle konuşur; tiyatrodaki şapkasını çıkarmayı unuttur; uyurken bile durmaksızın kımıldanır ve bir Alman yatağı ona on dakikadan daha fazla dayanamaz. Düşün bir kere, havlu büyüklüğünde yatak çarşafı, kıvrılıp şiltenin altına sıkıştırılmaz bir battaniye, uyuyanın üzerine dengeli biçimde yerleştirilen tıkız bir kuştüyü yorgan; işte Alman öyle yatıyor ve bütün bunlar ertesi güne kadar üzerinde kalıyor; üstelik, ne kadar uslu olduğu bilindiğinden ona, kenarları nakış işlemeli, kırmızı ya da yeşil ipek üzerine dantel kesimli şahane yastıklar veriliyor. En fakir han yatakları bu masum lüksle parlıyor.

Glyptothèque¹⁷ ve Pinacothèque'i¹⁸ tanımak için sabırsızlandığımı hissediyorum, ama bu müzeler şehir merkezinden epeyce uzakta ve oraya ulaşmak için zaman gerekiyor. Kral Louis,

17) Oyma heykel müzesi. (ç.n.)

18) Resim müzesi. (ç.n.) PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

başkentini sonsuza kadar büyütme düşüncesiyle, önemli anıtlarını, en azından, etrafında bir gün evlerin toplanacağı umulanları, birbirine uzak mesafelerde inşa ettirmeye özen göstermiş. Münih şehri doğal olarak epeyce küçük bir şehirdi, olsa olsa Augsburg büyüklüğünde; şair-kralın liri buradan surlar ve enfes yapılar yükseltti. Bu büyük çalışmada kral, aynen Amphion¹⁹ gibi taşları harekete geçirirdi, ama bütün bu ülkede taş yoktu. Hâlâ çok genç olan bir krallığın alelacele kurulmuş bu başkentinin büyük talihsizliği burada; lekeleri temizlenmiş tuğla kullanılması bundan; yalancı mermer ve kartonpiyer kullanılması bundan; mevsimine göre ya çamurlu ya tozlu yollar bu yüzden; kumlu balçık bulunmuyor, belediye, zift şirketlerinin sunduğu çeşitli projeler arasında tereddüt ediyor ve Münih'in yolları hâlâ yalnızca iyi niyetle döşeli, aynen cehenneme giden yol gibi.²⁰

Meydan olduğu zor anlaşılan yerlerden, yalnızca çizilmiş ve Amerika çöllerindeki gibi, üzerine bina yapmak isteyenlere bedava arsa verilen yollardan geçip Glyptothèque'e geliyoruz, yani heykel müzesine. İnsan Münih'te öyle Yunanlı kalıyor ki, Atina'da da Bavyeralı olunacak herhalde; en azından gerçek Yunanlar bu yönde şikayet ettiler. Bina öylesine antik ölçülerde ki, girişe götüren basamaklar ancak Titanlar tarafından çıkılabilir. Bir köşedeki küçük bir merdiven, inşa hatası olarak adlandırmaktan sakınacağım bu engeli telafi ediyor. İç mekanda salonlar geniş ve tavanları yapının bütün yüksekliğince. Her tarafları kitapçıkların *gerçek antik kırmızı* olduğu konusunda garanti verdikleri koyu kırmızı bir boyayla badanalanmış. O rengin üzerinde göze çarpan süslemeler hep, bizim kahvelerimizde, pasajlarımızda, tiyatro dekorlarında göre göre bıkılmış olduğumuz şu Pompei tarzında.

19) Zeus'un oğlu, Thebai şehrinin kurucularından. Büyük taş bloklar, onun çaldığı lirin sesiyle kendiliğinden duvar haline gelirdi. (ç.n.)

20) "Cehenneme giden yol iyi niyet taşlarıyla döşelidir." Fransız atasözü. (ç.n.)

Glyptothèque çok değerli bir antika koleksiyonu ve Canova'nın, aralarında "Frileuse", "Venus-Borghese," bir Napolyon ve bir de Prens Eugène büstü bulunan şaheserlerini barındırıyor. Fazlasıyla ünlü Thorwaldsen'in birkaç heykeli, Canova'nınkilerle birlikte, adlarının Phidias ve Michelangelo'nun adlarıyla yan yana bulunduğu özel bir salonun onurunu paylaşıyor. Münih'te herhalde Puget ve Jean Goujon gibi Fransız adları bilinmiyor.

Pinacothèque, yani resim müzesi, Glyptothèque'e az bir mesafe uzaklıkta. Dış cephesi saf Yunan tarzında olmamakla birlikte çok daha gösterişli. Bu iki bina, Leon de Glenze adında bir mimara ait.

Burayı övmekten başka yapabileceğim bir şey yok. Salonlar kocaman ve yalnızca eski ustaların resimleriyle süslü. Henüz halka açılmamış olan bir dış galeri, yine de zarifçe boyanmış ve dekore edilmiş ve antik süslemeler İtalyan tarzına uygun olarak, büyük bir zenginlik ve hafiflikle buraya alınmış. Pinacothèque'te bulunan bütün şaheserleri sıralamak çok uzun sürer. Ana galeride Rubens'in en büyük tuvallerinden seçme altmış kadar eser olduğunu söylemek yeterli. Bu ustanın, tavanı on ayak yükseltmeyi gerektirmiş *Son Yargı* tablosu burada bulunuyor. *Amazonlar Savaşının* orijinaline de burada rastlanıyor.

Büyük tablolara ayrılmış büyük salonları geçtikten sonra, ekollere göre bölünmüş ve küçük tabloların yerleştirildiği bir dizi küçük salona geliniyor. Bu zekice düzen, tabloların yarattığı etkiye çok uygun.

Şehirde daha görülecek ne kalıyor? Böylesine taze antik boyalarla süslenmiş, böylesine Yunan tarzı bir mimari ürünü, bu kolayca anlaşılamayacak kadar yeni binalardan yorgun düşünüyoruz. Tabii her İngiliz için, daha hayran olunacak, sütunlu ya da sütunsuz altı bakanlık, soylu kızlar için bir okul, kütüphane,

birçok düşkünler yurdu ya da kışla, bir Roma, bir Bizans kilisesi, bir Rönesans kilisesi, bir tane de gotik kilise olacaktır. Bu sonuncusu dış mahallede; uzaktan sivri çan kulesi fark ediliyor. Çağımıza ait bir gotik kiliseyi ziyaret etmeseydim bana kızardım. Sonuçta, Bayvera savaşlarını temsil eden geniş bir freskle süslü, XIV.yüzyıl İtalyan zevkinin ürünü bir zafer takının altından geçerek şehirden çıkıyorum. Çeyrek fersah uzaklıkta, bütün diğer anıtlar gibi, temizlenmiş alçı tuğladan inşa edilmiş kiliseye rastlıyorum. Bu küçük bir kilise ve içi tam olarak bitmemiş. Hâlâ boyalı alçıdan bir sürü küçük aziz heykeli koyuyorlar. Mekana kartonpiyer hakim; işte büyük felaket burada. Vitraylar gotikten daha iyi. Yeni kimyasal yöntemler ve buluşlar sayesinde, kurşunlu küçük vitraylar kullanmak yerine tek bir cam üzerinde büyük konular elde edilebiliyor. Taş döşeme renkli ziftten yapılmış. Ahşap heykeller, renkli macundan mükemmelen tasvir edilmiş. Meşaleler ve çarmıhlar, gümüş gibi temizlenen İngiliz metalinden. Bana, Mösyö Alavoine tarafından yeniden yapılan Rouen katedralininkini hatırlatan çan kulesine çıkabildim.

Münih'e geri dönelim. İçi boş demirden çan kulesi, ilerlemenin bir kurbanı, bunu fazla ayıplamak istemiyorum. Buna karşılık, sahip olduğu tek eski anıt olan ve altı fersahtan fark edilen katedralinin iki güzel kulesi hâlâ duruyor. Bu soylu binanın inşa edildiği zamanlarda böyle eserleri tamamlamak için asırlar harcanıyordu; bunlar sert taştan, mermerden ya da granitten yapılıyordu; yine o zamanlarda, makinistin bir ışığıyla dağılmaya hazır bir opera dekoruna benzeyen bir başkent on yılda çırpıştırılmıyordu.

Öte yandan, Napolyon'un lütfuyla krallıktan sayılan eski Bavyera Dukalığının, duvarcı ustalarına verecek taşı bile olmayan kötü inşa edilmiş eski bir küçük şehirden kendine bir başkent yaratma tutkusunu anlıyorum. Ancak Napolyon da nüfu-

sun, şehrin aşırı derecede büyümesiyle orantılı olmasını sağlamak dışında bir şey yapamazdı; yalnızca buraya, Paris'in botanik bahçesindeki kaplumbağaları nakleder gibi, sıkıntıdan ölecek aileler yerleştirirdi. Münih'in günün birinde üzerine Roman zevkine uygun bir köprü inşa etme hakkına sahip olabilmek için barajlarla, döşeme zeminlerle, kazıklı setlerle boş yere işkence edilen mütevazı deresinden bir ırmak yaratamazdı. Heyhat! Bavyera kralı efendimiz! Bu biz zavallı insanlar için büyük bir teselli; siz kralsınız, mutlak prenssiniz, anayasal monarşilerle karıştırılmasını istemediğiniz bir monarşinin, taşradan meclisler toplayan yönetim biçiminin başısınız, ancak ırmağınızda su ve üzerine yapı yaptığınız kurulduğunuz taş bulunmasını sağlayamıyorsunuz!

Viyana'ya gitmek üzere yola çıkıyorum; oradan Tuna yoluyla İstanbul'a inmeyi umuyorum. Mozart'ın doğum yeri olan Salzburg'u gördüm. Burada, bir çikolataçı dükkanında bestecinin odasını gösteriyorlar. Şehir üzerinde yontu çalışmaları yapılmış bir tür kaya gibi, yüksek kalesi olağanüstü bir manzaraya hakim.

Fakat Viyana beni çağırıyor ve umuyorum bana Doğu'nun ilk tatlarını verecek.

VI. VİYANA AŞKLARI

Zaman zaman sana –söylediğine göre seni bütün manzara tasvirlerinden daha fazla ilgilendiren– yolculuğumun *duygusal* izlenimlerini yollamam için bana söz verdirmiştin. Başlıyorum. Seni eğlendirmem için Sterne ve Casanova bana yardım etsin. Arkadaşının ne birinin biçimine ne diğerinin sayısız meziyetlerine sahip olduğunu ve onları taklit ederse onun hakkında düşündüklerine ciddi biçimde zarar vermek tehlikesine düşeceğini-

ni itiraf ederek yalnızca onları yeniden okumanı tavsiye etmek istiyorum sana. Ama sonuçta amaç sana, içinden felsefenle vecizeler çekeceğin gözlemler sağlayarak hizmet vermek olduğuna göre, eğer becerebilirim, şu gün bir martı ya da penguen, diğer bir gün yalnızca yüzen bir ağaç kütüğü gördüğünü, denizin burada berrak şurada çamurlu olduğunu yazan Kaptan Cook gibi, ilginç olsun olmasın, günü gününe başıma gelen her şeyi rasgele sana bildirmeye karar verdim. Fakat o, bütün bu boş işaretlerin, bu değişken dalgaların ötesinde, meçhul ve hoş kokulu adalar hayal ederdi ve sonunda da, bir akşam, saf aşkın ve sonsuz güzelliğin o sığınaklarına ayak bastı.

Ayın 21'i -Leopoldstadt tiyatrosundan çıkıyordum. Öncelikle, Viyana'da konuşulan yerel lehçeyi çok az anladığımı söylemeliyim. Dolayısıyla, kullanılan dil hakkında beni bilgilendirmeye razı olacak buralılardan hoş birisini bulmam gerek. Byron'ın gezginlere verdiği tavsiye bu. İşte üç gündür, tiyatro-larda, gazinolarda, halk arasında *Sperl* denen balolarda esmerleri ve sarışınları (burada, neredeyse yalnızca sarışınlar var) takip etmekteydim ve genellikle pek az kabul görüyordum. Dün, yrimi belirledikten sonra Leopoldstadt tiyatrosundan çıkmıştım: Büyüleyici bir sarışın genç kız kapıda bana, gösterinin başlayıp başlamadığını soruyor. Onunla konuşuyorum, işçi olduğunu ve onu kendisiyle birlikte içeri sokmak isteyen hanımının, ona tiyatronun kapısında beklemesini söylediğini öğreniyorum. Bu bilgiyi alınca en aşırı teklifleri sıralıyorum; birinci kat localarından, sahne yanı localarından söz ediyorum, parlak bir yemek sözü veriyorum ve hakaretle reddedildiğimi görüyorum. Burada kadınların, küstahlara karşı abartılı tavırları varsa da bundan fazla korkmamak lazım.

Bu kişi, hanımının gelmediğini görünce büyük bir endişeye kapılmış gibiydi. Bulvar boyunca koşmaya başladı; ben, çok gü-

zel görünen kolunu tutarak onu izledim. Yol boyunca her çeşit dilden cümleler söylüyordu bana, bu yüzden onu şöyle böyle anlıyordum. İşte hikayesi: Venedik'te doğmuş ve bir Fransız olan hanımı tarafından Viyana'ya getirilmiş; bu yüzden, çok hoş bir şekilde bana söylediği gibi, hiçbir dili iyi bilmiyor, ama üç dili biraz biliyor. Machiavel ve Molière'in komedileri hariç, böyle bir şeye rastlanmaz. Kızın adı Catarina Colassa. Ona temiz Almancayla (bu dili iyi anlıyor, kötü konuşuyor) bundan böyle onu bırakamayacağımı söyledim ve oldukça hoş bir çeşit madrigal²¹ uyduruverdim. Bu sırada evinin önündeydik, beklememi rica etti, sonra geri dönüp hanımının gerçekten de tiyatrodan olduğunu ve oraya geri dönmek gerektiğini söyledi.

Tiyatronun kapısına geri döndüğümüzde, yeniden sahne yanını locayı teklif ettim, ama yine reddetti ve gişeden ikinci balkona bir bilet aldı; ben de mecbur, onu izledim. Biletçi, birinci balkon biletimi ikinci balkona diye verdiğimde epey şaşırdı. Genç kız, hanımını localardan birinde, bıyıklı bir beyle birlikte görünce büyük bir sevince kapıldı. Gidip onunla konuşması gerekti; sonra bana, gösterinin onu eğlendirmediğini, gidip dolaşmamızın daha iyi olacağını söyledi. Bu arada, Madam Birchpfeiffer'ın bir oyunu oynanıyordu, ama eğlenceli olmadığı doğrudur. Sonuçta Prater'e doğru ilerlemeye başladık ve aynen düşündüğün gibi en karmaşık baştan çıkarma yöntemiyle işe giriştim.

Dostum! Düşün ki çok kez hayalini kurduğumuz türden bir güzellik bu; İtalyan ekolü tablolarının ideal kadını, Gozzi'nin²² Venedikli Kız'ı, bionda e grassota²³ işte bulundu! Resimde onun bütün hatlarını sana tam olarak çizecek kadar becerikli olmadığımı hayıflanıyorum. Çekici bir baş düşün, sarışın, beyaz, cam fanusların altında korunduğunu düşündürecek inanılmaz bir

21) Birkaç dizelik aşk şiiri. (ç.n.)

22) Carlo Gozzi (1722-1806): İtalyan oyun yazarı. (ç.n.)

23) Sarışın ve tombul. (ç.n.)

ten; en asil yüz hatları, gaga burun, geniş alın, kiraz dudak; sonra, bir inci kolyeyle kesilen kalın ve dolgun bir güvercin boynu; sonra, hem Herkül'ün kuvvetini hem iki yaşındaki bir çocuğun güçsüzlük ve çekiciliğini taşıyan beyaz ve sağlam omuzlar. Bu güzel kıza hoşuma gittiğini söyledim; en çok da adeta Avusturya-Venedik kökenli olduğu, tek başına Kutsal Roma İmparatorluğunu varlığında somutlaştırdığı için hoşuma gidiyordu; söyledğimden galiba pek etkilenmedi.

Onu, oldukça düzensiz bir sokaklar yumağından geçerek geri götürdüm. Kendisini tekrar bulmamı sağlayacak adresi fazla anlamadığımdan, bir sokak fenerinin soluk ışığında bana yazmak istedi. Yazısını çözenin sözlerini çözmekten daha kolay olmadığını göstermek için bunu ilişkide sana yolluyorum. Böyle kişilerin hiçbir dilden olmadıklarından korkuyorum. Kağıdın kenarına, kapısını tekrar bulabilmek için nereden geçeceğimi not ettiğimi de göreceksin.

Şimdi, sıra geldi maceranın devamına. Bana öğleyin on iki de, sokakta randevu vermişti. 189 numaralı mutlu kapısının önünde nöbet tutmak için erkence gittim. Aşağı inen olmadığı için ben yukarı çıktım. Sahanlıkta, büyük bir fırının başında yemek pişiren yaşlı bir kadın buldum ve genellikle *yaşlı bir kadının varlığı genç bir kadının varlığının habercisi olduğundan* onunla konuştum, gülümsedi ve beni biraz bekletti. Beş dakika sonra güzel, sarışın kadın kapıda belirdi ve içeri girmemi söyledi. Büyük bir salonda hanımıyla birlikte yemek yiyordu, arkasındaki sandalyelerden birine oturmamı rica etti. Hanım bana doğru döndü; uzun boylu, kemikli ve gençti. Fransızca olarak adımı, niyetimi ve her türlü ayrıntı ve ilintiyi sordu; sonra bana şöyle dedi: "Güzel, ama bugün saat beşe kadar matmazele ihtiyacım var, daha sonra, akşam için ona izin verebilirim." Güzel sarışın beni gülümseyerek uğurladı ve şöyle dedi: "Beste görüşmek üzere."

İşte şimdi buradayım; sana, saatin gelmesini beklediğim kahveden yazıyorum, ama bütün bunlar bana çok köylü görünüyor.

Aynı 22'si –işte bir başka dava. Ama olayların akışına geri dönelim. Dün saat beşte Catarina, ya da daha çok, evde adlandırıldığı gibi Katty, onu beklediğim *Kaffeehausta* gelip beni buldu. Güzel saçlarının üzerindeki ipek başlığıyla pek çekiciydi, –burada şapkeyi yalnızca yüksek sınıftan kadınlar kullanıyor–. Belisario operasını görmek için Porte –de– Carinthie tiyatrosuna gidecektik, ama eve erken gitmesi gerektiğini söyleyerek Leopoldstadt'a dönmek istedi. Porte –de– Carinthie şehrin öbür ucunda. Güzel! Leopoldstadt'a gittik. Hafifmeşrep bir kız olmadığını bildirerek kendi biletini ödemek istedi, ya ödeyecekti ya da girmeyecekti. Ey Tanrım! Ne olurdu bütün kadınlar bu neza-ketten anlasaydı!... Öyle görünüyor ki, bunun ülkenin kendine özgü âdetleri arasına yerleşmesi henüz bitmemiş.

Heyhat, dostum! Bizler çok silik Don Juan'larız. En koyusundan baştan çıkarma yolunu denedim, hiçbir işe yaramadı. Gitmesine izin vermek zorunda kaldım, hem de yalnız! En azından sokağının başına kadar. Yalnızca bana ertesi güne, yani bugün saat beş için randevu verdi.

Şu andaysa, işte yaşadığım İlyada, Odyssea'ya dönüşüyor. Saat beşte, 189 numaralı kapının önünde, kaldırım taşlarına ayağımla vura vura dolaşıyordum. Catarina evinden çıkmıyor. Bu uzun nöbetten sıkılıyorum (milli muhafız birliği de kötü bir havada insana böyle bir angarya yükler!), içeri giriyorum, kapıyı çalıyorum; bir genç kız çıkıyor, elimden tutup sokağa kadar benimle birlikte iniyor. Buraya kadar bir fenalık yok. Sokakta bana, gitmem gerektiğini, hanımının sinirli olduğunu ve zaten gündüz, beni uyarmak için Catarina'nın bana gittiğini söylüyor. Ben, işte tam bu noktada Almanca cümlelerin sonunu kaçırıyo-

rum; bir fiilin anlamından, kuşkulu bir ses uyumundan hareketle, Catarina'nın dışarı çıkmayacağını söylediğini ve biraz daha beklememi rica ettiğini hayal ediyorum. "İyi!" diyorum ve evin önündeki kaldırım taşlarını dövmeye devam ediyorum. Sonra genç kız geri geliyor; ona, telaffuzunun kelimelerin anlamını biraz farklı anlamama sebep olduğunu açıklayınca tekrar içeri girip, üzerinde cümlesinin yazılı olduğu bir kağıt getiriyor. Bu kağıttan, Catarina'nın, kalmakta olduğum *Aigle Noira* beni görmeye gittiğini öğreniyorum. Bunun üzerine *Aigle Noira* koşuyorum; garson, gerçekten de gün içinde bir genç kızın gelip beni sorduğunu söylüyor; kartal çığlıkları atıyorum ve 189 numaraya geri dönüyorum, kapıyı çalıyorum; daha önce benimle konuşmuş olan kişi yine aşağı iniyor; işte bir melek sabrıyla sokakta beni dinliyor; durumumu açıklıyorum; yine birbirimizin tek kelimesini bile anlamıyoruz; içeri giriyor ve cevabını yazılı olarak getiriyor. Catarina bu evde oturmuyor, yalnızca gündüzleri geliyor ve şu anda da orada değil. Acaba akşam gelecek mi? Bilinmiyor, ama ben daha geniş bir açıklamayla karşı karşıya geliyorum. Nezaket ve şirinlik timsali bu genç insan (sokakta, tutkumun ateşine küller savuran bu genç kızı anlıyor musun?), hanımının büyük bir öfke içinde olduğunu söylüyor (ve bana bu öfkeyi anlamlı el kol hareketleriyle ifade ediyor).

"İyi ama, sonuçta?..."

"Sonuçta, Catarina'nın şehirde başka bir âşığı daha olduğunu öğrendik."

"Ah! Tanrım!" diyorum bunun üzerine (beni anlıyor musun, *bakir bir kalbi* elde etmeyi beklemiyordum)... "Evet! Yeter, biliyorum, memnunum, onu tehlikeye atmamaya dikkat edeceğim."

"Hayır," diye devam etti genç kız (sana bu diyalogu biraz düzenleyerek aktarıyorum, daha doğrusu kısaltarak), "hanı-

mum sinirlendi, çünkü dün akşam genç adam, hanımın kendisini akşama kadar tutacağını söylemiş olan Catarina'yı görmeye geldi. Fakat sizinle birlikte olduğu için onu bulamadı, hanımım-la uzun süre konuştular."

Şimdiyse dostum, içinde bulunduğum durum şu: Onu bu akşam bir gösteriye, ardından da müzikli, şarkılı *Conversational* götürmeyi düşünüyordum ve şu anda, saat altı buçukta yalnızım, tiyatronun açılmasını beklerken *Gasthof*²⁴ bir bardak rosolio²⁵ içiyorum. Ama zavallı Catarina! Onu ancak yarın göreceğim, hanımının evine gitmek için geçtiği sokakta durup bekleyeceğim ve her şeyi öğreneceğim!

Ayin 23'ü –Sana henüz şehirden söz etmediğimi fark ettim. Bu arada, romanesk maceralarıma biraz mizansen eklemenin zamanı geldi, zira daha dinleyeceklerin var.

Viyana'nın ilk göze çarpan manzarası gayet kaba. Birbirinin aynı evlerin bulunduğu, uzun kenar mahallelerden geçiliyor; sonra, surlardan, hendeklerden oluşan ve üzerinde yürüyüş yapılabilen kemerin arkasından, sonunda, büyüklüğü ancak Paris'in bir mahallesi kadar olan şehirle karşı karşıya geliniyor. Palais-Royal mahallesinin ayrıldığını düşün, müstahkem şehir duvarlarıyla çevir, çeyrek fersah eninde bulvarlar koy, çevre mahalleleri olanca genişlikleriyle kalsın; böylece Viyana'nın konumu, zenginliği ve hareketi hakkında tam bir fikre sahip olursun. Şimdi hemen, bu şekilde inşa edilmiş bir şehrin, lüks ile sefalet arasında hiçbir geçişe imkan vermediğini ve zenginlik pırıltılarıyla dolu bu merkez mahallenin, fakirlerin ve dış mahalle çalışanlarının yaklaşımlarını engellemek için kendisini tecrit eden bu burçlar ve bu hendeklere gerçekten de ihtiyacı olduğunu düşünmez misin?

24) Otel. (ç.n.)

25) Bir tür likör. (ç.n.)

Bu başkente girdiğim sırada, kendimi birdenbire hüzünlü hissettim. Sisli bir sonbahar günü, saat üçe doğruydı; iki şehri birbirinden ayıran geniş yollar, arabaları şose boyunca bekleyen zarif adamlar ve parlak kadınlarla doluydu, daha ileride, alacalı bulacalı kalabalık karanlık kapıların altında telaş içindeydi ve birdenbire, suru geçilir geçilmez kendimi büyük şehrin orta yerinde buldum. Bu güzel granit döşeli yolda arabayla gitmeyenin vay haline, fakirlerin, hayalperestlerin, bir işe yaramaz yolcunun vay haline! Burada yalnızca zenginler ve onların uşaklarına, bankacılar ve tüccarlara yer var. Merkez şehirde görülmemiş bir lüks, onu çevreleyen mahallelerde görülmemiş bir yoksulluk, işte ilk bakışta Viyana.

Hiçbir şey, akşamları, canlı ve aydınlık merkezden ayrılmak, dış mahallelere geri dönmek üzere, ufukta kesişen fenerli yollarıyla bu uzun gezi alanlarından geçmek zorunda olmak kadar hüznün verici değildir. Kavaklar sürekli rüzgarın altında titreşir; her zaman, birkaç akarsu ya da suları siyah birkaç kanalın üzerinden geçmek gerekir ve saatlerin kederli sesleri, dört bir yandan, bir şehrin göbeğinde olduğumuzu haber verir. Fakat dış mahallelere gelindiğinde, insan kendini, daha rahat nefes alınan başka bir dünyada hisseder; burası iyi, akıllı ve neşeli bir toplumun mekanıdır; sokaklar, aynı anda hem sakin hem canlıdır; hâlâ arabalar geçiyorsa da yalnızca balolara ve tiyatrolara doğru gidiyorlardır; her adımda dans ve müzik sesi duyulur; bunlar, operalardan koro parçalarını söyleyen neşeli topluluklardır; meyhanelerle tavernalar birbirleriyle ışıklı ve şeffaf tabela yarışına girmiştir. Şurada Styrie'li şarkıcılar, orada doğaçlamadan oynayan İtalyanlar işitilir; maymun oynatanlar, kuvvet gösterileri yapanlar, Paris Operası'ndan bir baş şarkıcı kadın; hayvanlarıyla birlikte Moravyalı bir terbiyeci, cambazlar; kısaca, Paris'te bizim ancak büyük şenlik günlerinde bulabildiğimiz her

şey, tavernaların müdavimlerine, hiçbir ücret alınmaksızın müsrifçe sunulur. Daha yukarıda, renkli camlarla çerçevelenmiş bir *Sperl* afişi, aynı anda hem yüksek asalete, şerefli askerlere, hem de o sevimli halka hitap ediyor; özensiz balolar, şu ya da bu azize adanmış balolar; bu ülkenin zevki bu.

Çok eğlenceli yerel farsların –burada farsa *posse* deniliyor– oynandığı Leopoldstadt halk tiyatrosuna girelim; Tuna'nın bir koluyla ayrıldığı merkez kente bitişik tek dış mahalle olan Leopoldstadt'ta oturduğumdan ben bu tiyatroya pek sık gidiyorum.

VII. GÜNLÜĞÜN DEVAMI

Bugün, ayın 23'ü –Dün akşam, tiyatrodan gerçek medeniler arasında –geri kalanı Macar, Bohemyalı, Yunan, Türk, Tirollü, Romen ve Transilvanyalıydı– kendimi işsiz güçsüz, neredeyse yapayalnız bulunca, önceki gün ilk adımını oldukça iyi atmış olduğum şu Casanova rolüne yeniden başlamayı düşündüm. Casanova'lığın bu toprakların âdetleri arasında yer alması sanıldığından daha akla yakın bir şey.. Büyük bir başarıyla iki-üç yalnız kadının yanına oturdum, sonunda içlerinden biriyle, konuşmasında fazla Viyana aksanı taşımayanla sohbete girdim. Sonra, onu evine bırakmak istedim, ama yalnızca bir anlığına, mantosunun altındaki koluna dokunmama izin verdi, her türden ipeklinin ve kedi ya da kürk tüylerinin arasında bile çok güzel bir kol. Çok uzun süre birlikte dolaştık, sonra onu kapısının önüne bıraktım, içeri girmeme izin vermedi, yine de bana, bu akşam saat altı için randevu verdi.

Elde var iki. Bu ikincisi güzellik açısından diğeriyle karşılaştırılabilecek gibi değil, ama daha yüksek sınıftan gibi görünüyor. Bunu bu akşam öğreneceğim. Ama bu durum senin kafanı

kariştırmıyor mu, bir yabancı üç gün içinde iki kadınla mahrem bir tanışıklık kuruyor, bir tanesi onun kaldığı yere geliyor, o da diğzerinin evine gidiyor? Ve bütün bunlarda şüpheli görünen hiçbir şey yok. Hayır, bunu bana söylemişlerdi de ben inanmamıştım; Viyana'da aşk böyle yaşanır! Olağanüstü! Paris'te kadınlar size üç ay acı çektirir, bu kuraldır; çok az insanın onları bekleyecek sabrı vardır. Burada, üç günde ayarlamalar yapılıyor ve eğer, üzerinizde bir *hafifmeşrep* izlenimi bırakmaktan –zira başlıca tasaları buymuş– kaygı duymuyorsa, daha ilk günden kadının kendini bırakacağı hissediliyor. Zaten hiçbir şey, gösteriler, gazinolar, balolardaki bu kolay takipten daha eğlenceli değil; bu öylesine kabul edilmiş bir şey ki, en *namuslular* bile hiç şaşırmıyor. Kadınların en azından üçte ikisi toplantı yerlerine yalnız geliyor ya da sokakta yalnız gidiyor. Eğer tesadüfen bir *erdeme* rastlamışsanız, arayışınız hakaretle karşılanmıyor, sizinle istediğiniz kadar sohbet ediyorlar. Yanına yanaştığınız her kadın, koluna girmenize, onu eve bırakmanıza izin veriyor; sonra, içeri girmeyi umduğunuz kapısına gelindiğinde size gayet nazik ve gayet alaycı bir selam veriyor, onu eve bıraktığınız için teşekkür ediyor ve kocasının ya da babasının onu evde beklediğini söylüyor. Eğer onu tekrar görmeyi çok istiyorsanız, büyük ihtimalle size sonraki gün ya da daha sonraki gün falanca baloya veya filanca tiyatroya gideceğini söyleyecektir. Eğer tiyatrodaki, siz yalnız bir kadınla sohbet etmekteyken, galerileri gezmeye gitmiş ya da kahveye inmiş olan kocası veya âşığı ansızın onun yanına geri dönerse, sizi teklifsiz bir sohbet içinde görmüş olmaktan şaşkınlık duymaz; kuşku yok ki, karısından bir süreliğine kurtulmuş olmaktan mutlu, selam verip başını çevirir.

Burada seninle biraz kendi yaşadıklarım, daha çok da başkalarınınkine dayanarak konuşuyorum. Fakat bunun sebebi ne olabilir? Çünkü gerçekten, böyle bir şeyi İtalya'da bile görme-

dim. Kuşkusuz, şehirde öyle çok güzel kadın var ki onlara uygun düşebilecek erkekler oransal olarak çok az. Paris'te güzel kadın o kadar nadir ki, onları artırmaya koyarız, onları pohpohlarız, onlara özen gösteririz, onlar da güzelliklerinin bütün değerini hissederler. Burada, kadınlar kendilerine ve çekiciliklerine çok az önem veriyorlar, çünkü belli ki bunlar çok yaygın; gerçekten de, yetiştirilmelerine ve iyi beslenmelerine özen gösterildiği takdirde güzel çiçeklerin, güzel hayvanların, güzel kuşların yaygın olması gibi. Ülkenin verimliliği hayatı öyle kolay, öyle iyi kılıyor ki, hiç kötü beslenmiş kadın yok, bunun sonunda da bizim zanaatkarları ve kırsal bölge kadınlarını oluşturan şu iğrenç ırklar yetişmiyor. Sokaklarda her an, onları fark etmenize bile hayret eden, parıltılı ve harikulade bir tene sahip kızlarla karşılaşmanın olağanüstü tarafını hayal edemezsiniz.

Bu güzellik, zerafet, aşk atmosferinde sarhoş edici bir şey var: İnsan kendini kaybediyor, iç çekiyor, tek bir tanesinin değil, ama bu kadınların hepsinin aynı anda çılgın âşığı olup çıkıyor. *L'odor di femina*²⁶ her yerde ve insan Don Juan gibi, bunu uzaktan uzağa içine çekiyor. İlkbaharda olmamamız ne talihsizlik! Böylesine güzel izlenimleri tamamlayacak bir manzara olmalı. Bununla birlikte, mevsim henüz efsununu kaybetmiş değil. Bu sabah şehrin ucundaki büyük imparatorluk bahçesine gittim; görünürde kimsecikler yoktu. Kocaman yollar çok uzakta, olağanüstü gri-mavi ufuklarda son buluyordu. Daha ötede, orası da burasında havuzlar olan ve kuşlarla dolu, büyük ve engebeli bir park var. Tarhlar kötü havanın etkisiyle öylesine bozulmuştu ki, kırılan gül fidanlarının çiçekleri çamur içinde yüzüyordu. Bunun ötesinde Prater ve Tuna manzarası görünüyordu; soğuğa rağmen cezbediciydi. Ah! Görüyor musun, hâlâ genciz, zannettiğimizden daha genç...

26) Kadın kokusu. (ç.n.)

Bugün, 7 Aralık –Buraya, bir başka kağıdın üzerine beş satır yazıyorum. Önceki dört sayfanın yazılmasının üzerinden günler geçti. Sen benden mektuplar aldın, durumumun iyi tarafını gördün; Viyana’daki ikametimin bu ilk izlenimlerinden yaklaşıklık bir ay uzaktayım şimdi. Yine de, sana söyleyeceklerimle yazmış olduklarım arasında çok dolaysız bir bağ var. Çünkü ilk sayfaları okurken öngörmüş olacağın çözüm, bütün bu süre boyunca askıda kaldı... Zevk için sana hikayeler uydurmayacağımı ve hayali olaylar üzerine duygularımı açmayacağımı bilirsin, değil mi? Pekala! Eğer Viyana’daki ilk aşk maceralarım ilgi duyduysan, dinle o halde...

Bugün, 13 Aralık –Bu mektubun başlangıcına malzeme sağlayan ilk dört günün üzerinden onca olay geçti, öyle ki, bunları, bugün başıma gelenlere bağlamakta zorlanıyorum. Don Juan yolumun hep aynı mutlulukla devam ettiğini söyleyemem... Katty şu anda Brno’da, hasta annesinin yanında. Onunla buluşmak için Prater’in girişindeki, otuz fersahlık o güzel demiryoluyla oraya gitmeliydim. Fakat bu tarz yolculuklar, dayanılmaz bir biçimde sinirlerimi bozuyor. Bu arada, işte yine yeni başlayan bir macera; ilk ayrıntılarını sana sadakatle aktarıyorum.

Genel bir gözlem olarak, bu şehirde hiçbir kadının doğal bir yürüyüşü olmadığını bilmelisin. Bir kadın dikkatinizi çekiyor, onu takip ediyorsunuz; bunu üzerine o, sokaktan sokağa en inanılmaz dönemeçleri ve zigzagları çiziyor. Sonra, onun yanına yaklaşmak için biraz تنها bir yer seçin, asla sizinle konuşmayı reddetmeyecektir. Bunu herkes bilir. Viyanalı bir kadın kimseyi başından savmaz. Eğer birisiyle birlikteyse (asla esamisi okunmayan kocasından söz etmiyorum), çeşitli bakımlardan çok meşgulse, bunu size söyler ve gelecek hafta için bir randevu istemenizi ya da gün belirlemeksizin sabretmenizi tavsiye der. O gün asla çok uzak değildir; sizden önceki âşıkları en iyi arkadaşlarınız olur.

Kalabalığın kızakları görebilmek için çabaladığı Prater'de gözüme çarpmış olan bir güzelin peşinden gitmiş, gün ortası olduğu için hiç konuşmadan kapısına kadar gelmiştim. Bu türden maceralar beni çok eğlendiriyor. Neyse ki, evin hemen hemen tam karşısında bir kahve vardı. Dönüp alacakaranlıkta pencerenin kenarına yerleşiyorum. Tahmin ettiğim gibi, söz konusu güzel kadın dışarı çıkmakta gecikmiyor. Peşine düşüyorum, onunla konuşuyorum ve doğal bir tavırla bana, gelip geçenlerin bizi fark etmemeleri için, ona kolumu vermemi söylüyor. Sonra beni pek çeşitli yerlere götürüyor: Önce Kohlmarkt'ta bir dükkana gidiyoruz, oradan kesik parmaklı eldivenlerden alıyor; sonra bir pastacıya, orada da bana bir pastanın yarısını ikram ediyor; sonunda çıktığı eve götürüyor beni. Kapının önünde durup bir saat benimle sohbet ediyor ve ertesi akşam yine gelmemi söylüyor. Ertesi gün, hiç şaşmadan tekrar geliyorum, kapıyı çalıyorum ve birdenbire kendimi, başka iki genç kızın ve koyun derisinden kıyafetler giymiş ve başlarına Ulah şapkalarına benzer birşeyler geçirmiş üç adamın ortasında buluyorum. Küçük topluluk beni içtenlikle karşıladığından oturmaya hazırlanıyorum, ancak mümkün olmuyor. Mumlar söndürülüyor ve dış mahallelerdeki uzak mekanlara doğru yola çıkılıyor. Adamlardan hiçbirinin yanında kadın olmadığı halde, hiç kimse benim, bir önceki gün tanıdığım kadına sahip çıkmaya kalkmıyor ve sonunda, dumanaltı olmuş bir tavernaya geliyoruz. Sanki Viyana şehrini paylaşan yedi sekiz millet, bir eğlence için burada toplanmış. En açık olan şeyse; bol miktarda, daha eski beyaz şarapla karıştırılmış tatlı kırmızı şarap içildiğiydi. Bu karışımdan birkaç karafa içtik. Hiç de fena değildi. Salonun arka tarafındaki sahnemsi yerde, belirsiz bir dilde, acıklı şarkılar söyleniyor, bu da anlayanları çok eğlendiriyor gibiydi. Yanında kadın olmayan genç adam benim yanıma oturdu, çok iyi Almanca konuştuğu

için –bu ülkede nadir bir şey bu– sohbetinden memnun kaldım. Birlikte geldiğim kadına gelince, tam karşımızdaki gösteriye kendini kaptırmıştı. O tezgahın arkasında gerçek komediler oynanıyordu. Dört ya da beş şarkıcı vardı, çıkıyorlar, bir sahne oynuyorlar, sonra yeni kostümlerle tekrar ortaya çıkıyorlardı. Arasına koro ve şarkı dörtlükleri karıştırılmış tam oyunlardı bunlar. Aralarda Moldavyalılar, Macarlar, Bohemyalılar ve diğerleri, bol miktarda tavşan ve dana yiyorlardı. Yanımdaki kadın, kırmızı ve beyaz şarap sayesinde yavaş yavaş hareketleniyordu. Bu haliyle büyüleyiciydi, ama doğal olarak biraz solgundu. Bu gerçek bir Slav güzelliği; sağlam, kalın hatlar, ırkın hiç karışmadığının işareti.

Burada, en güzel kadınların halktan ve yüksek asalet sınıfından çıktığını da belirtmek gerekir. Gösteri saatini beklemekte olduğum kahveden yazıyorum sana, fakat mürekkep kesinlikle çok kötü, gözlemlerimin devamını erteliyorum.

VIII. GÜNLÜĞÜN DEVAMI

Otuz bir aralık, Saint-Sylvestre günü –Hoffmann'ın²⁷ bugün için dediği gibi: Nöbet şekeri'nin sırrını tavsiye edecek dost! Bu seslenişin nedenini anlayacaksın.

Sana bu dumanaltı kabareden, onca kullanılmış basamakların ilkinde adım atar atmaz insanın kendini, istemeden en alta inmiş, sonra eski bir şarap testisiyle yeni bir şarap testisi arasında bir masaya oturmuş bulduğu ve öte uçta, “yansımasını kaybeden adam” ile “gölgesini kaybeden adam”ın ağır bir tartışmaya dalmış olduğu bu fantastik mahzenin dibinden yazmıyorum. Sana, daha az dumanaltı olmayan, fakat Bremen'deki *Ratskeller*-

27) Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776-1822) Alman yazar, besteci ve çizer. Bu bölümde sözü edilen *gölgesini kaybeden adam*, Auersbach vb. ile Hoffmann'ın yapıtlarına göndermede bulunulmakta. (yhn.)

den ya da Leipzig'deki *Auersbach*dan çok daha parlak bir kabaden söz edeceğim. Kızıl Kapı yakınlarında keşfettiğim ve sana anlatmanın hoş olacağı bir mahzen bu, hani şu bir önceki mektubumda biraz söz etmiş olduğum yer... Aşk serüvenim burada başlamıştı.

Burası, geniş ve derince oyulmuş bir mahzen gerçekten de. Kapının sağ tarafında, üzeri kalaylı kaplarla dolu yüksek bir parmaklıkla çevrilmiş olan işletmecinin tezgahı bulunuyor; Bavyera'nın ve Bohemya'nın imparatorluk biraları, tuhaf adlarıyla ayırt edilen Macaristan'ın beyaz ve kırmızı şarapları işte buradan dalga dalga akıyor. Girişin sol tarafında etlerle, pastalarla, şekerlemelerle dolu ve devamlı wüerstel²⁸ –Viyanalıların en sevdiği yemek bu– dumanı tüten geniş bir büfe bulunuyor. Ayağına çabuk kızlar masadan masaya yemek dağıtırken garsonlar daha yorucu bir iş olan bira ve şarap servisini yapıyorlar. Herkes aynı şekilde ekmek yerine, insanı daha fazla içki içmeye tahrik eden anasonlu ya da tuzlu çörekler kullanarak yemek yiyor. Artık, işletmecinin yazıhanesi ve oyuncuların kulisi olarak kullanılan bu ilk salonda daha fazla oyalanmayalım. Burada yalnızca, ayakkabılarını giyen dansçılara, alıklarını süren genç oyuncu kadınlara, figüran kıyafetlerini giyen askerlere rastlanıyor; dansçıların vestiyeri, müziğin ve dansın düşmanı köpeklerin sığınağı ve oyunların, valslerin ya da şarkıların aralarında parfümlerini, doğu meyvelerini ya da büyük Miedling piyango-sunun bitip tükenmez biletlerini satmaya gelen Yahudi tüccarların dinlenme yeri burası.

Ana bölüme girebilmek için çok sayıda basamak tırmanmak ve kalabalığı yarmak gerekiyor. Burası, düzenli aralıklarla kubeleri olan ve her tarafa kapalı sıradan bir galeri; sıkışık masalar duvarlar boyunca dizilmiş, ama orta bölüm dans için boş bira-

28) Wüerstel (Alm.): Sosis. (yhn.)

kılmış. Dekorasyon sedef işlemeli bir resimden oluşuyor; dip tarafta, müzisyenlerin ve oyuncuların arkasında, asma dalları ve kafesten bir tür çardak var. Topluluksa fazlaca karışık, bununla birlikte hiçbir şey itici değil, çünkü kostümler fakir olmaktan çok yabani. Macarların çoğu parlak ipek sırmaları ve kocaman gümüş düğmeleriyle yarı-askeri kıyafetlerini, Bohemya köylüleri uzun beyaz mantolar ve kurdelelerle ya da çiçeklerle taçlandırılmış küçük, yuvarlak şapkalar giyiyorlar. Steiermark'tan gelenler, tüylerle süslü yeşil şapkaları ve Tyrol avcı kıyafetleriyle dikkat çekiyor; Sırlar ve Türkler, Avusturya'yı oluşturan, fakat içinde gerçek Avusturyalıların belki de en az sayıda olduğu bu çok uluslu tuhaf birliğe daha seyrek karışıyorlar.

Kadınlara gelince; kıyafetleri yarı-Yunan tarzında birkaç Macar kadına bakarsak, genel olarak basitçe giyinmişler; hemen hemen hepsi güzel, çevik, sağlam yapılı, çoğu sarışın ve muhteşem bir tenleri var, tuhaf bir ateşle kendilerini valse veriyorlar. Orkestra çalmaya başlar başlamaz yarı-boş kadehlerini ve yarıda kesilen yemeklerini bırakıp kendilerini masalarından atıyorlar ve gürültünün ve kalın tütün dumanının içinde, daha önce hiç görmediğim bir vals ve hızlı dans kasırgası başlıyor.

Vals bitince, yeniden yemeye ve içmeye başlanıyor ve işte salonun köşesinden, bir masa örtüsüyle süslenmiş ve mumlarla aydınlatılmış bir tür tezgahın arkasından şarkıcılar ya da soytarılar belirliyor; ya da daha büyük bir çoğunlukla, fazla hazırlanmaksızın bir dram ya da komedi temsili veriliyor. Bu hem tiyatroya hem oyundan önceki gösterilere benziyor, fakat oyunlar hemen her zaman çok eğlenceli oluyor ve büyük bir doğallık ve cerbezeyle oynanıyor. Bazen *Pantaleone e Pulcinella* gibi İtalyanca komik-operalar duyuluyor. Dar sahne her zaman olayın gelişmesine yetmiyor; bu durumda aktörler birçok noktayı kullanıyorlar; kostümlü figüranlar arasındaki savaşılar salonun orta-

sında geçiyor, tezgah, kuşatma altındaki şehre ya da korsanların saldırdığı gemiye dönüşüyor. Bu kostümler ve mizansen dışında, Shakespeare dönemi Londra tiyatrolarında olduğundan daha fazla dekor yok, şuranın bir şehir, şuranın bir orman olduğunu belirten yazılı levhalar bile konmamış.

Komedi ya da fars, oyun bittikten sonra her biri, herhalde Viyanalıların çok hoşlandığı bir ezgiyle ve hep aynı ezgiyle şarkı söylüyor. Sanatçılar daha sonra salona dağılıp masadan masaya dolaşarak tebrikleri ve "kreutzer"leri²⁹ topluyorlar. Oyuncu ve şarkıcı kadınların çoğunluğu çok güzel, teklifsizce gelip masalara oturuyorlar. İşçiler, öğrenciler ya da askerler arasında, onları kendi kadehlerinden içmeye davet etmeyen bir tanesi yok, bu zavallı kızlar yalnızca dudaklarını ıslatmakla yetiniyorlar, ama bu, reddedemeyecekleri bir nezaket.

Bu halkın toplanıp uyum içinde yürüttükleri eğlenceler işte bunlar dostum. Zannedildiği gibi halk, tütün ve birayla uyuşmuyor; İtalyanlar gibi nükteye, şiire düşkün ve meraklılar, biraz daha altı çizili bir sadelik ve ciddiyetle. Bu halkın tüm duyularını aynı zamanda meşgul etmeye, sofrayı, müziği, tütünü, dansı ve tiyatroyu sürekli olarak bir arada tutmaya gereksinimi var gibi; o gereksinimi görmek gerek.

Bu tavernalardan çıkarken her seferinde, kapının üzerinde büyük bir haç ve çoğunlukla da bir köşede balmumundan, parlak kıyafetli bir aziz tasviri görerek insan şaşıyor. Çünkü burada da İtalya'da olduğu gibi din, neşe ve zevke karşı hiçbir düşmanlık taşımıyor. Nasıl kilise çoğu zaman eğlenti ve aşk düşünceleri uyandırırsa, tavernada da ciddi bir şey var. Bizim için gariplik olan bu bağlantının farkına sekiz gün önce, Noel gecesi vardım. Kutlama yapan halk, neredeyse yeni bir hazırlık yapmaya ihtiyaç duymaksızın kiliseden baloya geçiyordu; zaten sokaklar

29) Eski Alman parası. (ç.n.)

yaprakları mumlarla, pastalarla, şekerlemelerle süslü ve kutsanmış çam ağaçları taşıyan çocuklarla doluydu. O kadar çoktu ki bu Noel ağaçları, şu Macbeth'e doğru yürüyen ormana benziyorlardı. Kiliselerin, özellikle de Stefansdom'un içi muhteşem ve parıltılıydı. Benim hayran olduğum, yalnızca bayram kıyafetleri içindeki bu müthiş kalabalık, koronun ortasında parıltıya gümüş mihrap, sütunlar boyunca devam eden parmaklıklara adeta asılmış gibi duran yüzlerce müzisyen değil de, bütün sesleri olağanüstü bir ilahide birleştiren bu samimi inanç. Binlerce sesli bu koroların etkisi, ilahi söyleyenlerin tekdüze bas sesine ya da sofı kadınların cırtlak, tiz seslerine alışmış olan biz Fransızlar için gerçekten şaşırtıcı. Ardından orkestranın kemanları ve borazanları, şarkıcıların tribünlerden yansıyan sesleri, ayinin tiyatroyu andırır tantanası, bütün bunlar elbette, bizim şüpheli toplumlarımıza pek dini görünmeyecektir. Fakat yalnızca bizde böylesine ciddi, böylesine kıskanç, böylesine ölüm ve mahrumiyet düşüncesiyle dolu bir Katoliklik fikri var, öyle ki, ancak çok az sayıda insan bunu uygulamaya ya da buna inanmaya kendisini layık hissediyor. İtalya'da olduğu gibi, İspanya'da olduğu gibi Avusturya'da da din, saltanatını koruyor, çünkü sevimli ve kolay ve fedakarlıktan çok inanç istiyor.

"Mutlu doğum"un³⁰ Tanrısının ayakları dibinde buluşmaya gelen ilk müminler gibi gelmiş olan bu gürültülü kalabalık, kutlama gecesini, aynı enstrümanların ahengiyle ziyafetlerde ve danslarda bitirecekti. Bizim kilisemizin yasaklamış olduğu ve inancın herkes tarafından ciddiye alındığı ülkelerde kutlanmaları gerçekten gereken bu güzel törenlere bir kez daha katıldığımıza memnunum.

Son maceramın sonucunu öğrenmek istediğini hissediyorum. Belki de sana daha önceki olayları yazmakla hata ettim.

30) Hz. İsa'nın doğumu. (ç.n.)

Ülkesini yalnızca tavernalarda temsil eden ve aşırı bir imparatorluk birası zevkiyle garip heveslerin kolay aşklara sürüklediği bir zavallı, bir görgüsüz, ciddiyetsiz bir gezgin izlenimi uyandırmış olmalıyım sende. Aslında daha ciddi maceralara geçeceğim. Sana daha önce söz ettiklerime gelince, gelişen ayrıntılarını yazmadığım için pişmanım, ama artık iş işten geçti. Günlüğümde çok gerideyim, ayrıntılarını zamanında sana memnuniyetle anlatabileceğim bütün o küçük olayları bugün artık hatırlayamam. Sadece gece geç saatte hanımı evine bırakırken, Faust'un "babet"i³¹ gibi koşan ve deli gibi görünen bir köpeğin aşkımıza karıştığını öğrenmekle yetin. Bunun bir uğursuzluk işareti olduğunu hemen anladım. Güzel kadın, sırlıslıkla ısılanmış olan köpeği okşamaya başladı. Sonra bana, köpeğin muhakkak ki sahiplerini kaybetmiş olacağını ve onu evine almak istediğini söyledi. Ben de içeri girmek için izin istedim, ama bana şöyle cevap verdi: *Nicht!* Ya da daha doğrusu, bana 1814 istilasını³² hatırlatan kararlı bir aksanla *nix!* Mutsuzluğumun sebebi şu namussuz siyah köpek, dedim kendi kendime. Eğer o olmasaydı içeri kabul edilecektim, bu gayet açık.

Fakat ne köpek ne de ben içeri girebildik. Kapı açılır açılmaz köpek, düşsel bir yaratık gibi kaçıp gitti ve güzel kadın, bana ertesi gün için randevu verdi.

Ertesi gün sinirliydim, canım sıkındı, hava çok soğuktu, işim vardı. Zamanında gidemedim, daha geç gittim. Kapıyı bir adam açtı ve Cazotte'un devesinin kafası³³ gibi, bana şöyle sordu: *Chè vuoi?*³⁴ Fakat onun kadar korkunç olmadığı için cevap olarak Matmazelle görüşmek istiyorum, demeye hazırlanıyor-

31) Kıvrık ve uzun tüylü bir İspanyol cinsi köpek. (ç.n.)

32) Napolyon savaşları sonunda Koalisyon (Avusturya, Büyük Britanya, Prusya ve Rusya) güçlerinin Paris'i işgaline gönderme. (yhn.)

33) Yazar, Fransız edebiyatçı Jacques Cazotte'un (1719-1792) bir eserine atıfta bulunuyor. (ç.n.)

34) (İt.) Ne istiyorsun? (yhn.)

dum. Matmazel... Fakat, aksilik! Hanımın adını hiç bilmediğimi fark ettim. Bununla birlikte, sana söylediğim gibi, onu üç gündür tanıyordum. Kekeliyorum, kapıdaki mösyö bana düzenbazın tekiymişim gibi bakıyor; dönüp gidiyorum. Çok güzel.

Akşam, evin etrafında başıboş dolaşıyorum; onu içeri girerken görüyorum; özür diliyorum ve çok sevecen bir sesle ona şöyle diyorum: "Matmazel, şimdi adınızı sormak münasebetsizlik olur mu?" "Vhahby." "Efendim?" "Vhahby." "Ah!" Bunu yazmasını rica ediyorum. "Ah, demek siz, Bohemyalı ya da Macarsınız?" Küçük hanım Ollmutz'luymuş... Vhahby, bu gerçekten de bir Bohemyalı ismi ve bu arada genç kız tatlı ve sarışın ve kendi adını öylesine yumuşak söylüyor ki, anadilinde konuşan bir kuzuyu andırıyor.

Sonra bu mesele uzuyor ve kur yapmam gerektiğini anlıyorum. Bir sabah onu görmeye gidiyorum, büyük bir heyecanla bana, "Ah, Tanrım! O hasta." diyor. "Kimmiş o adam?" Bunun üzerine, kendisinininki kadar Bohemyalı bir isim söylüyor ve "İçeri girsenize," diyor. İkinci bir odaya giriyorum ve gösterinin olduğu gece bizimle birlikte tavernaya gelen ve gülünçlü operalardaki avcılar gibi giyinmiş olan uzun ve zayıf adamın bir yataкта yatmakta olduğunu görüyorum. Oğlan, beni sevinç gösterileriyle karşılıyor. Yatağın dibine uzanmış tazi cinsi kocaman bir köpek vardı. Ne söyleyeceğimi bilmediğimden, "güzel bir köpek," diyerek hayvanı okşuyorum, onunla konuşuyorum ve bu çok uzun sürüyor. Yatağın üzerinde beyefendinin -artık, samimiyetini gördükten sonra, hiçbir nahoş tarafı olmayan- tüfeği göze çarpıyor. Adam, ateşinin çıkmış olduğunu söylüyor, bu da onun çok canını sıkıyordu, çünkü av iyiydi. Ona safça, dağkeçisi avlayıp avlamadığını soruyorum, bunun üzerine, çocukların bir köşede oynadığı keklik ölülerini gösteriyor bana. "Ah! Çok iyi mösyö." Genç kadın henüz geri dönmediğinden, konuş-

mayı sürdürmek için, burjuva bir tavırla şöyle diyorum: "Bu çocuklar çok mu bilgili mi yoksa? Okulda olmamalarının sebebi ne?" Avcı cevap veriyor: "Daha okula gitme yaşında değiller." Benim ülkemde, çocukların beşikten itibaren okula gönderildiklerini söylüyorum ve bu eğitim tarzı hakkında bir dizi düşünceyle devam ediyorum. Bu sırada Vhahby, elinde bir fincanla içeri giriyor. Avcıya, ateşini düşünerek, bunun kınakına olup olmadığını soruyorum, "evet," diyor. Ama anlamamış olmalı, çünkü bir saniye sonra fincanın içine ekmek doğradığını görüyorum. Daha önce hiç kınakına çorbasına ekmek batırıldığını duymamıştım; zaten et suyuymuş. Çorbasını içen bu oğlanın görüntüsü, benim sana yazdıklarım kadar tatsız... İşte bana burada verilmiş olan güzel bir randevu. Avcıyı şifalar dileyerek selamlıyorum ve diğer odaya geçiyorum. "Bu hasta mösyö," diyorum genç Bohemyalıya, "sizin kocanız mı?" "Hayır." "Kardeşiniz mi?" "Hayır." "Sevgiliniz mi?" "Hayır." "Kim o halde?" "Avcı." Hepsi bu. Sorularımı niçin sorduğumu anlamak için, ikinci odada üç yatak olduğunu, genç kızın bunlardan birinin kendisine ait olduğunu ve bu sebeple beni kabul edemediğini söylediğini göz önünde bulundurmak gerek. Sonuçta, bu adamın işlevini hiç anlayamadım. Genç kız yine de, ertesi gün tekrar gelmemi söyledi. Ama, eğer bu avcının sohbetinden faydalanmak için olacaksa, iyileşmesini beklemenin daha iyi olacağını düşündüm. Vhahby'yi ancak sekiz gün sonra gördüm. Bu kadar uzun süre gelmeyişiye olduğu gibi, geri dönüşüme de fazla şaşırmadı. Avcı iyileşmiş ve çıkmıştı... Ürkekliğinin sebebi neydi bilmiyorum, çocukların yan odada olduğunu söyledi. "Bu çocuklar sizin mi?" "Evet." "Kahretsin!" Üç taneydiler, başak gibi sarışın, onun gibi sarışın üç tane. Bunu öylesine saygı değer buldum ki, o eve henüz bir daha gitmedim. İstedğim zaman yeniden gideceğim. Üç çocuk, avcı ve kız yerlerinden kıpır-

damayacaklardır; vaktim olduğunda oraya yeniden gideceğim.

IX. GÜNLÜĞÜN DEVAMI

İşte hayatım: Her sabah kalkıyorum, ben im gibi "Aigle-Noir" da kalan İtalyanlarla selamlaşıyorum, bir puro yakıyorum ve Leopoldstadt mahallesinin uzun sokağına iniyorum. Şehir merkeziyle bizim mahalle arasındaki küçük bir akarsu olan Wien deresi rıhtımına bakan köşe başlarında iki kahve var. Buralarda Henrik Heine'nin deyişiyle *sivri burunlu* Museviler oğul veriyor; bunlar burada bir kısmı açıkta, en zenginleri de kahvelerin içinde olmak üzere, bir çeşit borsa yürütüyorlar. Burada hâlâ olağanüstü sakallar, az çok yağlanmış, siyah ipekten uzun redingotlar görülüyor ve şairin deyimini haklı çıkaran daimi bir uğultu duyuluyor. Bunlar gerçekten de arılarla eşekarılarının karışmış olarak verdiği bir oğul.

Sabahları, kahvelerden birinde, küçük bir kadeh elma rakısı içmek iyi oluyor. Daha sonra, şehrin müstahkem kapısı Rothernthor'a bağlanan *Kızıl Köprü* üzerinde yürümeyi deneyebiliriz. Bu arada, duvarın köşesindeki tiyatro afişlerini okumak için bayırda biraz duralım. Neredeyse Paris'teki kadar oyun var. Buranın "Comédie-Française"i olan "Burg-Theater," Alman klasik tiyatrosunun Corneille ve Racine'i sayılan Goethe ya da Schiller'in bazı oyunlarını ilan ediyor; ardından, ya Meyerbeer'in ya Bellini ya da Donizetti'nin temsillerini veren "Kärntnerthor-Theater" geliyor; sonra, genellikle Fransızcadan çevrilen melodramlar ve vodviller oynayan "Theater an der Wien" (buradaki Wien, Viyana deresi) tiyatrosu var, daha sonra da Josepstadt, Leopoldstadt, vb... tiyatroları; sana daha önce söz ettiğim bir yığın gösteri kahvelerini saymıyorum bile.

Gece ne yapacağıma karar verdikten sonra, surun altındaki

Kızıl Köprü'den geçiyorum ve oldukça iyi kalitede Macar şarapları bulunan bir *Gasthofa* yöneliyorum. Burada Tokay³⁵ şarabı maşrapası altı kreutzere satılıyor ve birkaç koyun ya da taze domuz pırzolasını sulamaya yetiyor, tadını almak için çeyrek limonla birlikte içmek gerekiyor.

Burada hoş bir ödeme şekli var. Yabancı para verme yok, para diye yalnızca, Fransa'nın yaklaşık on yedi "sol"una³⁶ eşit olan, küçük, bakır kreutzerleri biliyorlar. Bunlar sadece küsurat için; diğer durumlarda kağıt parayla ödeme yapılıyor. Bir franktan, en olmayacak tutarlara kadar derecelendirilmiş ve şaşırtıcı kusursuzlukta baskı gravürlerle süslenmiş "asinya"lar³⁷ cüzdanınızı donatıyor. "Austria" (Avusturya) diye adlandırılan nefis bir kadın profili, bu resimlerden ayrılırken insanda büyük bir üzüntü, yenilerini elde etmek için çok büyük bir istek veriyor. Bu paraların iki tür olduğunu da belirtmek gerek; değer yarisını temsil eden *konvansiyon* parası ve az çok siyasi şartlara göre değişen *reel* para.

Yemeğimi yedikten sonra genellikle, Avrupa'nın en yüksek çan kulesine sahip, Viyana'nın meşhur katedrali Stefansdom'un bulunduğu meydana ulaşınca kadar, yakınındaki pazarların hareket kazandırdığı bir alışveriş sokağı olan *Rothenthurmstrasse* üzerinde yürüyorum. Çan kulesinin sivri ucu, vaktiyle Fransız ordusunun yollamış olduğu bir top mermisinin çarpmasıyla hafifçe eğilmiş. Binanın çatısı, güneş ışınlarını uzaklara yansıtan, cilalı kiremitten parlak bir mozaik görünümünde. Kilisenin koyu renk taşları, görülmemiş bir feodal mimari zerafetini gözler önüne seriyor. Bu görkemli anıt sol tarafta bırakıldığında bir köşebaşına geliniyor; yollardan biri Kärtnerthor'a, diğeri *Mahl-*

35) Sarı Macar şarabı. (ç.n.)

36) Eski bir Fransız para birimi (ç.n.)

37) Fransa büyük devrimi (1789) yıllarında çıkarılmış ve bir süre dolaşımda kalmış bir tür kağıt para. (ç.n.)

Markt'a, üçüncüsü de Graben'a doğru gidiyor. İlk iki sokağın köşesinde, kullanılışı çok tuhaf bir çeşit direk bulunuyor. Buna *Stock-im-Eisen* diyorlar. Bu aslında, söylendiğine göre, vaktiyle Viyana'nın üzerine kurulduğu yerde bulunan ormana ait basit bir ağacın kütüğüymüş. Bir kuyumcu dükkanının vitrini içine kakılmış olan bu saygıdeğer kütük dinsel bir saygıyla korunmuş. Viyana'ya gelen her esnaf loncası mensubu, ağaca bir çivi çakmak zorunda. Fakat yıllar içinde, tek bir çivi daha çakmak imkansız hale gelmiş, buraya gelenler bu konuda bahse giriyorlar.

İşte Graben üzerindeyiz, burası Viyana'nın merkezi ve parlak meydanı; şehrin tüm meydanları gibi, boyu eninden uzun bir dörtköşe şeklinde. Evler 18. yüzyıldan kalma; bütün süslemelerde hayvan kabukları, taşlar ve sedefle yapılmış işlemler göze çarpıyor. Ortada, hacıyatmaza benzeyen anıtsal bir sütun bulunuyor. Top şeklindeki kısım, yaldızlı melekleri taşıyan yontulmuş bulutlardan oluşuyor. Sütunun kendisi, *Süleyman Tarih* katınıninki gibi burmalı, anıtın bütünü fistolarla, kurdelelerle, simgesel işaretlerle dolu. Şimdi, Paris'in en zengin semtlerinin en güzel mağazalarını düşün; bu doğru bir karşılaştırma olacak, çünkü buradaki dükkanları işgal eden şapkacı ve moda eşyası tüccarlarının çoğu, Fransız kolonisi dedikleri şeye dahil. Meydanın ortasında Arşidüşes Sophie'ye adanmış bir mağaza var; kapının üzerindeki resimli tabelaya bakılırsa gerçekten güzel bir kadınmış.

Artık arkadaşının, sansürün almamıza izin verdiği Fransız gazetelerini okuyarak, adına *karışım* denen ve ayaklı bardakta sunulmuş bir sütlü kahveden başka bir şey olmayan içeceğin zevklerine kendini bırakmak üzere, Kohlmarkt kahvesine ulaşmak için izlemesi gereken küçük bir sokak kaldı.

11 Ocak –Sükunetimin bozulmasına sebep olan ve diğerleri kadar güzel olmayan bir macera hakkında seni bilgilendirmek

için, günün eğlencelerini anlatmayı bırakmak zorunda hissediyorum kendimi.

Bir yabancı için Avusturya'nın başkentindeki ikametinin birkaç haftadan fazla uzamasının çok zor olduğunu bilmende fayda var. Eğer girebileceğiniz borçlar hakkında bizzat kefil olacak bir bankacıdan tavsiye getirmek konusunda dikkatli davranmadıysanız, burada yirmi dört saat bile kalınamaz. Bunun ardından siyasi sorun geliyor. İlk günden itibaren, her adımında izleniyorum sandım... Yabancı bir şehrin sokaklarını nasıl bir hız ve nasıl bir araştırma hırsıyla dolaştığımı bilirsin, herhalde beni izleyen hafiyelerin işi pek kolay olmamış olmalı.

Sonunda, durmaksızın benimle aynı sokakları izleyen tatsız bir kumral herif fark ettim. Kararımı verdim; bir geçitten geçtim, sonra birdenbire durdum ve arkama döndüğümde, gölgem gibi peşimden gelen beyle burun buruna geldik. Soluğu kesilmişti.

"Kendinizi bu kadar yormanız gereksiz," dedim ona, "çok hızlı yürümek gibi bir alışkanlığım var, ama adımlarımı size göre ayarlayabilirim, böylece sohbetinizden de faydalanmış olurum."

Zavallı adam çok sıkılmış görünüyordu, Viyana polisinin yabancılar, özellikle de Fransızlar karşısında nasıl önlemler almak zorunda olduğunu bildiğimi söyleyerek onu rahatlattım, "Yarın müdürünüzü görmeye gideceğim ve niyetlerim hakkında onu temin edeceğim," diye de ekledim.

Silahlı uşak pek bir cevap vermedi ve kötü Almancamı anlamamış gibi yaparak savuşup gitti.

Bu işte nasıl olup da bu kadar soğukkanlı kaldığımı sana anlatmak için şunu söyleyeyim ki, elimde gazeteci bir arkadaşımın Viyana emniyetinden bir müdüre hitaben yazılmış çok iyi bir tavsiye mektubu vardı. Bundan ancak ciddi bir vaka olduğunda

yararlanacağıma kendi kendime söz vermiştim. Ertesi gün emniyet yönüne doğru yola çıktım.

Çok iyi karşılandım. Söz konusu kişi, Baron de S*** adında eski bir lirik şair, *Tugendbund*³⁸ ve başka gizli toplulukların eski bir üyesiydi. Gençlik çılgınlıklarının ardından, yaşı ilerleyip toparlanmaya başlayınca, insanın düzenli yaşama geçmesi gibi, bu da polis teşkilatına girmişti... Bu, birçok Alman şairinin başına gelmiş bir durum. Zaten Viyana'da polisin, bu türden değişimleri başka yerlere göre daha iyi açıklayan patriarkal bir tarafı var.

Edebiyattan söz ettik. Mösyö de S*** benim konumumdan emin olduktan sonra, yavaş yavaş beni mahremiyetine almaya başladı.

"Maceralarınızın beni çok eğlendirdiğini biliyor musunuz?" dedi bana.

"Hangi maceralar?"

"Arkadaşınız ***'a son derece hoş bir şekilde anlattığınız ve Paris'e yollamak üzere buradan postaya verdiğiniz maceralar."

"Yaa, onları okuyor musunuz?"

"Endişe etmeyin, mektuplaşmalarınızda sizi tehlike altında bırakacak türden hiçbir şey yok. Hatta hükümet, bir entrika kışkırtmak şöyle dursun, bu güzel Viyana şehrinin eğlencelerinden coşkuyla yararlanan yabancıları pek beğenir."

Son olarak, ne zaman istersem gelip poliste muhalefet gazetelerini okuyabileceğimi söyledi... çünkü burası, imparatorluğun en özgür yeri idi... Burada her şeyden tehlikesizce söz edilebilirdi.

Viyana bende tamamıyla, bir 18. yüzyıl, mesela bir 1770 Paris'i duyusunu uyandırıyor; kendime de, dıştan tasasız görünen ve yarısı parlak bir aristokrasiye yarısı halka ait bu toplumda

38) (Alm.) Erdem derneği. (yhn.)

yolunu şaşırması yabancı bir şair diye bakıyorum. Viyana'nın aşağı sınıfının eski Paris halkından tek eksiği, ırk birliği. Slavlar, Macarlar, Tyrollüler, İlliryalılar ve daha başkaları, kendi çeşitli milliyetleriyle o kadar meşguller ki, ilkelerinin birbirine yaklaştığı durumlarda bile birlikte anlaşma zeminine sahip değiller. Üstelik, ileriye gören ve becerikli imparatorluk polisi, işi olmayan tek bir işçinin bile şehirde ikametine izin vermiyor. Bütün meslekler loncalar şeklinde örgütlenmiş; taşradan gelen bir lonca üyesi, yabancı bir gezginle üç aşağı beş yukarı aynı kurallara bağlı. İşçinin, hali tavrından sorumlu ve girebileceği borçlara kefil olan bir işveren ya da kentte tanınmış bir kimse tarafından tavsiye edilmesi gerekiyor. Eğer bu güvenceyi veremezse, ona anıtları ve şehrin ilginç taraflarını görmesi için yirmi dört saat kalma izni veriyorlar ve kendi istediği ve aynı zorlukların onu beklemekte olduğu herhangi bir başka şehir için belgesini imzalıyorlar. Direnmesi halinde işçi, doğum yerine gönderiliyor ve burada, davranışlarının sorumluluğunu üstlenen belediye tarafından, eğer şehirde endüstri gelişmemişse, genellikle toprakta çalıştırılıyor.

İtiraf edeyim, bütün bu idare tarzı son derece despotik, fakat şuna da inanmak gerekir ki, Avusturya Avrupa'nın Çin'i. Ben Çin Seddi'ni geçtim... tek üzüldüğüm, burada bilgin mandarinlerin olmayışı.

Çünkü, bu tarz bir örgütlenme, aklın hakimiyeti altında, daha az sakıncalı olurdu. Tümüyle Voltaire'in ve ansiklopedistlerin³⁹ fikirlerinden etkileri altındaki filozof imparator II. Joseph'in çözmeye çalışmış olduğu problem buydu. Bugünkü yönetim, despotça bu geleneği izliyor ve artık hiç de filozofça davranmadığı için yalnızca "Çinli" kalıyor.

39) XVIII.yy.'da Diderot ve d'Alembert yönetimindeki ansiklopedinin oluşturulmasına katkıda bulunan filozof ve yazarlar. (yhn.)

Bir bilginler hiyerarşisi yerleştirmek belki de gerçekten mümkün değildir; fakat veraset geleneğinin hakim olduğu bir ülkede, bir bilginin oğlunun da kendisi gibi olduğunu düşünmek yaygındır. Oğul, uygun eğitimi alır, okulda öğretildiği gibi şiirler ve trajediler yazar ve babasının dehasının ve görevinin halefi olur; bundan da kimse en ufak bir yakınmada bulunmaz. Eğer tamamen yeteneksizse, kendisini yetiştiren özel öğretmenine bir tarih kitabı, bir cilt şiir ya da kahramanlık trajedisi yazdırır ve elde edilen sonuç aynı olur.

Avusturyalı soylu sınıfının bilginlere uygun gördüğü himayenin ne kadar akıldan uzak olduğunu ispatlayan şu ki, en meşhur Alman yazarlarının değerinin bilinmediğini ve uşak durumuna getirildiğini, gözden düşmüş bir görkemi en aşağı işlerde sürüklediklerini gördüm.

Bunlardan, adı Paris'te, belki de Viyana'da olduğundan çok daha iyi bilinen bir tanesine sunacağım bir tanıtma mektubu vermişlerdi bana. Çalıştığı bakanlık bürosunun mütevazı köşesinde onu bulabilmek için epeyce güçlük çektim. Ondan, yalnızca yeteneğin himayesiyle girmek isteyeceğim bazı salonlara beni takdim etmesini rica etmek istiyordum. Verdiği cevapla hem şaşırdım hem üzüldüm. "Yalnızca yabancı olmak vasfınızla kendinizi tanıttın, çok iyi kabul görürsünüz, zira burada herkes iyidir ve Fransızları kabulden memnuniyet duyulur, en azından hükümeti kuşkulandırmayan Fransızları. Biz, zavallı şairlere gelince, hangi hakla, prenslerin ve bankerlerin arasına karışıp parlayabiliriz?"

Değerini bildiği halde, yeteneğinin ancak kısır bir başarısına izin veren bir toplumda, kaderin sefil bir işi kabul etmek zorunda bıraktığı tanınmış adamın bu itirafı ve insanlardan böyle alaycı biçimde kaçışı bana çok dokundu.

Sanatçıların durumu aynı değil; onlar, kendilerini görünüşte hayranlık ve sempatiyle karşılayan asilleri doğrudan doğruya

eğlendirmek gibi bir avantaja sahipler. Onlara gösterişli bir hi-maye sağlamakla kendi gururları okşanan büyük efendilerle kolayca samimiyet kuruyor, arkadaş oluyorlar. Böylece, bütün şenliklere davet ediliyorlar. Yalnızca, *ekmek paraları* olan enstrü-manlarını da yanlarında getirmeleri gerekiyor, yani tasmalarını.

18 Ocak –Biraz daha Viyana halkının zevklerinden söz edelim, bu daha eğlenceli. Karnaval yaklaşıyor ve ben, Sperl salon-larında ve onlardan daha eğlenceli olan, özellikle burjuva sınıfı-na hitap eden ve Birn denilen dans yerlerinde fazlaca boy gös-teriyorum. Görkemli bir şekilde dekore edilmiş geniş yapılar bunlar. Kadınlar daha iyi giyimli, yani hafifmeşrep işçi kızların temsil ettiği alt sınıfa göre daha Paris tarzı. Vals, tavernalardaki kadar hareketli ve çılgın, harekete geçirdiği tütün dumanı bulutu da en az oradaki kadar yoğun.

Sperl'lerde de hep, müzik ve dansın ortasında yemek yeniyor, hızlı dans yemek yiyenleri rahatsız etmeden masaların etrafında kıvrılıp dönüyor.

Sana Viyana halkının kış zevklerinden daha fazla söz edemediğime üzülüyorum. Ancak yeşilliğinden soyunduğunda görebildiğim Prater, yine de bütün güzelliğini kaybetmemişti. Özellikle karlı günlerde büyüleyici bir manzara sunuyor ve kalabalık yeniden, her şeyden önce korularının çıplaklığıyla fark edilen sayısız kahvelerini, gazinolarını ve güzel pavyonlarını istilaya geliyordu. Karaca sürüleri bu parkta serbestçe dolaşıyor, orada onlara yiyecek veriyorlar; Tuna'nın kolları, ormanı ve çayırları adacıklara bölüyor. Sol tarafta Viyana-Brno yolu başlıyor. Çeyrek fersah daha ötede Tuna akıyor (Viyana, Strasburg'un Ren üzerinde olması kadar Tuna üzerinde değil.) Bu başkentin "Champs-Elysée"si bunlar.

Ben geçtiğim sırada Schoenbrunn bahçeleri pek kasvetliydi. Schoenbrunn Viyana'nın Versailles'ı; onun hemen yanındaki

Hitzing köyü her Pazar şen toplulukların buluşma yeri. Oğul Strauss gün boyunca, Hitzing gazinosunda orkestrasının başında bulunur, akşam, Sperl valslerini yönetmek üzere geri döner. Hitzing'e ulaşmak için, girişini mermer ejderlerin beklediği Schoenbrunn şatosunun avlusundan geçiliyor. Bu ıssız ve ihmal edilmiş avlu tamamıyla 18. yüzyılın zevkine uygun dekore edilmiş. Dış cephesi heybetli olan şatonun kendisi de içeriden, salonlarının büyüklüğü bir yana bırakılırsa, hiçbir zenginliğe sahip değil; salonlardaysa badana hemen her yerde, eski yaldızlı çakıl ve sedef kabuklardan oluşan duvar süslemelerini örtüyor. Fakat bahçeler tarafından çıkarken, manzara muhteşem; Saint-Cloud ve Versailles şatolarının anısı bile bunun etkisini azaltmıyor.

Eteklerinde uçsuz bucaksız yeşil bir örtünün serildiği bir tepenin üzerinde bulunan Maria-Theresia pavyonu, hiçbir şeyle karşılaştıramayacağım, peri masallarını andıran bir mimariye sahip. Uzun bir sütun dizisi, sütunların arası açık; yalnızca ortadaki dört kemer aynalarda camlanarak bir dinlenme odası oluşturulmuş; bu yapı, hem bir saray hem de bir zafer takı. Yoldan bakıldığında, bütün genişliğiyle sarayı taçlandırıyor ve onun parçasıymış gibi görünüyor, çünkü üzerine inşa edilmiş olduğu tepe, Schoenbrunn'un çatıları üzerinden yükseliyor. Havada böylesine cesurca asılı duran ve Matmazel Scudéry'nin⁴⁰ yazılarındaki bütün yapı süslerini dalgalandıran bu tapınağın basamaklarına ulaşabilmek için, uzun zaman, çamlık yollardan, çimenlerin arasından bu yapay ve özenti Olimpos'un bütün tanrılarına saygılar sunarak, Puget ve Bouchardon'un⁴¹ yontu zevklerine göre yapılmış çeşmelerin yanından tırmanmak gerek.

Bahçeyi hızla kat edip bir fersah boyunca çift sıra devasa kavak ağaçlarıyla süslenmiş şu güzel Maria-Hilf caddesinden ge-

40) Madeleine de Scudéry (1607-1701) Fransız yazarı. (yhn.)

41) Pierre Puget (1620-1694), Edme Bouchardon (1698-1762), Fransız heykeltıraşları. (yhn.)

çerek Viyana'nın dış mahallelerine geri dönüyorum. Pazar kıyafetleri içindeki kalabalık, bütün yol kenarınca görülen kahve ve gazinolarda molalar vererek Hitzing'e doğru ilerlemeye devam ediyor. Bu Viyana'nın en güzel girişi; güzel arabaların mutlaka uğradığı derli toplu ve varlıklı bir Courtille⁴² burası.

Viyana'nın dış mahalleleri –Schoenbrunn ve Hitzing de bundan pek ayrı tutulamaz– konusunu kapatmak için sana daha, uzun halk eğlenceleri dizisini tamamlayan üç tiyatrodan söz etmeliyim. Viyana Deresi (an der Wien), Josephstadt ve Leopoldstadt tiyatroları gerçekten de halka ayrılmış tiyatrolar ve ancak bizim bulvar tiyatrolarıyla karşılaştırabiliriz. Viyana'nın diğer tiyatroları; komedi ve dram tiyatrosu Burg ile bale ve opera tiyatrosu Kärtnen surların içinde bulunuyor. Bunlardan birincisi, iddiasız amacına karşın şehrin tiyatroları içinde en güzeli ve en muhteşem dekore edilmiş olanı. Paris Operası⁴³ kadar büyük, biçimi ve süslemeleriyle de İtalya'nın büyük tiyatrolarına çok benziyor. Burada tarihi dramlar, peri öykülü baleler ve genellikle bizim vodvillerin taklidi olan küçük giriş oyunları oynanıyor.

İşte kış boyunca Viyana halkının eğlenceleri bunlar. Ve bu şehir yalnızca kışın, yarı Slav yarı Avrupalı karakterinin bütün orijinal nüanslarıyla incelenebilir. Yazın, sosyete buradan uzaklaşıp İtalya'yı, İsviçre'yi ve deniz şehirlerini dolaşır ya da Macaristan ve Bohemya'daki şatolarında oturmaya gider; halka gelince, şenliklerinin, valslerinin ve sonu gelmez yemeklerinin bütün canlılığını ve bütün sarhoşluğunu Prater'e, Augarten'e, Hitzing'e taşır. Yani o zaman, Tuna vapurlarına ya da imparatorluk posta arabalarına binmek ve bu başkenti, hem çok çeşitli hem çok tekdüze günlük hayatıyla baş başa bırakmak gerekir.

42) Paris'in kuzey kesiminde halkın sık gittiği kabarelerin bulunduğu ve Paskalya haftası eğlenceleriyle ünlü bir kesim. (yhn.)

43) Bu kitabın yazıldığı yıllarda (1840-51) bugünkü ünlü Paris Operası (1862-74) henüz yapılmamış olduğundan yazarın sözünü ettiği yer daha eski ve daha ufak ölçülerde bir yapı. (yhn.)

X. GÜNLÜĞÜN DEVAMI

1 Şubat –Maceralarımızın hikayesine geri dönelim... Ve şimdi borazan çalalım, geçmiş bozgunlarımızı bugünkü zaferlerimizle kapatalım. İşte dış mahalleden şehre giriyoruz ve şehir-den...

Daha sırası gelmedi.

Dostum, şimdiye kadar sana düşük yerlerin güzel kadınlarıyla bağlantılarımı sadakatle anlattım; zavallı aşklar! Yine de çok iyi ve çok tatlılar. Birincisi bana verebileceği bütün aşkı verdi, sonra da güzel bir melek gibi annesini görmeye Brno'ya gitti. Diğer ikisi beni çok dostça kabul ediyorlardı ve gülümseyen ağızlarını bana meyve bekleyen çiçekler gibi açtılar; şehrin ve dış mahallelerinin şanı için artık bir süre bu kadarına razı olmaktan başka yapacak bir şey yokmuş. Fakat güzellerim, Fransız uçarı olur... Fransız, şöyle bir geçip kaçacak basit yolcuya engeller yaratan bu Viyana camını kırdı. Şimdi şehirde hak sahibiyiz, itibar sahibiyiz; önemli hanımların peşindeyiz!... Dostum Bocage'ın dediği gibi, "Bunlar önemli hanımlar, görüyor musunuz!"

Neşeden çılgına döndüğümü sanacaksın, ama hayır, çok sakinim, olanlar sana anlattığım gibi, hepsi bu.

İtirafılarımı sürdürmekte tereddüt ediyorum ey dostum! Bu mektubu sana yollamakta uzun zaman tereddüt etmiş olmamdan anlayabileceğin gibi. Güzelliklerinin ve kaprislerinin sırlarının dünyaya yayılıp dört yüz fersah ötede her zevkten usanmış bir ahlakçının (bu sensin) düşüncesini şenlendirdiğini ve ona bir dizi fizyolojik gözlem sağladığını aklından geçirmeyen bu iyi yaratıklara karşı tavrım haince değil mi?...

Sırlarımızı kimseye, özellikle Parislilere, açık etme ya da onlara bunun tamamıyla hayal ürünü olduğunu söyle; zaten bu

çok uzakta olan bir şey (Racine'in *BazaJet* oyununun önsözünde dediği gibi). Son olarak da isimler, adresler ve belirtilen öteki özellikler bir boşboğazlığa meydan vermemek için yeterince değiştirildi. Zaten, sonuçta ne önemi var?... Biz yaşamıyoruz, sevmiyoruz. Biz hayatı inceliyoruz, aşkın tahlilini yapıyoruz, biz filozofuz, canım!

Oymalı mermerden büyük bir şömine düşün. Viyana'da şömine çok nadir ve saraylardan başka bir yerde pek bulunmuyor. Koltuklar ve divanların ayakları yaldızlı. Salonun etrafında yaldızlı konsollar ve lambriyerler var... gerçekten, yaldızlı lambriyerler de var. Gördüğün gibi, her şey tastamam.

Bu şöminenin önünde üç güzel kadın oturuyor; biri Viyanalı, öteki ikisinden biri İngiliz, diğeri İtalyan. Üçünden biri ev sahibesi. Burada bulunan erkeklerin ikisi kont, bir diğeri bir Macar prensi, bir başkası bakan, geri kalanlar da *geleceği parlak* gençler. Kadınların bunların arasında kocaları ve açığa vurulmuş, tanınan sevgilileri var; ama biliyorsun ki sevgililer genellikle koca durumuna geçerler, yani erkek kimlikleriyle önemlerini yitirirler. Bu çok önemli bir tespit, iyi düşün.

Dolayısıyla arkadaşın, bu topluluk içinde, konumu itibarıyla tek erkek olarak bulunuyor. Ev sahibesi bir yana bırakılırsa (bu böyle olmalı), arkadaşın biraz önce anlattığım sebeplerden buna layık olmasa da, kalan iki hanımın dikkatini çekme şansına sahip.

Arkadaşın rahatça yemeğini yedi; Fransız ve Macar şarapları içti, kahvesini ve likörünü yudumladı. İyi giyimliydi, son derece zarif bir çizgisi vardı, saçları yumuşak ve hafifçe kıvrık; arkadaşın zıtlık yaratıyor, bizde on yıldır kullanılmakta olan burada yepyeni. Yabancı beyefendiler, bizim onca etkilediğimiz bu güzel topraklarda mücadele edecek güçte değiller. Arkadaşın alev alev parlıyor, pırıl pırıl pırıldıyor; ona dokunsalar, üze-

rinden alevler çıkıyor.

İşte çalımli bir genç adam; kadınların pek hoşuna gidiyor, erkekler de büyülenmiş durumda. Bu ülkenin insanları öyle iyi ki! Arkadaşın çok hoşsohbet olarak tanınıyor. Az konuştuğundan şikayet ediyorlar; ama bir ısındı mı, harika!

Bu iki kadından birinin çok hoşuma gittiğini söylemeliyim ve diğersinin de. Bununla birlikte, İngiliz'in çok yumuşak bir konuşma tarzı var; kadın, koltuğunda öyle güzel oturuyor ki, kızıla çalan çok güzel sarı saçları var, teni bembeyaz; ipekler, pamuklar, tüller, inciler, opaller içinde; bütün bunların ortasında ne olduğu tam bilinmiyor, ama öyle iyi düzenlenmiş ki!

Bu, artık anlamaya başladığım türden bir güzellik ve bir cazibe; yaşıyorum. Öyle ki, bütün akşam boyunca, koltuğunda oturan bu güzel kadınla ilgileniyorum. Diğer kadın, kendisine bir Cermen âşığı koşullarında çok tutkun görünen beyle sohbetten çok zevk alıyor gibiydi; bu da pek hoş bir şey değil. Ben, mav renkli küçük hanımla konuşuyor, sarışınların saçları ve tenlerine duyduğum hayranlığı hararetle belirtiyordum. Bir kulağıyla bizi dinleyen öteki kadın, birdenbire kendisini beğendirmeye çalışan âşığının sohbetini bırakıp bizim konuşmamıza katılıyor. Konuyu değiştirmeye çalışıyorum. Kadın her şeyi duymuş. Aceleyle beyaz tenli esmerler için bir ayrıcalık yaratmaya çalışıyorum; kadın, kendi teninin siyah olduğunu söylüyor... böylece arkadaşın kuraldışı durumlardan, genel alışkanlıklardan söz etmeye, karşı koymalara zorlanıyor. Sanıyorum esmer hanım benden hiç hoşlanmadı. Canım sıkıldı, çünkü her şey bir yana, çok güzeldi ve beyaz elbisesinin içinde muhteşem görünüyordu, Don Juan'ın birinci perdesindeki Grisi'ye benziyordu. Fakat bu hatıra, işleri biraz düzeltmeme yardımcı oldu. İki gün sonra, oradaki kontlardan biriyle gazinoda karşılaşıyorum, birlikte yemeğe, sonra da bir gösteriye gidiyoruz. Laf söz ettiğim iki hanı-

ma geliyor. Kont bana, bunlardan birine beni takdim etmeyi öneriyor: Esmer olana. Daha önceki beceriksizliğimi anlatarak itiraz ediyorum. Tam aksine bunun çok iyi olduğunu söylüyor. Bu kont derin bir adam.

Önce onun, bu kadının sevgilisi olduğundan ve ondan kurtulmaya çalıştığından endişe duydum, özellikle de şunları söylediğinde:

"Onu tanımanız çok kolay olur, çünkü Kärtnerthor Tiyatrosunda bir locası var, oraya istediğiniz zaman gidebilirsiniz."

"Bu çok iyi, sayın kont; beni bu hanımla tanıştırın."

Kont hanıma haber gönderdi ve ertesi gün saat üçte, işte güzel kadının evindeyim. Salon çok kalabalık. Orada olup olmadığım belli değil gibi. Bu arada, uzun boylu bir İtalyan hoşçakalın deyip gidiyor, ondan sonra bana Hoffmann'ın *co-registratu*⁴⁴ Heerbrand'ı hatırlatan şişman bir adam, en sonra da beni takdim eden kişi -iş varmış- çıkıyorlar. Geriye Macar prensle kendini sevdirmeye çalışan âşık kalıyor. Ben de kalkmaya davranıyorum. Hanım bana engel oluyor ve benden bir ricada bulunuyor... (az kalsın ipucu verecek bir tümce yazıyordum). Yalnızca şu kadarını bil, benden küçük bir hizmet istiyor. Prens, bir paume⁴⁵ partisine katılmak üzere gidiyor. İhtiyar (istersen ona marki diyelim), ihtiyar marki kalıyor. Kadın ona şöyle söylüyor: "Sevgili Marki, size gidin demiyorum, ama yazacak mektubum var," Marki ayağa kalkıyor, ben de ayağa kalkıyorum. Bana, "Hayır, siz kalın, mektubu size vermem gerek," diyor. İşte baş başayız. "Siz verecek bir mektubum yok, biraz sohbet edelim, kalabalıkla sohbet etmek öyle sıkıcı ki..." diye devam ediyor.

Ama... Sanırım sana dünyanın en sıradan macerasını anlatacağım. Bununla övünecek miyim? Neden ki? Sana maceranın kö-

44) Kutsal Roma Germen İmparatorluğunda bazı resmi bildirileri yazan yirmi dört görevliden biri. (yhn.)

45) Rakette ya da lobutla oynanan bir top oyunu.(ç.n.)

tü bittiğini bile itiraf edeceğim. Büyük bir şevkle gelgeç aşklarımı anlatmıştım, ama yaptığım, o iş, uzak yerlerdeki geleneklerin inceleme gibi bir şeydi; neredeyse hiçbir Avrupa dilini konuşmayan kadınlar söz konusuydu... ve söyleyebileceğim daha başka şeyler için, tam zamanında kendime Klopstock'un⁴⁶ dizesini anımsattım: "Burada tedbir, bana tunç parmağıyla işaret ediyor."

P.S. –Bu kesik kesik mektuplaşmalar hakkında çok sert olma... Bu kış Viyana'da, sürekli olarak rüyada yaşadım. Daha şimdiden, kafamı ve yüreğimi etkisi altına alan Şark'ın tatlı havasından mı acaba? Oysa ki yolun ancak yarısındayım.

XI. ADRIYATİK

Ne felaket, dostum! Başıma gelenleri sana nasıl anlatmalı ya da daha doğrusu, bundan sonra imparatorluk postasına mahrem bir mektubu teslim etmeye nasıl cesaret etmeli! Düşün ki hâlâ Avusturya topraklarındayım, yani ona bağlı tahtaların üzerinde, Avusturya "Lloyd"unun⁴⁷ *Francesco Primo* adlı gemisinin güvertesinde. Sana Trieste'yi seyrederken yazıyorum. Adriyatik'e doğru uzanmış bir dil üzerine kurulu, geniş yolları denize dik inen ve üstünde sürekli bir rüzgar esen, epeyce asık yüzlü bir şehir. Ufku oyan loş dağlarda güzel manzaralar var kuşkusuz; ama bunların hayranlık verici tasvirlerini Charles Nodier'in⁴⁸ *Jean Sbogar* ve *Mademoiselle de Marsan* adlı yapıtlarında okuyabilirsin; yeniden anlatmak gereksiz. Viyana'dan buraya kadarki yolculuğuma gelince, kırağıyla beyazlanmış çam ağaçlarıyla kaplı, yirmi fersahlık bir dağ geçidi dışında, demiryolunu kullandım... Çok soğuktu. Bu da hiç de eğlenceli değildi, ama benim duygularıma uyuyordu. Bu itirafla yetin.

46) Friedrich Gottlieb Klopstock (1724-1803) Alman şairi. (yhn.)

47) Deniz ve sigorta şirketlerine verilen ad. (ç.n.)

48) Charles Nodier (1780-1844) Fransız yazarı. (yhn.)

Neden, ilk başta niyetlendiğim gibi, Doğu'ya Tuna üzerinden gitmediğimi soracaksın bana. Ben de sana, Viyana'da kalmak istediğimden çok daha uzun süre beni burada oyalayan tatlı maceraların, Belgrad'a ve genellikle Türk posta arabasına binilen yer olan Zemun'a doğru inen son vapuru kaçırmama sebep olduğunu söyleyeceğim. Irmak buz tuttu ve gemiyle yol almak imkansızlaştı. Ben kafamda kışı Viyana'da geçirmeyi ve ancak bahar geldiğinde yeniden yola çıkmayı planlıyordum... hatta belki hiçbir zaman. Tanrılar başka türlü karar verdi.

Hayır, henüz hiçbir şey öğrenemeyeceksin. Kendimle, tatlı ve hüzünlü bir hatıra arasına denizlerin genişliğini koymuş olmalıyım.

Korkunç bir havada Adriyatik'ten iniyoruz; solumuzdaki İllirya'nın sisli kıyıları ve Dalmaçya'nın pek çok adası dışında bir şey görmek imkansız. Tam bir İtalyan şehri olan Ragusa'nın önünden geçerken fark ettiğimiz, Karadağlıların ülkesi bile ufukta karanlık bir silüet gibi çiziliyor. Daha sonra kömür almak ve Süleyman Ağa adında bir Türk'ün kumandasındaki birkaç Mısırlının gemiye binmesi için Korfu'da durduk. Adamcağızlar, güverteye yerleştiler, her biri kendi halısının üzerine gündüzleri çömelip geceleri yatıyordu. Yalnızca reisleri bizimle birlikte güverte arasında kalıyor ve yemeklerini bizim masamızda yiyor. Biraz İtalyanca biliyor ve neşelice bir yol arkadaşına benziyor.

Yunanistan'a yaklaştığımız sırada fırtına arttı. Yemek boyunca yalpa o kadar şiddetliydi ki, sofradakilerin çoğu yavaş yavaş hamaklarına gitti.

Bu şartlar altında, birçok meydan okumanın ardından, sallantının yarattığı etkiye direnenlerin kahkahaları arasında, ilk başta dolu olan masa, hissedilmeden boşalıyor, kalanların arasında bir tür denizcilik kardeşliği oluşuyor. Herkes için sıradan

bir yemek olan şey, kalanlar için, mümkün olduğu kadar uzatılan bir şölene dönüşüyor. Biraz, bilardodaki *tavuk*⁴⁹ gibi; ölmek gerekiyor.

Ölmek!... Bu ima eğlenceli mi göreceksin. Sofradaki otuz kişinin utanç verici biçimde pes ettiğini gördükten sonra masada dört kişi kalmıştık. Süleyman ve benim dışımda, İngiliz bir kapitan ve Peder Charles adında kutsal topraklardan bir kapüsen⁵⁰ vardı. Peder, bizimle birlikte gülen iyi yürekli bir adamdı. Süleyman Ağa'nın her zaman bol miktarda içtiği halde bugün hiç şarap içmediğine dikkatimizi çekti. Süleyman Ağa'ya bunu şakalaşarak söyledi.

"Bugün," diye cevap verdi Türk, "çok güçlü gök gürlüyor."

Peder Charles masadan kalktı ve kolundan bir puro çıkarıp gayet zarif bir şekilde bana ikram etti.

Puroyu yaktım, diğer ikisiyle arkadaşlığa devam etmek istiyordum, ama güverteye çıkıp hava almanın daha sağlıklı olacağını hissetmekte gecikmedim.

Güvertede yalnızca bir saniye kaldım. Fırtına hâlâ bütün şiddetiyle devam ediyordu. Güverte arasına geri dönmekte acele ettim. Kendisini neşeli cınlayışlara kaptırmış olan İngiliz, bütün yolcuların yemeğini gönüllü olarak tüketeceğini söyleyerek bütün yemeklerden yiyordu. Bu "yiğitliği" tamamlamak için bir şişe şampanya söyledi ve hepimize ikram etti; ranzalara yatmış olanlardan hiçbiri, onun bu davetini kabul etmedi. Bunun üzerine Türk'e şöyle dedi: "İyi! Birlikte içeriz o zaman!"

Fakat bu sırada gök gürültüsü homurdanmaya devam ediyordu ve bunun belki de şeytan işi olduğuna inanan Süleyman Ağa, hiçbir cevap vermeden masadan kalktı ve hızlı adımlarla

49) Faire une poule (Fr): Bir tavuk yapmak, bilardo, tavla vb. de tüm katılların para koyduğu ve bu paranın sonraki elleri alana gittiği bir oyun biçimi. (yhn.)

50) Saint-François tarikatına mensup papaz. (ç.n.)

dışarı çıktı.

"Daha iyi, ben de tek başıma içerim, sonra da bir şişe daha içerim!" diye bağırdı canı sıkılan İngiliz.

Ertesi gün sabah fırtına sakinleşmişti. Salona giren garson İngiliz'i, başı kollarının üzerinde, yarı yarıya uzanmış buldu. Onu sarstılar. Ölmüştü!

"Bismillah!" diye bağırdı Türk. Her türlü kötülüğü defetmek için kullandıkları kelime bu.

İngiliz gerçekten de ölmüştü. Peder Charles, bir rahip olarak onun için dua edememiş olmaktan dolayı üzgündü, ama muhakkak ki bir insan olarak içinden dua etmişti.

Tuhaf bir kader! Bu İngiliz bir kalp hastalığından muzdarip ve kendisine Nil suyu tavsiye edilen, Hindistan şirketinin eski bir kaptanıymış. Şarap, ona suya ulaşacak kadar zaman tanımadı.

Her şey bir yana, talihsiz bir ölüm değil mi bu?

İngiliz'in cenazesini bırakmak için Cerigo'da⁵¹ duracağız. Böylece, olağan şartlarda vapurun uğramadığı bu adayı ziyaret imkanı buluyorum.

XII. ADALAR DENİZİ

Dün akşam, güneş doğarken Mora kıyılarını göreceğimiz haber verilmişti.

Saat beşten itibaren güvertedeydim, kara diye bir yer görmeye çalışıyordum. Tanrı'nın belirişi kadar uzak Taygetos Dağları'nın görünmesini bekleyerek, mavi gökkubbenin altında suların çizdiği bu koyu mavi yuvarlağın kıyılarını gözlüyordum. Ufuk hâlâ karanlıktı, ama deniz üzerinde iz bırakan sabah yıldızı

51) Yazında (Charles Baudelaire, Paul Verlaine) ve resimde (Antoine Watteau) Cythère adıyla ünlenmiş olan Kythera (Çuha) Adası. 1717'de Venedik Cumhuriyeti tarafından alındığında adı bir süre Cerigo olarak değiştirilmiştir. Bu adı kullanan yazar ve şairler (Victor Hugo) da olmuştur. (yhn.)

zı hafif bir ateşle parlıyordu. Vapurun çarkları, ardımızda uzun, fosforlu bir çizgi bırakan, çatlayan köpükleri savuruyordu. "Bu denizin ötesinde," diyordu Corinne⁵² Adriyatik'e dönerek, "Yunanistan var... Bu fikir heyecanlandırmaya yetmez mi?" Ve ondan daha mutlu olan, hayatı boyunca bunu hayal etmiş olan Winckelmann'dan⁵³ ve orada ölmek isteyen modern Anacreon'dan⁵⁴ daha mutlu olan ben, sonunda o ışıklı haliyle onu göreceğim, güneşle birlikte sulardan yükselirken!

Onu öyle gördüm, onu gördüm: Günüm bir Homeros şarkısı gibi başladı! Gerçekten de, bana Şark'ın kapılarını açan gül parmaklı Şafak'tı! Bizim ülkemizin şafaklarından hiç söz etmeyelim, tanrıça o kadar uzağa gitmiyor. Biz barbarların tan vakti ya da gündoğumu dediğimiz şey, bizim yoksul iklimlerimizin kirli havasının donuklaştırdığı soluk bir yansımadan başka bir şey değil. Üzerinden gül rengi demetlerin açıldığı, yukarı tarafı hâlâ karanlık olan gökyüzünün mavisini canlandıran şu kızgın çizgiye bir bakın. Yıldızların aydınlattığı gecenin örtüsünü yavaş yavaş kaldıran bir tanrıçanın alnı ve uzanmış kolları gibi değil mi bu? Geliyor, yaklaşıyor, Cythérée'yi doğuran tanrısal dalgaların üzerine aşkla kayıyor... Fakat ne söylüyorum ben? Şurada, ufukta karşımızda duran bu koyu kırmızı kıyı, bulutlara benzeyen bu erguvan rengi tepeler, bu, Venüs'ün adası, somaki kayalıklarıyla eski Kythira bu! Şu anda İngilizlere ait olan bu adanın bugünkü adı Cerigo.

İşte benim rüyam... ve işte uyanışım! Gökyüzü ve deniz hep burada, Doğu göğü ve İyonya denizi her sabah birbirlerine kutsal aşk öpücüğünü veriyorlar; ama toprak ölü, toprak insan eli altında ölmüş ve tanrılar uçup gitmiş!

52) Madam de Stael'in romanı ve bu roman kahramanı olan kadın şairin adı. (ç.n.)

53) Johann Joachim Winckelmann (1717-68) Alman arkeolog ve sanat tarihçisi. (yhn.)

54) Anakreon (İ.Ö.VI.yy.) Yunan lirik şairi. (yhn.)

Şiiri bırakırsak, burada basit kumtaşı kayalıklar kadar hü-zünlü görünen somaki kayalar dışında hiçbir güzelliğin kalma-dığını kabul etmek gerek. Yazık ki izlediğimiz kıyı boyunca tek bir ağaç, tek bir gül yok! Su perilerinin Afrodit'in içinde doğa-cağı büyük denizkabuğunu seçtikleri bu kıyılar boyunca tek bir mührü boncuğu yok. Çelenklerle süslü gemileriyle çiçek açmış kıyılara yanaşan Watteau'nun çobanlarını arıyordum, yanar dö-ner parlak ipek mantolarıyla o çılgın âşık yolcuları hayal ediyor-dum... Yalnızca, çulluklara ve güvercinlere ateş eden bir İngi-lizle ufukta belki de kendi vatanlarının sisini arayan, sarışın ve hülyalı İskoç askerleri görebildim.

Söz ettiğim olay gemiyi, denizde dört fersahlık bir uzaklık-tan fark edilen Saint-Ange burnunun tam karşısındaki, adanın doğu ucunda bulunan San-Nicolo limanında durmak zorunda bıraktı. Buradaki kısıtlı zamanımız hiç kimseye adanın başkenti Capsali'yi ziyaret imkanı vermedi, fakat güneyde, tepesinden bakınca Kythera'nın bütün yüzeyinin olduğu gibi Mora'nın da bir bölümünün, hatta açık havalarda Girit kıyılarının göründü-ğü, şehre hakim bir kayalık fark ediliyordu. İşte görkemli Venüs tapınağı, bugün üzerinde askeri bir kale bulunan bu tepedey-miş. Savaşçı kıyafeti giymiş mızraklı tanrıça, denize hükmeder ve Yunan adalarının başına gelebilecek-Arap masallarında var-lıklarındaki sihrin yok edilmesi için öldürülmesi gereken esrar-lı kişiler çeşidinden-kötülöklere karşı koruyor gibiymiş. Pelas-ge'⁵⁵ların ilkel sanatını hatırlatan, sağlam kenarları sembolik ör-tülerle örtölmüş, mersin ağacından yapılma bu heykeli bu ola-ğanüstü kayanın üzerinden ancak, ataları Aineias⁵⁶ yoluyla Ve-nüs'ün soyundan gelen Romalılar söküp alabilmişler. Bu elbet-te, başının üzerinde rahipler sınıfına ait polos⁵⁷, ayaklarında,

55) Prehistorik dönemde Yunanistan ve Ege kıyılarında yaşayan halk. (ç.n.)

56) Metinde Fransızca yazımla Enée. Troyalı Prens. (ç.n.)

57) Bazı ilahların başlarında bulunan hale. (ç.n.)

sanki sevgili Troya'sını yenilgiye uğratan Yunanistan'ın kaderine zorla zincirlenmiş gibi demir halkalar taşıyan, büyük yaratıcı tanrıça, Afrodit Melania ya da siyah Afrodit'ti. Romalılar onu Capitol tepesine taşıdı ve kısa bir süre sonra da, talihin cilvesine bakın ki, İlion'u⁵⁸ yenilgiye uğratanların torunlarına ait olan Yunanistan'a!

XIII. VENÜS AYİNİ

Cythère Adası'ndaki göksel Venüs kültüyle ilgili olarak Hypnerotomachie⁵⁹ bize birkaç ilginç ayrıntı sunar. Birçok sayfasını hayal gücünün renklendirdiği bu kitabı bir otorite kabul etmesek de, içinde çoğu zaman inceleme sonuçları ya da doğru izlenimler bulunabilir.

İki âşık, Polyphile ve Polia, dinsel bir saygıyla Cythère'i ziyarete hazırlanırlar.

Deniz kıyısında Venüs Physizoe'nin görkemli tapınağına gelirler. Burada rahip serpuşu giymiş bir rahibe tarafından yönetilen rahibeler, önce, tanrılar Foricule, Limentin ve tanrıça Cardina'ya onlar için dua ediyorlardı. Rahibeler kıvılcıkta giyinmişler, onların üzerine biraz daha kısa, açık renk pamukludan üstlükler geçirmişlerdi; saçları omuzlarına dökülüyordu. Birincisi, elinde tören kitabını tutuyordu, ikincisi ince ipekten bir papaz şalı, diğerleri, altından bir kutsal çekmece, bir adak bıçağı ve bir şarap kabı; yedincisi altından bir püsküllü rahip serpuşu taşıyordu. Boyu ötekilerden kısa olan birinin elinde ham balmumundan bir mum vardı; hepsinin başlarında çiçekten taçlar bulunuyordu. Başrahibenin taktığı papaz kürkü, ön taraftan, tanrı figürlerini davete yarayan tılsımlı bir taş olan "anachite"nin ka-

58) Troya. (ç.n.)

59) Francesco Colonna'nın (1449-1527) bir eseri. (ç.n.)

kılmış olduğu altın bir fermuara bağlanıyordu.

Rahibe, âşıkları, tapınağın ortasındaki sarnıca yaklaştırdı ve altın bir anahtarla kapağı açtı. Sonra, mumun ışığında kutsal kitabı okuyarak kutsal yağı takdis etti ve sarnıcın içine döktü. Ardından mumu aldı ve Polia'ya "Kızım, ne istiyorsunuz?" derken sarnıcın ağzı yakınında alevi döndürdü. "Efendim," diye cevap verdi Polia, "benimle birlikte olan kişi için lütuf diliyorum ve birlikte, kutsal çeşmesinden içmek için, büyük tanrısal Ana'nın krallığına gidebilmeyi arzuluyorum." Bunun üzerine rahibe Polyphile'e dönerek ona da aynı şeyi sordu ve alevi ona verip tümüyle sarnıcın içine sokturdu. Sonra "lepaste" adı verilen vazoyu bir kurdeleyle bağlayıp onu kutsal suya sarkıttı ve oradan Polia'ya içirmek üzere su çekti. Sonunda sarnıcı kapattı ve iki âşığın işini kolaylaştırması için tanrıçaya yalvardı.

Bu törenlerden sonra rahibeler, bir tür yuvarlak kutsal eşya odasına girdiler. Buraya iki beyaz kuğu ve deniz suyuyla dolu bir vazo, sonra, denizkabukları ve güllerle süslü bir sepetin üzerine bağlanmış iki kumru getirdiler ve adak masasının üzerine koydular. Genç kızlar mihrabın etrafında diz çöktüler ve adanın yöneticileri olan kutsalın kutsalı tanrıçaları Aglaia, Thalia ve Euphrosyne'ye oturdukları Boitoia'daki Orckomenos'ta bulunan Akidalia⁶⁰ pınarını bırakmalarını ve tanrıça nitelikleriyle gelip kendi adlarına Afrodit'e sunulan yemini kabul etmeleri için yakardılar.

Bu yardım çağrısından sonra Polia, güzel kokulu bitkilerle, rayihalarla kaplı mihraba yaklaştı, ateşi kendi elleriyle tutuşturup kurumuş mersin ağacı dallarıyla alevi besledi. Ardından, kutsal bıçakla kesilmiş, tüyleri tapınak masasında yolunmuş ve kanı kutsal vazoya doldurulmuş iki kumruyu ateşin üzerine bırakması gerekti. Bunun üzerine, bir kadının söylemeye başladı-

60) Tanrıça Afrodit/Venüs'e verilen bir ad. (yhn.)

ğı, diğerlerinin de cevap verdiği dinsel şarkılarla ayin başladı. Başrahibenin karşısına yerleşmiş olan iki genç rahibe, doğal Lidya tonunda Lidya flütüyle ayine eşlik ediyorlardı.

Rahibelerden her biri bir mersin dalı taşıyordu ve flütlerle uyum içinde şarkı söyleyerek, adak töreni sona erene kadar mihrabın etrafında dans ediyorlardı.

XIV. POLYPHILE'İN DÜŞÜ

Polyphile'i bilimsel bir otorite olarak zikretmek istiyor değilim, Polyphile yani Francesco Colonna, kendi çağının fikir ve görüşlerine çok bağlıydı kuşkusuz; fakat bu onun, kitabının bazı bölümlerini sağlam Yunan ve Latin kaynaklarına dayandırmış olduğu gerçeğini değiştirmez, ben de bunu yapabiliydim, ama onu alıntılamaı tercih ettim.

Aziz aşk kurbanları Polyphile ve Polia, hatıralarına dokunmuş olmamdan dolayı beni affetsinler! Tesadüf, –eğer bir tesadüfse?– onların mistik hikayesini benim ellerime bıraktı ve o âna kadar, benden daha fazla şair bir bilginin, benden daha fazla bilgin bir şairin bu sayfalar üzerinde, öne doğru eğilmiş alnında gizlenen dehanın son pırıltılarını ışıldattığından habersizdim. O da onlar gibi saf aşkın en sadık ve bizim aramızda en son havarilerinden biriydi.

Senin meçhul arkadaşlarından biri olan iyi kalpli Nodier'den, onları, ölerək ölümsüzleştiren⁶¹ ilahi ruhtan şu hatırayı da kabul et! Senin gibi onlara ve onlar gibi ilahi aşka inanıyordum; Polia'nın alevini canlandırdığı ve Polyphile'in düşüncesinde, Cythérée kayalıkları üzerine görkemli sarayını kurduğu ilahi aşka. Bugün gerçek tanrıların kimler olduğunu biliyorsunuz, çifte taç taşıyan ruh: Dehasıyla putperest, yüreğiyle Hristiyan!

61) "Franciscus Columna" Charles Nodier'nin son hikayesidir. (ç.n.)

Francesco'nun görmeden tasvir ettiği bu kutsal adaya çıkacak olan ben, yazık ki hâlâ inanmak için dokunmaya ve geçmiş hayal etmek için enkazı üzerinde dolaşmaya ihtiyacı olan, hayal gücünden yoksun bırakılmış bir çağın çocuğu değil miyim? Bir hayaletler dünyasında yürüyenin biz canlılar olduğumuza iyice inanmak için, etten ve külden aşklarımı mezara gömmek bana yetmemiş.

Daha bilge olan Polyphile, oraya hiç gitmese de gerçek Cythere'i⁶² ve aşkın ölümlü imgesini reddettiği için gerçek aşkı tanıdı. *Polyphile'in Düşü'*ndeki şiirsel alegorilerde keşfedilemediyse bile, Nodier'nin son kitabında okunması gereken dokunaklı bir hikaye bu.

Bu eserin yazarı Francesco Colonna, onbeşinci yüzyılda, Prenses Lucretia Polia de Treviso'ya çılgın bir aşkla tutkun fakir bir ressamdı. Bildiğimiz ünlü ressam Bellini'nin kendisi kadar ünlü olmayan fakat yine ressam olan babası Giacompo Bellini'nin koruması altına girmiş olan yetim, başını kaldırıp da İtalya'nın en büyük ailelerinden birinin kızına bakmaya cesaret edememişti. Delikanlıyı açılmaya yüreklendiren, Lucretia'nın kendisi olmuş, bir karnaval gecesinin özgürlüklerinden yararlanan genç kız, onun açısından etkilendiğini göstermişti. Juliette'in, Léonore'un ve Bianca Capello'nun⁶³ şiir kardeşi Lucretia Polia soylu bir kişiydi. Koşullarının uzaklığı evliliği imkansız kılıyordu; eşitlik Tanrısı'nın, İsa'nın kilisesi onlara yasaktı!.. Daha bağışlayıcı tanrıları hayal ettiler, antik çağların Eros'unu ve annesi Af-

62) Cythere Adası aşkın sembolüdür. (ç.n.)

63) Juliette, Shakespeare'in Romeo ile Juliette oyununun (1597) iki baş kişisinden biri olup katıksız ve içten sevgiyi; Leonora, Beethoven'ın tek operası Fidelio'nun (1804/5) baş kişisi olup evli kadının kocasına olan sevgi ve bağlılığını simgelerler; Bianca Capello (1548-1587) ise yaşamı bir operaya (Buzzi, 1842) konu yapılmışsa da tarihe Medici ailesine hile ile gelin girişi ve başka skandallarıyla da geçmiş bir kadın olup hakkındaki yargı her zaman olumlu değildir. (yhn.)

rodit'i yardıma çağırıldılar ve yakarışları, bizim dualarımıza alışık olmayan uzak göklerde yankılandı.

Bundan ötürü de, Venüs-Urania'ya inananlarının iffetli aşklarını örnek alarak, ölümden sonra birleşmek için hayat boyu ayrı yaşamaya birbirlerine söz verdiler. Ve gariptir, bu pagan dileğini Hristiyan inancına uygun bir biçimde gerçekleştirdiler. Bakire ve oğlunda, büyük ilahi Ana ve yürekler tutuşturan gök-sel çocuğun İlkçağdan kalan simgesini mi görmüşlerdi? Mistik karanlıkların ötesinden, hiç değişmeyen örtüsü, değişken maske-ksiyle, bir elinde Mısır haçı tutan ve dizlerinde, dünyanın kur-tarıcısı çocuk Horus'u taşıyan o ta başlangıçtaki İsis'e kadar git-meye mi cüret etmişlerdi?..

Zaten bu türden tuhaf benzetmeler İtalya'da o sıralarda çok modaydı. Floransa'nın Yeni-Platoncu okulu Aristo karşısında zafer kazanıyor ve feodal teoloji, her tarafta çiçek açan felsefe Rönesansının tomurcuklarını taşıyan siyah bir kabuk gibi açılı-yordu. Francesco keşiş, Lucretia rahibe oldu; gündüzleri antik felsefe ve dinleri incelemekle, geceleri, gelecek mutluluklarını hayal edip, bu hayali Yunanistan'ın eski yazarlarının ilham etti-ği görkemli ayrıntılarla süslemekle geçirerek, her ikisi de kal-binde diğerrinin güzel ve saf imgesini korudu. Eğer aşklarının kitabına inanmak gerekirse, mutlu ve kutsanmış bir çiftte hayat! Bazı kereler, İtalyan ruhban sınıfının tantanalı kutlamaları onla-rı aynı kilisede, ilahiler eşliğinde gösterişli yürüyüşlerin yapıldı-ğı sokaklarda, meydanlarda yan yana getiriyordu ve sadece o ikisi kalabalığın haberi olmaksızın tatlı ve melankolik bir bakış-la birbirlerini selamlıyorlardı: "Kardeşim, ölmek gerek!" "Kar-deşim, ölmek gerek!" yani zincirlerimizi sürükleyerek geçirece-ğimiz zamanımız kısalıyor... Bu karşılıklı gülümseyiş yalnızca bunu söylüyordu.

Bu sırada Polyphile, mücadelelerinin, acılarının, zevklerinin

soylu hikayesini yazıyor ve geleceğin âşıklarının hayranlığına bırakıyordu. Katı bir Tanrı'nın kurallarıyla dolu dünyamızdan kaçıp, zihninde, Cythérée'nin kutsal mekanlarında, tatlı Polia'yla buluştuğu büyüğü geceleri tasvir ediyordu. Sadık sevgili kendisini fazla bekletmiyordu ve o andan başlayarak bütün mitoloji âlemi onlara açılıyordu. Daha yeni olan, fakat daha az yüce olmayan bir şiirin kahramanı⁶⁴ gibi, çifte rüyalarında zamanın ve mekanın sınırlarını aşıyorlardı; Adriyatik Denizi ve antik dünya ruhunun Pharsalia kırlarında söndüğü yer olan karanlık Tesalya!⁶⁵ Mağaralardan pınarlar kaynamaya başlıyor, akarsular yeniden ırmağa dönüşüyor, dağların çorak zirveleri kutsal ormanlarla taçlanıyordu. Pinios Irmağı, susamış kumsallarına yeniden seller akıtıyor ve her tarafta, uzaktan uzağa, bir evrenin hayaletini onlar için yeniden kuran Kabeirlerin ve Dactylosların⁶⁶ çalışmaları duyuluyordu. Venüs sihirli bir güneş gibi büyüyor ve onların ölmüş vücutlarının vuracağı bu ıssız kumsallar üzerine yaldızlı ışınlarını yayıyordu. Hayvanlar mağaralarında, su perisi pınarında uyanıyordu ve yeniden yeşillenen korularda ağaç perileri koşuşuyordu. İki saf ruhun kutsal nefesi bu şekilde, dünyaya, kaybettiği güçlerini ve eski bereketinin koruyucu ruhlarını bir an için geri veriyordu.

Yunanistan'ın sararmış dağları ve ovaları boyunca, geceden geceye devam eden bu hac yolculuğu, iki âşığı, göksel Venüs adına yapılmış bütün tapınaklara götürdükten sonra, nihayet, iki dindarın Polyphile ve Polia'nın ruhsal birlikteliğinin gerçekleştiği, Cythere Adası'ndaki, tanrıçanın ana tapınağına ulaştırdı.

İlk ölen rahip Francesco oldu; hac yolculuğunu ve kitabını bitirmişti, elyazmalarını Lucretia'ya bıraktı. Güçlü ve önemli bir

64) Faust. (ç.n.)

65) İ.Ö.48 yılında Pharsalia'da Caesar ile Pompeius arasında yapılmış savaşta gönderme. (yhn.)

66) Kabeirler: Birincil tapınakları Semendirek Adası'nda bulunan tanrılar; Daktyloslar, Kybele kültünün tanrıları. (yhn.)

kadın olan Lucretia, bunu Aldo Manuce'ye⁶⁷ bastırmaktan hiç korkmadı ve rüyanın belli başlı sahnelerini, adak törenlerini, tapınakları, Cythere tanrıçası büyük Kutsal Ananın görüntü ve simgelerini betimleyen ve çoğu çok güzel olan çizimlerle resimletti. Bu platonik aşk kitabı –göksel Venüs'e her zaman böylesine saf bir saygının sunulmadığı– bu güzel İtalya'da uzun zaman âşık kalplerin İncil'i oldu.

Cythere'e ayak basmadan önce, Nodier'nin işaret ettiği gibi, olağanüstü bir tuhaflığı olan Polyphile'in kitabını yeniden okumaktan daha iyisini yapabilir miydim? Yazar, adını ve aşkını, her bölümün başında belirli bir sayıda seçilmiş harf kullanarak şu yazıyı oluşturmakla imzalamış: "Poliam frater Franciscus Columna peramavit."⁶⁸

XV. SAN NİCOLO

Kythera toprağına adımımı atarken yüzyılın ilk yıllarında adanın Fransa'ya ait olduğunu acı çekmeksizin düşünemedim. Venedik topraklarını alan vatanımız, kendi de İngiltere tarafından soyuldu. Malta'da olduğu gibi burada da, İngiltere gelip geçenlere mermer bir levha üzerinde Latince olarak "Avrupa'nın onayı ve bu adalara duydukları aşk'ın, 1814'ten beri kendisine o adaların egemenliğini verdiğini" ilan eden İngiltere. Aşkmış! Kytheralıların tanrısı, bu isteği onaylayan gerçekten sen misin?

San-Nicolo'ya sığınmadan önce, kıyılara yakın geçerken, gökyüzünün maviliğinde belli belirsiz fark edilen ve koruyucu bir ilahın hâlâ ayakta duran heykelini andıran küçük bir anıt

67) Aldo Manuce (1450-1515) İtalyan hümanist, dilbilgisi uzmanı, çevirmen ve yayıncı. İtalic harflerin yaratıcısıdır. Venedik'te kurduğu matbaada İlkçağ önemli yapıtlarını basmıştır. (yhn.)

68) Francesco Colonna birader Polia'yı şefkatle sevdi. (ç.n.)

fark etmiştim. Fakat daha fazla yaklaştıkça, yolcuların dikkatini bu kıyıya çeken şeyin ne olduğunu açıkça ayırt ettik. Darağacıydı bu, yalnızca bir kolu dolu olan üç kollu bir darağacı. Gördüğüm ilk sahici darağacının İngiliz mülkü olan Kythera toprakları üzerinde olması kısmetmiş!

Capsali'ye gitmeyeceğim; kocasından kaçırdığı Helen'le birlikte, kötü havanın on altı gün boyunca Kythera'da kalmak zorunda bıraktığı Pâris'in Venüs-Dionea adına yaptırdığı tapınaktan geriye hiçbir şey kalmadığını biliyorum. Gerçi mürettebata su sağlayan pınarı, kadınların en güzelinin kendisinin ve âşığı'nın elbiselerini kendi elleriyle yıkadığı havuzu hâlâ gösteriyorlar ama, tapınağın enkazı üzerine bir kilise inşa edilmiş; limanın ortasında görülüyor. Aynı şekilde, Venüs-Urania tapınağının bulunduğu dağın üzerinde de hiçbir şey kalmamış; onun yerinde bugün bir İskoç şirket tarafından korunan Venedik kalesi var.

Böylece, birisi tepeler üzerinde, diğeri vadiler içinde takdis edilen göksel Venüs'ten de popüler Venüs'ten de adanın başkentinde hiçbir iz kalmamış ve Avlemona limanı yakınlarında toprağın derinliklerinde saklı eski Scandia şehrinin kalıntıları da pek incelenmemiş.

San-Nicolo limanının sunduğu manzara, bir derenin aktığı ve birkaç balıkçı teknesinin karaya çekilmiş olduğu kumsal bir körfez boyunca uzanan birkaç derme çatma yapıdan ibaretti. Daha başka balıkçı tekneleri de, adanın son ucu olan Spathi burnu ve Yunanistan tarafından açıkça fark edilebilen Malea burnunun ötesinde, denizin çektiği loş ufuk çizgisi üzerinde üç köşeli Akdeniz yelkenlerini açmışlardı.

O andan itibaren tek düşündüğüm, Kythera tanrıçasının yıkılmış tapınaklarının izlerini dinsel bir bağlılıkla aramak oldu. Troya'ya doğru yola çıktığında Akhilleus'un bu tapınaklardan birini yaptırmış olduğu Spathi burnunun kayalıklarını tırman-

dım; gözlerim körfezin diğer tarafında bulunan ve Helen'in kaçırıldığı yer olan Kranae'yi aradı; fakat Kranae Adası uzaklarda Laconya kıyılarıyla karışıyordu ve tapınaktan kayaların üzerinde tek bir taş bile kalmamıştı; kayaların tepesinden adaya doğru bakıldığında, San-Nicolo koyuna dökülen küçük bir derenin işlettiği su değirmenlerinden başka bir şey görülüyordu.

Aşağı inerken bizim yolculardan birkaç tanesiyle karşılaştım. Buraya iki fersah uzaklıkta bulunan ve Capsali'den de büyük olan bir kasabaya kadar gitmeyi planlıyorlardı. Katırlara bindik ve ülkeyi iyi tanıyan bir İtalyan'ın rehberliğinde, dağların arasında yolumuzu aradık. Denizden Kythera'nın sivri kayalı çevresine bakan, iç bölgelerin bunca verimli ova daha gizlediğini tahmin edemez. Alt tarafı, dış çevresi altmış altı mil olan ve işlenmiş kısımları, bağların arasına ekilmiş pamuk fidanları, zeytin ve dut ağaçlarıyla dolu bir toprak bu. Yağ ve ipek buranın yerlilerini geçindiren başlıca üretim kalemleri. İpek üretimini Kytheralı kadınlar –Cerigolular demekten hoşlanmıyorum– güzel elleri için yeterince yumuşak bir iş bulurlar; pamuk tarımını ise İngiliz yönetimi başlatmış.

Arkadaşlarımın gezintisinin amacı, İtalyan görünümlü, fakat fakir ve harap bir küçük şehir olan Potamo'ydu. Benim gideceğim yerse, buraya kısa bir mesafede olan ve üzerinde bir tapınağın kalıntılarına rastlayabileceğimi söyledikleri Aplunori Tepesi. Spathi burnu seferimden hoşnutsuz olduğumdan, bu kez tesselli bulmayı ve iyi kalpli Rahip Delille⁶⁹ gibi, ceplerimi mitolojik kalıntılarla doldurmayı umuyordum. Ne mutluluk! Aplunori'ye yaklaşırken, dut ve zeytin ağaçlarından oluşan, nadiren de çamların sağa sola loş gölgelerini yaydıkları küçük bir koruyla karşılaşıyorum. Sarısabırlar ve kaktüsler çalılıkların arasından dikiliyordu ve sol tarafta bir süredir gözden kaybettiğimiz, de-

69) Jacques Delille (1738-1813) Fransız yazar, didaktik şair; Vergilius çevirmeni. (yhn.)

nizin büyük mavi gözü yeniden açılıyordu. Taş bir duvar korunun bir kısmını kapatıyor gibi görünüyordu ve kare bir kapının üzerindeki eski bir kemerin yıkıntısı olan mermerin üzerindeki Yunan yazıtta şu sözcükleri seçebildim: Kalplerin şifası.

XVI. APLUNORİ

Aplunori Tepesi'nde çok az kalıntı bulunuyor, fakat vaktiyle dağların alnını süsleyen kutsal bitkiörtüsünün en nadir kalıntıları korunmuş. Her zaman yeşil serviler ve çatlamış gövdeleri arılara sığınak olmuş birkaç eski zeytin ağacı, bu meşhur mekanlara bağlı bir tür geleneksel saygıyla korunmuş. Taş bir surun kalıntıları, bir aile mirası olan bu küçük koruyu yalnızca deniz tarafından koruyor. Kapının üzerinde, kitabesini daha önce belirttiğim, enkazdan çıkma kemerli bir taş bulunuyor. Surun ötesinde zeytin ağaçlarıyla çevrili küçük bir ev var; koyun diğer ucundan fark edilen ve San-Nicolo'yu koruyan kalenin kuleleri üzerinde, elli yıldır Venedik, Fransız ve İngiliz bayraklarının birbirini izlediğini görmüş olan fakir Yunan köylülerinin evi bu. Fransız Cumhuriyetinin ve onları Yedi Ada Cumhuriyeti'ne katarak özgür bırakan General Bonaparte'ın hatırası, yaşlıların zihninde hâlâ taze.

İngiltere 1815'ten beri bu cılız özgürlüğü bozdu ve Kythera'nın sakinleri, neşesizce Mora'daki kardeşlerinin zaferinde hazır bulundu. İngiltere, fethettiği –edindiği demek istiyorum– ülkelerin halkından İngilizler yaratmıyor, halkı kula, bazen de uşağa dönüştürüyor, Maltalıların kaderi bu oldu, eğer İngiliz aristokrasisi bu tozlu ve verimsiz adayı yerleşmek için hor görmezse, Kythera Yunanlarının da kaderi bu olur. Bununla birlikte, komşularımızın hâlâ antik Kythera'dan soyabilecekleri bir tür zenginlik var. Hatırlanmaya layık yerleri hâlâ belirten birkaç

alçak kabartma ve heykelden söz etmek istiyorum. Aplunori'den, 1798'de Fransız Cumhuriyeti komiserlerince kopyası alınmış olan ve üzerinde birkaç kısaltmaya rağmen "Kytheralıların ve tüm dünyanın ana tanrıçası Afrodit'in tapınağı" yazısının okunabildiği mermer bir frizi kaçırdılar. Bu kitabe, kalıntıların ne olduğu hakkında kuşkuyla yer bırakmıyor; ancak bunun dışında, yine İngilizler tarafından kaçırılan, bir alçak kabartma uzun zaman Aplunori korusundaki bir mezarın taşı olarak kullanılmıştı. Kabartmanın üzerinde, tanrıçaya güvercin sunan ve kenarına ayin vazosunun bırakılmış olduğu sunağın ötesine doğru ilerleyen âşıkların tasviri seçiliyordu. Uzun bir tunik giymiş olan genç kız kutsal kuşları sunarken genç adam, bir eliyle kalkanının üzerine bastırıyor, diğeriyle de heykelin ayakları dibine armağanını bırakan arkadaşına yardım ediyor gibi görünüyordu. Venüs hemen hemen genç kızla aynı giyinmişti, şakaklarında örgülü olan saçları, bukle bukle boynuna dökülüyordu.

Belli ki bu tepede kurulmuş olan tapınak, adanın diğer bölgelerinde tapınılan Venüs-Urania'ya ya da göksel Venüs'e değil, evlilikleri yöneten, çok bilinen ya da dünyevi bu ikinci Venüs'e adanmıştı. Suriye'nin Askalon şehri sakinleri tarafından getirilmiş olan, karmaşık bir sembole, kuşkulu bir cinsiyete sahip sert bir tanrıça olan birincisi, Efes Diana'sı ya da Frigya Kybele'si gibi, işaretler ve hiyeroglifler yüklenmiş ilkel imgelelerin bütün özelliklerini taşıyordu ve adada ilk kolonileri kuran Spartalılar tarafından benimsenmişti. Daha güler yüzlü, daha insan olan ve kültü, adaya muzaffer Atinalılar tarafından sokulan ikincisi, halk arasında iç savaşlara konu olmuştu. Bu ikincisinin, bütün Yunanistan'da sanat harikası olarak ünlenmiş bir heykeli vardı; çıplaktı ve sağ elinde bir denizkabağı tutuyordu; yanında oğulları Eros ve Anteros bulunuyordu, tam karşısında, ikisi ona bakan, üçüncüsü ters yöne dönmüş olan üç güzellik

tanrıçası bulunuyordu. Tapınağın doğu kısmında, Helen heykeli göze çarpıyordu; ülke halkının bu kalıntılara Helen'in sarayı adını vermeleri bundan ötürü olabilir.

İki delikanlı beni, Aplunori Tepesi ile San-Nicolo limanı arasında, tozlu yığını deniz boyunca fark edilen eski Kythera şehrinin kalıntılarına götürmeyi teklif ettiler. Ben, Potamo'ya giderken, iç taraflardan ilerleyerek onları geçmiştim. Fakat yol, ancak yürüyerek ilerlenebilir durumdaydı ve katırı köye geri yollamak gerekti. Hatırası İngiliz koleksiyoncular tarafından tenez-zül edilmemiş birkaç sütun ve sütun başlığı enkazından daha zengin olan bu küçük gölgelikten üzülerək ayrıldım. Korunun sınırları dışında, ekili bir tarlanın ortasında hâlâ yerinde duran üç kırık sütun vardı. Yıkıntının diğer kısımları, dağın en sarp ama antik bir taş şose sayesinde gayet sağlam bir noktada bulunan, düz çatılı küçük bir evin inşasında kullanılmış. Tapınak temelinin kalıntıları ayrıca, kutsal ormanlar tahrip edildiğinden beri adada çok nadir bulunan, ekim için gerekli bitkisel toprağı tutan bir tür taraça oluşturmaya da yarıyor.

Bu noktada, araştırmalardan kaynaklanan bir kazılmış toprak alanı da bulunuyor. Buradan, beyaz mermerden, İlkçağ'da kullanılan harmaniyeye sarılı, çok zarar görmüş bir heykel çıkarılmış, ama özelliklerini belirlemek mümkün olmamıştı. Aralarında yer yer zeytinlikler ve bağlar bulunan tozlu kayalıklardan aşağı doğru inerken, sakız, zakkum ve mersin ağaçlarının arasından şelaleler oluşturarak denize doğru akan bir akarsuyu geçtik. Bu şifalı suyun kıyılarında, daha eski bir anıtın yerini almış gibi görünen bir Yunan şapeli yükseliyordu.

XVII. PALAEOCASTRO

O noktadan sonra, kumların üzerinde yürüyerek ve uzak-tan uzağa, fırtınalı günlerde dalgaların hücum ettiği mağaralara hayran olarak deniz kıyısını izliyorduk. Avcıların çok değer verdiği Kythera bildircinleri, kül rengi yapraklarıyla adaçayı demetlerinin arasında, kayalıkların üzerinde, orada burada sekiyorlardı. Koyun dibine ulaştığımızda, antik Kythera şehrinin yıkık kuleleri ve duvarlarına hakim, enkazla kaplı Palaeocastro Tepesi'ni tümüyle görebildik. Surlar, deniz tarafındaki yamacın üzerinde fark ediliyordu, diğer yapıların kalıntıları kısmen, küçük bir ırmak ağzının yığıldığı deniz kumunun altında kalmıştı. Şehrin büyük bölümü, yavaş yavaş, yükselen denizin etkisiyle yok olmuş gibi görünüyor, meğerki bütün bu bölgelerde izlerine rastlanan bir deprem, toprağın tabakasını değiştirmiş olsun. Yerli halka bakılırsa, suların çok berrak olduğu zamanlarda, denizin dibinde hatırı sayılır inşaat kalıntıları görülüyormuş.

Küçük akarsuyu geçince, taştan yontulmuş bir patikadan çıkılan ve şehrin kalıntılarına hakim bir kayanın içindeki eski yeraltı mezarlarına geliniyor. Bu ıssız ve kasvetli kumsalın bazı yerlerinde kendini göstermiş olan afet, bu mezar kayasının boydan boya yarılmasına sebep olmuş ve içinde gizlediği yeraltı mezarlarını gün ışığına çıkarmış. Açılan yerden, bir mucize sonucu ayrılmış gibi görünen her salonun karşılıklı köşeleri fark ediliyor. Ancak kayalığı tırmandıktan sonra, son zamanlarda çobanlar tarafından kullanılmış gibi görünen yeraltı mezar odalarına inilebiliyor. Belki de savaşlar ya da Türk hakimiyeti esnasında buradan sığınak olarak yararlanmışlardı.

Kayalığın zirvesi de, dikdörtgen biçimi bir platform şeklinde; çevresinde ve üzerindeki enkaz burada çok daha yüksek bir yapının var olmuş olduğunu belli ediyor. Bu kuşkusuz, mezar-

lara hakim konumda ve dibinde son uykusunu uyuyan küllere korunaklık eden bir tapınaktı. Daha sonra karşılaşılan ilk odada, taşla yontulmuş ve kabarık bir kavisle örtülü iki lahit dikkat çekiyor. Bunları kapatan ve artık yalnızca kalıntıları görünen düz, yassı taşlar başka bir parçadandı. Her iki tarafta, duvarın içine, gerek lamba, gerek gözyaşı vazosu yerleştirmeye, gerek cenaze küllü vazosu saklamaya yarayan nişler oyulmuştu. Fakat, eğer burada kül vazoları vardıysa, daha ilerideki tabutlar ne işe yarıyordu? Eskilerin âdetinin her zaman ölüyü yakmak olmadığı kesin, mesela Aias'lardan⁷⁰ biri toprağa gömüldüğüne göre; ama gelenek, zamanla değişmiş olsa bile, nasıl her iki tarz aynı anıtın içinde bulunabiliyor? Ya da bizim mezar zannettiklerimiz, tapınağın hizmeti için biriktirilmiş arındırma suyu küplerinden ibaret olamaz mı? Böyle bir kuşku duymaya hakkımız var. Görünüşe bakılırsa, bu odaların süslemesi de mimarisi gibi çok basitmiş; tekdüze yapıyı çeşitlendiren tek bir heykel, tek bir sütun yok. Duvarlar kare şeklinde yontulmuş, tavan düz, yalnızca duvarların iç taraflarının, başlangıçta sarımtırak bir reçineyle kaplı olduğu, reçinenin üzerinde de Etrüsk tarzında kırmızı ve siyah resimlerin izlerinin kaldığı fark ediliyor.

Dağ kütesine oyulmuş daha büyük bir salonun girişi meraklılar tarafından temizlenmiş. Salon geniş, kare şeklinde ve birbirlerinden duvarayaklarıyla ayrılan, belki mezar belki de şapel olan oda ya da hücrelerle çevrili; zira birçok kişiye göre bu devasa çukur, yeraltı tanrılarına adanmış bir tapınağın yeri olmalı.

XVIII. ÜÇ VENÜS

Kythera'ya hakim bir noktada bulunduğunu Pausanias'ın⁷¹

70) Troya savaşına katılan iki Yunanlının adı. (yhn.)

71) II. yy.'da yaşamış Yunan coğrafyacı ve tarihçi. (ç.n.)

belirttiği göksel Venüs tapınağının bu kayalık üzerine mi kurulmuş olduğunu yoksa bazı yazarların Menelas'ın şehri de dediği şehrin kalıntılarıyla kaplı tepenin üzerinde mi yükseliyor olduğunu söylemek zor. Ne var ki, bu kayalığın garip konumu bana Yunan yazarın, başka bir metninde, Sparta surlarının dışındaki bir tepede kurulmuş olduğunu belirttiği bir başka Urania tapınağını hatırlattı. Çöküş döneminin Yunanlısı, eski sembollerin anlamlarının kaybolduğu bir dönemin pagan olan Pausanias, kendisi de, tanrıçaya adanmış üst üste iki tapınağın bu pek ilkel inşaatına şaşıyor. Alt taraftakinde tanrıça "Minerva gibi" zırhlar içinde (Ausone'un bir taşlamasında olduğu gibi); diğerindeyse, ayakları zincirli ve tamamıyla örtülere sarınmış olarak tasvir edilmiş. Sedir ağacından oyulmuş olan bu ikinci heykel, söylenene göre, Tyndareos tarafından yapılmış ve Venüs'ün bir başka adı olan Morpho adını taşımaktaymış. Latinlerin Libitina dedikleri, cehennemde Pluton ile soğuk Persephone'yi birleştirirken tasvir edilen ve hâlâ bazen, *Parka'ların*⁷² ablası adı altında, güzel ve solgun Nemesis ile karıştırılan yeraltı Venüs'ü bu mu?

"Mermerlerin beyazlığından bunca kaygılanan" bu şair ruhlu gezginin tasalarına gülümsediler. Belki şimdi de, Kythera tanrıçasının üçlü kişiliğini belirlemek için bunca araştırma yaptığımı görseler şaşıracaklardır. Hiç kuşkusuz, üç yüz ismi ve özelliği içinde tanrıçanın, gök, yer ve yeraltının üç bölgesinde doğanın bütün güçlerini yöneten *pantheos* tanrılar⁷³ sınıfına mensup olduğunun kanıtını bulmak zor değildi. Ama ben özellikle, Yunanların kültünün esas olarak, İskenderiye Yeni-Platoncularının utanmaksızın, Hıristiyanların Bakire Meryem'iyile karşı karşıya koyabilecekleri, ideal ve mistik, vakur Venüs'e yönelik olduğunu göstermek istedim. Daha insan ve anlaşılması her-

72) Yunan mitolojisinde kader tanrıları. (yhn.)

73) Birçok ilahın özelliklerini kendisinde birleştiren tanrılar. (ç.n.)

kes için daha kolay olan Meryem, artık felsefi Urania'yı yendi. Bugün, Yunan *Bakire*'si bu kıyılarda, antik Afrodite'in selefi oldu. Kilise ya da şapel, tapınağın kalıntılarından kuruluyor ve onun temellerini örtüyor. Neredeyse her yerde, aynı boş inançlar birbirine benzer işaretlere bağlanıyor; elinde bir gemi mahmuzu tutan Panagia yani bakire, Venüs Pontia'nın yerini almış; bir diğeri, Venüs Calva gibi, genç kızların şapelinin duvarlarına astıkları saçlarını adak olarak kabul ediyordu. Başka bir yerde Ateşlerin Venüs'ü ya da Uçurumlar Venüs'ü yükseliyordu. Saf olmayan düşünceleri savuşturan Venüs Apostrophia ya da güvercinler kadar yumuşak ve masum Venüs Peristeria; Panagia bütün bu simgeleri gerçekleştirmek için yeterli. Akhaialıların torunlarının diğer inanışlarını sormayın; Hristiyanlık bunları yenmedi, onlar Hristiyanlığı kendi fikirlerine uyguladılar. Dişil kök, Goethe'nin dediği gibi *göksel dişil* bu kıyılarda hep hüküm sürecektir. İstanbul Boğazı'nın asık yüzlü ve acımasız Diana'sı, Atina'nın ihtiyatlı Minerva'sı, Sparta'nın silahlı Venüs'ü; onların en samimi dinleri işte bunlardı. Bugün Yunanistan, bütün bu kutsal bakire tiplerinin yerine tek bir bakire koyuyor ve eril üçlemeyi de, efsanelerdeki azizlerin tümünü de –genç ve parlak atlı Aya Yorgi hariç– pek fazla ciddiye almıyor.

Orasına burasına mezar odaları oyulmuş ve denizin devamlı altını aşındırdığı bu tuhaf kayalıktan ayrılırken, sarkıtların duvarayakları ve harika saçaklarla süslendiği bir mağaraya geldik. Çobanlar, günün sıcağına karşı keçilerini burada koruyorlardı, ama az sonra güneş, korsanların eskiden kaçıp sığındıkları bir yer olan, uzaklardaki Antikythera kayalığına erguvan rengini yansıtarak ufka doğru eğilmeye başladı. Mağara bu saatte loştu, iyi ışık almıyordu, ben de içeri meşalelerle girmeye kalkmadım. Bununla birlikte, burada her şey hâlâ, tanrıların sevdiği bu toprakların eskiliğini ortaya koyuyor. Taşlaşmış şeyler, fosil-

ler, hatta tufan öncesi zamanlara ait kemik yığınları, adanın birçok başka noktasının olduğu gibi, bu mağaranın da buluntuları. Uranüs'ün kızının, ressamların ve şairlerinkinden çok farklı olan bu Venüs'ün beşiğini, Pelasge'ların buraya yerleştirmiş olması hiç de sebepsiz değil; Orpheus ona şöyle yakarmıştı: "Karanlıkları seven görünür ve görünmez saygıdeğer tanrıça! Her şeye kaynaklık edersin, çünkü bütün dünyaya kanunları sen verirsin ve gecenin hakimi Parkalar'a bile sen emredersin!"

XIX. KIKLADLAR

Kythera ve Antikythera'nın kıvrımlı kıyıları ufukta hâlâ görünüyordu. Az sonra, Malea burnunun ucunu dönerken Mora'nun öylesine yakından geçiyorduk ki, manzaranın bütün ayrıntılarını seçebiliyorduk. Tuhaf bir konut dikkatimizi çekti; küçük bir bahçenin ardında, ön tarafında beş altı taş kemerle desteklenen bir tür mağaraydı bu. Tayfalar bize buranın, uzun zamandır burada yaşayan ve bu ıssız burunda dua eden bir keşişin evi olduğunu söylediler. Gerçekten de burası, Byron'un romantik keşişleri gibi dalgaların sesiyle hayal kurmak için muhteşem bir yer. Kimi zaman, gelip geçen gemiler, bu münzeviye sadaka göndermek için kayık yolluyor, herhalde meraklı İngilizler adamın peşini bırakmıyor olmalı. Bize kendini göstermedi, kim bilir, belki de ölmüştür.

Sabahın saat ikisinde, çapayı salıveren zincirin gürültüsü hepimizi uyandırıyor ve bize iki rüya arasında, o gün, gerçek ve durumu düzelmiş Yunanistan topraklarına ayak basacağımızı haber veriyordu. Syra'nın geniş koyu, bizi bir hilal gibi çevreliyordu.

Bu sabahtan beri tamamıyla bir hayranlık içinde yaşıyorum. Bu iyi Helen halkının içinde, kulağa hoş gelen adlarıyla, üzerle-

rinden adeta, "Yunan Kökleri Bahçesi"nin⁷⁴ kokusu yükselen bu adaların ortasında sonsuza kadar durmak isterdim. Ah! Çok ke-reler öfkelenip kızdığım öğretmenlerime, Syra'da bir berberin, kunduracının ya da terzinin tabelasını nasıl sökeceğimi bana öğretmiş oldukları için şimdi ne kadar müteşekkirim. İşte! En azından okumayı gayet iyi bildiğim ve kendimi sokak ortasında yüksek sesle heceleme zevkine bıraktığım aynı yuvarlak harfler, aynı majüsküller:

"Merhaba," diyor satıcının biri nazik bir havayla ve benim Parisli olmadığımı sanmasından onur duyuyorum. Ufak tefek birşeyler seçip "Ne kadar?" diyorum. Alışılmış bir ses tonuyla "On drahmi," diye cevap veriyor.

Yunancayı doğuştan bildiği ve şu anda Lukanios'un bir kişisi gibi konuştuğunun farkında bile olmadığı için mutlu.

Bu arada kayıkçı, rıhtımda hâlâ beni izliyor ve Kharon'un Menippe'ye bağırıldığı gibi bağırıyor.

"Geçiş ücretini öde, namussuz!"

Ona verdiğim yarım franktan memnun kalmıyor, bir drahmi (90 santim) istiyor. Bir "obole"⁷⁵ bile alamayacak. Ona, *Ölülerin Diyaloglarından*⁷⁶ birkaç cümleyle yiğitçe cevap veriyorum. Aristophanes'ten küfürler homurdanarak çekiliyor.

Bir komedinin ortasında yürüyormuşum gibi geliyor. İşle-meli ceketleri, pilileri enli etekleri (fistan), kalın ipek püskülü omuzlarına kadar inen kırmızı fesleri, parlak silahlarının çıkıntıları görünen kuşakları, tozlukları ve burnu kalkık pabuçlarıyla bu halkı kabul etmenin yolu bu. Bu aynı zamanda, kesinlikle, "Korsanlar Adası" ya da "Missolonghi Kuşatması" oyunlarının da kostümü. Bununla birlikte herkes, bir figüran görüntüsü ta-

74) Dilbilimci Claude Lancelot'nun (1615-1695) bir etimoloji kitabının adı. (ç.n.)

75) Eski Yunanistan'da çok küçük bir para birimi. (ç.n.)

76) II. yy. Yunan yazarı Samsat'lı Lucainos'un eseri. (ç.n.)

şıdığının farkında bile olmaksızın gelip geçiyor. Yalnızca benim iğrenç Paris kıyafetim zaman zaman gülüşmelere sebep oluyor.

Evet dostlarım! Barbar olan benim, renkli kalabalığının uyumunu bozan, Kuzey'in kaba çocuğu ben. Aynen Skythes Anakharsis⁷⁷ gibi... Ah! Özür dilerim, kendimi bu sıkıcı karşılaştırmamın dışında tutmak isterim.

İlk görüntüsü akıl almaz bir dekorasyon etkisi yaratan bu güzel Syra şehrini aydınlatan, elbette Şark güneşi, soluk bir lamba değil. Yerel renklerin ortasında, bugünün örtüsü altında geçmişin yeniden doğduğu tuhaf bir sahnenin yegane seyircisi olarak yürüyorum.

İşte, şu kıvrıkcık saçlı genç adam, omzunda biçimi bozulmuş siyah bir oğlak postu taşıyarak geçiyor... yüce Tanrım! Bu bir şarap tulumu, Homeros'un destanlarından kalma bir tulum; sızdırıyor ve tüylü. Oğlan şaşkınlığıma gülüyor ve bana bir kadeh ballı Sisam Adası şarabı doldurmak için hayvanının ayaklarından birini çözmek nezaketini gösteriyor.

"Ey Yunan delikanlısı! Bana bu nektarı neyin içine koyacaksın? Çünkü itiraf edeyim, kadehim yok."

Delikanlı, kuşağından bakırla süslü kırık bir boynuz çıkarıyor ve tulumun ayağından köpüklü bir sıvı fışkırtıp "iç!" diyor bana.

Hiç yüzümü buruşturmadan ve çocukluğunda Achilleus'un üzerinde yürüdüğü antik Skyros toprağına hürmeten hiç ziyan etmeden hepsini yuttum!

Bugün söyleyebilirim ki, şarap iğrenç derecede deri, şeker tortusu ve reçine kokuyordu. Ama kesinlikle Peleus'un düğününde içilen de aynı şaraptı ve bana Kentauros bacakları üzerinde Lapithe midesi veren tanrıları kutsuyorum.

77) Papaz Barthelémy'nin "Genç Anacharsis'in Yunanistan Seyahati" romanına atıf. (ç.n.)

İki kısma ayrılmış, yeni şehir bölümü deniz kıyısında bulunan, eski şehir bölümüyse, ulaşmak için üçte ikilik kısmının tırmanılması gereken kelle şekeri şeklindeki bir dağın zirvesini taçlandıran, merdivenler üzerine kurulmuş bu tuhaf şehirde bacaklarım da çok işe yaradı.

Bugün, iffetli Pieros kızları⁷⁸, beni Yunanistan'ın kayalık dağları hakkında kötü konuşmaktan korusun! Bunlar, dermansız ayaklarla çiğnediğimiz ihtiyar ananın (hepimizin anasının) güçlü kemikleri. Hüzünlü şakayığın üzerinde çiçek açtığı bu az bulunur çimen, sararmış bir örtü bırakarak yayılacağı yeterli toprağı zar zor bulabiliyor. Ey ilham perileri! Ey Kybele... o da ne! Yakındaki bir kaynağı gösteren tek bir çalılık bile, yüksekçe bir çimen demeti bile yok mu!... Yazık! Biraz önce geçtiğim yeni şehirde temiz suyun bardakta satıldığını ve yalnızca tek bir şarap taşıyıcısına rastladığımı unutuyordum.

İşte sonunda, iki şehrin arasında kırlardayım. Deniz kıyısındaki şehir, yarı yarıya Türk tarzı pazarıyla, gemi yapım yerleriyle, mağazaları ve yeni yapılarıyla, çerçiler, terziler, kitapçılarla dolu büyük caddesiyle, tüccarların ve gemicilerin gözdesi olan lüksünü yayıyor; sol taraf ise; gösterişli evleri, uç kısmı mavi ve derin bir denize doğru dönen kayalığı yavaş yavaş kaplayan tüccarların, bankacıların, armatörlerin mahallesi. Limandan bakıldığında piramit biçimi bir yapının tepesini oluşturur gibi görünen öteki şehir, şimdi, tabanından geniş bir toprak kıvrımıyla ayrılmış gibi duruyor. Doruğuna tuhaf biçimde oturduğu dağa erişmek için o kıvrımdan geçmek gerek.

Swift'in, sihirli bir güçle havada asılı duran ve zaman zaman ihtiyacı olan yiyecek ikmalini yapmak için yeryüzünde bir yere

78) Peleus, Yunan mitolojisinde, Tesalya kralı; Kentauros lar, Yunan mitolojisinde yarı insan yarı at ucubeler; Lapithler, mitolojide ve tarihte, Tesalya'da yaşamış bir topluluk; Pieros kızları ya da Peirides, Yunan mitolojisinde, güzel sanatlar perisi Mousa'larla şarkı yarışmasına giren on iki Tesalyalı genç kız. (yhn.)

konan Laputa şehrini kim hatırlamaz. Yer değıştirme yetisi harıç eski Syra'nın görünümünü tam olarak işte böyle. Piramidin son basamağı olan Aya Yorgi Kilisesi'ne doğru düzenli olarak azalan, düz çatılı yirmi ev sırası "kat kat bulutlara tırmanıyor" Uzaktan, aralarında kireç beyazı evleriyle bu sivrilğin seçildiğı, daha yüksek iki dağın çifte zirvesi yükseliyor.

Çok özel bir görüntü oluşturuyor bu.

XX. AYA YORGİ

Tarlaların sınırını işaret eden, kuru taştan küçük duvarların arasından, ekinlerin arasından oldukça uzun bir süre daha tırmanılıyor; sonra yokuş dikleşiyor ve çıplak bir kayanın üzerinden yürünüyor; sonunda ilk evlere ulaşıyor; dar sokak, kıvrılarak dağın zirvesine doğru ilerliyor; fakir dükkanlar, kadınların hem sohbet edip hem iplik büktüğü zemin kat odaları, sağa sola koşan ya da yıkık evlerin eşiklerinde oynayan, tatlı yüzlü, boğuk sesli çocuk çeteleri, böylesine az rastlanır bir şeyi –sokaktan geçen birisini– görünce dehşet içinde aceleyle örtünmeye çalışan genç kızlar, sakın anayoldan iç taraflara doğru giden süt domuzları ve şaşkın kümes hayvanları; orada burada, çocuklarını kemgözlerden korumak için çağırان ya da saklayan yaşlı kadınlar; yabancıyı her yerde şaşırtan halk gösterisi işte böyle.

Yabancı mı! Fakat bu geçmiş zaman toprakları üzerinde tamamen yabancı mıyım? Ah, hayır! İşte birkaç hayırsever ses, biraz önce utanç duyduğum kıyafetimi selamladı bile: Katholikos! Çocukların etrafımda tekrarladıkları kelime bu. Ve çığlıklar arasında, şehre ve dağa hakim konumdaki Aya Yorgi Kilisesi'ne doğru bana kılavuzluk ediyorlar. Katolik! Çok iyisiniz dostlarım; Katolik, gerçekten unutmuştum. Bunca soylu dehaya, bunca yüce erdeme ilham vermiş olan ölümsüz tanrıları düşünmek-

le meşguldüm! Issız denize ve çorak topraklara baktıkça, babalarınızın düşlediği şen hayaletleri hatırlıyordum ve bütün bu Kiklad takımadalarını böylesine hüznü ve öylesine çıplak, bu kıyıları böyle soyulmuş, bu koyları böyle vahşi gördükçe, Naptün'ün lanetine uğramış Yunanistan'ın başına gelenleri unuttuğunu söylüyordum kendi kendime... Yeşil su perisi kendi mağarasında tükenip öldü, koru tanrıları bu gölgesiz topraklardan yok oldu ve maddenin bütün bu tanrısal canlılığı yavaş yavaş, aynen donmuş bir bedenden hayatın çekildiği gibi çekildi. Ah! Soluk yüzlü denizciler gelip, gece Tesalya kıyılarından geçerken, "Pan öldü!" diye bağırarak bir ses duyduklarını anlattıklarında, ölmekte olan bir dünyanın bu son çılgılığı anlaşılmadı mı. Öldü! Basit ve neşeli ruhların yoldaşı, insan ve toprağın bereketli düğününü kutsayan tanrı! Her şey onun sayesinde yaşardı, o öldü! Artık saygı gösterilmeyen Olympos'un eteklerinde, mücadele etmeksizin, bir tanrının ölebileceği tek şekilde, övgü ve saygı eksikliğinden ve bir baba, nankörlük ve unutuluşla nasıl kalbinden vurulursa, öyle öldü! Ve şimdi... durun çocuklar, durun ki, kilisenizi taşıyan taraçanın duvarına tesadüfen gömdükleri ve onun kültünü hatırlatan bu değeri bilinmemiş taşı biraz daha seyredeyim; bırakın, üzerine kitara⁷⁹ ziller ve ortada, sarmaşıkla taçlanmış bir kadeh betimleyen bu kabartma işaretlere dokunayım; doğanın emekten yana çıktığı, Syra'nın adının Syros olduğu zamanlarda onun atalarınız tarafından şevkle çevrelenen kırsal sunağının yıkıntısı bu...

Burada faydalı bir parantez açmak için uzun bir bölümü kapatıyorum. Yukarıda "Syros" ile "Skyros"u birbirine karıştırdım. Bir "k" yüzünden, bu sevimli ada benim gözümde çok şey kaybedecekti neredeyse; çünkü genç Akhilleus Lykomedes'in kızları tarafından kesinlikle başka yerde yetiştirildi, benim gü-

79) Özellikle 17-18. yy.'larda kullanılan telli bir müzik aleti. (ç.n.)

zergahuma gelince, Syra yalnızca Pythagoras'ın üstadı ve pusulanın mucidi Phereklos'un dünyaya geldiği yer olmakla övünebilir... Gidilecek yollar ne kadar da bilgiyle dolu!

Kiliseyi açmak için zangocu aramaya gittiler. Ben de beklerken, taraçanın kenarında bir grup çocuğun arasına oturdum. Her yerde olduğu gibi esmeri ve sarışını vardı; İlkçağın mermer heykelleri kadar güzeldiler, fakat mermerin veremeyeceği ve resmin, hareketli pırıltısını tespit edemeyeceği gözleriyle küçük kızlar, örgülü saçtan hotozlarıyla birer küçük sultan gibi giymişler; oğlanlar, Yunan tarzı pilili etekleri ve omuzlarında kıvrılan uzun saçlarıyla kızlara benziyorlar. Çiçeği, fidanı yok ama Syra bunu yetiştiriyor; bu gençlik hâlâ çorak toprağın üzerinde gülümsüyor... Acaba onların dilinde de, bizim kuruyan ormanlara ve kesilen defne ağaçlarına ağlayan genç kızlarımızinkine benzer, saf bir şarkıları yok mu? Fakat Syra, ormanlarının sular üzerinde iz bıraktığı ve defne ağaçlarının denizcilerinin alınlarını taçlandırmaktan tükendiği yolunda cevap verecektir!.. Ey erdemli kayalık, korsanlara koskoca bir yuva olmadın mı? İki ke-re Katolik, dağlarda Latin ve kıyılarda Yunan, hâlâ tefecilerin yuvası değil misin?

Üzerinde ilerlediğim yolun getirdiği bir başka bilgiye göre aşağı şehrin zengin tüccarlarının çoğu, bağımsızlık savaşı sırasında, şu tarz bir ticaretle servet yapmış: Türk bandıralı gemileri, Avrupa'nın Yunanistan'a para ve silah yardımı gönderdiği gemilere el koyarmış; daha sonra, Yunan bandırasıyla, silahları ve erzakı Mora ya da Sakız Adası'ndaki kardeşlerine satmaya götürürlermiş. Paraya gelince, bunu kendilerine ayırmayıp, bağımsızlık davasına iyi bir teminat altında borç verirmiş ve böylece tefecilik ve korsanlık alışkanlıklarını milli görevleriyle birleştirmişler. Yukarı şehrin -Katolik oluşundan ötürü-, genel olarak, Türklerden yüz çevirmediğini de söylemek gerek.

Syra'ya geçen ve kendini Ortodoks Yunanların ortasında sanan General Fabvier⁸⁰ burada neredeyse öldürölüyormuş... Belki de, ünlü savaşçının cesedini bile minnettar Yunanistan'a satmaya kalkacaklardı.

Ne! Babalarınız bunu yapmış olabilir mi; zangocu beklerken, az çok gerçek bu kitabın sayfalarını çevirişimi hayranlıkla seyreten altın ve abanoz saçlı güzel çocuklar? Hayır! Sizin bu tatlı gözlerinize inanmayı tercih ederim, sizin ırkınıza yapılan suçlama, Syra limanında, Adalar Denizi'nin bu yolağzında hâlâ kaynaşan isimsiz, inançsız ve vatansız bu yabancı yığınınna atfedilmeli. Zaten, ıssız yollarınızın sükuneti, bu düzen ve bu fakirlik... İşte Aya Yorgi Kilisesi'nin anahtarlarını getiren zangoç. Girelim: Hayır... ne olduğunu görüyorum.

Mütevazı bir sütun dizisi, köylü tarzı bir mihrap, birkaç değersiz tablo, altın fon üzerinde hiç ölmeyen canavarı yenen bir Saint-Georges⁸¹... ortadan kaldırılmış tanrılara ait bir tapınağın yıkıntıları üzerinde duran bu yekpare duvarların arasındaki bu nemli kubbelerin altındaki serinleme şansı için değer miydi yaptığı? Hayır! Yunanistan'da geçirdiğim bir gün için, Apollon'un öfkesine meydan okumak istemiyorum!

Üstelik, bu elimdeki kitapta beni derinden sarsan bir bölüm var: "Delphoi'ye gelmeden, Livadion yolu üzerinde çok sayıda antik mezar bulunur. Bunlardan, girişi çok büyük bir kapı şeklinde olan biri, deprem sonucu yarılmıştır ve yarıktan bir yabancı defne ağacı gövdesi çıkar. Dodwel'in bize verdiği bilgiye göre, ülkede şöyle bir efsane vardır: Tam İsa'nın ölüm anında, bir Apollon rahibi burada adak sunmaktadır, birdenbire durur ve gücü Apollon'un kine eşit olacak yeni bir tanrının doğmuş oldu-

80) Charles Nicolas Fabvier (1782-1855): Fransız general. Yunanistan'ın bağımsızlık savaşına katıldı. (ç.n.)

81) İ.Ö. IV.yy.'da yaşamış Hristiyan büyüğünün (Aya Yorgi, Aziz Georgios) soylu bir kızı kurtarmak için zorlu bir canavarı yenişine gönderme. (yhn.)

ğunu, ama sonunda onun da Apollon'a boyun eğeceğini haykırır. Bu küfür ağzından çıkar çıkmaz kayalık yarılr ve görünmez bir el tarafından çarpılan rahip ölür."

Kuşkucu bir çağın çocuğu olan ben, eşiği aşmakta tereddüt ederek ve taraçanın üzerinde durup yakındaki Tine'yi ve suların üzerinde dağınık duran Naxos'u ve Paros'u ve Mikonos'u ve daha uzakta gökyüzünün kıyısından hâlâ görülebilen, alçak ve ıssız kıyıyı, Apollon'un adası Delos'u seyretmekle iyi etmemiş miyim!...

XXI. SYRA'NIN DEĞİRMENLERİ

Limana dönmek üzere aşağı doğru inerken, bütün Yunan adalarının tepelerini garip bir biçimde süsleyen şu altı kanatlı değirmenlerden birinde, başımdan tuhaf bir macera geçti.

Altı kanatlı bir yeldeğirmeni, ağustosböceklerinin uzun, zarımsı kanatları gibi, neşeyle havayı dövüyor. Bu, bizim korkunç Picardie değirmenlerine göre manzarayı çok daha az bozuyor; yine de, antik çağların görkemli yıkıntıları yanında, ancak vasat bir görüntü oluşturuyor. Delos kıyısının bunlarla kaplı olduğunu düşünmek hüznün verici değil mi? Değirmenler, vaktiyle kutsal ormanlarla kaplı olan bu verimsiz topraklardaki tek gölge. Eski Syra'dan, deniz kıyısında, antik Hermopolis'in kalıntıları üzerinde kurulmuş olan yeni Syra'ya doğru inerken, zemin katı genellikle kabare olan bu değirmenlerin gölgesinde dinlenmem gerekti. Kapının önünde masalar var, hasırlı şişelerin içinde katran ve kösele kokan kızılımsı bir şarap veriyorlar. Yaşlı bir kadın benim oturduğum masaya yaklaşıyor ve bana "Kokonitça! Kali!" diyor. Artık biliyoruz ki, çağdaş Yunanca, eski Yunancadan sanıldığı kadar uzaklaşmamış. Öyle ki, çoğu eski Yunancayla yazılmış olan gazeteler yine de herkesçe anlaşılıyor...

Kendimi birinci sınıf bir Helenist saydığım yok, ama ikinci kelimenden iyi bir şeyin söz konusu olduğunu anlamıştım. Kokonitça kelimesine gelince, yalnızca Lancelot'nun⁸² klasik onluklarıyla dolu olan hafızamı, bunun kökünü bulmak için boş yere yokladım.

Kendi kendime, olsa olsa, dedim, bu kadın benim yabancı olduğumu anladı belki de bana birkaç kalıntı, birkaç ilginç şey göstermek istiyordur. Kim bilir, belki de çapkınca bir mesaj taşıyordu, ne de olsa Doğu'dayız, maceralar ülkesinde. Kendisini izlememi işaret etti, ben de izledim. Beni daha ilerideki bir başka değirmene götürdü. Burası kabare değildi: Bir tür vahşi kabile, kötü ve acayip giyimli yedi sekiz kişi alçak tavanlı salonu doldurmuştu. Bazıları uyuyor, bazıları aşık atma oynuyordu. Bu tablonun hiçbir güzel tarafı yoktu. Yaşlı kadın, beni davet etti. Üç aşağı beş yukarı buranın ne olduğunu anladığımdan, tavırla yaşlı kadının beni bulduğu nezih tavernaya geri dönmek istediğimi belirttim. Beni elimden tutup yeniden "Kokonitça!" "Kokonitça!" diye bağırdı. Eve girmekten iğrendiğimi görünce, "burada kal, yeter" der gibi bir işaret yaptı.

Yaşlı kadın birkaç adım ilerledi ve şehre giden bir patikanın kenarındaki kaktüsten çitin arkasına, top kundağına yerleşir gibi yerleşti. Arada bir, büyük bakır testileri, boşken kalçalarının, doluyken başlarının üzerinde taşıyan köylü kızları geçiyordu. Buraya yakın bir çeşmeye gidiyor ya da oradan geri dönüyorlardı. Bunun, adanın tek çeşmesi olduğunu öğrendim daha sonra. Birdenbire yaşlı kadın ıslık çalmaya başladı. Köylü kızlardan biri durdu ve aceleyle çitin açık bir noktasından geçti. Kokonitça kelimesinin ne anlama geldiğini hemen anladım. Bir tür genç kız avı söz konusuydu. Yaşlı kadın ıslık çalıyordu... Kötülük

82) Claude Lancelot (1615-1695), kitapları okullarda okutulan bir Fransız dilbilgisi yazarı. (yhn.)

ağacının altındaki yaşlı yılan da aynen böyle tıslıyordu hiç kuşkusuz... ve zavallı bir köylü kızı avcıların çığırtkan düdüğüne yakalanmıştı bile.

Yunan adalarında, her kadın evinin dışında, sanki Türk ülkesindeymiş gibi, peçe takıyor. İtiraf edeyim ki, Yunanistan'da geçirdiğim bir gün içinde, en azından bir kadın yüzü görmek beni kızdırmadı. Fakat yine de, bu basit gezgin merakı, korkunç ihtiyarın tezgahını bir tür onaylama değil mi? Genç kadın titriyor ve kararsız görünüyordu; belki de ilk defa bu uğursuz çitin arkasında pusu kurmuş kışkırtmaya kendini bırakıyordu! Yaşlı kadın, köylü kızın yoksul görünümlü mavi peçesini kaldırdı. Epeyce yabani gözlerle bakan, düzgün, soluk bir yüz gördüm, siyah saçlarının iki kalın örgüsü başını bir türban gibi çevreliyordu. İlkçağın "kibar fahişe"lerinin tehlikeli büyüleyiciliğinden hiçbir iz taşımıyordu köylü kadın, üstelik her dakika, endişe içinde köy tarafına dönerek "Kocam! Kocam!" diyordu. Tüm davranışında aşktan çok sefalet göze çarpıyordu. İtiraf ediyorum, baştan çıkarılmaya direnmem zor olmadı. Elini tuttum, avucuna iki üç drahmi bıraktım ve patikadan inebileceğini işaret ettim.

Kadın, bir an tereddüt eder gibi oldu; sonra elini saçlarına götürüp, başının etrafında kıvrılan saç örgülerinin arasından, Şark ülkelerinde bütün kadınların taşıdığı muskalardan bir tane çıkardı ve anlayamadığım bir kelime söyleyerek bana verdi.

Muhakkak ki tarlada bulunmuş ve kırmızı bir kağıt parçasına sarılmış, antik bir vazo ya da lamba parçası bu. Üzerinde, iki yılanın arasında kanatlı bir arabaya binmiş cin figürü görülüyor gibi. Zaten kabartma öylesine aşınmış ki, üzerinde insan neyi görmek isterse onu görebiliyor... Yolculuğumda bana mutluluk getirmesini ümit edelim.

Limana doğru inerken, Aleko Soudzo'nun *Marco Botsari*'yi

konu alan bir trajedisinin afişlerini gördüm; arkasından da bir bale oynanacaktı. Afişin tümü, yabancılara kolaylık olsun diye, İtalyanca basılmıştı. İngiltere Otelinde, duvar kağıtlarında insan resimleri bulunan büyük bir salonda akşam yemeği yedikten sonra, temsilin verileceği gazinoya gittim. İçeri girmeden önce, kiraz ağacından uzun çubuklar, bir tür "pipo bürosu"na bırakılıyor. Oranın yerlisi, en güzel locaları kiralayan İngiliz turistlerin rahatını bozmamak için artık tiyatrodaki tütün içmiyor. Birkaç yabancı kadın hariç her yerde erkekler oturuyordu. Oyuncuların sahne telaffuzuyla ilgili bir yargıya varabilmek için perdenin açılmasını sabırla bekliyordum. Oyun, *Botsari* ile onun sırdaşı bir *palikarya* arasındaki bir sahneyle başladı. Anlayacak kadar bilgim olsaydı bile tumturaklı ve gırtlaktan konuşmaları yüzünden dizelerin anlamını kaçırdım. Üstelik Yunanlar eta'yı "i" gibi, theta'yı "z" gibi, beta'yı "v" gibi üpsilon'u "ye" gibi vb... telaffuz ediyorlar. Muhtemelen İlkçağ telaffuzu böyleydi, ama üniversitede bize farklı öğretirler.

İkinci perdede, sarayının kadınları arasında Mustay Paşa ortaya çıktı. Bu kadınlar, odalık kıyafeti giymiş erkeklerdi. Yunanistan'da kadınların sahneye çıkmasına izin verilmezmiş. Ne ahlak anlayışı! Oyunu izledikçe yavaş yavaş anladım ki, Marco Botsari üç yüz palikaryayla birlikte, üç yüz Spartalının direnişini yenileyen çağdaş bir Leonidas⁸³. Klasik kurallara uygun olarak geliştikten sonra, tüfek atışlarıyla son bulan bu Helenik dram hararetle alkışlandı.

Vapura dönerken, en tepedeki evlerine kadar aydınlanmış bu piramidal şehrin eşsiz görünümü pek hoşuma gitti. Gerçekten de bir İngilizin *Babylonian*⁸⁴ diyeceği bir manzaraydı.

Syra'dan Avusturya posta vapurundan ayrılıp İskenderi-

83) Sparta'nın Perslere karşı savaşırken ölen kralı I. Leonidas (saltanatı: İ.Ö.490-480). (yhn.)

84) Babilli; burada ' zevk ve eğlenceye düşkün, sefih' anlamında. (yhn.)

ye'ye giden Fransız gemisi "Léonidas"a bindim. Üç gün sürecek bir yolculuk bu.

Viyana'dan aniden ayrılmama sebep olan düşünceyi anlamışsındır kuşkusuz... hatıralardan kopuyorum. Şimdiye dair tek bir kelime daha eklemeyeceğim. Uzun uzun acı çekmek ya da sızlanmaksızın ölmek üzere yalnızlığına çekilen yaralı bir hayvan gibi, acının utancını taşıyorum.

Mısır, kocaman bir mezar; harabeleri ve tepecikleriyle, külden bir toprağın üzerindeki dağınık mezarları andıran İskenderiye kumsalına yanaşırken üzerimde bıraktığı izlenim bu.

Mavimsi kefenlere sarılmış hayaletler, bu yıkıntıların arasındayla dolaşıyor. Pompeus sütununu ve Kleopatra'nın hamamlarını görmeye gittim. Yalnızca Mahmudiye gezisi ve her dem yeşil palmyeleri doğanın canlılığını hatırlatıyor...

Sana, ne konsül sarayları ve banker evlerinden oluşan Avrupa tarzı büyük bir alandan söz ediyorum, ne yıkılmış Bizans kiliselerinden, ne de seralara benzeyen bahçeleriyle Mısır paşasının modern yapılarından. İlkçağ Yunan döneminin hatıralarını tercih ederdim, ancak bütün bunlar yıkılmış, dümdüz olmuş, tanınmaz halde.

Bu akşam İskenderiye kanalından Atfe'ye yola çıkıyorum; daha sonra, Kahire'ye kadar çıkmak için yelkenli bir *gancaya*⁸⁵ bineceğim; altı günde tamamlanan elli fersahlık bir yolculuk bu.

85) Ganca (Arapça): Nil'de kullanılan yelkenli kayak. (yhn.)

Kahire Kadınları

Kıpti Evlilikleri

II

I. MASKE VE PEÇE

Kahire Doğu'da, kadınların hâlâ en sıkı sıkıya peçeli olduğu şehir. İstanbul'da, İzmir'de, beyaz ya da siyah bir tül, bazen bu güzel Müslümanların hatlarının görülmesine izin veriyor ve en sert emirnameler, nadiren onları bu ince kumaşı kalınlaştırmaya zorluyor. Bunlar, kendilerini tek bir kocaya adayan, ama yine de başkalarına iç çektirmekten üzüntü duymayan güzel ve süslü rahibeler. Fakat ağırbaşlı ve sofu Mısır, her zaman muam-maların ve sırların ülkesidir; güzellik orada, eskiden olduğu gibi, peçeler ve sargılarla örtülüdür ve bu kederli tavır, uçarı Avrupalı'nın kolayca cesaretini kırar. Avrupalı, sekiz gün sonra Kahire'den ayrılır; bilimin kendisi için hazırladığı ve asla itiraf etmeyeceği yeni hayal kırıklıkları aramak üzere Nil şelalelerine doğru gitmekte acele eder.

Kadim bilgelerin en büyük erdemi sabırdı. Bu kadar hızlı geçmek niye? Duralım ve tanrıça İsis'in vakur peçesinin bir köşesini kaldırmanın yolunu arayalım. Zaten kadınların mahpus kabul edildiği ülkelerde, pazar, sokak ve bahçelerde yalnız ya da yanlarında bir çocukla binlerce kadının karşımıza çıkarılması yüreklendirici bir şey değil mi? Çünkü Avrupalı kadınlar bu

kadar özgürlüğe sahip değiller; gerçi seçkin kadınlar olmayacak bir biçimde, eşeklere tünemiş olarak dışarı çıkıyorlar, ama bizde, aynı sınıftan kadınlar ancak arabayla dışarı çıkar. Geriye peçe kalıyor... ki bu belki de, zannedildiği kadar büyük bir engel oluşturmuyor.

Tanzimatın değiştirmedığı zengin Arap ve Türk kıyafetleri içinde, kadınların esrarengiz giysileri, sokakları dolduran kalabalığa bir maskeli balonun neşeli görünümünü veriyor. Pelerinlerin rengi yalnızca mavi ve siyah arasında değişiyor. Üst sınıftan kadınlar hafif taftadan *habbaralar* giyerken, halktan kadınlar, tıpkı antik heykeller gibi, yün ya da pamuktan mavi, sade entarilerle (*kamis*) zarifçe örtünüyorlar. Bütün sihrini ortaya dökmeyen bu kadın yüzlerinin bilinmezliğinde, hayal gücüne epeyce iş düşüyor. Tılsımlı yüzükler ve gümüş bileziklerle süslü güzel eller; arada bir, omuz üstüne kayan geniş yenlerinden tamamen kurtulan, solgun mermer kollar; terliğin her adımda sarstığı ve topuk kemiklerini her adımda gümüşü bir sesle titreştiren halhallerle dolu çıplak ayaklar; işte kalabalıklar kaygı duymaksızın ya da görüldüğü kadarıyla kadının kendisi de fark etmeksizin hayran olmamıza, tahmin etmemize, birden görüvermemize izin verilenler bunlar. Zaman zaman, başı ve omuzları kapatan mavi-beyaz kareli çarşafın dalgalanan kıvrımları biraz yerinden oynuyor ve bu kıyafetle *burka* dedikleri uzun maske arasında bir an beliren açıklıktan Cleopatra büstlerindeki gibi, üzerinde siyah saçların sıkı buklelerle kıvrıldığı zarif bir şakağın; boyun ve yanağın üzerine altın sikke salkımlarıyla ya da firuze ve gümüş tellerle işlenmiş bir levhacık sallandıran, küçük ve sağlam bir kula görülüyor. Bunun üzerine insan, Mısırlı peçeli kadının gözlerini sorgulamak ihtiyacı duyuyor, ve bu en tehlikelisi. Maske, baştan aşağı inen ve bir tövbekarın kukuletası gibi iki oyuğu bulunan, dar ve uzun, siyah at kılından tek bir parçadan

oluşuyor. Maskenin alnıyla çenesini birleştiren aralığa birkaç küçük, parlak halka geçirilmiştir ve işte bu siperin arkasında, ateşli gözler sizi beklemektedir; o ateşli gözler her türlü beceriyle elde edilebildiği bir baştan çıkarıcılıkla silahlanmıştır. Kaş, göz çukuru, hatta kirpikler içindeki gözkapığına boyayla canlılık katılmış ve burada bir kadının kişiliğinden göstermeye hakkı olduğu o çok az şeyin bundan iyi değerlendirilmesi imkansız.

Önceleri, Doğu toplumunun en ilginç yarısını kuşatan bu esrarın neden bu kadar çekici olduğunu anlayamamıştım, ancak, fark edildiğini hisseden bir kadının, eğer güzelse, genellikle kendini göstermenin bir yolunu bulduğunu öğrenmem için birkaç gün yetti. Güzel olmayanlarsa peçelerini kapalı tutmayı daha iyi biliyorlar ve bundan ötürü öylelerini kınayamayız.. Gerçekten de rüyalar ve hayaller ülkesi burası! Çirkinlik bir cürüm gibi gizli; biçimli, zarif, genç ve güzel birşeyleriyse görür gibi olmak her zaman mümkün.

Şehrin kendisi de, aynen burada oturan kadınlar gibi, en gölge köşelerinin, en büyüleyici mekanlarının peçesini ancak yavaş yavaş açıyor. Kahire'ye geldiğim günün akşamı, ölesiye üzgün ve bezgindim. Bir eşeğin üzerinde ve bir tercüman eşliğinde yapılan birkaç saatlik gezintiden sonra, burada hayatımın en sıkıcı altı ayını geçireceğim sonucuna varmıştım, halbuki her şey de, burada bir gün daha eksik kalamayacağım gibi önceden ayarlanmıştı. Ne yani! diyordum kendi kendime, *Binbir Gece* masallarının şehri bu mu, Fatımi halifelerinin ve sultanların başkenti bu mu?... Ve evlerin üzerinden gökyüzünü donuklaştıran toz sayesinde gölgeleri hızla inen akşam yaklaşırken, paçavralar içindeki kalabalığın, köpeklerin, develerin, eşeklerin oluşturduğu engellerin arasından, dar ve tozlu yolların karmakarışık ağına dalıyordum.

Belki de Paris ya da Roma kadar büyük bu karman çorman

labirentten, sayıları binlerle ifade edilen bu saraylar ve camilerden ne umulabilir? Bütün bunlar bir zaman görkemli ve harikulade olmuştur kuşkusuz, ama üzerinden otuz kuşak geçti; her yerde taşlar yıkılıyor, tahtalar çürüyor. Sanki yalnızca hayaletlerin oturduğu, ama can veremediği bir mazi şehrinde, rüyada yolculuk ediyorum. Tıpkı Ortaçağdaki gibi, ağır kapılarla kapalı mazgallı duvarlarla çevrili her mahalle, herhalde Selahaddin döneminde de aynı olan görünümünü koruyor; uzun, kubbeli geçitler, orada burada bir sokağı diğerine bağlıyor, insan çoğunlukla bir çıkmaz sokağa giriyor, geri dönmesi gerekiyor. Yavaş yavaş her yer kapanıyor; yalnızca kahvelerin ışıkları hâlâ yanıyor ve tütün içenler, yağ içinde yüzen kandillerin hafif aydınlığında, palmiye ağacından kafeslerin üzerine oturmuş, hımhım bir sesle anlatılan uzun hikayeler dinliyorlar. Bu sırada *müşrefiyeler*⁸⁶ aydınlanıyor. Bunlar, yola doğru çıkıntılı ve ilginç bir şekilde işlenmiş ve parça parça kesilmiş ahşap kafesler, pencere görevi görüyorlar; bunlardan sızan ışık, sokaktan geçenlerin yürüyüşüne kılavuzluk etmek için yeterli değil, üstelik biraz sonra karartma saati başlıyor, herkes bir fener ediniyor ve dışarıda Avrupalılarla devriye gezen askerlerden başka kimseye rastlanmıyor.

Bense, bu saatten yani gecenin onundan sonra sokaklarda ne yapılacağını fazla bilmiyordum ve kendi kendime, her günün kuşkusuz böyle geçeceğini söyleyerek ve bu düşmüş başkent in zevklerinden umudumu keserek, gayet üzgün bir halde yatmıştım... İlk uykum, açıklanamaz bir biçimde, sinirlerimi fena halde bozan bir gayda ve sesi kısılmış bir viyolanın sesine karışıyordu. Devamlı, aynı melodik cümleyi farklı tonlarda tekrar eden bu ısrarlı müzik bende, eski bir Burgonya ya da taşra No-

86) Evlerin yukarı katlarından sokağa doğru taşkın olarak, küçük tahta çubuk parçalarının kafes gibi birbirine takılması suretiyle yapılmış cumba ve şahnişin. Nerval, bir yanlış anlamanın sonucu olsa gerek, bu kelimeyi orijinal metinde *maucharaby* şeklinde yazmıştır. (ç.n.)

el'i duygusu uyandırdı. Bunlar hayal mi, yoksa hayatın bir parçası mıydı? Tamamen ayılmadan önce, zihnimde bir süre tereddüt yaşadım. Sanki, kilise şarkıcıları ve asma dalıyla taçlanmış ayyaşlarla birlikte, aynı anda hem ciddi hem gülünç bir tarzda beni gömmeye götürüyorlardı; acıklı kilise şarkılarının, koro üyelerinin dans adımlarını belirlemeye özgü bir soytarı havasına fon oluşturduğu bu tuhaf konserde, bir tür Kutsal Kitabın öykülerini andıran bir neşeyle mitolojik bir hüznün etkisi birbirine karışıyordu. Gürültü giderek daha da yakınlaşıp arttığından hâlâ gayet uyuşuk olarak ayağa kalktım, penceremin dış kafesinden içeri giren parlak ışık, sonunda söz konusu şeyin tamamen somut bir gösteri olduğunu anlamamı sağladı. Bununla birlikte, hayal ettiğimi sandığım şey, kısmen gerçekleşmekteydi; İlkçağ güreşçileri gibi taşlar takmış yarı çıplak adamlar, kalabalığın ortasında kılıç kalkanla savaşıyorlar, fakat müziğin ritmine uygun olarak, yalnızca çeliği bakıra vurmakla yetiniyorlar ve tekrar yola koyularak daha ileride, aynı savaş gösterisine yeniden başlıyorlardı. Ayrıntılarını tam olarak seçemediğim, kadın ve erkeklerden oluşan uzun bir alay, çocukların taşıdığı çok sayıda meşale ve piramit oluşturacak biçimde üst üste yerleştirilmiş mumların sokağa verdiği pırıl pırıl aydınlıkta yürüyordu. Ciddi tavırlı iki yaşlı kadının arasında, değerli taşlarla süslü bir taş taşıyan, kırmızı hayalet gibi bir şey ağır ağır ilerliyor, en arkadan da mavi kıyafetler içindeki bir kadın grubu, her duraklamada, gayet tuhaf bir etki yaratan yaygaracı gıdıklamalarla geliyordu.

Bu bir düğündü, yanılıyor olmam imkansızdı. Paris'te, yurttaş Cassas'ın⁸⁷ gravürlü sayfalarında, bu törenlerin tam bir tablosunu görmüştüm. Fakat penceremin süslemeleri arasından görebildiklerim merakımı tatmin etmeye yetmiyordu ve sonucu

87) Louis-François Cassas (1756-1827): Ortadoğu'ya yaptığı yolculuğu anlatan bir kitabı vardır. (ç.n.)

ne olursa olsun, düğün alayının peşine takılıp yakından incelemek istedim. Bu fikri açtığım tercümanım Abdullah, gecenin yarısında sokaklarda dolaşmayı pek istemediği için cüretkarlığımdan dolayı dehşete kapılmış gibi davrandı ve öldürülmem ya da dayak yemem tehlikesinden söz etti. Neyse ki, insanı omuzlarından ayaklarına kadar örten, *maşlah* dedikleri şu deve tüyü mantolardan bir tane almıştım, şimdiden uzamış olan sakalım ve başımın etrafına sardığım bir mendille tebdil-i kıyafetim tamamlanıyordu.

II. MEŞALELİ BİR DÜĞÜN

Zorluk, sokaklar ve çıkmazlar labirentinde kaybolan düğün alayına yetişmekteydi. Tercüman bir kağıt fener yakmıştı. Arada bir uzaklardan gelen gayda sesleri ya da kavşakların köşelerinden yansıyan ışık pırıltılarıyla yol bularak ya da yanılarak rasgele koşuyorduk. Sonunda, bizimkinden farklı bir mahallenin kapısına ulaştık; evlerin ışıkları yanıyor, köpekler uluyordu ve işte, evlerin tepesine kadar insanla dolu, alevli ve gürültülü, uzun bir sokaktaydık.

Düğün alayı, gıcırdayan bir kapının ya da yeni tekerlekler deneyen bir at arabasının ısrarlı gürültüsünü taklit eden enstrümanların melankolik sesi eşliğinde gayet yavaş ilerliyordu. Bu şamanın sorumluları olan yaklaşık yirmi kişi, etrafları ateşli mızraklar taşıyan adamlarla çevrili olarak yürüyorlardı. Ardından, mumları her tarafa canlı bir aydınlık saçan kocaman şamdanlar taşıyan çocuklar geliyordu. Savaşçılar, düğün alayının duraklamaları esnasında kılıç kalkana devam ediyorlardı. Cambaz ayakları üzerine çıkmış ve kafalarına tüy takmış birkaçı, birbirlerine uzun sopalarla saldırıyorlardı. Daha ileride delikanlılar, bayraklar ve Roma zaferlerinde olduğu gibi, üzeri amblem-

ler, altın yaldızlı simgelerle süslü mızrak sapları taşıyorlardı. Diğerleri, çelenkler ve taşlarla süslenmiş, mumlarla ve kılıç ağızlarıyla parlayan, Noel ağacına benzer küçük ağaçlar dolaştırıyorlardı. Sırıkların üzerine takılmış, kabartma işlemeler ve yazılarla kaplı geniş, yaldızlı bakır levhalar, sağa sola ışık parıltıları saçıyordu. Ardından, çizgili ipekten elbiseler giymiş, başlarına, yaldızlı takkeler üzerine feslerini takmış, uzun saç örgüleri üzerinden altın paralar sallanan şarkıcılar (oualem) ve dansözler (ghavasie) yürüyordu. Bu kadınlardan bazılarının burunlarında uzun halkalar vardı ve kırmızı ve mavi düzgün sürülmüş yüzlerini gösteriyorlardı, oysa ki diğerleri, her ne kadar şarkı söyleyip dans ediyorlarsa da, peçelerinin kapalı olmasına dikkat ediyorlardı. Genellikle kendi şarkılarına ellerinde ziller, kastanyetler, davullarla kendileri eşlik ediyorlardı. Bunun arkasından, damat tarafının geline verdiği hediyelerin içinde parladığı sandık ve sepetleri taşıyan köleler, iki uzun sıra halinde ilerliyordu. Sonra davetliler alayı geliyordu; ortada bulunan kadınlar, uzun siyah çarşaflarıyla özenle örtünmüş, üst sınıftan insanlar gibi beyaz peçeler takmışlardı, erkeklerin kıyafetleri de zengindi. Çünkü, tercümanın dediğine göre, böyle bir günde sade *fellahlar* bile uygun kıyafetler bulmayı becerirlermiş. Nihayet, meşalelerin, şamdanların ve üzerinde ateş yanan çanakların göz kamaştırıcı aydınlığının ortasında, daha önce görür gibi olduğum kırmızı hayalet, yani gelin (el arus) ağır ağır ilerliyordu. Ayaklarına kadar dökülen uzun bir kaşmirle tamamen örtünmüştü; hafif kumaş, hiç kuşku yok ki dışarıdan görünmeden görmesine izin veriyordu. Hiçbir şey, düz kıvrımlı peçesinin altında ilerleyen değerli taşlarla parlayan piramit şeklindeki bir taşla daha da uzamış olan bu uzun yüz kadar tuhaf olamaz. Siyahlar giymiş iki yaşlı kadın, gelini dirseklerinin altından tutuyorlardı, öyle ki kız, toprağın üzerinde ağır ağır kayıyor gibi gö-

rünüyordu; dört köle, başının üzerine mor bir gölgelik tutuyordu, diğerleriye yürüyüşe zil ve santur sesleriyle eşlik ediyordu.

Ben gelin alayına hayranlıkla bakarken yeni bir mola verildi ve çocuklar, gelinle ebeveyninin dinlenmesi için iskemle dağıtıldılar. Geri gelen *oualemler*, doğaçlamalar ve müzik ve dans eşliğinde koro şarkıları dinlettiler; orada hazır bulunan herkes, bu şarkıların bazı bölümlerini tekrar ediyordu. O sırada pek göz önünde olan bana gelince, diğerleri gibi ağzımı açarak, en dindışı dörtlüklere *mukabele* görevi gören *eleyson*ları, *amin*leri mümkün olduğunca taklit ediyordum. Ancak, daha büyük bir tehlikeye kimliğimin gizliliğini tehdit ediyordu. Bir süredir kölelerin, dağıttıkları küçük taslara açık renkli bir sıvı koyarak kalabalığın arasında dolaştıklarına dikkat etmemiştim. Muhtemelen aile üyelerinden olan, kırmızı kıyafetli bir Mısırlı dağıtımı yönetiyor ve içkiyi içenlerin teşekkürlerini kabul ediyordu. Benimle arasında yalnızca iki adım vardı ve ona nasıl selam verilmesi gerektiği konusunda hiçbir fikrim yoktu. Neyse ki yanımdakilerin hareketlerini inceleyecek vaktim oldu ve sıra bana geldiğinde tası sol elime aldım ve sağ elimi kalbimin, alnımın, son olarak da ağzımın üzerine götürerek eğildim. Bunlar kolay hareketler, bununla birlikte sırasını değiştirmemeye ve kolayca tekrarlama-ya özen göstermek gerekiyor. O andan itibaren tasın içindekini içmeye hakkım vardı; ama büyük bir şaşkınlık yaşadım. İçkiydi bu, ya da daha çok, anasonlu bir içki. Muhammedilerin düğünlerinde böyle likörler dağıtmaları nasıl anlaşılabilirdi? Doğrusu ben, yalnızca limonata ya da şerbet bekliyordum. Bununla birlikte, düğün alayındaki rakkaselerin, müzisyenlerin ve soytarıların, bu dağıtılardan bir kereden daha fazla almış oldukları kolayca görülüyordu.

Sonunda gelin ayağa kalkıp yeniden yürümeye başladı, mavi kıyafetli fellah kadınları da hep birlikte, yabani gıdıklamala-

rıyla onun peşine takıldılar ve düğün alayı, yeni evlilerin evine kadar gece yürüyüşüne devam etti.

Törende gerçek bir Kahireli gibi boy göstermiş ve oldukça iyi hareket etmiş olmaktan memnun, biraz ileriye, içki dağıtıcısının yolu üzerinde durmaya gitmiş olan tercümanımı işaret ederek çağırdım. Ama geri dönmekte acele etmiyor ve kutlamanın tadını çıkarıyordu.

"Eve girelim arkalarından," dedi alçak sesle.

"Ama benimle konuşurlarsa ne cevap vereceğim?"

"Yalnızca *tayyib!* deyin, bu her şeyin cevabıdır... zaten ben de sohbeti döndürmek için buradayım."

Mısır'da *tayyib* kelimesinin dilin temeli olduğunu önceden biliyordum. Bu öyle bir kelime ki, tonlamaya göre her anlama gelebilir. Yine de İngilizlerin *goddamı*yla karşılaştırılmaz, kesinlikle çok nazik bir halkla, olsa olsa medenileşmiş bir millet arasındaki farkı vurgulamak için yapılan karşılaştırmalar hariç. *Tayyib* kelimesi, *çok iyi* ya da *iyi gidiyor* veya *mükemmel* ya da *hizmetinizdeyim* anlamlarına gelebiliyor, ses tonu ve özellikle de el kol hareketleri buna sonsuz nüanslar ekleyebiliyor. Bu yol bana, meşhur bir gezginin –sanırım Belzoni– anlattığından daha emin göründü. Gezin, hayranlık uyandıracak kadar iyi kılık değiştirmiş olarak camiye girmiş ve yanındakilerin yaptığı bütün hareketleri tekrarlamış, kendisine sorulan bir soruya cevap veremeyince, tercümanı meraklılara şöyle demiş: "O anlamaz, İngiliz Türk'ü o!"

Çiçekler ve yapraklarla süslenmiş bir kapıdan, renkli fenerlerle aydınlatılmış çok güzel bir avluya girmiştik. Aydınlık ve içi insan dolu, turuncu evlerin fonu üzerinde müşrefiyelerin narin doğramaları pek belirgindi. Durup iç avludaki yerlere oturmamız gerekiyordu. Yalnızca kadınlar eve çıkıyor ve burada peçelerini atıyorlardı. Ve ahşap kafeslerin ardından ancak, kıya-

fetleriyle mücevherlerinin belirsiz şekilleri, renkleri ve ışıltıları fark edilebiliyordu.

İç kısımda kadınlar, yeni gelin ve her iki ailenin kadınları tarafından karşılanıp ağırlandırırken kırmızı ve altın sarısı bir kıyafet giymiş olan damat eşeğinden inmişti; erkekler tarafından kutlanıyor ve onları, zemin kattaki salonlara kurulmuş, üzerlerine piramit şeklinde tabaklar dizilmiş çok sayıdaki masaya davet ediyordu. Yere bağdaş kurup önüne bir tabak ya da tas çekmek ve döküp saçmadan parmaklarla yemeye başlamak yeterliydi. Nasıl olsa, herkes hüsnükabul görüyordu. *Sofra adabını* beceremeyeceğim kaygısıyla, ziyafete katılmaya cüret edemedim. Zaten kutlamanın en parlak kısmı, dansın büyük bir gürültüyle devam ettiği avluda geçiyordu. Bir grup Nübyeli dansçı, düğüne katılanların oluşturduğu geniş çemberin ortasında tuhaf adımlar atıyordu. Peçeli ve geniş çizgili manto giymiş bir kadının rehberliğinde gidip geliyorlardı; elinde kavisli bir kılıç taşıyan kadın, dansçıları tehdit edip kaçırıyor gibiydi. Bu sırada, *ou-alemler* ya da *alméeler*⁸⁸ dansa şarkılarıyla eşlik ediyor, bir kollarıyla kulak hizasında tuttukları pişmiş topraktan davullarına (*darbuka*) parmaklarıyla vuruyorlardı. Bir sürü garip enstrümandan oluşan orkestra, bu bütünün içinde yerini almaktan geri kalmıyordu, bunun dışında, düğün davetlileri de, ölçüye uygun şekilde el çırparak buna katılıyorlardı. Dans aralarında serinletici şeyler dağıtıyorlardı, bunlardan bir tanesi hiç aklıma gelmezdi. Ellerinde küçük gümüş şişeler taşıyan zenci köleler, bunu kalabalığın üzerine serpiştiriyorlardı. Bu, rayihalı suydü; gülün tatlı kokusunu, rasgele serpilen damlacıklar yanaklarının ve sakallarımın üzerinden akarken tanıdım.

Bu sırada, düğünün en belli başlı kişilerinden biri bana doğ-

88) Arapça allâme [=çok bilgili] sözcüğünden. Mısır'a özgü bilgili dansöz, Japonların geyşa tipine benzetilebilir bir kişi. (yhn.)

ru yaklaşıp gayet medeni bir tarzda birkaç kelime söyledi; şanlı *tayyib* ile cevap verdim, cevabım onu tatmin etmiş göründü. Adam, yanımdakilerle konuşmaya başlayınca, tercümana bunun ne anlama geldiğini sorabildim. "Sizi, gelini görmek için evine davet ediyor," dedi. Hiç kuşku yok ki benim cevabım rıza göstermek anlamına geliyordu. Ama sonuçta yalnızca, davetlilerle dolu bir salonun etrafında dolaşan sıkı sıkıya peçeli kadınlar söz konusu olduğundan, macerayı daha da ileri götürmeyi yerinde bulmadım. Gelin ve arkadaşlarının, sokakta giydikleri siyah çarşafın gizlediği parlak kıyafetlerini gösterdikleri doğrudur; ama henüz, ailelerin arasında kendimi tehlikeye atmak için *tayyib* kelimesini yeterince iyi telaffuz ettiğimden emin değildim. Tercümanımınla birlikte Özbekiye meydanına açılan dış kapıya geldik.

"Yazık oldu," dedi tercüman, "daha sonra gösteriyi seyredcektiniz."

"Nasıl?"

"Evet, komediyi."

Hemen meşhur Karagöz'ü düşündüm, ama burada söz konusu olan o değildi. Karagöz yalnızca dini bayramlarda sahnelenir; bu bir mittir, çok önemli bir semboldür; burada sözü edilen gösteri, erkekler tarafından oynanan ve bizim topluluk içinde anlatılan kıssalarla karşılaştırılabilecek kısa, komik sahnelerden oluşuyor olmalıydı. Yeni evliler, anne ve babalarıyla birlikte, evin kadınlara ayrılmış kısmına çekildiklerinde, davetlilerin gecenin geri kalan kısmını hoş geçirmeleri içindi bu.

Bu düğün sekiz gündür devam ediyormuş. Tercümanım, nikahın yapıldığı gün, kapının eşiğinde, gelinin geçişinden önce koyunların kurban edildiğini söyledi; bir başka törende, içine iki güvercinin kapatıldığı şekerlemeden bir topun kırıldığından da söz etti; bu kuşların uçuşundan bir kehanet çıkarırlarmış. Bütün

bu âdetler muhtemelen antik çağın geleneklerine bağlanıyor.

Bu gece sahnesinden çok etkilenmiş olarak geri döndüm. Görünüşe bakılırsa evlilik bu halk için çok büyük bir şeydi, her ne kadar bu düğünün ayrıntıları gelinle damadın refah seviyesini gösteriyor olsa da, fakir insanların da neredeyse aynı parıltı ve gürültüyle evlendikleri kesin. Arkadaşları olan, ya da sokakta dilenen çalgıcılara, soytarılara, dansçılara para ödemek zorunda değillerdir. Kıyafetleri ödünç alınmıştır; düğüne katılan herkes elinde kendi mumunu ya da meşalesini taşır ve gelinin tacı, bir paşa kızınınkinden daha az mücevherle, daha az yakutla süslü değildir. Daha gerçek bir eşitlik başka nerede bulunur? Belki de, ne peçesinin altında güzellik, ne mücevherlerinin altında zenginlik taşıyan bu Mısırlı genç kadın, kendisine hayranlık duyan ve peşinde bir alay oluşturan şehir halkının içinde, bir kraliçenin erguvan rengi giysisi ve mücevherlerini sergileyerek, fakat herkesçe meçhul ve peçesinin altında İlkçağın Nil tanrıçası gibi esrarlı, parıltılar içinde ilerlediği bugün kendi şanlı gününü yaşıyor. Tek bir erkek bu güzelliğin ya da bu bilinmeyen zerafetin sırrına sahip olacak; tek biri bütün gün huzur içinde idealini izleyebilecek ve kendini bir sultanın ya da bir peri kızının gözdesi sanacak; hayal kırıklığında bile izzetinefsini koruyabilecek; zaten, bu mutlu ülkede bütün erkekler, bu zafer ve hayal gününü bir kereden daha fazla tekrarlama hakkına sahip değil mi?

III. TERCÜMAN ABDULLAH

Tercümanım değerli bir adam, ama benim gibi küçük bir beyefendi için fazla soylu bir hizmetkar olmasından korkuyorum. İskenderiye'de, *Leonidas* vapurunun güvertesinde bütün şansımla karşıma çıkmıştı. Gemiye, emrindeki bir kayıkla, uzun piposunu taşımak için küçük bir zenci ve kendisine eşlik etmesi için

daha genç bir tercümanla birlikte yanaşmıştı. Giysilerinin üzerine beyaz bir lata giymişti ve bu, Mısır'ın sfenks başlarına benzer bir maskenin Nübyeli kanıyla kararmış biçimi olan yüzünün rengini iyice belli ediyordu; birbirine karışmış iki ırkın ürünüydü kuşkusuz. Kulaklarından sallanan geniş altın halkalar ve uzun kıyafetleri içinde kayıtsız yürüyüşü, onu benim için, Roma İmparatorluğu sonlarının ideal azadlı köle portresi yapmaya yetmişti.

Yolcular arasında İngiliz yoktu. Biraz canı sıkılan adamımız, daha iyisi olmadığından bana bağlandı. Kendisi, peşindekiler ve benim için dört eşek kiraladı ve beni dosdoğru, günlüğü almış kuruşa ağırlayacakları İngiltere Otel'i'ne götürdü. Kendisine gelince, ikinci tercüman ve küçük zencinin masraflarıyla birlikte, talebini bu miktarın yarısıyla sınırlandırıyordu.

Bütün gün boyunca bu azametli maiyeti gereksiz yere peşimde dolaştırdıktan sonra, ikinci tercümanın, hatta küçük oğlanın gereksiz olduğunun farkına vardım. Abdullah (adının adı buydu), genç meslektaşına yol vermekte hiç zorluk çekmedi; küçük zenciye ise kendi hesabına tuttu, zaten kendi günlük ücretini de toplam yirmi kuruşa indirdi, bu da yaklaşık beş frank ediyordu.

Kahire'ye ulaşınca, eşekler bizi doğruca Özbekiye meydanındaki İngiliz Otel'i'ne götürdü. Burada kalma şartlarının İskenderiye'dekiyle aynı olduğunu öğrenince bu güzel çabayı önledim.

"O halde Frenk mahallesindeki Waghorn Otel'i'ni mi tercih edersiniz?" dedi, dürüst tercümanım Abdullah.

"İngiliz olmayan bir oteli tercih ederim."

"Fransız Domergue Otel'i var."

"Haydi gidelim."

"Affedin, size oraya kadar eşlik etmek isterim, ama ben orada kalmam."

"Neden?"

"Çünkü bu otelin günlüğü yalnızca kırk kuruş; ben oraya gidemem."

"Ben pekala gidiyorum ama."

"Siz tanınmıyorsunuz, ben şehrin yerlisiyim; hep İngiliz beylere hizmet ederim; seviyemi korumam gerek."

Bununla birlikte, her şeyin Fransa'dan altı kat daha ucuz olduğu ve bir adama bir kuruş ya da bizim paramızla beş soldo yevmiye verilen bir ülkede bu otelin fiyatını gayet yerinde buluyordum.

"Durumu ayarlamanın bir yolu var," diye devam etti Abdullah, "iki-üç gün Domergue Otelinde kalırsınız, ben oraya, arkadaşınız gibi sizi görmeye gelirim, bu süre içinde size şehirde bir ev kiralarım, bundan sonra da hiçbir zorluk çıkmaksızın orada kalır, hizmetinizde olurum."

Görünüşe bakılırsa gerçekten de Avrupalılar, ne kadar az kalırlarla kalsınlar Kahire'de ev tutuyorlar, bu durumu öğrenince Abdullah'a tam yetki verdim.

Domergue Otel Frenk mahallesinin anacaddesine açılan bir çıkmazın dibinde bulunuyor. Alt tarafı, gayet uygun ve gayet bakımlı bir otel. Binalar, kireçle badanalanmış, arasından asma dalları sarkan hafif bir kafesle örtülmüş kare şeklindeki bir iç avluyu çevreliyor. Biraz sağır olsa da çok nazik, metal üzerine fotoğraf çekmede uzman ve çok yetenekli bir Fransız ressam, üst kattaki bir galeriyi atölyesi olarak kullanıyor. Buraya zaman zaman kendisine modellik etmek isteyen, şehrin portakal ve şeker kamışı satıcısı kadınlarını getiriyor. Bu kadınlar zorluk çıkarmadan Mısır'ın başlıca ırklarının biçimlerinin incelenmesine izin veriyorlar, ama çoğunluğu yüzlerini peçeyle saklıyor, şark utancının son sığınağı bu.

Fransız oteli bunun dışında, oldukça hoş bir bahçeye sahip. Sı-

ğır ve dananın bulunmadığı bir şehirde otelin tabldotu, Avrupa'nın yemek çeşitlerini hazırlamanın zorluğuna karşı başarıyla mücadele ediyor. Yemeklerin, gemilerde olduğu gibi et ve sebze konserveleriyle hazırlandığı İngiliz otellerinin pahalılığını her şeyden çok bu durum açıklıyor. İngiliz, hangi ülkede olursa olsun, rozbif, patates ve İngiliz birası alışkanlığını asla değiştirmiyor.

Masada bir albay, bir *in partibus* piskopos⁸⁹, ressam, bir dil öğretmeni kadın ve biri ötekine mürebbilik eden iki Bombaylı ile karşılaştım. Anlaşılan, otelin güneyli mutfağı onlara yavan gelmişti, zira ceplerinden, içlerinde biber ve hardal bulunan iki gümüş şişe çıkardılar ve bütün yemeklere serptiler, bunlardan bana da ikram ettiler. Yanan bir kor ısırıldığında hissedilecek duygu, bu maddelerin yüksek lezzeti hakkında tam bir fikir verecektir.

Fransız otelindeki tabloyu tamamlamak için, birinci kattaki piyanodan ve giriş katındaki bilardodan söz edilebilir ve insan kendini Marsilya'dan bir adım bile dışarı çıkmamış sanabilir. Ben kendi adıma, tam anlamıyla Şark hayatını denemeyi tercih ederim. Yıllığı üç yüz kuruşa (yaklaşık yetmiş beş frank) çok katlı, avluları ve bahçeleri olan bir ev bulduk. Abdullah, Kıpti ve Rum mahallelerinde bana bunlardan bir sürü gösterdi. Mermer yollar ve çeşmelerle muhteşem bir şekilde dekore edilmiş salonlar, Cenova ve Venedik saraylarındaki gibi dehlizler ve merdivenler, sütunlarla çevrili avlular, değerli ağaçlarla gölgeli bahçelerdi bunlar; bu harikulade iç mekanları uşaklar ve kölelerle doldurmak şartıyla bir prensin hayatı sürülebilir. Öte yandan, çok büyük masrafa girmedikçe oturulacak tek bir oda, böylesine garip şekillerde kesilmiş, akşamın rüzgarına ve gecenin nemine açık pencerelerdeyse tek bir cam yok. Kahire'de erkeği

89) Hristiyan olmayan ülkelerde yerleşik cemaatlerin piskoposlarına verilen san. (ç.n.)

kadını böyle yaşıyor, ama çoğu zaman göz iltihabı bu tedbirsizliklerinden dolayı onları cezalandırıyor, hava ve serinlik ihtiyacını açıklıyor bu. Her şey bir yana, devasa bir sarayın bir köşesine adeta sıkışmış olarak yaşamaktan pek hoşlanmıyordum; şunu da söylemek gerekir ki, yok olmuş bir aristokrasinin eski ikametgahı olan bu yapıların çoğu Memluk sultanlarının hükümdarlığına kadar uzanıyor ve ciddi bir yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya.

Sonunda Abdullah bana çok daha küçük, ama daha güvenli ve daha korunaklı bir ev buldu. Daha önce burada oturmuş olan bir İngiliz, eve camlı pencereler taktırmıştı ve bu, şaşılacak bir şey olarak görülüyordu. Evin sahibi olan Kıpti bir dul kadınla sözleşme yapmak için mahallenin şeyhini bulmak gerekti. Bu kadının yirmiden fazla evi vardı, ama bunlara Mısır'da yasal olarak mülk edinemeyen yabancılar adına, vekalet yoluyla sahipti. Aslında söz konusu ev, İngiliz konsolosluğundan bir kançılara ait.

Sözleşme Arapça yazıldı; bunun için ücret ödemek, şeyhe, kadıya ve en yakın karakolun amirine hediyeler vermek, katiplere ve uşaklara bahşiş dağıtmak gerekti; bütün bunların ardından şeyh bana anahtarı teslim etti. Bu alet bizim anahtarlara benzemiyor, ucunda gelişigüzel çakılmış gibi duran beş altı çivi bulunan, fırıncıların ekmek çetelesine benzer basit bir tahta parçasından oluşuyor; ama gelişigüzel yapılmış değilmiş. Bu garip anahtar kapıdaki bir gediğe sokuluyor ve çiviler, arka tarafında hareket ederek kapıyı açan tahta bir sürgünün bulunduğu küçük, görünmez iç deliklere oturuyor.

Cebe koymanın imkansız, ancak kuşağa geçirmenin mümkün olduğu, evin tahta anahtarına sahip olmak yetmiyor. Bir de iç mekanın lüksüne uygun bir mobilya gerekiyor, ama bu ayrıntı bütün Kahire evleri için çok basit. Abdullah beni bir pazara

götürdü, buradan birkaç *okka* pamuk tarttırdık; bu pamuklar ve Acem beziyle, gelip evinizde çalışan hallaçlar birkaç saat içinde size, sedir yastıkları hazırlıyorlar, yastıklar geceleri şilteye dönüştüyor. Mobilyanın kasası, sepetçinin sizin gözünüzün önünde palmiye çubuklarından ördüğü uzun bir kafesten oluşuyor, hafif, esnek ve sanıldığından daha sağlam. Küçük yuvarlak bir masa, birkaç fincan, uzun çubuklar ya da nargileler –meğerki bunların hepsi yandaki kahveden ödünç alınsın–, işte şehrin en yüksek sosyeteşi ağırlanabilir. Yalnızca paşanın tam bir mobilyası, lambaları, duvar saatleri vardır, bu da aslında yalnızca, onun ahabpılık ilişkilerinin ve Avrupa tarzı ilerlemelerin dostu olduğunu göstermeye yarar.

Lüks görünmek isteyenler için, daha hasırlar, halılar ve hatta perdeler gereklidir. Pazarda karşılaştığım bir Yahudi, her iki taraftan da soyulduğumu bana ispatlamak için, lütufkar bir şekilde Abdullah ile satıcıların arasına girdi. Yahudi mobilyanın yerleştirilmesinden yararlanarak, divanlardan birinin üzerine arkadaşça yerleşti; adama bir çubuk vermek ve kahve getirmek gerekti. Adı Yasef, yılın üç ayı boyunca ipekböceği yetiştirmekle uğraşıyor. Zamanının geri kalan kısmındaysa, söylediğine göre, dut yaprakları yeşeriyor mu, ürün iyi olacak mı diye gidip bakmaktan başka meşgalesi yok. Bunun dışında, görünüşe bakılırsa hiçbir çıkar beklentisi yoktu ve anlaşılan yalnızca zevk için ve Fransızcasını geliştirmek için yabancılarla arkadaş olmak istiyor.

Benim ev, Kıpti mahallesinde, şehrin Şubra yoluna açılan kapısına doğru giden bir sokakta. Karşımda bir kahve var; biraz daha uzakta, saati bir kuruştan hayvan kiralayan bir eşek ahır; daha da uzakta, yanında tek minaresiyle küçük bir cami. İlk akşam, güneş batarken, müezzinin ağır ve berrak sesini duydum, kendimi tarif olunmaz bir melankolinin kucağında hissettim.

"Ne diyor?" diye sordum tercümana.

"La ilahe illallah!.. Allah'tan başka ilah yoktur."

"Bunu biliyorum, ya sonrası?"

"Ey siz uyuyacak olanlar, ruhlarınızı hiç uyumayana emanet edin!"

Uykunun dikkate alınması gereken bir başka yaşam olduğu kesin. Kahire'ye geldiğimden beri bütün Binbir Gece hikayeleri yeniden kafamdan geçiyor ve rüyamda, Süleyman peygamberden itibaren zincirlerinden boşanmış olan bütün devleri ve yaratıkları görüyorum. Fransa'da uykunun yarattığı iblislere çok gülünür ve buna, heyecana kapılmış hayal gücünün bir ürünü gözüyle bakılır, ancak bütün bunlar bizim için daha mı az gerçektir ve bu durumda gerçek hayattaki bütün heyecanları hissetmiyor muyuz? Mısır'ın havası gibi sıcak bir havada uyku çoğu zaman ağır ve çok zor. Söylenene göre paşanın başucunda her zaman, hareketlerinden ya da yüzünden rahatsız bir uykuda olduğu anlaşıldığında onu uyandırmak üzere ayakta bekleyen bir hizmetkar dururmuş.

Ama basitçe, şevkle ve inançla "hiç uyumayan"dan yardım dilemek yeterli değil mi!

IV. BEKARLIĞIN SAKINCALARI

İlk gecemin hikayesini daha yukarıda anlatmıştım. Anlaşılabileceği gibi ertesi sabah biraz geç uyanmak durumunda kaldım. Abdullah, daha önce de bir sabah gelmiş olan mahallemizin şeyhinin ziyaretini haber verdi. Beyaz sakallı bu iyi ihtiyar, katibi ve çubuğunu taşıyan zenciyle birlikte karşıdaki kahvede uyanmamı bekliyormuş. Sabrı beni şaşırtmadı; sanayici de tüccar da olmayan her Avrupalı, Mısır'da önemli bir kişidir. Şeyh, divanlardan birine oturdu, çubuğu dolduruldu, kahvesi verildi.

Ardından nutkuna başladı; o konuştuğça sözlerini Abdullah banna sırasıyla çeviriyordu.

“Evi kiralamak için ona vermiş olduğunuz parayı geri getirmeye gelmiş.”

“Neden? Ne sebeple?”

“Sizin hayat tarzınızı, âdetlerinizi bilmiyorlarmış, öyle diyor.”

“Adetlerimin kötü olduğunu mu görmüş?”

“Demek istediği bu değil, bu konuda hiçbir şey bilmiyor.”

“O halde, bu konuda iyi bir fikre sahip değil mi?”

“Evde bir kadınla birlikte oturacağınızı düşünmüş olduğunu söylüyor.”

“Ama ben evli değilim.”

“Evli olup olmamanız onu ilgilendirmiyor; diyor ki, komşularınızın karıları var ve eğer sizin karınız olmazsa endişelenirler. Zaten burada âdet böyledir.”

“Ne yapmamı istiyor o halde?”

“Ya evi terk etmenizi ya da orada sizinle yaşayacak bir kadın seçmenizi.”

“Ona söyleyin, benim ülkemde evli olmadan bir kadınla birlikte yaşamak uygun değildir.”

İhtiyarın bu ahlaki düşünceye verdiği cevap, çevirinin ancak kısmen aktarabildiği bir deyimle birlikte geldi.

“Size bir tavsiyede bulunuyor,” dedi Abdullah, “sizin gibi bir efendi yalnız yaşamamalı ve bir kadını beslemek, ona iyilikte bulunmak her zaman şeref vericidir diyor. Hatta insanın dini izin veriyorsa daha fazlasını beslemek daha iyidir diye de ekliyor.”

Bu Türk’ün⁹⁰ düşünce tarzı beni etkiledi; bununla birlikte Avrupalı vicdanım, ancak bu ülkedeki kadınların durumunu

90) Türk. Yabancılarca yakın zamana kadar yanlış olarak her topluluktan Müslüman için kullanılan bir sıfat. (yhn.)

daha fazla inceledikçe doğruluğunu anladığım bu bakış açısına karşı mücadele ediyordu. Tercümanım aracılığıyla şeyhten, arkadaşlarımdan ne yapmanın uygun olacağı konusunda bilgi almam için beklemesini rica ettim.

Evi altı aylığına kiralamıştım, eşya almıştım, içinde rahattım ve yalnızca, şeyhin sözleşmeyi feshetmesine ve bekar olmam sebebiyle beni evden çıkarmasına direnmenin yolları hakkında bilgi edinmek istiyordum. Epeyce tereddüitten sonra, daha önce beni atölyesine götürmek ve maden üzerine fotoğraf harikalarını bana göstermek istemiş olan Domergue Otelindeki ressamın tavsiyesini almaya karar verdim. Bu ressamın kulağı ağır işitiyordu, öyle ki, bir tercüman aracılığıyla konuşmak daha eğlenceli ve onun için kolay olabilirdi.

Bu sırada, Özbekiye meydanını geçip ressamın yerine doğru giderken, Frenk mahallesine dönen bir sokağın köşesinde, içinde çok güzel atların dolaştırıldığı geniş bir avludan gelen sevinç çığlıkları duyuyorum. At dolaştıranlardan biri boynuma atılıp beni kucaklıyor. Mavi renkli, kısa bir manto giymiş, başına sarımsı yün bir sarık sarmış şişman bir oğlandı bu; vapurda onu fark etmiş olduğumu hatırladım, çünkü yüzü, mumya kapaklarının üzerinde görülen kocaman kafa resimlerine çok benziyordu.

Kendimi bu taşkın ölümlünün kollarından kurtarıırken *Tayyib! Tayyib!* diyor, bir yandan da arkamda tercümanım Abdullah'ı arıyordum. Ama o, kuşku yok ki basit bir seyisin arkadaşına eşlik ederken görülmeyi pek istemediği için kalabalığın arasında kaybolmuştu. İngiltere Otelinin turistleri tarafından şımartılmış olan bu Müslüman, Muhammed'in de bir deve sürücüsü olduğunu unutuyor.

Bu sırada Mısırlı, beni kolumdan çekerek, Mısır paşasının harası olan avluya götürdü. Burada, avlunun dibinde, tahta bir divanın üzerine yarı uzanmış durumda bir başka yolculuk arka-

daşını, tanışlığı toplum içinde biraz daha itiraf edilebilir olan, sana daha önce söz ettiğim, Avusturya gemisi *Francesco Primo*'da karşılaşmış olduğum Süleyman Ağa'yı gördüm. Süleyman Ağa da beni tanıdı ve maiyetindeki adamdan daha sade dostluk gösterilerinde bulunmakla birlikte beni yanına oturttu, bir çubuk verdi ve kahve söyledi. Adetlerle ilgili olarak şunu da ekleyelim, o an için kendini bizim arkadaşlığımıza layık gören basit seyis yere bağdaş kurdu, benim gibi uzun bir çubuk ve içi kaynar mokayla dolu, parmakların yanmaması için yaldızlı bir zarfla tutulan küçük bir fincan aldı. Çok geçmeden etrafımızda bir çember oluştu.

Tanışıklığın daha uygun bir hal aldığını görünce Abdullah sonunda kendini gösterdi ve sohbetimizi kolaylaştırmaya tenezzül etti. Süleyman Ağa'nın çok sevimli bir yemek arkadaşı olduğunu önceden biliyordum. Ortak yolculuğumuz sırasında, ilişkilerimiz el kol hareketlerinin ötesine geçmediyse de, tanışıklığımız, ona kendi işlerimden çekinmeden söz edebileceğim ve ondan tavsiye isteyebileceğim kadar ilerlemişti.

"Maşallah!" diye bağırdı önce, "Şeyh çok haklı, sizin yaşınızdaki genç bir adam şimdiye kadar birçok kez evlenmiş olmalıydı!"

"Biliyorsunuz," dedim çekingenlikle, "benim dinimde ancak tek bir kadınla evlenilebilir ve onunla da hep evli kalınır, öyle ki, genellikle, insan acele etmeden düşünür ve mümkün olan en iyi eşi seçmek ister."

"Ah! Sizin *Rumi* kadınlarınızdan söz etmiyorum," dedi alnına vurarak, "onlar herkese aittirler, ama size değil; o zavallı çılgın yaratıklar tamamen çıplak yüzlerini yalnızca görmek isteyenlere değil, görmek istemeyenlere de gösteriyorlar... Düşününün bir kere," diye ekledi kahkahalar içinde, kendisini dinleyen diğer Türklere dönerek, "sokaklarda bana hepsi tutkulu gözler-

le bakıyor ve hatta bazıları iffetsizliği beni öpmeyi isteyecek kadar ilerletiyordu."

Bu son sözlerle birlikte çığırından çıkan topluluğu görünce, Avrupalı kadınların şerefini kurtarmak için, Süleyman Ağa'nın kuşkusuz, bazı kadınların çıkarıcı yakınlığıyla çoğunluğun namuslu merakını birbirine karıştırdığını adamlara söylemek zorunda hissettim kendimi.

Benim tamamıyla milli gururdan kaynaklanır gibi görünen itirazıma cevap vermeyen Süleyman Ağa, "Üstelik," diye ekledi, "keşke bu güzeller bir müminin onlara elini öptürmesine layık olsalardı! Ama bunlar, renksiz ve tatsız kış bitkileridir, açlığın çökerttiği hastalıklı yüzlerdir, çünkü çok az yerler ve vücutlarını iki elimle kavrayabilirim. Onlarla evlenmeye gelince, bu başka bir şey; o kadar kötü yetiştirilmişlerdir ki, bunun sonu evde kavga ve mutsuzluk olur. Bizde, kadınlar bir arada yaşar, erkekler de bir arada yaşar, her yerde huzuru bulmanın yolu budur."

"Ama siz, hareminizde kadınların ortasında yaşamıyor musunuz?" dedim.

"Hey yüce Allahım!" diye bağırdı. "Kimin kafası şişmez onların gevezelikleriyle? Yapacak bir şeyi olmayan erkeklerin zamanlarını gezerek, hamamda, kahvede, camide ya da mahkemelerde veya birbirlerine yaptıkları ziyaretlerde geçirdiklerini görmüyor musunuz? Dostlarla sohbet etmek, hikayeler ve şiirler dinlemek ya da hayale dalarak tütün içmek, basit çıkarlarla süslenip püslenmek ya da dedikoduyla meşgul kadınlarla konuşmaktan daha hoş değil mi?"

"Ama onlarla birlikte yemek yerken mecburen bunlara katlanıyorsunuz."

"Hiç de değil. Onlar, tercihlerine göre, birlikte ya da ayrı ayrı yemek yerler, biz de tek başımıza ya da annemiz babamız ve

arkadaşlarımızla. Müminlerin küçük bir kısmını farklı davranışa da onlar, kötü görülürler, cesarettten uzak ve verimsiz bir hayat sürerler. Kadınlarla birlikte olma insanı hırslı, bencil ve acımasız yapar; bizim aramızdaki kardeşliği ve merhameti bozar; kavgalara, haksızlıklara ve zorbalığa sebep olur. Herkes kendi benzerleriyle yaşasın! Efendi, öğle uykusu saat'inde ya da akşam olunca evine geldiğinde, kendisini karşılayacak güler yüzler ve güzelce süslenmiş nazik vücutlar bulursa bu yeter... ve eğer, çağırılan *alméeler*, karşısında dans edip şarkı söylerse, işte o zaman, cenneti önceden hayal edebilir ve kendisini ahretin en yuvarısında, gerçek müminlerin ebedi eşleri olmaya layık, saf ve lekesiz gerçek güzelliklerin olduğu yerde hissedebilir."

Bütün Müslümanların görüşü müdür bu, yoksa aralarından bir kısmının mı? Belki de burada kadının aşağılanması çok, İlkçağda saf aşkı gelip geçici nesnelerin üzerine yücelten Platonculuğun bir kalıntısını görmek gerek. Tapılan kadının kendisi, yalnızca soyut bir hayalet, ilahi bir kadının eksik imgesi, müminin ezeli nişanlısı. Şarklıların kadınların ruhunu reddettiklerini düşündüren, işte bu fikirler; ancak bugün, gerçekten dindar Müslüman kadınların da, öteki dünyada kendi ideallerinin gerçekleştiğini görme umudunu taşıdıkları biliniyor. Arapların din tarihinde kadın azizeler, evliyalar var ve Muhammed'in kızı, şanlı Fatma bu kadın cennetinin kraliçesi.

Süleyman Ağa, bana Muhammediliği kabul etmemi tavsiye ederek sözlerini bitirmişti; ona gülümseyerek teşekkür ettim ve bunu düşüneneğime söz verdim. Bu sefer kafam daha da karıştı. Geriye, ilk başta düşündüğüm gibi Domergue Otelindeki sağır ressama danışmak kalıyor.

V. MUSKİ

Hara binasını sol tarafta bırakıp sokağın köşesini dönünce, büyük şehrin hareketi hissedilmeye başlıyor. Özbekiye meydanının etrafını dolaşan şosenin, insanı güneşten koruyacak çok cılız bir sıra ağacı var. Ama büyük ve yüksek taş evler, güneşin, sokağın tek bir köşesine yansıttığı tozlu ışınları zigzag şeklinde kesiyor. Meydan her zamanki gibi çok kalabalık, çok gürültülü, portakal, muz ve halkın şekerli özünü zevkle çiğnediği henüz yeşil şeker kamışları satan kadınlarla dolu. Ortalıkta şarkıcılar, güreşçiler, boyunlarına dolanmış iri yılanlarıyla yılan oynatıcıları da var; sonuçta burada, Rabelais'nin gülünç düşlerindeki bazı imgeleri gerçeğe dönüştüren bir gösteri oluşuyor. Neşeli bir ihtiyar dizinde, bizim Savoyalıların yaptıkları gibi, içinden sicim geçirilmiş küçük kuklalar oynatıyordu, ama çok daha edepsiz hareketlerle. Fakat bu, genellikle yalnızca gölge oyunu şeklinde sergilenen meşhur Karagöz değildi. Hayranlık içindeki kadınlar, çocuklar, askerlerden oluşan halka, bu utanmaz kuklaları safça alkışlıyor. Başka bir tarafta, kocaman bir köpek-kafalıyı⁹¹ şehrin başıboş köpeklerine sopayla karşılık vermek üzere eğitmiş bir maymun göstericisi var, çocuklar da köpekleri maymuna karşı kışkırtıyor. Daha ileride yol daralıyor ve büyük binaların yükselmesiyle kararıyor. Her salı halka açık bir ayin yapan dönen dervişlerin dergahı sol tarafta. Biraz ötede, üzerinde samanla doldurulmuş, hayranlık verici büyük bir tim-sah bulunan geniş bir araba kapısı var; bu, Kahire'den Süveyş'e, çölü geçen arabaların kalktığı evin işareti. Bunlar, şekil itibariyle iki tekerlekli basit arabalara benzeyen arabalar; genişçe kesilmiş açıklıkları, bütün rüzgar ve tozun geçişine izin veriyor, bu

91) Cynocéphale (Fr.): Eski Mısırlıların saygıdeğer bir varlık kabul ettikleri kafa biçimi köpek ya da aslan başını andırır maymun. (yhn.)

bir gereklilik kuşkusuz. Demir tekerleklerin, dingil başlığının her iki tarafından çıkıp jant yerini tutan dar halkaların üzerinde birleşen ikili bir tekerlek parmaklığı sistemi var. Bu garip tekerlekler, toprağa konmaktan çok toprağı kesiyor.

Geçelim. İşte sağ tarafta bir Hristiyan kabaresi, yani fıçılar üzerinde içki verilen geniş bir kiler. Kapının önünde her zaman, yerli Frenkleri, daha doğrusu Doğu ırkını heybetle temsil eden yanık yüzlü, uzun bıyıklı bir adam duruyor. Kim bilir Maltalı mı, İtalyan mı, İspanyol ya da Marsilya kökenli mi? Kesin olan şu ki, ülkenin kıyafetlerini hor görmesi ve Avrupa modalarının üstün olduğu bilinci onu, harap gardırobuna belirli bir orijinallik kazandıran bazı inceliklere sevk etmiş. Kalın sırma ilikleri düğmelerine çoktan sırt çevirmiş mavi redingotunun üzerine, çapraz şerit gibi kesişen bükülmüş kaytanlar iliştmeyi akıl etmiş. Kırmızı pantolonu, mahmuzlu bir çizme kalıntısının içine giriyor. Geniş bir gömlek yakası ve yeşil kenarlı, şekli bozulmuş, beyaz bir şapka, bu kıyafetin askeri tarafını yumuşatıp ona sivil özelliğini yeniden kazandırmış. Elindeki sığır sinirinden yapma copa gelince, bu hâlâ, Frenklerle Türklerin sık sık zavalı ve sabırlı *fellahın* omuzlarına tanıdıkları bir lütuf.

Meyhanenin hemen hemen tam karşısında, elleri ve ayakları kesilmiş bir dilencinin sürüldüğü dar bir çıkmaz uzanıyor; yoldan sürekli geçen İngilizlerden sadaka dileniyor zavallı. Waghorn Oteli de, Kahire tiyatrosuna ve Mösyö Bonhomme'un, üzeri Fransız harfleriyle yazılı kocaman levhasıyla tanıtılan okuma salonuna⁹² götüren bu karanlık sokak üzerinde. Uygarlığın bütün zevkleri burada özetleniyor ve bu da Arapları pek heveslendirecek bir şey değil. Yolu izlerken sol tarafta, cephesi oymalı ve boyalı arabesklerle işlenmiş bir eve rastlıyoruz, şu âna kadar,

92) Cabinet de lecture (Fr.): Eskiden bir ücret karşılığında girilip kitap ve gazete okunan, kitap kiralanan yer. (yhn.)

sanatcının ve şairin karşılaştığı tek iç açıcı şey bu. Daha sonra yol bir dönemeç oluşturuyor ve yirmi adım boyunca, eşeklerin, köpeklerin, develerin, hıyar satıcılarının ve ekmek satan kadınların oluşturduğu aralıksız engele karşı mücadele etmek gerekiyor. Eşekler dörtnala koşuyor, develer böğürüyor, köpekler ısrarla, üç kasabın kapıları önünde sıraya dizilmiş olarak duruyor. Bu küçük köşe, eğer tam karşıda, içi İtalyanlar ve Maltalılarla dolu bir *trattoria*⁹³ levhası göze çarpıyor olmasa, Arap görünümünü kaybetmeyecekti.

İşte karşımızda, bütün lüksü içinde, Frenk mahallesinin, amiyane bir şekilde *Muski* olarak adlandırılmış büyük ticari caddesi. Bezler ve tahtalarla yarı yarıya örtülü olan ilk bölüm, bütün Avrupa milletlerinin en çok kullanılan ürünlerini sergiledikleri, güzelce döşenmiş iki sıra dükkandan oluşuyor. Kumaş ve sofra takımlarında İngiltere hakim durumda, Almanya çuhada, Fransa modada, Marsilya baharat, füme et ve ufak tefek eşyalar da. Marsilya'yı Fransa ile birlikte saymıyorum, çünkü Doğu'da, Marsilyalıların ayrı bir millet oluşturduğunu anlamak fazla zaman almıyor; ancak bunu en olumlu anlamıyla söylüyorum.

Avrupa sanayisinin Kahire halkının en zenginleri olan yeni-likçi Türklerle bizim alışkanlıklarımıza daha kolay uyum sağlayabilecek Kıptiler ve Yunanları elinden geldiğince çektiği dükkanlar arasında bir İngiliz birahanesi var; burada, Madera şarabı ve çeşitli İngiliz biralarının yardımıyla Nil sularının bazen miskinleştirici olan etkilerinin önüne geçilebilir. Şark hayatına karşı bir diğer sığınma mekanı da, Paris kökenli *beylerin, müşirlerin, nazırların* turistlerle buluşmak ve bir memleket hatırası bulmak üzere sık sık geldikleri Castagnol eczanesi. Eczanenin sandalyelerinin, hatta dışarıdaki bankların, göğüsleri parlak yıldızlarla dolu, Fransızca konuşan ve gazete okuyan, bu sırada

93) Lokanta. (ç.n.)

seyisleri, altın yaldızlı eyerleriyle çevik atlarını emre hazır bekleten kim olduğu belirsiz Şarklılarla dolu olmasına kimse şaşırılmaz. Bu kalabalık, Domergue Otel'iyle son bulan çıkmaz sokak üzerindeki Frenk postanesinin yakınlığıyla da açıklanabilir. Her gün, yolların durumuna ya da ulakların hızına bağlı olarak arada bir gelen mektupları ve haberleri beklemek üzere buraya gelir. İngiliz vapuru, Nil Irmağı'nı yalnızca ayda bir kere çıkar.

Yolumun sonuna geliyorum, çünkü Castagnol eczanesinde, maden üzerine çektiği fotoğraflar için altın klorürü hazırlamakta olan Fransız otelinin ressamına rastlıyorum. Ressam, şehirden bir görüntü resmi çekmek için onunla birlikte gitmemi öneriyor. Daha önceki efendileriyle ilişkilerinden, aşırıya kaçan bir bira ve viski zevki edinmiş olduğundan kaygılandığım ve İngiliz birahanesine girip oturmak için sabırsızlanan tercümanımı savıyorum.

Önerilen gezintiyi kabul ederken, aklımda daha da güzel bir fikir kuruyordum: Şehrin en karışık noktasına gitmek, ressamı kendi çalışmalarına bırakmak ve tercümansız, arkadaşsız mace-rayaya atılmak. Kendisinin vazgeçilemez olduğunu iddia eden tercümanım ve karşılaştığım bütün Avrupalıların "şehrin güzelliği"ni bana kendilerinin göstermesini önermeleri yüzünden şimdiye kadar bu fırsatı ele geçirememiştim. Bu riyakar önerinin nerelere kadar gideceğini bilmek için güneyi biraz dolaşmış olmak gerek. Sanırsınız ki, nazik şehir sakini iyi kalpliliğinden size rehberlik yapmak istemektedir. Sakın yanılmayın, yapacak hiç işi yoktur, fena halde canı sıkılmaktadır, eğlenmek için, oylanmak için, sohbet etmek için size ihtiyacı vardır. Ama size, sizin bir bakışta bulamayacağınız hiçbir şey göstermeyecektir; hatta yaşadığı şehri hiç tanımadığı gibi, orada neler olup bittiğinden de haberi yoktur; gezmek için bir amaç ve kendi tespitleriyle sizin canınızı sıkamak, sizinkilerle de eğlenmek için bir yol aramaktadır. Zaten tesadüfen ya da umulmadık şekilde karşıla-

şılmazsa, güzel bir manzara, bir anıt, meraklı bir ayrıntı nedir ki?

Kahire'deki Avrupalıların bir önyargısı da, bir eşekçinin eşliğinde eşek sırtına binmeden on adım bile gidememek. Eşekler çok güzel, kabul ediyorum, tırıs ve dörtünl giderlerken harika. Size kavas olarak hizmet veren eşekçi, bağırarak kalabalığı uzaklaştırıyor: "*Ha! Ha! iniglak! smalak!*" Bu, "*sağa!*" "*sola!*" anlamına geliyor. Kadınlar diğerlerinden daha ağır işitiyor ya da daha kalın kafalı olmalı ki, eşekçi sürekli, erkek cinsinin üstünlüğünü hissettirecek buyurgan bir tonla "*Ya binti!*" (hey, kadın!) diye bağırıyor.

VI. BEDESTENDE BİR MACERA

Ressam ve ben, işte bu şekilde, eşek sırtında ilerliyorduk. Pessimizden, başarılı olabileceğimiz bir yere yerleştirilmesi gereken ve karmaşık ve hassas bir makine olan maden üzerine fotoğraf çekme cihazını taşıyan eşek geliyordu. Tasvir ettiğim soğanın ardından, Avrupa ticaretinin en parlak ürünlerini sergilediği, tahtalarla örtülü bir geçitle karşılaşıyoruz. Burası, Frenk mahallesinin son bulduğu yerde kurulmuş bir tür pazar. Sürekli artan bir kalabalığın ortasında, önce sağa, sonra sola dönüyoruz. Yer yer camileri, çeşmeleri, dervişlerin dergahını ve bütün bir metal eşya ve İngiliz porseleni pazarını insanın merakına sunan, uzun ve çok düzenli bir yolu takip ediyoruz. Daha sonra, birçok kavisin ardından, yol daha sessiz, daha tozlu, daha ıssız hale geliyor, camiler harabeye, evler yıkıntıya dönüşüyor; gürültü ve kargaşa ancak azgınlıkla eşeklerimizin ardından gelen ve özellikle bizim iğrenç, siyah, Avrupalı kıyafetlerimizi kovalayan, çığırktan bir köpek çetesiyle ortaya çıkıyor. Neyse ki bir kapının altından geçip mahalle değiştiriyoruz, o hayvanlar da vargüçleriyle hırılayarak kalıyorlar. Bütün şehir, büyük çoğun-

luğu Kıpti, Yunan, Türk, Yahudi ve Fransız milletlerine ait, etrafı surlarla çevrili elli üç mahalleye ayrılmış. Şehirde sahipsiz fakat huzur içinde çoğalan köpekler bile bu sınırları biliyor ve bu sınırların ötesinde kendilerini tehlikeye atmıyor. Biraz sonra yeni bir köpek çetesi bizi bırakanların yerini alıyor ve bizi, Kahire'yi boydan boya geçen ve *Haliç* adı verilen kanalın kıyısındaki *casinlere*⁹⁴ kadar sürüklüyor.

Şehrin başlıca mahallelerinden kanalla ayrılan bir tür dış mahalledeyiz şimdi; kanalın iç kıyısında çok sayıda kahve ve gazi-no sıralanırken, diğer kıyıda, tozlu palmyelerle süslenmiş oldukça geniş bir bulvar bulunuyor. Kanalın suyu yeşil ve az çok durgun; ama kahvelere arka salon olarak hizmet veren, asma ve sarmaşıktan fistolarla süslenmiş uzun bir çardak dizisi iç açıcı bir manzara sunarken, bunları kuşatan durgun su, tütün içenlerin rengarenk kıyafetlerini aşkla yansıtıyor. Yağ lambalarının şişeleri sadece gün ışığıyla parlıyor, kristal nargileler pırıltılar saçıyor ve zencilerin, altın yaldızlı telkari zarflarıyla dağıttıkları hafif fincanlar içinde, amber kokulu içecek yüzüyor.

Bu kahvelerden birinde kısa bir mola verdikten sonra Haliç'in diğer kıyısına geçiyoruz ve Tanrı'nın, manzara ressamlığı mesleğini böylesine güzel icra ettiği bu yerde, aleti ayakları üzerine yerleştiriyoruz. Tuhaf bir yontu biçimi gösteren minaresiyle yıkık bir cami, bir sakızağacı kümesinin ortasından yükselen narin bir palmye, bütün geri kalanlarla Marilhat'ya⁹⁵ layık bir tablo oluşturulabilir. Arkadaşım hayranlık içinde. Güneş, onun yeni parlatılmış plakaları üzerinde çalışırken, öğretici bir konuşmaya başlayabileceğimi düşünüyorum; sorularımı ona kurşun kalemle yazıyorum, sakatlığı, onu sesli cevap vermekten alıkoymuyor.

"Evlenmeyin," diye bağıyor, "hele sarık hiç takmayın. Ne

94) İtalyanca 'casa' (=ev) sözcüğünden evcik, kulübe. (yhn.)

95) Prosper Marilhat (1811-1847): Mısır'a ait birçok tablosu da bulunan, oryantalist Fransız ressamı. (ç.n.)

istiyorlar sizden? Evinizde bir kadın bulunmasını. İşe bakın! Ben onlardan istediğim kadar getiriyorum. Şu mavi elbiseli portakal satıcıları, gümüş bilezikleri ve kolyeleriyle gayet güzel-ler. Bu kadınlar tamı tamına Mısır heykellerinin formuna sahip, göğüs büyük, omuzlar ve kollar harika, hafif kalçalı, bacak ince ve kuru. Arkeoloji bu; İsis ya da Athor'u temsil etmeleri için eksik olan, atmaca başı şeklinde bir saç tuvaleti, vücudun etrafında küçük sargılar ve ellerinde bir kulplu haç."

"Ama benim sanatçı olmadığımı unutuyorsunuz," diyorum, "zaten bu kadınların kocaları ya da aileleri var. Peçe takıyorlar, güzel olup olmadıklarını nasıl bileceğiz? ... Henüz sadece bir kelime Arapça biliyorum. Onları nasıl ikna edeceğim?"

"Kahire'de çapkınlık kesinlikle yasaktır, ama aşk hiçbir yerde yasak değildir. Yürüyüşü, boyu, kıyafetlerini kuşanışındaki zerafeti, peçesinde ya da saçında yerinden oynayan herhangi bir şeyiyle, genç olduğunu ya da sevimli görünme arzusunu belirten bir kadına rastlarsınız. Siz yalnızca onu takip etmeye bakın ve eğer, kabalık tarafından fark edilmediğini düşündüğü bir anda yüzünüze bakarsa, kendi evinizin yolunu tutun, sizi izleyecektir. Kadın konusunda insanın yalnızca kendisine güvenmesi gerekir. Tercümanlar sizi yanlış yönlendirirler. Bizzat uğraşmanız gerekir, en güvenli yol bu."

Ressamı işinin başında, onun sihirli işlemlerle uğraştığını sanan saygılı kalabalığın ortasında bırakıp oradan ayrılırken, iyi ama neden beğenilmekten feragat edeyim, diye sordum kendi kendime. Kadınlar peçeli, ama ben değilim. Avrupalı tenim bu ülkede çekici olabilir. Fransa'da sıradan bir kavalıyım, ama Kahire'de Kuzey'in sevimli çocuğuna dönüşüyorum. Köpekleri başıma toplayan bu Frenk kıyafeti, en azından fark edilmemi sağlıyor; bu da epeyi bir şeydir.

Gerçekten de kalabalık sokaklara girmiştım ve şehrin Arap

bölümünde rehbersiz, yaya bir Frenk gördükleri için şaşkına dönmüş kalabalığı yarararak ilerliyordum. Dükkanların ve atölyelerin kapılarında durup, gülümsemelere sebep olan zararsız bir başıboşlukla etrafı inceliyordum. ‘Tercümanını kaybetmiş, belki de eşek alacak parası yok!’ diyorlardı kendi kendilerine... Pazarların büyük kalabalığı içinde, labirent gibi sokakların arasında yolunu şaşırmış bu yabancıya acıyorlardı. Ben, bakırcılara benzeyen, iş üzerindeki üç demirciyi izlemek üzere durmuştum. Bir çocuğun teker teker örsün üzerine getirdiği metal parçalara ardı ardına vurdukları darbelere ritmiyle eşlik eden Arapça bir şarkı söylüyorlardı. Demircilerden birinin ölçüyü azıcık kaçırmasıyla çocuğun elinin un ufak olacağını düşünerek titriyordum. İki kadın arkamda durmuş, merakıma gülüyorlardı. Arkama dönüyorum ve başlarındaki siyah taftadan dantelli örtülere, yeşil ipekliden pardösülerine bakıp, Muski’nin portakal satıcısı kadınlarıyla aynı sınıftan olmadıklarını anlıyorum. Onlara doğru bir hamle yapıyorum, ama peçelerini indirip kaçıyorlar. Onları izliyorum ve biraz sonra, şehri boydan boya geçen, zengin pazarlarla kesilen, uzun bir sokağa geliyorum. Cila ve yaldızın binlerce görkemli arabesk ayrıntısını ortaya çıkardığı, yontusu antik tarzda yapılmış çatı direklerinden oluşan büyük bir kubbenin altına giriyoruz. Kıpti tacirin Kaşgar sultanına anlattığı hikayenin geçtiği Çerkes *bedesteni* bu belki de. İşte Binbir Gece masallarının tam içindeyim. İki kadının emirin kızının Bedreddin’in dükkanı önünde yaptığı gibi, kumaş toplarını açtırdıkları genç satıcılardan biri olsaydım! Bağdatlı delikanlı gibi onlara “Bu altın çiçekli kumaşın bedeli olarak yüzünüzü görme izin verin, böylece kendimi karşılığını fazlasıyla almış sayarım!” derdim. Ama bütün satıcıların birbirleriyle yarışmacasına gösterdikleri Beyrut ipeklilerine, desenli Şam kumaşlarına, Bursa mendillerine tenezzül etmiyorlar... Burada dükkan yok; bun-

lar rafları kubbeye kadar yükselen basit sergiler, üzerlerinde de yaldızlı harfler ve işaretler dolu bir tabela var. Dar bir kerevetin üzerine bağdaş kurmuş olan satıcı, çubuğunu ya da nargilesini içiyor. Kadınlar, birinde bütün kumaşları açtırdıktan sonra diğerine geçmekle yetinerek, hor gören bakışlarla selam verip bir satıcıdan ötekine gidiyorlar.

Benim alaycı güzellerim mutlaka İstanbul kumaşları istiyor. Kahire modasını İstanbul belirliyor. *İslambol'dan!* diye bağırarak pek çirkin basma muslinler gösteriyorlar. Kadınlar hayranlık çığlıkları atıyor. Kadınlar her yerde aynı.

Bir bilen edasıyla yaklaşıyorum, şarap tortusu renginde dal desenli sarı kumaşı bir ucundan kaldırıyorum ve *tayyib!* (Bu, güzel!) diyorum. Tespitim hoşlarına gitmiş gibi görünüyor; bu seçim üzerinde duruyorlar. Satıcı, adına *pik* denen yarım metrelik bir aletle kumaşı ölçüyor ve küçük bir çocuk, rulo yapılan kumaşı taşımakla görevlendiriliyor.

Bu arada, bu genç hanımlardan biri yüzüme baktı gibi geliyor bana. Zaten tereddütlü yürüyüşleri, geri dönüp onları izlediğimi görünce gülüşmeleri, başlarındaki siyah *habbaranın* arada bir üst sınıfın simgesi olan beyaz maskeyi gösterecek şekilde havalanışı, yani operadaki bir baloda insanı baştan çıkarmak isteyen siyah pelerinli bir kadının bütün bu kararsız tavırları, bana karşı pek de ürkek duygular beslenmediğini gösteriyor gibi. Demek ki öne düşüp kendi evimin yolunu tutmanın zamanı geldi; ama yolu nasıl bulmalı? Kahire'de sokakların tabelası, evlerin numarası yok ve duvarlarla kuşatılmış her mahalle kendi içinde tam bir labirent. Bir çıkar sokağa karşılık on çıkmaz sokak var. Kuşku içinde takibe devam ediyordum. Her şeyin parıldadığı ve ışıldadığı, sergilenenlerin lüksünün, mimarinin büyüklüğü ve sarı kırmızı yatay şeritler halinde boyanmış belli başlı camilerin görkemiyle tezat oluşturduğu gürültülü ve ısıltı-

lı pazarlardan ayrılıyor. İşte şimdi karşımızda kubbeli geçitler, bizim ortaçağ sokaklarında olduğu gibi, üzerine pencere kafesleri eğilen dar ve karanlık sokaklar. Neredeyse yeraltında denebilecek bu yolların serinliği, kızgın Mısır güneşine karşı bir sığınak oluşturuyor ve halka ılıman bir iklimin yararlarını sunuyor. Bu durum, kadınların büyük bir çoğunluğunun peçelerinin altında korudukları donuk beyazlığı da açıklıyor, çünkü birçoğu, şehirden yalnızca Şubra semtinin gölgeliklerinin altında eğlenmek için ayrılıyor.

Fakat bana yaptıkları bunca dönüş ve dolanıştan sonra ne düşünmeli? Aslında benden kaçıyorlar mı, yoksa önümden, maceralı yürüyüşümden beni izlemiş mi oluyorlar? Bu arada, bir gün önce geçmiş olduğum ve özellikle bir kocayemiş ağacının sarı çiçeklerinden yayılan büyüleyici kokudan tanıdığım bir sokağa giriyoruz. Güneşin sevdiği bu ağaç, duvarın üzerinden kokulu püsküllerle kaplı dallarını sarkıtıyor. Köşede başıboş hayvanların susuzluğunu gidermek için yapılmış bir hayrat çeşme bulunuyor. İşte kabartma alçı süslemeleriyle güzel görünümlü bir ev; hanımlardan biri kapıya, daha önce benim de kullanmış olduğum şu geleneksel anahtarlardan birini sokuyor. Tereddüt etmeden, düşünmeden onların peşinden loş dehlize dalıyorum ve işte şimdi, müşrefiyelerin binlerce gözünün baktığı, galerilerle çevrili, sessiz ve geniş bir avludayım.

VII. TEHLİKELİ BİR EV

Kadınlar, girişin bilmem hangi merdiveninde ortadan yok oldular. Tekrar kapıya gitmek niyetiyle arkama dönüyorum; iri-yarı ve güçlü bir Habeş köle kapıyı kapatmakla meşgul. Onu evleri şaşırdığıma ve kendi evime girdiğimi sandığıma ikna edecek bir kelime arıyorum, fakat *tayyib* kelimesi ne kadar evrensel

olursa olsun, bütün bunları ifade etmek için yeterli değil gibi geliyor bana. Bu sırada evin arka tarafından büyük bir gürültü kopuyor, şaşırmış seyisler ahırlardan çıkıyor, birinci katın arasında kırmızı fesler beliriyor ve pek heybetli bir Türk, ana galerinin dibinden bana doğru ilerliyor.

Böyle durumlarda en berbatı ne diyeceğini bilememek. Birçok Müslümanın, temelde, insanın kendini anlatıncaya kadar rasgele kullandığı, güneyin taşra lehçelerindeki çeşitli sözcüklerin bir karışımından ibaret olan Frenk dilini anladığını varsayıyorum; bu, Molière'in Türklerinin dili. İtalyancadan, İspanyolcadan, Provence lehçesinden ve Yunancadan bildiğim her şeyi toparlıyorum ve hepsini bir araya getirerek gerçek görünümünde fakat uydurma bir nutuk hazırlıyorum. Bu arada da, kendi kendime niyetimin temiz olduğunu söylüyorum; kadınlardan en azından biri adamın kızı ya da kız kardeşi olabilir pekala. Evlenirim, sarık takarım, esasen insanın hayatta kaçamayacağı şeyler vardır. Ben kadere inanırım.

Zaten bu Türk'ün iyi niyetli bir hali vardı ve iyi beslenmiş yüzünden zalimlik okunmuyordu. Doğu'nun limanlarında hiç işitilmemiş en acayip kelimeleri sıraladığımı görünce muzipçe göz kırptı ve yüzüklerle dolu tombul elini bana uzatırken şöyle dedi: "Lütfen içeri buyurun azizim beyefendi, orada daha rahat konuşuruz."

Sürpriz! Bu yiğit Türk, aynen benim gibi bir Fransızmış!

Pencereleri bahçeye açılan çok güzel bir salona giriyoruz, zengin bir divanın üzerine yerleşiyoruz. Kahve ve pipo getiriliyor. Sohbet ediyoruz. Elimden geldiğince ona, nasıl Kahire'deki belli başlı ev bloklarını geçen sayısız geçitlerden birine girdiğimi zannederek onun evine geldiğimi açıklıyorum, fakat gülümseyişinden, meçhul güzellerimin bana ihanet edecek zamanı bulmuş olduklarını anlıyorum. Bu durum, sohbetimizin kısa sü-

re içinde mahrem bir havaya bürünmesini engellemedi. Türk ülkesinde, vatandaşlar arasında tanışıklık çabuk sağlanıyor. Ev sahibim beni sofrasına davet etmek istedi, saati geldiğinde, biri karısı biri baldızı olan iki güzel kadının içeri girdiğini gördüm. Bunlar, benim Çerkez pazarındaki meçhul kadınlarımdı ve her ikisi de Fransızdı!.. İşte bu çok aşığılayıcıydı! Şehri tercüman ve eşekçi olmaksızın dolaşma iddiam üzerine bana karşı çıkılmıştı; vücudun hiçbir çizgisini belli etmeyen ve yaşlıları da zencileri de saklayabilen kuşkulu iki pelerini ısrarlı takibimle dalga geçilmişti. Bu hanımlar, cazibeleriyle hiçbir ilgisi olmayan böylesine rastlantısal bir seçimden dolayı bana en ufak bir minnet duymuyorlardı, çünkü itiraf etmek gerekir ki, basit fellah kızların peçesinden daha az çekici olan siyah *habbara*, bütün kadınları biçimsiz bir pakete dönüştürüyor ve rüzgar içine dolduğu zaman ona yarı şişirilmiş bir balon görüntüsü veriyor.

Tamamıyla Fransız tarzındaki akşam yemeğinin ardından, duvarları boyalı porselenlerle dolu, pervazları sedir ağacından yontma, çok daha zengin bir salona geçtik. Mermer bir çeşmeden yalağa ince bir su akıyordu. Halılar ve Venedik camları Arap tarzı lüks idealini tamamlıyordu; fakat biraz sonra bütün dikkatim burada beni bekleyen sürprize yoğunlaştı. Oval bir masanın etrafında, değişik işlerle uğraşan sekiz genç kız oturmaktaydı. Ayağa kalkıp beni selamladılar ve en genç olan ikisi gelip elimi öptü; Kahire’de bu törenin reddedilemeyeceğini biliyordum. Bu çekici görüntüde beni en çok şaşırtan, Şark kıyafetleri giymiş bu genç insanların ten renklerinin koyu griden zeytin rengine kadar çeşitlenmesi ve sonuncusunda en koyu çikolata rengine kadar ulaşmasıydı. Belki de en beyazının karşısında Goethe’nin dizelerini okumak uygunsuz olurdu:

“Limonların olgunlaştığı toprağı bilir misin..”

Bununla birlikte, hepsi melez ırkın güzelleri kabul edilebilir-

di. Ev sahibesi ve kız kardeşi sedire oturmuş benim hayranlığıma kakhahalarla gülüyorlardı. İki küçük kız, bize likör ve kahve getirdi. Beni haremine soktuğu için ev sahibime sonsuz bir minnet duyuyordum, fakat bir yandan da, bir Fransızın asla iyi bir Türk olamayacağını ve metreslerini ya da karılarını göstermenin gururunun, her zaman, onları baştan çıkma tehlikesiyle karşı karşıya bırakma kaygısına üstün gelmesi gerektiğini söylüyordum kendi kendime. Bu konuda da yine yanılmaktaymışım. Çeşitli renklerdeki bu olağanüstü çiçekler evin kadınları değil, kızlarıydı. Ev sahibim, hani şu varlığını Napolyon'un hizmetine adanmış asker kuşağındandı. Bu cesur adamların çoğu, Devrimden sonra geri gelen kralın tebaası olmayı kabul etmekten Şark hükümdarlarına hizmet vermeyi tercih ettiler. Hindistan ve Mısır bu askerlerin çoğuna kucak açtı; bu iki ülkede Fransız şanının güzel hatıraları vardı. Aralarından bazıları, kendilerine sığınak sunan halkların dinini ve âdetlerini benimsediler. Onları ayıplamak mümkün mü? Büyük bölümü, Devrim sırasında doğmuş olan bu kişiler théophilanthrope'ların⁹⁶ ve mason localarınıninkinden başka inanç tanımamışlardı. Muhammedilik, kabul edildiği ülkelerde, en kuşkucu zihnin bile çarpıcı bulduğu yüceliklere sahip. Benim ev sahibim, yeni bir vatanın bu tür baştan çıkarıcılıklarına henüz genç yaşta kapılmıştı. Yetenekleri, hizmetleri sayesinde bey rütbesini elde etmişti. Sarayı kısmen Şen'ar'ın, Habeşistan'ın, hatta Arabistan'ın güzelliklerinden derlenmişti, çünkü kutsal şehirleri katı Müslüman tarikatçıların boyunduruğundan kurtarma hareketlerine katılmıştı. Daha sonra, yaşı ilerleyince Avrupa fikirleri yeniden onu etkisi altına almıştı. Bir konsolosun sevimli kızıyla evlenmiş ve tıpkı Roxelane⁹⁷ ile evlenen muhteşem Süleyman gibi bütün sarayı

96) Hiçbir din kabul etmeyip yalnızca Tanrıya inanan bir mezhebin yanlısı. (ç.n.)

97) Kanunî Süleyman'ın karısı Hürrem Sultan (1504-1558). (yhn.)

başından savmıştı; fakat çocuklar ona kalmışlardı. Benim gördüklerim kız çocuklarıydı, oğlanlar askeri okulda okuyordu.

Evlilik çağındaki bunca kızın ortasında, bu evde bana gösterilen konukseverliğin bazı tehlikeli ihtimaller sunduğunu hissettim ve daha geniş bilgi edinmeden önce, gerçek durumumu ortaya koymaya pek cesaret edemedim.

Akşam beni eve bıraktılar, bütün bu maceradan bana çok güzel bir hatıra kaldı... Ama doğrusu, Fransız bir aileye damat olmak için Kahire'ye gitmek yersizdi.

Ertesi gün Abdullah, Süveyş'e gidecek İngilizlere eşlik etmek için izin almak üzere bana geldi. Bir haftalık bir iş söz konusuydu ve onu bu kazançlı seferden mahrum etmek istemedim. Benim önceki günkü davranışından pek memnun olmadığından kuşkulanıyordum. Bütün bir gün boyunca tercümansız edebilen, Kahire sokaklarında yaya dolaşan, sonra da meçhul bir yerde akşam yemeği yiyen bir yolcunun sahtekar biri olma tehlikesi vardır. Abdullah, kendi yerine geçmek üzere bana, arkadaşlarından İbrahim adlı bir *barbarin* getirdi. Barbarin (burada sıradan uşaklara verilen ad) yalnızca biraz Malta lehçesi biliyor.

VIII. VEKİL

Keten pazarından tanıdığım Yahudi Yasef, her gün gelip divanıma oturuyor ve konuşmasını geliştiriyordu.

"Size bir kadın gerektiğini öğrendim," dedi "ve size bir *vekil* buldum."

"*Vekil* mi?"

"Evet, yani elçi, fakat bu durumda, evlenecek kızların aileleriyle anlaşmakla görevli namuslu bir adam demek. Onları size getirecek ya da sizi onlara götürecektir."

"Oh, oh! Peki ama kim bu kızlar?"

"Çok namuslu insanlar; paşa hazretleri diğerlerini ilk çağlayanın biraz aşağısına, Esne'ye, sürgüne gönderdiğinden beri Kahire'de yalnızca bu dediklerim kaldı."

"İnanıyorum. Güzel! Görelim bakalım; getirin bana şu vekili."

"Getirdim, aşağıda."

Vekil kördü. İriyarı ve gürbüz bir adam olan oğlu, son derece edepli bir tavırla ona kılavuzluk ediyordu. Dördümüz birlikte eşeklere bindik. Ben, kör adamı Aşk'a, oğlunu da evlilik tanrısına benzeterek içten içe çok gülüyordum. Bu mitolojik sembollerden habersiz olan Yahudi, yolda giderken bana bilgi veriyordu.

"Burada dört şekilde evlenebilirsiniz," dedi, "birincisi, Kıpti bir kızla Türkün önünde evlenmektir."

"Kimdir bu Türk?"

"Bir dervişçeğiz. Biraz para verirsiniz, o da dua eder, kadı huzurunda sizinle birlikte bulunur ve bir rahibin görevlerini yerine getirir. Bu adamlar, memlekette aziz kabul edilir ve yaptıkları her şey iyi yapılmış kabul edilir. Siz onların dinini düşünmezseniz, onlar da sizin dininize aldırılmaz. Ama bu tarz evlilik, pek şerefli kızların tarzı değildir."

"İyi, bir diğerine geçelim."

"Bu ciddi bir evlilik yolu. Siz Hristiyanısınız, Kıptiler de öyle. Mezhep ayrılığı olsa da, sizi evlendirecek Kıpti rahipler var; daha sonra boşanmanız halinde, kadına bir miktar mal bırakmanız şartıyla."

"Bu gayet makul. Bırakılması gereken mal nedir?.."

"Orası anlaşmaya göre değişir. En az iki yüz kuruş vermek gerekir."

"Elli frank! Tanrım, evleniyorum ve bu pahalı değil."

"Çok titiz kişiler için bir evlilik yolu daha var; bunlar iyi aile-

ler. Kıpti bir rahibin önünde nişanlanırsınız, o sizi kendi usullerine uygun olarak evlendirir ve sonra da asla boşanamazsınız."

"Hey, bir dakika, bu çok ciddi!"

"Pardon, bir de önceden, ülkeyi terk etmeniz halinde bırakmak üzere belirli bir mal hazırlamanız gerek."

"Bu durumda kadın serbest mi kalıyor?"

"Kesinlikle, tabii siz de. Ama ülkede kaldığınız sürece bağlısınız."

"Aslında bu doğru. Peki dördüncü evlilik türü nedir?"

"Bunu düşünmenizi tavsiye etmem. Sizi iki kere evlendirirler; Kıpti kilisesinde ve Fransisken manastırında."

"Karma bir evlilik mi?"

"Çok sağlam bir evlilik. Eğer giderseniz karınızı da götürmeniz gerekir; kadın her yere peşinizden gelebilir ve çocukları kucağınıza bırakabilir."

"Yani her şey bitiyor, geri dönüşsüz şekilde evleniliyor, öyle mi?"

"Sözleşmeyi hükümsüz kılmanın bazı yolları var... ama özellikle bir şeyden sakının, konsolosun karşısına çıkarılmaktan!"

"Ama bu Avrupa tarzı evlilik."

"Tamamıyla. Bu durumda tek bir çıkışınız var; eğer konsoloslukta tanıdığınız biri varsa, nikah kağıtlarının kendi ülkenizde asılmasını önlemek."

Bu ipekböceği yetiştiricisinin evlilik meselesi hakkındaki bilgisi kafamı karıştırmıştı. Ama bana, bu tür işlerle çok uğraştığını söyledi. Arapçadan başka dil bilmeyen vekile tercümanlık yapıyordu. Öte yandan bütün bu ayrıntılar beni son derecede ilgilendiriyordu.

Neredeyse şehrin ucuna, Bulak yakınlarındaki Özbekiye meydanına doğru dönen Kıpti mahallesine gelmiştik. Balık kı-

zartması ve salata satanlarla dolu bir sokağın ucunda, oldukça fakir görünümlü bir ev vardı, tanıştırmamız yapılacağı yer işte burasıydı. Bana, bunun ailenin evi değil, tarafsız bölge olduğu söylendi.

"İki kız göreceksiniz," dedi Yahudi, "eğer memnun kalmazsanız diğerleri getirilecek."

"Mükemmel. Fakat eğer peçeli dururlarsa, şimdiden söyleyeyim, evlenmem."

"Sakin olun, burada durum Türklerde olduğu gibi değil."

"Türklerin sayısal olarak durumu telafi etmek gibi bir avantajları var."

"Gerçekten de, onlarda bambaşka."

Evin alçak tavanlı salonunda, giysilerinin üzerine mavi iş gömleği geçirmiş, uyur gibi görünen üç dört adam vardı. Bununla birlikte, şehir kapısı yakın olduğu, burada da bir muhafız birliği beklediği için, durum kaygı verici değildi. Taş bir merdivenden bir iç terasa çıktık. Daha sonra girdiğimiz oda sokağa bakıyordu ve geniş penceresi, bütün tahta kafesiyle birlikte, burada âdet olduğu üzere, evin dışına doğru yarım metre uzanıyordu. Tel dolaba benzeyen buraya oturulduğunda, sokağın iki ucu alabildiğine görülüyor, yan taraftaki kafeslerin ardından gelip geçenler seyredilebiliyordu. Burası aslında kadınların mekanıydı, buradan baktıklarında, tıpkı peçenin altındayken olduğu gibi, hiç görülmeden her şeyi görebiliyorlardı. Beni buraya oturtular, vekil, oğlu ve Yahudi ise sedirlere yerleşti. Biraz sonra, peçeli bir Kıpti kadın geldi. Selam verdikten sonra başının üstündeki siyah *burkayı* kaldırdı, arkaya atılan peçeyle birlikte, İbrani tarzı bir saç tuvaleti ortaya çıktı. Bu khatbe imiş, yani kadınların vekili. Genç kızların giyinme işini az sonra bitireceklerini söyledi bana. Bu sırada herkese çubuk ve kahve ikram edilmişti. Beyaz sakallı, siyah sarıklı bir adam da aramıza katılmış-

tı. Kıpti rahibiymiş bu da. Kapıda, peçeli iki kadın, herhalde aneler, ayakta duruyorlardı.

Durum ciddiye gidiyordu ve itiraf edeyim, kaygıyla karışık bir bekleyiş içindeydim. Sonunda iki genç kız içeri girdi ve arka arkaya gelip elimi öptüler. Onlara yanıma oturmalarını işaret ettim.

“Ayakta kalsınlar,” dedi Yahudi, “bunlar sizin hizmetçileriniz.”

Ama ben hâlâ o kadar Fransızdım ki, ısrardan vazgeçemedim. Yahudi konuştu ve hiç kuşku yok ki, kadınları karşısına oturtmanın, garip bir Avrupa âdeti olduğunu söyledi. Kızlar sonunda iki yanıma oturdular.

Çiçekli taftadan ve işlemeli muslinden kıyafetler giymişlerdi. Baharlık elbiselerdi bunlar. Başlarında, etrafına tüller sarılmış, yanlarından kurdele yumakları ve ipek örgüler çıkan kırmızı bir fes vardı. Muhtemelen sahte altın ve gümüş sikke salımları, saçlarını tamamıyla kapatıyordu. Yine de birinin esmer, birinin sarışın olduğunu anlamak zor değildi. Her türlü itirazı öngörmüşler. İlki, hafif esmer teniyle, “bir hurma ağacı kadar narin ve bir ceylan gibi kara gözlüydü”; diğeri daha güzeldi, hatları daha zengindi ve bulunduğumuz enlem düşünüldüğünde, beni şaşırtan bir beyazlığa sahipti. Yüzü ve tavırları, doğuda yeni çiçek açmış bir genç kraliçeninki gibiydi.

Özellikle bu aklımı başımdan alıyordu, ona her türden tatlı sözü söyletiyor, bu arada arkadaşını da tamamen ihmal etmiyordum. Bununla birlikte zaman geçiyordu ve ben esas konuya giremiyordum. Bunun üzerine khatbe onları ayağa kaldırdı, omuzlarını açtı ve sağlam olduklarını göstermek için eliyle vurdu. Bir an, bu sergilemenin fazla ileri gideceğinden korktum ve ellerindeki örtülerle yarı açık güzelliklerini kapatmaya çalışan bu zavallı genç kızların karşısında benim bile canım sıkılmıştı.

Sonunda Yahudi bana döndü: "Ne düşünüyorsunuz?"

"Bir tanesi çok hoşuma gitti, ama düşünmek isterim, birdenbire harekete geçmeyelim. Onları görmeye tekrar geliriz."

Orada bulunanlar muhakkak ki daha kesin bir cevap istiyorlardı. Khatbe ve Kıpti rahip bir karar vermem konusunda ısrar ettiler. Sonunda tekrar geleceğime söz vererek ayağa kalktım, ancak bana fazla güvenmediklerini hissediyordum.

Bu görüşme sırasında iki genç kız dışarı çıkmışlardı. Ben, merdivene gitmek üzere terası geçerken, özellikle hoşuma giden kız, çiçekleri düzenlemekle meşgul gibi görünüyordu. Gülmseyerek doğruldu, fesini düşürerek, güneşin canlı bir kıızılık yansıttığı altın sarısı muhteşem örgülerini omuzlarına döktü. Aslına bakılırsa pekala meşru olan bu son hoppalık çabası, tedbirliliğimi hemen hemen yendi ve kızın ailesine mutlaka hediye yollayacağımı söylettim.

"Herhalde, bu kızla bir Türkün karşısında evlenebilirim," dedim dışarı çıkarken yardıma hazır İbraniye. "Annesi kabul etmez, onlar kesinlikle Kıpti rahibi isterler. Bir yazar ailesi bu. Babaları öldü. Beğendiğiniz genç kız henüz yalnızca bir kere evlendi, halbuki on altı yaşında."

"Nasıl! Dul mu?"

"Hayır, boşanmış."

"Ama o zaman iş değişir!"

Yine de hediye olarak küçük bir kumaş parçası yolladım.

Kör ve oğlu yeniden araştırmaya giriştiler ve bana yeni nişanlılar buldular. Yapılan tören hep üç aşağı beş yukarı aynıydı, fakat Kıpti cins-i latifinin bu gösterisinden zevk alıyordum ve birkaç kumaşla ufak tefek mücevherler karşılığında, kararsızlıklarına pek de gücenilmiyordu. Bir anne, kızını evime getirdi. Eminim bu kız, Türkün önünde nikah kıymaya gönüllü olacaktı; fakat şimdiye kadar çoktan evlenmiş olması gereken bir yaştaydı.

IX. ROZET BAHÇESİ

Abdullah'ın yerine bıraktığı "barbarın", belki de biraz Yahudi ve onun vekilinin gösterdiği özeni kışkandığından, bir gün bana, Muhammet adında, İtalyanca konuşan, iyi giyimli bir genç adam getirdi. Adam bana çok basit bir evlilik önerecekti.

"Bu kızla konsolosun karşısında evlenmelisiniz. Bunlar zengin insanlar ve kız daha on iki yaşında."

"Benim için biraz genç, ama görünüşe bakılırsa dul ya da boşanmış olmadıkları tek yaş bu."

"Signor, è vero⁹⁸! Sizi, görmek için sabırsızlanıyorlar, çünkü daha önce İngilizlerin bulunduğu bir evde yaşıyorsunuz, bu yüzden sizin mevkiniz hakkında iyi bir fikre sahipler. Sizin general olduğunuzu söyledim."

"Ama ben general değilim."

"Yapmayın! Ne işçisiniz ne de tüccar. Hiçbir şey yapmıyorsunuz?"

"Pek fazla değil."

"Güzel! Bu da burada en azıdan *mirliva* rütbesine eşittir."

Gerçekten de Kahire'de, Rusya'da olduğu gibi, bütün mevkileri askeri rütbelere göre sınıflandırdıklarını biliyordum. Paris'te, Mısırlı bir generalle bir tutulmanın kendileri için önemsiz bir paye olacağı yazarlar var; bense bunda ancak Şark tarzı bir abartma görebiliyordum. Eşeklere biniyoruz ve Muski'ye doğru gidiyoruz. Muhammet, oldukça güzel görünümlü bir evin kapısını çalıyor. Zenci bir kadın kapıyı açıyor ve sevinç-çığlıkları atıyor; bir başka siyah cariye merdivenin tırabzanından merakla aşağı eğiliyor, yüksek sesle gülerek ellerini çırpıyor ve içinden yalnızca, mirlivanın gelişinin söz konusu olduğunu anlayabildiğim konuşmalar duyuyorum.

98) (İt.) Beyim, doğru! (yhn.)

Birinci katta kaşmir sarıklı, temiz giyimli bir adam karşıma çıkıyor, beni oturtuyor ve genç bir adamı oğlu olarak tanıtıyor. Bu, babavdı. Aynı anda, otuz yaşlarında, hâlâ güzel bir kadın içeri giriyor. Kahve ve çubuk ikram ediliyor. Tercümandan ailenin yukarı Mısırlı olduğunu öğreniyorum; bu, babaya beyaz sarık taşıma hakkı veriyordu. Biraz sonra genç kız geliyor, onu izleyen zenci kadınlar kapının dışında duruyorlar, genç kız onların elinden bir tepsi alıyor ve bize, kristal bir kaseinin içinde, yaldızlı gümüşten kaşıklarla alınan reçeller sunuyor. Kız öylesine küçük ve öylesine minyondu ki, onu evlendirmeyi düşünmüş olmalarını anlayamıyordum. Hatları daha tam oluşmamıştı, ama annesine öyle benziyordu ki, onun yüzüne bakarak gelecekteki güzelliği hakkında fikir edinilebilirdi. Frenk mahallesindeki okullara gönderilen kız, daha şimdiden birkaç kelime İtalyanca biliyordu. Bütün bu aile bana öylesine saygıdeğer göründü ki, pek ciddi niyetim olmaksızın karşılarına çıktığıma üzüldüm. Bana çok nezaket gösterdiler. Kısa süre içinde cevap vereceğime söz vererek onlardan ayrıldım. İyice düşünmek gerekiyordu.

İki gün sonra Yahudilerin yortusu vardı, bu bizim Rameaux yortusunun⁹⁹ benzeriydi. Bütün Hristiyanlar, Avrupa'daki gibi şimşir ağacı değil, Kutsal Kitap'ın dalını taşıyorlardı yani sokaklar palmiye ağacı kabuklarını paylaşan çocuklarla doluydu. Frenk mahallesine gitmek üzere, Kahire'nin en hoş gezinti yeri olan Rozet bahçesinden geçiyordum. Burası, Kıpti mahallesiyse Muski'nin sınırında, tozlu evlerin ortasında bir vaha. İki konso-losun ve doktor Clot Bey'in¹⁰⁰ evi bu alanın bir köşesini kuşatıyor, Waghörn çıkmazının kıyısındaki evler diğer uca kadar uzanıyor, aradaki boşluk, gür hurma, portakal ve firavuninciri ağaç-

99) Dimanche des rameaux: Büyük perhizin son pazar günü. Rameau dal demektir. (ç.n.)

100) Clot Bey (1796-1868) Fransız Doktor. Mehmed Ali Paşa'nın hizmetine girdi. Kahire tıbbiye mektebini kurdu. (ç.n.)

larıyla kaplı ufkun görülebileceği kadar gen.ş. Halka açık giriş kapısı olmayan bu esrarengiz yeryüzü cennetinin yolunu bulmak kolay değil. Adamlarına birkaç par.¹⁰¹ vererek Sardinya konsolosunun evinden geçiliyor ve komşu evlere bağlı meyve ve çiçek bahçelerinin ortasına çıkılıyor. Bunları ayıran bir patika, içinde doktor Clot Bey'in Nübyelilere beslettiği zürafaların dolaştığı, parmaklıklarla çevrili bir çiftlikte son buluyor. Yolun sol tarafında, oldukça sık bir portakal ağacı korusu daha uzaklara yayılıyor; sağ tarafa aralarında mısır yetiştirilen dut ağaçları dikilmiş. Daha sonra yol kıvrılıyor ve bu taraftaki geniş alan, parlak yeşil, uzun yapraklı muz ağaçlarıyla karışık palmiyelerden oluşan bir perdeyle son buluyor. Burada, çevresinde kadın topluluklarının gelip dinlendiği ve serinlediği kare bir havuz üzerinde yüksek ayaklarla desteklenen bir kameriye bulunuyor. Cumaları hep mümkün olduğu kadar örtünmüş Müslüman kadınlar, cumartesileri Yahudi, pazarları Hristiyan kadınlar. Bu son iki gün peçeler biraz daha gevşek; kadınların çoğu, cariyelerine buraya halı yaydırıyor ve meyve ve hamur işi getiriyor. Yoldan geçen bir kişi kameriyede oturabiliyorsa da, bazı cumalar, Türklerin gününde, birçok kadının çekingenlikle uzaklaşması, yolcuya bu yaptığının nezaketsizlik olduğunu anımsatıyor.

Buranın yakınlarından geçerken, güzel yüzlü bir oğlan neşeyle yanıma geldi. Son talibimin kardeşiydi bu. Yalnızdım. Anlamadığım bazı işaretler yaptı. Sonunda daha açık bir pandomimle pavyonda beklememi sağlıyor. On dakika sonra evlerin yanı sıra uzanan küçük bahçelerden birinin kapısı açılıyor ve genç adamın getirdiği iki kadın çıkıyorlar. Kadınlar peçelerini kaldırarak havuzun yakınına oturuyorlar. Oğlanın annesi ve kız kardeşiydi bunlar. Evleri, önceki gün benim girdiğim tarafın

101) Para, T.C.'nin ilk yıllarına kadar dolaşımda kalan ve kuruşun kırkta biri değerinde olan bir para birimi. (yhn.)

karşı köşesinden gezi alanına açılıyordu. İlk sıcak selamlaşmalardan sonra karşılıklı cahilliğimize gülümseyerek birbirimize bakıp rasgele kelimeler söylüyoruz. Küçük kız, kuşkusuz tedbirliliğinden, hiçbir şey söylemiyordu; fakat onun İtalyanca öğrendiğini hatırlayarak bu dilde birkaç kelime söylemeyi deniyorum; Arapların gırtlaktan aksanıyla cevap veriyor, böylece sohbet daha anlaşılır hale geliyor.

İki kadının benzerliğindeki tuhaflığı ifade etmeye çalışıyordum. Biri diğzerinin minyatürü gibiydi. Çocukta henüz belirsiz olan hatlar annede daha iyi çizilmişti; bu iki çağın arasında, çiçek açtığını görmenin hoş olacağı büyüleyici bir mevsim öngörülebiliyordu. Hemen yakınımızda birkaç gün önce rüzgardan devrilmiş dalları havuzun ucunda ıslanan bir palmye kütüğü vardı. Parmağım ile bunu göstererek "Oggi è il giorno delle palme"¹⁰² dedim. Kilisenin ilk takvimine göre ayarlanan Kıpti yortuları bizimkilerle aynı zamana denk gelmiyor. Yine de küçük kız bir dal koparıp elinde tuttu ve şöyle dedi: "Io così sono 'Rumi'" (Ben Romalıyım!)

Mısırlılara göre bütün Frenkler Romalıdır. O halde bunu bir iltifat ve müstakbel evliliğe yönelik bir ima olarak alabilirdim... Ey evlilik, ey düğün, bugün seni pek yakından gördüm! Bizim Avrupalı fikirlerimize göre herhalde, ancak aşkın sonradan doğan kardeşinden başka bir şey olmasın gerek. Yine de, bir erkeğin kendisine seçtiği eşi yanında büyürken görmesi, âşığı olmaktan önce ona bir süre babalık yapması hoş bir şey olmaz mı!... Fakat bir koca için ne büyük tehlike!

Bahçeden çıkarken Kahire'deki arkadaşlarıma danışmak ihtiyacı duyuyordum. Süleyman Ağa'yı görmeye gittim. "Öyleyse evlenin Allah için!" dedi bana, Pantagruel'in Panurge'e¹⁰³ de-

102) "Bugün palmye günü."

103) Rabelais'nin eserlerindeki iki karakter. (ç.n.)

diği gibi. Oradan Domergue Otelindeki ressama gittim. Bana sağır sesinin bütün gücüyle bağırdı: "Konsolosun önünde olacaksa evlenmeyin!"

Ne olursa olsun, Şark'taki Avrupalıya hakim olan belirli bir dini önyargı var. Kahire'de dedikleri gibi *Kıpti tarzı* bir evlilik yapmak son derece basit; ama bunu, size adeta teslim edilen ve size göre hayali olan bir bağa bağlanan küçük bir kız çocuğuyla yapmak kesinlikle ciddi bir ahlaki sorumluluk.

Bu karmaşık duygulara kendimi kaptırmış durumdayken Abdullah'ın Süveyş'ten döndüğünü gördüm; ona durumumu anlattım.

"Size aptalca şeyler yaptırmak için benim yokluğumdan yararlanacaklarından kuşkulanıyordum," diye bağırdı, "Drahomayı sordunuz mu?"

"Önemli değil; burada bunun fazla bir şey olmadığını biliyorum."

"Yirmi bin kuruştan (beş bin frank) söz ediliyor."

"İyi! O da bir şeydir."

"Nasıl yani! Ama bunu ödemesi gereken sizsiniz."

"Ah! Orası başka... Drahoma almak yerine vermem mi gerekiyor?"

"Tabii ki. Buradaki âdetin böyle olduğunu bilmiyor musunuz?"

"Bana Avrupa tarzı bir nikahtan söz edilmişti..."

"Nikah tamam, ama para her zaman ödenir. Bu, aile için küçük bir tazminattır."

Anne babaların küçük kızları evlendirmekte neden bu kadar acele ettiklerini artık anlıyordum, zaten bence, hiçbir şey iyi yürekli insanların dünyaya getirip, sizin için güzel ve iyi bir genç çocuk yetiştirmelerindeki zahmeti para ödeyerek tanımak kadar haklı olamaz. Görünüşe bakılırsa drahoma ya da daha doğrusu

başlık parası, evlenecek kızın güzelliğine ve ailesinin mevkisine göre artıyor. Buna bir de düğün masraflarını ekleyin, Kıpti tarzı bir evliliğin oldukça pahalı bir formalite olduğunu göreceksiniz. Bana önerilen son kızın o sırada imkanlarımın üzerinde olmasına üzüldüm. Kaldı ki Abdullah'a göre, aynı fiyata esir pazarından bütün bir saray satın alınabilirdi.

Köleler

III

I. BİR GÜNDOĞUMU

Hayatımız ne kadar tuhaf! Her sabah, aklın yavaş yavaş rüyanın çılgın hayallerini bastırdığı şu yarı-uykuda, gri bir gökyüzünün aydınlığına, taş yolları çiğneyen tekerleklerin gürültüsüne, hayal gücünün kapana kısılmış bir böcek gibi camlara çarptığı, köşeli mobilyalarla dolu, hüznünlü bir odanın içine uyanmamın doğal, mantıklı ve Parisli kökenime uygun olduğunu hissediyorum ve hep daha derin bir şaşkınlıkla kendimi vatanımdan bin fersah uzakta buluyor ve duyularımı yavaş yavaş bizimkinin tam zıddı bir dünyanın belli belirsiz etkilerine açıyorum. Yandaki minarede ezan okuyan Türk'ün sesi, ağır tırısıyla yoldan geçen devenin çanı ve bazen garip uluyuşu, ayırt edilemeyen uğultular ve ısıklar, havayı, ormanı ve duvarı canlı kılıyor; aceleci şafak, pencerelerin binlerce oymasını tavana çiziyor, içeri dolan kokularla yüklü bir sabah rüzgarı kapımın perdesini kaldırarak avlunun duvarları üzerinden palmyelerin dalgalanan tepelerini fark etmemi sağlıyor; bütün bunlar beni şaşırtıyor, beni hayran bırakıyor... ya da gününe göre hüznlendiriyor; çünkü sonsuz bir yazın hayatı her zaman neşeli kıldığını söylemek istemem. Albrecht Dürer'in hayalperest meleşinin al-

nuna karanlık ışınlar boca eden melankolinin kara güneşi, soğuk bir Almanya manzarasında Ren kıyılarına olduğu gibi, bazen ışıklı Nil ovalarına da doğuyor. Hatta itiraf edeyim, sisin yokluğunda toz, bir Şark gününün aydınlığını hüzünlü bir peçeyle kapatıyor.

Bazen, Kahire'yle Matariye arasında, Ölüler Şehri'nin uzandığı yerde, uzaktan Heliopolis ovalarını ve Mukattam Tepesi'nin yamaçlarını kucaklayan ilk ışınları görmek için, Kıpti mahallesinde oturduğum evin terasına çıkıyorum. Şafağın yavaş yavaş, 1000 yılından beri Mısır'ı yöneten halife ve sultan hanedanlarına ayrılan mezarların ince uzun kubbe ve kemerlerini renklendirmesi genellikle güzel bir gösteri. Eski güneş tapınağının bir dikilitaşı, sanki unutulmuş bir nöbetçi gibi, tek başına ayakta kalmış; gür bir palmiye ve firavuninciri korusunun ortasında dikiliyor ve hâlâ vaktiyle ayakları dibinde tapınılmış olan tanrının ilk bakışına mazhar oluyor.

Mısır'da şafak, Kiklad Adaları'nda ya da Kandiya'da hayran olunan o güzel kızıl tonlara sahip değil; yalnızca belirsiz, hafif bir beyaz ışığın ardından gökyüzünün kıyısında birdenbire güneş parlıyor. Bazen, grimsi bir kefenin uzun kıvrımlarını açmakta zorlanıyormuşcasına yeraltı Osiris'i gibi soluk ve ışıktan mahrum görünüyor bize. Bıraktığı solgun işaret çorak gökyüzünü daha da hüzünlü hale getiriyor, işte o zaman gökyüzü, bizim Avrupa'nın kapalı göğüne insanı aldatacak kadar benziyor, ama yağmur getirmek yerine bütün nemi emiyor. Ufku dolduran bu kalın toz tabakası, asla bizdeki sis gibi bulutlar halinde kesilmiyor; güneş gücünün en yüksek noktasına geldiğinde, tanrı Phta'nın Libya'daki demir ocaklarından çıkmış sanılacak kızıl bir disk biçimindeki kül görünümündeki havayı yarmayı ancak başarabiliyor. O zaman Eski Mısır'ın bu derin melankolisini, anıtların bize ulaştırdığı bu acı ve mezar saplantısını anlı-

yoruz. Bir süre için Typhon, iyiliksever ilahları altediyor; gözleri yakıyor, göğüsleri kurutuyor, tarlaların ve meyve bahçelerinin üzerine böcek sürüleri yolluyor.

Bu sürülerin, ölüm ve açlık habercileri gibi geçişlerini gördüm, atmosfer bunlarla doluydu ve başımın üstüne bakarken, karşılaştırılabilecek bir nokta olmadığı için önce bunları kuş sürüsü sandım. Benimle aynı anda terasa çıkmış olan Abdullah, uzun çubuğuyla havaya bir daire çizdi ve böceklerden birkaç tanesi tahta döşemenin üzerine düştü. Başını eğip yeşil ve pembe renklerdeki bu devasa ağustosböceklerine bakan Abdullah şöyle dedi: "Bunlardan hiç yemediniz mi?"

Böyle bir yiyecek için bir uzaklaşma hareketi yapmaktan kendimi alamadım, fakat bununla birlikte bu hayvanlar, bacakları ve kanatları koparıldığında okyanus karidesine çok benziyor olmalıydılar.

"Çölde bu büyük bir kaynaktır," dedi Abdullah, "islenir, tuzlanır ve hemen hemen isli ringa balığı tadındadır, hintdarısı hamuruyla birlikte nefis bir yemek olur."

"Bu arada aklıma gelmişken, bana burada biraz Mısır yemekleri yapmak mümkün mü? Yemek yemek için günde iki ke-re otele gitmeyi sıkıcı buluyorum," dedim.

"Haklısınız," dedi Abdullah "size bir aşçı bulmak gerekecek."

"Peki, *barbarin* hiçbir şey beceremez mi?"

"Hem de hiç. O yalnızca kapıyı açmak ve evi temiz tutmak için burada, hepsi bu."

"Peki ya siz, siz de bir parça eti ateşe koyup birşeyler hazırlayamaz mısınız?"

"Benden mi söz ediyorsunuz?" diye bağırdı Abdullah, derinden yaralanmış bir ses tonuyla, "Hayır mösyö, ben böyle bir şey bilmem."

"Bu üzücü," dedim, bir şakaya devam ediyormuş gibi, "en azından bu sabah çekirgelerle kahvaltı edebilirdik. Fakat işin ciddisi, yemeklerimi burada yemek isterdim. Şehirde kasaplar, manavlar ve balıkçılar var... Talebimde o kadar olağanüstü ne var, anlamıyorum."

"Gerçekten de dünyanın en basit işi: Bir aşçı alın. Yalnız Avrupalı bir aşçı size günde bir talariye¹⁰⁴ malolur. Beyler, paşalar, otelciler bile Avrupalı aşçı bulmakta zorlanıyor."

"Ben, bana herkesin yediği yemekleri hazırlayacak buralı bir aşçı istiyorum."

"Güzel, bunu mösyö Jean'ın yerinde bulabiliriz. Kıpti mahallesinde kabaresi olan bir vatandaşınız bu, yersiz yurtsuz insanlar orada toplanır."

II. MÖSYÖ JEAN

Mösyö Jean, Mısır ordumuzun şanlı bir enkazı. Seferin geri çekilmesinden sonra Memlüklerin hizmetine giren otuz üç Fransızdan biriymiş. Birkaç yıl boyunca, diğerleri gibi bir sarayı, karıları, atları, köleleri olmuş. Bu güçlü milisin dağıtıldığı dönemde Fransız olduğu için korunmuş, fakat sivil hayata girince serveti kısa sürede erimiş. Hristiyanlarla Yahudilerin yalnızca likör, arak ve *boza* adı verilen bir tür birayla sarhoş oldukları Mısır'da yeni bir şey olan şarabın halka açık satışını yapmayı hayal etmiş. O zamandan sonra Malta, Suriye ve adaların şarapları ispirtolu içkilerle yarışmaya başlamış ve Kahire Müslümanları da bu yeniliğe gücenmiş görünmemişler.

Mösyö Jean, otel hayatından kaçmak konusundaki kararını takdir etti. Fakat bir evin ihtiyaçlarını karşılamak konusunda zorlanacağını söyledi bana. Kahire'de, bütün değişik ihtiyaçlar

104) Talari: Yaklaşık 5 frank değerinde Avusturya parası.

için ayrı bir hizmetçi almak gerekiyor. Bütün hizmetçiler tek bir işle uğraşmayı gurur meselesi yapıyor, zaten öylesine tembeller ki, bunun hesaplı bir iş olduğundan insan kuşku duyuyor. Bütün karışık ayrıntılar onları yoruyor ya da kaçırıyor, hatta çoğunluğu, birkaç gün hiçbir şey yapmadan geçinecek kadar para kazanır kazanmaz sizi bırakıyor.

“Peki ama bu ülkenin insanları nasıl yapıyorlar?”

“Ah! Onları kendi hallerine bırakıyorlar ve her iş için iki üç kişi alıyorlar. Her halükarda bir efendinin yanında her zaman bir sekreteri (*katibüssır*), maliyecisi (*hazinedar*), çubukçusu, silahlarını taşımak için *silahdarı*, atına bakmak için *saraçbaşı*, her durduğu yerde kahvesini yapmak için *kahvecibaşı* bulunur, bütün bunlara yardım eden *yamakları* saymıyorum. Ev içindeyse başkalarına ihtiyaç vardır. Çünkü ne kapıcı dairelerin temizliğiyle uğraşmaya razı olacaktır ne de aşçı kahve yapmaya; su taşımak için bile birini tutmaları gerekir. Gerçekten de, günde bir ya da bir buçuk kuruş yani yirmi beş otuz santim dağıtarak bu avareler tarafından muhteşem bir patron olarak görülebilirsiniz.”

“İyi ya!” dedim, “Bütün bunlar hâlâ, otele ödenmesi gereken günlük altmış kuruştan çok az.”

“Ama bu hiçbir Avrupalının dayanamadığı zahmetli bir karmaşa.”

“Deneyeceğim, benim için öğretici olacak.”

“Sizi iğrenç bir şekilde beslerler.”

“Ülkenin yemeklerini tanırım.”

“Bir hesap defteri tutmak ve her şeyin fiyatı için tartışmak gerekecek.”

“Böylece dillerini öğreneğim.”

“Deneyebilirsiniz de, size en dürüstlerini yollarım, siz seçersiniz.”

"Çok hırsız mıdırılar?"

"Olsa olsa dolandırıcıdırılar," dedi yaşlı asker, askeri dilin hatırasıyla, "Mısırlılar... hırsızlık etmeye cesaretleri yoktur."

Bu fakir Mısır halkının, Avrupalılar tarafından genellikle çok fazla aşağılandığını düşünüyorum. Bugün Türk ırkının ayrıcalıklarını paylaşan Kahireli Frenk, onun önyargılarını da benimliyor. Bu insanlar fakir, cahil, buna kuşku yok ve uzun kölelik alışkanlığı onların düşkün bir durumda kalmalarına sebep oluyor. Faal olmaktan çok hayalperestler ve maharetli olmaktan çok zeki. Fakat ben onların iyi ve Hintlilere benzer özelliklere sahip olduklarına inanıyorum; bu belki beslenmelerinin hemen tümüyle bitkilere dayanmasındandır. Biz etoburlar, kendi benzerlerimiz olan Tatarlara ve Bedevilere daha fazla saygı gösteririz ve koyun gibi halkla karşısında, enerjimizi kötüye kullanmaya yaratılış itibariyle daha fazla eğilimliyiz.

Mösyö Jean'dan ayrıldıktan sonra Domergue Otel'i'ne gitmek üzere Özbekiye meydanını geçtim. Burası bilindiği gibi, şehir suruyla Kıpti ve Frenk mahallelerinin ilk ev sırası arasında geniş bir alan. Burada birçok saray ve konak var. özellikle Kléber'in¹⁰⁵ öldürüldüğü ve Mısır Enstitüsü'nün oturumlarının yapıldığı evler fark ediliyor. Küçük bir firavuncu korusu, bunları diktirmiş olan Bonaparte'ı hatırlatıyor. Su taşması döneminde bütün bu meydan suyla kaplanır ve komşu evlerin sahiplerine ait, boyalı ve yaldızlı ganca ve kayıklar burada gezermiş. Her yıl meydanın bir süs havuzuna dönüşmesi, olağan zamanda buraya bahçeler yapılmasına, kanallar kazılmasına engel olmuyor. Burada, bir kanal kazısında çalışan çok sayıda *fellah* gördüm, erkekler yeri kazıyor, kadınlar çıkan ağır yükü pirinç sapından küfeler içinde, taşıyorlardı. Bunların arasında mavi gömlekler

105) Jean-Baptiste Kléber (1753-1800): Fransız general. Bonaparte ile birlikte Mısır seferine katıldı. Heliopolis zaferinin kazanılmasını sağladı. Kahire'de öldürüldü. (ç.n.)

giymiş genç kızlar ve Nil kıyılarındaki köylerde olduğu gibi, sekiz yaşından küçük, tamamıyla çıplak kız çocukları vardı. Sopalı denetçiler çalışmayı denetliyor ve zaman zaman en az hareketli olanlara vuruyorlardı. Bütün bunlar kırmızı fesli, mahmuzlu çizmeler giymiş, süvari kılıcı taşıyan ve elinde su aygırı derisinden bir kırbaç tutan bir askerin yönetiminde gerçekleşiyordu. Bu kırbaç, denetçilerin asil omuzlarına iniyordu, aynen onların sopasının fellahların kürek kemiğine indiği gibi.

Nöbetçi, durup toprak torbalarının altında iki büküm olan zavallı genç kızlara baktığını görünce bana Fransızca laf attı. Bu da bir vatandaşıymış. Adamlara vurulan –aslında epey gevşekçe– sopa darbeleri karşısında, acımayı pek de aklımdan geçirmedim. Bu noktada Afrika'nın bizden farklı düşünceleri var.

"Neden bu kadınları ve çocukları çalıştırıyorsunuz?" dedim.

"Onları buna zorlamıyoruz," dedi Fransız denetçi "babaları ya da kocaları onları şehirde bırakmak yerine gözlerinin önünde çalıştırmayı tercih ediyorlar. Güçlerine göre, yirmi paradan bir kuruşa kadar ücret ödeniyor. Bir kuruş (25 santim) genellikle bir erkeğin yevmiyesidir."

"Peki neden bazıları zincirli? Forsa mı bunlar?"

"Onlar boşta gezerler; faydalı olmak yerine zamanlarını uyu-makla ya da kahvelerde hikaye dinlemekle geçirmeyi tercih ederler."

"Bu durumda, nasıl yaşıyorlar?"

"Burada o kadar az, şöyle yaşanır ki! İhtiyaçları olduğunda her zaman, meyve ya da sebze çalacak bir tarla bulmuyorlar mı? Hükümet en gerekli işleri yaptırmakta zorlanıyor; fakat mutlak bir gereklilik olduğunda, askerlerle bir mahalleyi kuşatır ya da bir sokağı kapatırlar, yoldan geçen herkesi tutuklayıp bağlar ve bize getirirler; hepsi bu."

"Ne! İstisnasız herkesi mi?"

"Herkesi, bununla birlikte tutuklandıktan sonra hepsi durumunu açıklar. Türkler ve Frenkler kendilerini tanıtır. Diğerlerinin içinden parası olanlar bedel ödeyerek angaryadan kurtulur, birçoğu efendilerini ya da patronlarını tanık getirir. Geri kalanlar toplanır ve yapılacak işlerin önemine göre birkaç hafta ya da birkaç ay çalıştırılır."

Bütün bunlara ne demeli? Mısır hâlâ ortaçağda. Vaktiyle bu angaryalar Memlûk beylerinin yararına yapıyordu. Bugünse paşa tek egemen; Memlûklerin düşüşü bireysel köleliği kaldırmış, hepsi bu.

III. KAVVALLAR

Otelde yemek yedikten sonra Muski'nin en güzel kahvesine oturdum. Rakkaselerin dansını ilk defa orada gördüm. Sahneyi biraz tarif etmek isterdim, fakat işin gerçeği, dekorasyonda ne yonca şeklinde süslemeler, ne küçük sütunlar, ne porselen lambriler, ne asılmış devekuşu yumurtaları var. Öylesine şark tarzı kahvelere ancak Paris'te rastlanabiliyor. Daha çok, kare şeklinde beyaz kireç badanalı mütevazı bir dükkan hayal etmek gerekiyor; tek arabesk olarak da bir çayırın ortasında, iki servi arasına yerleştirilmiş bir duvar saati resmi tekrarlanmış. Süslemenin geri kalanı, içinde gece kandillerinin yüzdüğü yağ şişelerinin bağlı olduğu bir palmiye dalının ışıltılarını yansıtan, aynı şekilde boyalı aynalardan oluşuyor. Akşamları çok güzel bir etki veriyor bu.

Odanın çevresindeki, oldukça sert tahtadan peykelerin kenarında, tütün içen ve kendilerine zaman zaman daha önce sözünü ettiğim zarif küçük *fincanlardan* dağıtılan kişilerin ayaklarını uzattıkları, palmiyeden yapılmış, kafes şeklinde tabureler bulunuyor. İşte burada, duvar boyunca yerleşmiş mavi gömlekli fel-

lah, siyah sarıklı Kıpti ya da çizgili mantolu bedevi, Frenk'in gelip yanlarına oturduğunu görünce şaşırmadıkları gibi bir eziklik de duymuyorlar. Kahveci bu son gelen için fincana şeker koymak gerektiğini biliyor ve orada bulunanlar bu garip hazırlama şekline gülüyor. Dükkanın köşelerinden birinde duran fırın, en değerli dekoru. Üzerindeki, boyalı fayanslarla kaplı köşelik, süsleri ve sedef-çakıl işleriyle, Alman sobalarını hatırlatan görünümüyle pek belirgin. Ocağın üstü her zaman; kırmızı bakırdan küçük cezvelerle dolu, çünkü rafadan fincanı büyüklüğündeki bu fincanların her biri için bir cezve kaynatmak gerekiyor.

Ve işte şimdi, bir toz bulutunun ve tütün dumanının arasındayla *alméeler* beliriyor. İlk anda, örgülü saçlarının tepesindeki altın hotozlarının pırıltısıyla bana ilginç geliyorlar. Yukarı kaldırdıkları kolları aynı sert sarsıntıyı tekrar ettiği sırada yere vuran topukları, çingirakları ve halkaları çınlatıyor; kalçaları şehvetli bir hareketle titreşiyor, ceketin ve Venüs'ün kuşağı gibi aşağıya düşen gevşek kuşağın aralığından, muslinin altından çıplak beleri beliriyor. Bu hızlı dönüşlerin arasında, parmaklarında kastanyet büyüklüğünde ziller olan ve flütle dümbeleğin ilkel sesleriyle yiğitçe çırpınan bu baştan çıkarıcı insanların yüz hatları zar zor ayırt ediliyor. Aralarından ikisi, gururlu yüzleriyle, *kühülle*¹⁰⁶ canlandırdıkları Arap gözleriyle, hafifçe düzgünlenmiş dolgun ve hoş yanaklarıyla çok güzeldi. Fakat üçüncüsü, sekiz günlük sakalıyla daha az latif bir cinsten olduğunu belli ediyordu. Durumu iyice inceleyince ve raks bittikten sonra, diğer ikisinin hatlarını daha iyi seçebildim de, izlediklerimizin köçeklerden başka bir şey olmadığını anlamakta gecikmedim.

Ey Şark hayatı, işte senin sürprizlerinden biri daha! Ve ben, ne olduğu belli olmayan bu yaratıklar için tedbirsizce kendimi yakacaktım, sırf Doğu'ya özgü geleneklere uyarak alınlarına

birkaç altın para yapıştırmaya hazırlanıyordum... Bunu işiten de beni müsrif sanır; hemen söyleyeyim ki, *gazi* adı verilen, elli santimden beş franga kadar altın paralar var. Tabii ki zarif bir adımla gelip izleyicilerden her birinin önünde nemli alınlarını eğdiklerinde, rakkaselere bunların en küçükleriyle altından bir maske yapıyor; fakat kadın kıyafeti giymiş basit köçeklere birkaç para atılarak bu törenden vazgeçilebiliyor.

Cidden Mısırlı ahlakı çok özel bir şey. Birkaç yıl öncesinde rakkaseler şehirde serbestçe dolaşır, açıktaki eğlenceleri şenlendirirlermiş, gazino ve kahvelerin istenen kişileriymiş. Bugünse ancak evlerde, özel kutlamalarda görülebiliyorlar. Bazı kuruntulu insanlar, kadınsı hatları olan, uzun saçlı, kolları, endamları ve çıplak boyunları rakkaselerin yarı kapalı cazibesini acınacak şekilde taklit eden bu köçekleri daha uygun buluyor.

Avrupalı önyargısına uyararak, daha açık olmak için, kadın olanlardan *almée* diye söz etmiştim. Raks edene ghawasie deniyor; *almée*ler şarkı söylüyor, bu kelimenin çoğulu *oualem*. Müslüman ahlakının izin verdiği erkek rakkaslara gelince, onlara *kavval* deniyor.

Kahveden çıkınca, Frenk pazarına götüren dar sokağı yenden geçip Waghorn çıkmazına girdim ve Rozet bahçesine ulaştım. Etrafımı saran giyecek satıcıları, işlemeli zengin kıyafetleri, yaldızlı kumaştan kuşakları, gümüş kakmalı silahları, İstanbul modasına uygun ipek süslemeli serpuşları önüme serdiler; insanda kadınsı bir süslenme isteği uyandıran baştançarıcı şeylerdi. Yazık! Kahvenin duvarlarındaki aynalarda kendime bakabilmiş olsaydım, bu kıyafetlerden birkaç tanesini denemekten zevk alırdım. Fakat kesinlikle, Şark tarzı kıyafet giymekte gecikmek istemiyorum. Her şeyden önce ev içini düzenlemek için düşünmek gerekiyor.

IV. HANIM

Sokaklarda artık kaybolmamaya başladığımdan, tercümanı epey önce beni evde beklesin diye savmış, zihnimde bu düşüncelerle dolu dönüyordum; içeride bir kalabalıkla karşılaştım. Öncelikle Mösyö Jean'ın yolladığı, avluda kendilerine kahve ikram ettirip sakince tütün içen aşçılar vardı. Sonra birinci katta kendini nargilenin zevkine bırakmış Yahudi Yusuf ve terasta çok patırtılı başka insanlar. Dipteki odasında *keyfini* (öğle uykusu) yapmakta olan tercümanı uyandırdım. Umutsuz bir adam gibi bağırdı:

"Ben bu sabah size söylemiştim!"

"Ne söylemiştiniz?"

"Terasta durmakla hata ettiğinizi."

"Siz bana komşuları endişelendirmemek için yalnızca geceleri çıkmanın iyi olacağını söylemişsiniz."

"Ama siz de güneş doğduktan sonra indiniz."

"Eeee?"

"Eee'si, yukarıda mahallenin şeyhinin bir saat önce yolladığı ve sizin hesabınıza çalışan işçiler var."

Gerçekten de, terasın bütün bir tarafının manzarasını kapatmakla meşgul kafesçiler gördüm.

"O tarafta, evine baktığınızdan şikayetçi olan bir *hanımın* bahçesi var," dedi Abdullah.

"Ama ben onu görmedim... maalesef."

"O sizi görmüş, bu yeterli."

"Kaç yaşında bu hanım?"

"Dul bir kadın, elli rahat vardır."

Bu bana öylesine gülünç geldi ki, terası çevirmeye başladıkları kafesleri söküp dışarı attım. Şaşkın işçiler hiçbir şey söylemeden geri çekildiler, çünkü Kahire'de, Türk ırkından olmadık-

ça hiç kimse bir Frenke karşı koymaya cüret edemiyor. Tercüman ve Yahudi fazla fikir beyan etmeden başlarını eğdiler. Aşçıları yukarı getirttim ve bana en akıllı görünenini alıkoydum. Mustafa adında kara gözlü bir Araptı bu. Ona söz verdiğim günlük bir buçuk kuruşa çok sevinmiş göründü. Diğerlerinden biri, yalnızca bir kuruş karşılığında ona yardım etmeyi teklif etti; ev harcamalarımı o derecede artırmayı gereksiz gördüm.

Dut ağacı ve ipekböceği yetiştirilmesi konusundaki fikirlerini anlatmakta olan Yahudiyle sohbete başlıyordum ki, kapı çalındı. Yaşlı şeyhti gelen; işçileri geri getirmiş. Kendisinin itibarına zarar verdiğimi, bana bu evi kiralamakla yaptığı lütfana körlük ettiğimi söyletti. *Hanımın*, özellikle terasına yerleştirilen kafesleri bahçesine attığım için çok sinirlendiğini ve kadıya şikayette bulunabileceğini ekledi.

Bir dizi sıkıntı olacağını sezerek âdetler konusundaki cahilliğimden dolayı kendimi affettirmeye çalıştım, bu hanımın evinde hiçbir şey görmediğim, miyop olduğum için zaten göremeyeceğim konusunda da onu temin ettim.

"Minarelerin tepesinden namaz vaktini haber vermek için hep yaşlı körler seçildiğini göz önüne alırsanız, burada meraklı bir gözün bahçelerin ya da avluların içine bakmasından ne kadar kaygı duyulduğunu anlarsınız, değil mi," dedi bana.

"Bunu biliyordum," dedim.

"Karınızın *hanımı* ziyarete gidip mendil, incik boncuk gibi bir hediye götürmesi uygun olur," diye ekledi.

"Ama biliyorsunuz ki, şimdiye kadar..." dedim sıkıntıyla.

"*Maşallah!*" diye bağırdı alnına vurarak, "Bunu hiç düşünmemiştim! Ah! Bu mahallede *efrencî*lerin olması ne kader! Size kanuna uymanız için sekiz gün vermiştim. Müslüman bile olsanız, karısı olmayan bir adam ancak *okelde* kalabilir, burada kalamazsınız." *Okel* dediği şey, han ya da kervansaray.

Elimden geldiğince onu sakinleştirdim, bana verdiği süre üzerinden daha iki günüm kaldığını belirttim. Aslında, bütün bu işin içinde, önceden ödediğim kiranın üzerine bir miktar daha para sızdırmaya yönelik bir sahtekarlık olup olmadığından emin olmak için zaman kazanmak istiyordum. Bunun üzerine, şeyh gittikten sonra, Fransa konsolosunu görmeye karar verdim.

V. FRANSA KONSOLOSUNU ZİYARET

Yolculuklarda mümkün olduğu kadar tavsiye mektubu kullanmaktan kaçınırım. Bir şehirde tanındıktan sonra artık hiçbir şey görmek mümkün değildir. Üst sınıf insanlarımız, Doğu'da bile, uygun kabul edilen belirli yerler dışında görülmeye, düşük sınıftan biriyle ulu orta sohbet etmeye, günün bazı saatlerinde özensiz bir giyimle gezmeye razı olmazlar. Her zaman şapkalı, eldivenli dolaşan, hareketlerine aşırı dikkat eden, merak çeken bir ayrıntıyı, bir dansı, bir töreni görmek için halkın arasına girmeye cesaret edemeyen, bir kadını izlemekten, çubuğunun marpuçunu içtenlikle sunmuş ya da meraktan veya yorgunluktan durduğunuz kapısının önünde kahve ikram etmiş açık yürekli Arapla dostluk etmekten endişe duyan bu centilmenlere çok acırım. Bunların başında İngilizler gelir; ne zaman bir İngilizin geçtiğini görsem, bütün gücümle gülüyorum. Neredeyse yere değen uzun bacaklarıyla eşeğe binmiş bir mösyö hayal edin. Fötr şapkası beyaz pamukludan kalın bir örtüyle kaplı. Bu yeni bir buluş, güneş ışınlarının kızgınlığını yarı pamuk yarı keçe başlığa emdiriyormuş. Centilmenin gözlerinde, yerden ve duvarlardan yansıyan ışığı kırmak için, mavi çelikten kafesli, iki ceviz kabuğu benzeri var. Bütün bunların üstünde, toza karşı yeşil bir kadın peçesi taşıyor. Kauçuk paltosu, onu vebadan ve rasgele geçenlerin temasından korumak için, bir de muşambay-

la kaplı. Eldivenli ellerinde bütün kuşku Arapları kendisinden uzaklaştıran uzun bir sopa tutuyor ve zaten genellikle bir yanında uşağı, bir yanında tercümanı ile dışarı çıkıyor.

Böyle karikatürlerle tanışma imkanı nadiren bulunabiliyor, çünkü İngiliz, kendisine takdim edilmeyen biriyle asla konuşmuyor. Fakat bizim de belirli bir noktaya kadar İngiliz tarzı yaşayan vatandaşlarımız var; ve bu sevimli turistlerden biriyle karşılaşıldığı anda her şey bitiyor, toplum sizi yutuyor.

Her ne olursa olsun, bavulumun dibinden, geçici bir süre Kahire'de bulunan başkonsolosumuz için verilmiş tavsiye mektubunu çıkarmaya karar verdim. Akşam, İngiliz centilmenler ya da başka birilerinin bulunmadığı konsolosun evinde yemek yedim. Yalnızca, evi konsolosluğun yanında olan doktor Clot Bey ve artık Mısır paşasının resmi tarih yazıcısı olmuş olan eski opera müdürü Mösyö Lubbert vardı.

Bu iki mösyö ya da bu iki efendinin –bilim, edebiyat alanlarındaki ya da resmi görevlerdeki seçkin kişilere verilen unvan bu– sırtlarındaki Şark kıyafetlerini yadırgamadıkları görülüyordu. Parlak Osmanlı nişanı göğüslerini süslüyordu ve onları herhangi bir Müslümandan ayırmak zordu. Sakal, tıraşlı saçlar, ve sıcak ülkelerde kazanılan hafif yanık ten bir Avrupalıyı çabucak, pekala bir Türke dönüştürüyor.

Konsolosun divanı üzerine yayılmış Fransız gazetelerini sabırsızlıkla taradım. İnsanoğlunun zayıflığı! Papirüslerin, hiyerogliflerin ülkesinde gazete okumak! Madam de¹⁰⁷ Staël gibi, Leman Gölü kıyılarında Bac sokağında kaldırımın kenarından akan suyu unutamamak!

Akşam yemeğinde, çok önemli kabul edilen ve Frenk toplumunda büyük gürültü koparan bir mesele konuşuldu. Zavallı

107) 1789 Devrimini önce desteklemiş, sonra karşı çıkmış olan ve bu tutumundan ötürü İsviçre'ye sürülen Fransız yazarı (1766-1817). (yhn.)

bir Fransız, bir uşak, Müslüman olmaya karar vermişti, daha da garibi, karısı da İslamı kabul etmek istiyordu. Bu skandalı önlemenin yollarını aramakla meşguldüler. Frenk ruhbanı bu işe dört elle sarılmıştı, Müslüman din adamları da kendi taraflarında işin içinden galip çıkmayı gurur meselesi yapmışlardı. Bir taraftan dinsiz çifte para, iyi bir iş, değişik avantajlar sunuluyordu, diğerleriyse kocaya şöyle diyorlardı; "Hristiyan kalırsan, ne yapsan boşuna, neysen hep o olacaksın. Hayatın o noktada çivilenip kalır; Avrupa'da bir uşağın efendi olduğu hiç görülmemiştir. Bizde uşakların en hakiri, bir köle, bir aşçı yamağı emir, paşa, bakan olabilir; sultanın kızıyla evlenir, yaşın hiç önemi yoktur; ilk sırada yer alma umudu ancak ölünce bizi terk eder." Hırsları olan zavallı adam belki de bu umutlara kendini kaptırmış. Karısı için de durum daha az parlak değildi; hemen, büyük hanımlara eşit bir kadın olacak; bütün Hristiyan ya da Yahudi kadınları hor görme, siyah habbara ve sarı terlik giyme hakkı elde edecekti; boşanabilecekti, belki bu daha da çekiciydi, büyük bir adamla evlenmek, miras almak, toprak sahibi olmak gibi *gavurlara* yasaklanmış şeyleri yapabilecekti, sarayın gizli köşelerinden imparatorluğu yöneten bir sultan ya da valide sultanın gözdesi olma şansını saymıyorum bile.

İşte zavallı insanlara sunulan çifte ümit. İtiraf etmek gerekir ki burada alt sınıftan kişilerin rastlantı ya da kendi doğal zekaları sayesinde, geçmişleri, eğitimleri ya da ilk durumları buna engel oluşturmaksızın en yüksek mevkilere gelebilmeleri imkanı, bizde yalnızca kanunlarda yazan eşitlik prensibini oldukça iyi bir biçimde somutlaştırıyor. Şarkta canıye bile, eğer kanun karşısında borcunu ödedyse, hiçbir meslek kapalı değildir; ahlaki önyargı onun karşısında yok olur.

Şunu söylemek gerekir ki, Türk kanunlarının bütün bu çekiciliklerine rağmen din değiştirme olayları çok nadir. Sözünü et-

tiğim meseleye verilen önem de bunun bir kanıtı. Konsolos, adamla kadını gece kaçırıp bir Fransız gemisine bindirmek fikrindeydi; fakat Kahire'den İskenderiye'ye nasıl ulaştırılacaklardı? Nil boyunca denize inmek için beş gün gerekiyordu. Kapalı bir tekneye bindirildikleri takdirde, çığlıklarının yoldan duyulması tehlikesi vardı. Türk ülkesinde din değiştirme, konsolosların vatandaşları üzerindeki yetkisinin işlemediği tek durum.

"Fakat neden bu zavallı insanları kaçıracaksınız?" diyorum konsolosa, "Fransız hukuku önünde buna hakkınız olur mu?"

"Kesinlikle, bir deniz limanında olsaydık hiçbir zorluk görmezdim bu işte."

"Fakat onların din bakımından bir inançları olduğunu varsayarsak?"

"Yapmayın, insan Türk olur mu?"

"Sarık takan birkaç Avrupalı var."

"Kuşkusuz. Kendilerine verilen rütbelere başka türlü gele-meyecek ya da Müslümanları itaat altına alamayacak olanlar, paşanın yüksek dereceli memurları."

"Çoğunda içtenlikli bir değişim olduğuna inanmak isterim, aksi takdirde bunda yalnızca çıkarın söz konusu olduğunu düşünürüm."

"Ben de sizin gibi düşünüyorum; fakat işte bu yüzden sıradan vakalarda bir Fransız uyruğunun dinden çıkmasına bütün gücümüzle karşı koyuyoruz. Bizde din medeni kanundan ayrılmıştır, Müslümanlarda bu ikisi iç içe. Muhammediliği kabul eden kişi, her anlamda Türk uyruğu olur ve milliyetini kaybeder. Artık onun üzerinde hiçbir etkimiz kalmaz; sopanın ve kılıcın tasarrufu altına girer ve eğer Hristiyanlığa geri dönerse Türk kanunları onu ölüme mahkum eder. Müslümanlığı kabul ederek insan yalnızca inancını kaybetmez, adını, ailesini, vatanını kaybeder; artık aynı adam değildir, artık bir Türktür; gör-

düğünüz gibi, bu çok vahim.”

Bu sırada konsolos bize Yunanistan ve Kıbrıs’tan güzel şaraplar tattırıyordu, ancak ben, bariz bir katran tadı yüzünden çeşitli nüansları fazla ayırt edemedim; konsolosa göre bu tat şarabın orijinalliğinin kanıtıydı. Gerçek *malvuasi* şarabının, tımar¹⁰⁸ ya da Tenedos¹⁰⁹ şarabının saklanması için kuşkusuz gerekli olan bu Helenik inceliğe alışmak için biraz zaman gerekiyor.

Konuşma sırasında kendi durumumdan söz edecek bir an yakaladım. Kaçırdığım evliliklerin hikayesini ve mütevazı maceralarımı anlattım.

“Burada kadınları baştan çıkarmak gibi bir fikrim asla yok,” diye de ekledim. “Kahire’ye çalışmak, şehri incelemek, hatıralarını öğrenmek için geldim, fakat burada günde altmış kuruşun altında yaşamak mümkün değil, bu da itiraf edeyim tahminlerimi aşıyor.”

“Yabancıların ancak yılın birkaç ayında geçtiği, Lordlarla *nababların*¹¹⁰ gidip geldiği Hindistan yolu üzerinde bulunan bir şehirde, mevcut üç dört otelin fiyatları yükseltmek için kendi aralarında kolayca anlaşıp rekabete aman vermemesini anlıyorsunuz,” dedi konsolos.

“Kuşkusuz, ben de bu yüzden birkaç aylığına bir ev tuttum.”

“En akıllıcası bu.”

“Evet, ama şimdi beni karım olmadığı bahanesiyle kapı dışarı etmek istiyorlar.”

“Buna hakları var; Mösyö Clot-Bey bu ayrıntıyı kitabında not etmişti. İngiliz konsolosu William Lane de kendi kitabında, kendisinin de bu zorunluluğa maruz bırakıldığını anlatır. Bir de XIV. Louis’nin döneminde başkonsolos olan Maillet’nin eserini

108) Kıbrıs şarabı. (ç.n.)

109) Bozcaada. (ç.n.)

110) Arapça *navvab* (=bir kimsenin yerini tutan, naip) sözcüğünden, Hindistan’da servet yapmış Avrupalı. (yhn.)

okuyun, onun zamanında da durumun aynı olduğunu göreceksiniz; evlenmeniz gerek."

"Vazgeçtim. Bana önerdikleri son kadın, diğerlerinden hevesimi kaçırdı ve ne yazık ki onunla evlenmek için de yeterli servetim yoktu."

"O başka."

"Ama esireler çok daha ucuz, tercümanım bunlardan bir tane alıp eve yerleştirmemi tavsiye etti."

"Bu iyi bir fikir."

"Böylece kanuna uymuş olacak mıyım?"

"Tamamıyla."

Konuşma bu konu üzerinde devam etti. Türk ülkesinde, köle, esire edinmek konusunda Hristiyanlara verilen kolaylığa biraz şaşıırıyordum. Bunun yalnızca az ya da çok renkli kadınlar için geçerli olduğunu söylediler; fakat teni neredeyse beyaz olan Habeşli kadınlar da bulunabiliyor. Kahire'de yerleşik tüccarın çoğunda bunlardan var. Clot Bey, ebe olarak kullanmak üzere bunlardan çok sayıda yetiştiriyor. Bu hakka itiraz edilmediği konusunda bana gösterdikleri bir başka kanıt da şu; geçenlerde Mösyö Lubbert'in evinden kaçan bir zenci esire emniyet görevlileri tarafından ona geri getirilmiş."

Hâlâ Avrupa'nın önyargılarıyla doluydum ve bu ayrıntıları duydukça az çok bir şaşkınlık duyuyordum. Köleliğin Doğu'da aslında bir tür evlat edinmeden başka bir şey olmadığını fark etmek için bir süre burada yaşamış olmak gerekir. Kölenin durumu burada, kesinlikle özgür *fellah* ve *reayadan* iyidir. Ayrıca, evlilikler hakkında öğrendiğim şeylerden, ailesi tarafından satılan Mısırlı kadınla, pazarda sergilenen Habeşli kadın arasında fazla bir fark olmadığını anlamaya başlamıştım bile.

Avrupalıların köleler üzerindeki hakları konusunda Doğu'daki konsolosların fikirleri değişiyor. Uluslararası ilişkileri dü-

zenleyen yasalar bu konuda hiçbir resmi hüküm taşıyor. Bizim konsolosumuz, bu bakımdan mevcut durumun değişmesini çok istediğini belirtti, sebebine gelince: Avrupalılar Mısır'da mülk edinemiyorlar, fakat yine de bazı yasal yolların yardımıyla mülkleri, fabrikaları işletebiliyorlar. Azıcık para kazanır kazanmaz o bitinceye kadar güneşin altında yan gelip yatmaya giden yerlileri çalıştırmanın zorluğu bir yana, çoğu zaman, sanayideki rakipleri olup kamu yararı bahanesiyle bir anda bütün çalışanlarını toplayıp götürebilen şeyhlerin ya da etkili kişilerin kötü niyetine maruz kalıyorlar. Kölelerle en azından düzenli ve devamlı bir çalışma elde edebiliyorlar. Bununla birlikte köleler buna karşı çıkabiliyor, çünkü efendisinden memnun olmayan bir köle her zaman onu, kendisini pazarda tekrar satması için zorlayabilir. Bu, Doğu'daki köleliğin yumuşaklığını en iyi açıklayan ayrıntılardan biri.

VI. DERVİŞLER

Konsolosun evinden çıktığımda çoktangece olmuştu. Kendisi yatmaya gitmeyi yeğlemiş olan Abdullah'ın gönderdiği barbarin kapıda beni bekliyordu. Söylenebilecek bir şey yoktu; insanın çok uşağı olunca aralarında işi paylaşıyorlar, bu doğal... Kaldı ki Abdullah, kendisini bu son kategoride saymıyor! Bir tercüman onun gözünde eğitimli bir adam, ilmini turistin hizmetine sunmaya razı olan bir filologdur; aynı zamanda rehber rolünü de üstlenmek ister, hatta ihtiyaç halinde, Troyalı Pandarus'un¹¹¹ o hoş giden yetkilerini de geri çevirmez; ancak özelliği burada biter; onu günlük yirmi kuruşa tutarsınız!

Tercümanın en azından, sizin için karanlık olan her şeyi açıklamak üzere hep orada olması gerekir. Örneğin, sokakta,

111) Shakespeare'nin Trolius ve Cressida oyunundaki arabulucu. (ç.n.)

gecenin bu saatinde beni şaşırtan bir hareketin sebebini öğrenmek istedim. Kahveler açıldı ve içleri insan doluydu; ışıklı camilerden tantanalı ilahiler duyuluyordu, minarelerin şerefeleri ışıktandırılmıştı; Özbekiye meydanına çadırlar kurulmuştu ve her taraftan davul ve kâmuş düdüğü sesleri duyuluyordu. Meydanı geçip sokaklara girdikten sonra, gündüz olduğu gibi açık, her biri yüzlerce mumla aydınlatılmış, yaldızlı ve renkli kağıttan fistolar ve çelenklerle donatılmış dükkanların önünde yığılmış kalabalığı yarmakta güçlük çektik. Sokağın ortasındaki küçük bir caminin önünde, bir sürü piramit şeklinde küçük cam lamba taşıyan ve etrafına salkım şeklinde fenerler asılmış olan muazzam bir şamdan vardı. Şamdanın etrafında oval biçimde oturmuş otuz kadar şarkıcı, bir şarkının korosunu oluşturuyor gibiydi, onların ortasında ayakta duran dört kişi arka arkaya kıtaları söylemeye başlıyorlardı. Şarkılarda, hüznünde olduğu gibi neşede de olağan görülen melankoli duygusuyla göğsüne yükselen bu gece ilahisinde huzur ve bir tür aşk ifadesi vardı.

Beni kalabalığın dışına çekmek isteyen barbarinin ısrarına rağmen dinlemek için durdum. Zaten dinleyicilerden çoğunun, siyah sarıklarından tanınan Kıptilerden oluştuğunu görüyordum; demek ki Türkler, Hristiyanların bu törene katılmalarını seve seve kabul ediyorlardı.

Neyse ki Mösyö Jean'ın dükkanının bu sokağa uzak olmadığına hatırladım ve barbarine oraya gitmek istediğimi anlatmayı başardım. Eski Memlûkü içecek ticaretinin hareketliliği ortasında gayet uyanık bulduk. Arka avlusunun dibindeki bir çardak, zaman zaman kutlamanın heyecanından kaçıp serinlemeye ve dinlenmeye gelen Kıptilerle Rumları bir araya getiriyordu.

Mösyö Jean, biraz önce yandaki camiye gömülen bir dervişin anısına yapılan şarkı ya da *zikir* törenine katılmış olduğumu söyledi. Kıpti mahallesinde bulunan bu caminin tören masrafla-

rını her yıl, zengin Kıptiler karşılıyordu; böylece siyah sarıkların diğer renktekilerle birlikteliği de açıklanmış oluyordu. Zaten Hristiyan halkın alt tabakası, tuhaf uygulamaları çoğunlukla, bilinen hiçbir külte ait olmayan, hatta belki Antik çağın batıl inançlarına kadar uzanan bazı din adamlarının yani dervişlerin kutlamalarına gönüllü olarak katılıyor.

Gerçekten de, oraya kadar bana lütfen eşlik eden Mösyö Jean ile birlikte yeniden tören alanına geldiğimde, sahnenin daha da olağanüstü bir karaktere bürünmüş olduğunu gördüm. Otuz derviş, bir sallanma hareketiyle el ele tutuşurken, dört korobaşı ya da *zakir* yavaş yavaş, yarı yumuşak yarı yabani, şiirsel bir heyeyana kapılıyorlardı. Arap âdetinin tersine, uzun bukleli saçları, sarık değil ama Romalıların *petasusuna* benzer, biçimi İlkçağ'dan kalma külahlar taktıkları başlarının hareketine göre dalgalanıyordu. Vızıltılı okuyuşları ara sıra dramatik bir ton alıyordu, mısralarda muhakkak ki bunun bir karşılığı vardı ve pandomimleri şefkat ve şikayetle bilmem hangi meçhul aşk nesnesine hitap ediyordu. Belki de Mısır'ın eski rahipleri, kaybolan ya da yeniden bulunan Osiris'in sırlarını böyle kutluyorlardı; koro başı kadınların iniltileri herhalde böyleydi ve belki de uluyarak ayaklarını ahenkle yere vuran dervişlerin bu tuhaf korusu, bir zamanlar Amman vahalarından soğuk Samothrace'a¹¹² kadar bütün bu şark kıyılarını çınlatan şu eski cezbe ve vecde gelme geleneğine uyuyordu. Yalnızca onları dinlemekle gözlerimin dolduğunu hissettim; yavaş yavaş, orada bulunan herkes coşkuyla kapılıyordu.

Cumhuriyet ordusuna mensup eski bir kuşkucu olan Mösyö Jean, bu heyecanı paylaşmıyordu. Bu olanları çok gülünç buluyor, Müslümanların bile bu dervişlere acıyarak baktıkları konusunda beni temin ediyordu.

112) Semenderek Adası (ç.n.)

"Onlara cesaret veren, aşağı sınıf halk," diyordu bana, "yoksa hiçbir şey gerçek Muhammediliğe bu kadar uzak olamaz, ilgisi olduğunu varsaysak bile, söylediklerinin bir anlamı yok."

Yine de söylenenleri bana açıklamasını rica ettim.

"Bir şey değil," dedi, "ne hakkında söyledikleri belli olmayan aşk şarkıları bunlar; birçoğunu biliyorum; işte söylediklerinden biri:

'Kalbim aşkla altüst oldu; gözkapaklarım hiç kapanmıyor! Gözlerim sevgiliyi tekrar görecektir mi?

Gözyaşlarım inci gibi akıyor ve kalbim sıkışıyor!

Hüzünlü geceler akıp gittikçe sevgilinin yokluğu umudu öldürüyor.

Gözyaşlarım inciler gibi yuvarlanıyor, yüreğim ise tutuşmuş.

Ey güvercin söyle bana neden böyle ağlıyorsun, sevgilinin yokluğu mu seni böyle inletiyor yoksa kanatlarını açacak yerin mi yok?

Derdimiz aynı diye cevap veriyor; aşk beni tüketti heyhat! Bu acı da. Sevgilimin yokluğu beni inletiyor.'

Otuz dervişin birlikte tekrarladığı nakarat hep aynı: 'Al-lah'tan başka ilah yoktur!'"

"Bana öyle geliyor ki bu şarkı aslında tanrısallığa atıfta bulunuyor; söz konusu olan herhalde ilahi aşk."

"Hiç de değil. Diğer kıtalarda sevgililerini, taze tenli olduğunu ve süt çağını henüz geçtiğini söyleyerek Yemen ceylanıyla karşılaştırıyorlar. Bunlar bizim açık saçık diyeceğimiz türden şarkılar."

Bu konuda ikna olmamıştım; bana söylediği diğer mısralarla Neşideler Neşidesi¹¹³ arasında belirli bir benzerlik buluyordum.

113) Musevilik ve Hristiyanlığın Kutsal Kitabı içinde yer alan ve Süleyman Peygambere yakıştırılan şiir. (yhn.)

"Kaldı ki," diye ekledi Mösyö Jean, "yarından sonra onları, Muhammed'in bayramı sırasında başka çılgınlıklar yaparken göreceksiniz. Yalnızca size Arap kıyafeti giymenizi öneririm, çünkü bu yıl bayram Mekke hacılarının dönüşüne denk geliyor ve bunların arasında, özellikle Cezayir'in fethinden sonra Frenk kıyafetlerinden pek hoşlanmayan çok sayıda Mağribli var."

Bu tavsiyeye uyacağıma kendi kendime söz verdim ve barbarinin eşliğinde yeniden evimin yolunu tuttum. Kutlama bütün gece devam edecek olmalıydı.

VII. EV İÇİ SIKINTILAR

Ertesi sabah aşçı Mustafa'ya kahvaltımı hazırlatsın diye Abdullah'ı çağırdım. Abdullah önce gerekli araç gereçleri edinmek gerektiğini söyledi. Hiçbir şey bu kadar doğru olamazdı, şunu da eklemem gerekir ki kahvaltı takımını bir araya getirmesi zor olmadı. Yiyeceklere gelince, bütün sokaklar, kafesler içinde tavuk, güvercin, ördek satan fellah kadınlarla doluydu. Hatta ülkede çok meşhur olan kuluçkaların¹¹⁴ içinde çıkarılmış piliç bile satıyorlardı. Sabahları bedeviler, ellerinin etrafında bir halka oluşturacak şekilde ayaklarını parmaklarının arasına sıkıştırdıkları çalı horozları ve bildircinler getiriyorlardı. Nil'in balıklarını, sebzeleri ve yaşlı Mısır toprağının devasa meyvelerini bir tarafa bırakıyorum, bütün bunlar inanılmayacak kadar düşük fiyatlara satılıyor.

Mesela tavukların yirmi santime, güvercinlerin de bunun yarısına satıldığı düşünülürse, uzun süre otellerin yemeğinden kurtulmakla övünebilirdim; ne yazık ki yağlı kümes hayvanı bulmak imkansız, bunlar küçük, tüylü iskeletler. Fellahlar onla-

114) Piliç fırını'da denir. Günümüz kuvözlerinin öncüsü. Bazı yazarlara (Voltaire) göre piramitlerden de eski bir Mısır âdetine uyularak hazırlanmış, sıcaklığı aynı tutulan kapalı bir ortamda civciv çıkarma düzeneği. (yhn.)

rı uzun süre dariyla beslemek yerine bu şekilde satmayı daha kârlı buluyorlar. Abdullah semirtmek üzere bunlardan birkaç kafes almamı önerdi. Bunu yaptıktan sonra tavukları avluda, güvercinleri de bir odada serbest bıraktık. Diğerlerinden daha az kemikli küçük bir horoz bulan Mustafa, benim isteğim üzerine kuskus hazırlamaya koyuldu.

Talihsiz horozu öldürmek üzere kuşağından yatağanını çeken bu vahşi Arabın gösterisini asla unutmayacağım. Zavallı hayvan gösterişliydi, ama altın sülün gibi parlayan tüylerinin altında fazla bir şey yoktu. Bıçağı hissedince içimi paralayan kısık çığlıklar atmaya başladı. Mustafa onun kafasını tamamen kesti ve durup, ayaklarını gerginleştirip bir köşeye düşene kadar, onu hâlâ uçmaya çalışır halde terasın üzerinde bıraktı. Bütün bu kanlı ayrıntılar iştahımın kesilmesine yetti. Hazırlanışını görmediğim yemekleri tercih ederim... Ve kendimi horozun ölümünden onun bir otelcinin ellerinde ölmüş olmasından çok daha fazla sorumlu hissediyordum. Bu mantığı alçakça mı buluyorsunuz; ne bekliyorsunuz ki? Mısır'ın klasik hatıralarından kendimi koparmayı başaramıyorum ve bazı anlarda, bıçağımı bir sebzeye saplarken bile, eski bir tanrıya saldırma kaygısıyla kuruntuya kapılıyorum.

Yine de, cılız bir horozun ölümüne bağlı acıma duygusunu beslenmek zorunda olan insanın meşru çıkarından büyük göstermek istemem. Bu koca Kahire şehrinde birçok başka yiyecek var ve taze hurmalarla muzlar, uygun bir yemek için her zaman yeterli. Fakat Mösyö Jean'ın tespitlerinin doğruluğunu anlamam uzun sürmedi. Şehrin kasapları yalnızca koyun satıyor, dış mahallelerdekilere buna bir de dükkanlarının dibinde asılı duran dev gibi bir deve etini ekliyor. Devenin kimliğinden hiçbir zaman kuşkuya düşülmüyor, ama sıra koyuna gelince, tercümanımın en hafif şakası, bunun çoğunlukla köpek eti olduğu-

nu iddia etmek. Bunda yanılmayacağımı söylüyorum. Yalnız, bana yaklaşık on kuruşa malolan her yemeğin tartma ve hazırlanma sistemini hiçbir zaman anlayamadım. Bunlara zorunlu olarak *meloukia* ya da *bamya* adlı lezzetli sebzelere konulması gerekli baharatı da eklemek gerekiyor, bunlardan bir tanesi hemen hemen ispanağın yerini tutuyor, diğerininse bizim Avrupa'daki sebzelerimizde hiçbir dengi yok.

Genel fikirlere geri dönelim. Bana öyle geldi ki Doğu'da otelciler, tercümanlar, uşaklar, aşçılar, her konuda, turiste karşı aralarında anlaşıyorlar. Burada bir süre kalabilmek için, insanın çok kararlı değilse ve hatta yaratıcılığı yoksa, muazzam bir servete sahip olması gerektiğini şimdiden anlıyorum. Mösyö de Chateaubriand burada harap olduğunu itiraf eder; Mösyö de Lamartine burada çılgın harcamalar yapmış; diğer gezginlerin çoğu deniz limanlarından ayrılmamış ya da ülkeden hızlıca geçmişlerdi. Ben, en iyisi olduğuna inandığım bir projeyi denemek istiyorum. Mademki zaten bana bir kadın gerekiyor, kendime bir cariye alacağım ve yavaş yavaş tercümanın, belki de barbarinin yerine onu geçireceğim ve aşçıyı parasını verip yollayacağım. Kahire'de kalacağım uzun sürenim ve daha başka şehirlerde geçireceğim zamanın giderlerini hesapladığımda tasarruflu bir amaca eriştiğim açık. Evlenerek bunun tam tersini yapmış olurum. Bu düşünceler ışığında karar verip Abdullah'a beni esir pazarına götürmesini söyledim.

VIII. CELLABLARIN OKELİ

Büyük pazarların olduğu mahalleye gidene kadar bütün şehri baştanbaşa geçtik ve anayolu kesen loş bir yolu izledikten sonra, eşeklerimizden inmek zorunda kalmadan düzensiz bir avluya girdik. Ortada, firavununcirlerinin gölgesinde bir kuyu

vardı. Sağ tarafta bir düzine zenci duvar boyunca ayakta dizilmişti. Üzgün olmaktan çok endişeli görünüyorlardı. Çoğunluğu, renk ve biçimin mümkün olan bütün nüanslarını veren, halktan insanların giydiği mavi bir mintan giymişti. Sol tarafa dönüyoruz, burada, yerden yaklaşık iki ayak yükseklikte, bir kereveti andıran döşemeleri avluya doğru uzanan bir dizi küçük oda bulunuyor. Yanık tenli esirciler etrafımızı çevirip "*Es-ved? Habeş?*" yani siyah mı, habeşi mi diye sormaya başladılar bile. İlk odaya doğru ilerliyoruz.

Burada, hasır yaygıların üzerinde çepeçevre oturmuş beş altı tane zenci kadının çoğunluğu tütün içiyordu ve bizi kahkahalarla gülerek karşıladılar. Üstlerinde yalnızca mavi paçavralar vardı ve satıcıları mallarını süslemiş olmakla suçlayamazdık. Yüzlerce küçük sıkı örgüye ayrılmış saçları, genellikle onları iki kalın yumak halinde toplayan kırmızı kurdelelerle bağlıydı. Saç ayırımından görünen ince çizgide etleri zincifre ile boyanmıştı. Kollarında ve bacaklarında kalaydan halkalar, cam boncuktan kolyeler taşıyorlardı, bazılarının burunlarına ve kulaklarına geçirilmiş bakır halkalar, derideki bazı dövmelemlerin ve renklendirmelerin daha da öne çıkardığı özelliği tamamlayan bir tür barbar düzenlemeydi. Bunlar Sen'ar zencileriydi, yani bizim aramızda kabul gören güzellik anlayışına en uzak olan ırktandılar. Çenelerinin çıkıntısı, alınlarının çöküklüğü, kalın dudakları bu zavallı yaratıkları neredeyse hayvani bir kategoriye sokuyordu, ancak bununla birlikte, doğanın onlara verdiği bu tuhaf yüz dışında, vücutları az bulunur bir mükemmelliğe sahipti, saf ve bakire biçimleri tuniklerinin altından fark ediliyor, yumuşak ve titreşimli sesleri tazelikten parlayan bir ağızdan çıkıyordu. Bu güzel canavarlar için yanıp tutuşacak değildim, fakat hiç kuşku yok, Kahire'nin güzel kadınları, etraflarının böyle oda hizmetçileriyle dolu olmasından hoşlanıyor olmalılar. Böylece hoş renk

ve biçim zıtlıkları olabilir; bu Nübyeliler kelimenin mutlak anlamıyla çirkin değiller, ama bizim anladığımız güzellikle tam bir tezat oluşturuyorlar. İnce uzun biçimle ri, eskiçağ fresklerinde olduğu gibi saç örmeye, gergefe kumaş geçirmeye, şişe ve vazo taşımaya adanmış bu gece kızlarının ortasında beyaz bir kadın, hayranlık uyandıracak biçimde kendini belli ediyordur herhalde.

Eğer geniş anlamıyla Şark hayatı yaşıyor olsaydım kendimi göze hitap eden bu yaratıklardan mahrum etmezdim; fakat tek bir köle edinmek istediğim için yüz hatları daha yuvarlak ve siyah tenleri daha az koyu olan diğerlerini görmek istedim.

“Bu iş ayırmak istediğiniz paraya bağlı,” dedi Abdullah, “burada gördükleriniz ancak iki kese (iki yüz elli frank) eder. Sekiz gün garantileri var, herhangi bir kusurları ya da sakatlıkları varsa bu süre içinde iade edebilirsiniz.”

“Fakat seve seve biraz daha fazlasını öderim; biraz güzel bir kadını doyurmak bir diğerini doyurmaktan daha pahalı değil.”

Abdullah benim fikrimi paylaşıyor gibi görünmüyordu.

Diğer odalara geçtik; buradakiler de yine Sen’ar’ın kızlarıydı. Daha gençleri ve daha güzelleri vardı, ama yüz şekli, tuhaf bir tekdüzellikle hepsine hakimdi.

Satıcılar onları soyabileceklerini söylüyorlar, dişlerinin görülmesi için dudaklarını açıyorlar, onları yürütüyorlar ve özellikle göğüslerinin elastikiyetine çok değer veriyorlardı. Zavallı kızlar oldukça kaygısızca kendilerini bırakıyorlardı; çoğunluğu, neredeyse sürekli olarak kahkahayla gülüyorlardı, bu da sahneyi biraz daha çekilir kılıyordu. Zaten onlar için her koşulun okeldeki durumlarına, hatta belki de ülkelerindeki eski yaşamlarına tercih edilir olduğu anlaşılıyordu.

Burada yalnızca saf zencilerle karşılaştığımız için tercümana Habeşli görüp göremeyeceğimizi sordum.

"Ah! Onları böyle halkın içinde göstermezler," dedi. "Eve çıkmak lazım ve satıcının, gezginlerin çoğu gibi buraya sırf merak yüzünden gitmediğinize ikna olması gerek. Üstelik onlar çok daha pahalıdır, belki de Dongolo'dan gelen esirler arasında size uygun bir kadın bulabilirsiniz. Görebileceğimiz başka okeller de var. Bizim bulunduğumuz cellabların okeli dışında Küçük Okel ve Gaffar Han var."

Satıcının biri bize yanaştı, daha yeni Habeş kadınlar getirdiğini, giriş vergilerini ödememek için onları şehrin dışına yerleştirdiğini söyledi. Bab-el-Madbah'ın dışında, kırdaydılar. Öncelikle bunları görmek istedim.

Oldukça ıssız bir mahalleye girdik, birçok dönüşün ardından kendimizi ovada yani mezarların ortasında bulduk, zira şehrin bütün bu tarafı mezarlarla çevrili. Halifelerin anıtları solumuzda kalmıştı. Eski binaların yıkıntılarının oluşturduğu ve değirmenlerle kaplı tozlu tepelerin arasından geçiyorduk. Muhtemelen yıkılmış bir camiden kalma, küçük bir müstahkem duvarın kapısında eşekleri durdurduk. Kahire'dekilere benzemez kıyafetler giymiş üç dört Arap bizi içeri aldı ve kendimi, çadırları bu kapalı alanın her tarafına kurulmuş bir tür kabilenin ortasında buldum. Okelde olduğu gibi, birkaç sayıdaki zenci kadının kahkahaları beni karşıladı. Bu saf insanlar bütün duygularını açıkça dışa vuruyorlar ve neden bilmem, Avrupa kıyafetleri onlara böylesine komik geliyor. Bütün bu kızlar, çeşitli ev işleriyle ilgileniyorlardı. Ortada, ateşin üstüne konmuş kocaman bir kazanın içindekini dikkatle kontrol eden bir tanesi çok uzun boylu ve çok güzeldi. Hiçbir şey onu bu meşguliyetten koparmadığı için, ötekilerin gösterilmesini istedim; hemen işlerinin başından ayrılmaya ve güzelliklerini sergilemeye bakıyorlardı. En sönük süsleri, daha önce gördüklerime benzer, olağanüstü hacimdeki örgülü saçları değildi, bu saçlar aynı zamanda tama-

mıyla yağ içindeydi ve omuzlarıyla göğüslerinin üzerine dökülüyordu. Ben bunun, güneşin kafalarındaki etkisini azaltmak için yapıldığını düşünmüştüm, fakat Abdullah bunun bir moda meselesi olduğunu, saçlarını parlak, yüzlerini ışıklı göstermek amacıyla yapıldığını söyledi. "Ancak onları satın aldıktan sonra hemen hamama gönderir ve yalnızca Ay Dağları¹¹⁵ tarafında beğenilen bu düğüm düğüm saçları çözdürürler."

İnceleme fazla uzun sürmedi; bu zavallı yaratıkların kuşkusuz çok ilginç bir yabani havaları vardı, fakat aynı evde yaşamak açısından pek çekici değillerdi. Birçoğunun yüzü dövmelerle, tuhaf çiziklerle bozulmuştu, biraz griye çalan siyah derilerinin üzerinde belirgin biçimde öne çıkan mavi yıldızlar ve güneşler çizilmişti. İnsan olduklarını itiraf etmemiz gereken bu talihsiz biçimlere bakınca, insan kendini kimi zaman maymuna, ırksal gururumuzun ısrarla reddettiği insanın bu kötü şöhretli atasına saygıda kusur etmiş olmakla suçluyor. Bu kadınların hareketleri, tavırları da bu suçlamayı destekliyor. Hatta uzun ve hiç kuşkusuz ağaçlara tırmanma alışkanlığıyla gelişmiş ayaklarının da, hissedilir biçimde dörtelliler familyasına bağlandığını tespit ettim.

Dört bir yandan bana "*Bahşiş! Bahşiş!*" diye bağıyorlardı. Sahiplerinin bundan faydalanacağından kaygı duyarak, tereddütle cebimden birkaç kuruş çıkardım; fakat sahipleri beni temin etmek için onlara hurma, karpuz, tütün hatta likör dağıttır-dılar. Bunun üzerine her tarafı neşe kapladı ve birçoğu *darbuka* ve *urnanın*, Afrika halklarının bu melankolik davuluyla flütünün sesine uyarak dans etmeye başladı.

Yemek işiyle görevli uzun boylu güzel kız hemen hiç dönüp bakmıyor, kazanın içinde koyu bir darı bulamacını kaynatmaya devam ediyordu. Ona yaklaştım, bana horlayıcı bir havayla

115) Ay Dağları ya da sadece El Kamer. İlk Çağda Nil Irmağı'nın doğduğu yer olarak gösterilmiştir. (yhn.)

baktı, dikkatini çeken yalnızca siyah eldivenlerimdi. Kollarını kavuşturdu ve hayranlık çığlıkları attı. Nasıl ellerim siyah, yüzüm beyaz olabilirdi? İşte aklının almadığı buydu. Eldivenlerimden birini çıkararak onun şaşkınlığını biraz daha arttırdım, bunun üzerine bağırmaya başladı: "*Bismillah! Ente ifrit? Ente şeytan?*" (ifrit misin, şeytan mısın?)

Diğerlerinin şaşkınlığı da onunkinden geri kalmıyordu, kıyafetimin bütün ayrıntılarının bu basit ruhları nasıl etkilediğini düşünemezsiniz. Onların ülkesinde kendimi seyrettirerek hayatımı kazanabileceğim gayet açık. Bu Nübyeli güzel kızların en önemlisine gelince; tamamıyla dalgın fakat hiçbir şeyin düşüncelerini bir saniyeden fazla meşgul edemeyeceği bir maymun kararsızlığıyla, işinin başına dönmekte gecikmedi.

Bu esirenin fiyatını sorma hevesine kapıldım. Fakat tercüman, onun köle tüccarının gözdesi olduğunu, adamın kızın kendisine bir çocuk vereceği umuduyla onu satmak istemediğini söyledi... ya da diğerlerinden daha pahalı olacaktı.

Bu ayrıntı üzerinde hiç ısrar etmedim.

"Ben de zaten," dedim tercümana, "bütün bu tenleri çok koyu buluyorum, diğer tonlara geçelim. Habeşiler pazarda çok nadir herhalde?"

"Bu sıralar biraz az," dedi Abdullah, "fakat büyük Mekke kervanı geliyor. Yarın, güneş doğarken şehre girmek üzere Birket-el-Hacı'da konakladılar. Gider seçeriz. Yolculuğunu tamamlamaya parası yetmeyen birçok hacı karılarından birini satar, ayrıca her zaman Hicaz'dan köle getiren tacirler olur."

Biz okelden çıkarken hiçbir şey almadığımı görenler katiiyen şaşırmadılar. Bu arada, benim ziyaretim esnasında bir Kahireli alışverişini tamamlamış, yanında birbirine bağlı iki iyi, genç zenci kadınlá Bab-el-Madbah yolunu tutmuştu. Kadınlar, bilinmeyen üzerinde düş kurarak adamın önünde yürüyorlardı,

kuşku yok ki gözde mi hizmetçi mi olacaklarını merak ediyorlardı ve kızgın güneş ışınlarına açık göğüslerinin üzerine, göz yaşından çok yağ damlaları akıyordu.

IX. KAHİRE TİYATROSU

Frenk mahallesiyle Yahudi mahallesini birbirinden ayıran ve arada sırada tek kemerli Venedik köprüleriyle kesilen Haliç boyunca uzanan sokağa çıkan, *Hazaniye* sokağını izleyerek geri döndük. Burada, arka avlusu kanala açılan, şerbet ve limonata içilebilen çok güzel bir kahve var. Zaten Kahire’de soğuk içecek sıkıntısı yok, süslü dükkanlar her yerde, herkesin alabileceği fiyata limonata ve şekerli meyvelerin karışımından içecekler sergiliyorlar. Türk sokağına girmeyip Muski’ye giden geçide girince duvarlarda üzerinde, Kahire Tiyatro’sunda o akşam verilecek bir gösteriyi ilan eden taşbaskı afişler gördüm. Bu medeniyet hatırasıyla karşılaşmak hiç de fena gelmedi. Abdullah’ı savdım ve Domergue’ye akşam yemeğine gittim. Orada, o geceki oyunun, sayıları Kahire’de –ne yazık ki– çok fazla olan fakir körler yararına şehrin amatörlerinin verdiği bir temsil olduğunu öğrendim. İtalyan müzikal sezonu yakında açılacaktı, ama şimdilik basit bir vodvil görecektik.

Saat yediye doğru, Waghorn çıkmazının açıldığı dar sokak anababa günüydü ve bütün bu kalabalığın tek bir eve girdiğini gören Araplar pek şaşıyorlardı. Dört bir taraftan bütün güçleriyle “*bahşiş*” diye bağırان dilencilerle eşekçiler için büyük bir bayramdı bu. Çok loş olan giriş, ucu Rozet Bahçesi’ne çıkan üstü kapalı bir geçide açılıyordu, içerisi bizim çok tutulan salonlardan en küçüklerini andırıyordu. Parterin arkaları İtalyanlar ve fesli Yunanlarla doluydu, hepsi de çok gürültü çıkarıyordu. Parterin önlerindeyse paşanın bazı subayları göze çarpıyordu;

localar, çoğunluğu Levanten kıyafetleri giymiş kadınlarla oldukça doluydu.

Yunan kadınlar, kulaklarının üzerine eğik şekilde taşıdıkları, kırmızı kumaştan, yaldızlı fistolu *taktikos*larıyla tanınıyorlardı; Ermeni kadınlar, muazzam bir saç tuvaleti yapmak için birbirine karıştırdıkları şallar ve tüllerle. Saçlarını göstermeleri dinlerinin emrine yasak olan evli Yahudi kadınlar, onun yerine, şakaklarını süsleyen ve saç demeti gibi duran, rulo yapılmış horoz tüyleri taşıyorlar. Irkları ayıran yalnızca saç tuvaleti; giysiler, hemen hepsinde aynı. Göğüslerinin üzerinde yarımay şeklinde açılan bir Türk ceketi, yırtmaçlı ve böbreklerinin üzerine yapışan bir elbise, kuşak, çarşaftan kurtulan bütün kadınlara genç bir oğlanın yürüyüşünün havasını veren don (çintan)¹¹⁶ kollar daima kapalı, ama dirsekten itibaren sık düğmeleri Arap şairlerince papatyalara benzetilen çeşitli cepkenlerin yenleri sarıyor. Buna sorguçlar, çiçekler ve en zenginlerin kıyafetini göze çarpar kılan pırlantadan kelekler ekleyin; mütevazı Teatro del Cairo'nun parlaklığını biraz da bu Levanten süslenmelere borçlu olduğunu anlayacaksınız. Bense, gün içinde gördüğüm onca siyah yüzden sonra, üzerinde gözlerimi dinlendirdiğim bu sarımtıraktan öteye gitmeyen güzelliklere hayran kalmıştım. İyi niyetim daha az olsaydı, aşırı boyalı gözkapaklarını boya savurganlığıyla, düzgün sürülmüş yanaklarını hâlâ geçen yüzyıldan kalma allık ve takma benleri kullanmakla, ellerini kınanın tuncu rengini daha iyi değerlendirmemekle eleştirebilirdim; fakat her ne olursa olsun, bunca farklı güzelliğin, kumaş çeşitliliğinin, ülke kadınlarının kocalarının servetini seve seve üzerlerinde taşıyacak kadar gurur duydukları pırlantalarındaki parlaklığın büyüleyici zıtlıklarına sınırsızca hayran olmam gerekirdi. Nihayet, üzerimde ağırlık yaratmaya başlayan uzun bir taze

116) Kadın şalvarı (TDK sözlüğü). (yhn.)

yüz orucunun ardından, bu akşam yavaş yavaş yeniden güç topluyordum. Üstelik, tek bir kadın bile peçeli değildi, dolayısıyla temsile katılan tek bir Müslüman kadın yoktu. Perde açıldı; La Mansarde des artistes'in ilk sahnelerini tanıdım.

Ey vodvilin şanı, nerede duracaksın? Başlıca rolleri Marsilyalı gençler oynuyorlardı, kadın kahraman Fransız okuma odasının sahibesi olan Madam Bonhomme tarafından temsil ediliyordu. Bakışlarımı büyük bir şaşkınlık ve hayranlıkla, tamamıyla beyaz ve sarı bir başın üzerinde durdurdum; iki gün öncesinde yurdumun bulutlarını ve Kuzey'in soluk güzelliklerini hayal ediyordum; bu tasalı durumum hamsin rüzgarının ilk esintisinden ve ideale pek az yer veren zenci yüzleri çok fazla görmüş olmamdan ileri geliyordu.

Tiyatronun çıkışında, zengin süsler içindeki bütün bu hanımlar, o hepsinde aynı siyah taftadan habbaralarını giymiş, yüzlerini beyaz burkayla örtmüşlerdi ve tıpkı iyi Müslümanlar gibi, seyislerin tuttuğu meşalelerin ışığında eşeklere biniyorlardı.

X. BERBER DÜKKANI

Ertesi gün, hacıların dönüşü için hazırlanan kutlamaları düşünerek, onları istediğim gibi görebilmek için, burahılar gibi giyinmeye karar verdim.

Zaten Arap kıyafetinin en önemli parçası olan, istenirse omza atılan, istenirse başa sarılabilen ve bütün vücudu içine alan mantoyu yani *maşlahı* daha önce edinmiştim. Ancak bu, başa sarıldığında bacaklar açıkta kalır ve insanın kafası sfenkse benzer. Şimdilik, Domergue Otelı ressamının tavsiyeleri doğrultusunda, tam dönüşümümü gerçekleştirmek için Frenk mahallesine gitmekle yetinmeye karar verdim. Otelde son bulan çıkmaz, Frenk mahallesinin anayolunu keserek ilerliyor ve Yahudi ma-

hallesine denk gelen uzun geçitlerin kubbeleri altında kaybolana kadar, çok sayıda zigzag çiziyor. İşte Frenk milletin ticari aristokrasisi, kimi zaman dar ve Ermenilerle Yunanların dükkanlarıyla dolu, kimi zaman daha geniş ve kenarları uzun duvarlar, yüksek evlerle kaplı bu kaprisli sokakta ikamet ediyor; bankacılar, simsarlar, Mısır ve Hindistan mallarını depolara yığan tacirler burada bulunuyor. Sol tarafta, en geniş bölümde, dışarıdan ne olduğu anlaşılmayan geniş bir bina, aynı zamanda hem başlıca Katolik kilisesini hem de Dominikenlerin manastırını içine alıyor. Manastır, uzun bir galeriye açılan çok sayıda küçük hücreden oluşuyor; kilise ikinci katta, oldukça zarif bir İtalyan zevkine uygun mermer sütunlarla süslü geniş bir salondan ibaret. Kadınlar ayrı bir kafesli bölümdeler ve Türk ya da Malta modasına uygun olarak dikilmiş siyah dantelli baş örtülerini çıkarmıyorlar. Kilisede durmadık, çünkü Muhammedi bayramlara katılabilmek için en azından Hristiyan görünüşünden uzaklaşmak gerekiyordu. Ressam beni daha da uzağa, yolun iyice daralıp loşlaştığı noktada, bir süsleme harikası olan berber dükkanına götürdü. Bu dükkan, eski Arap biçeminin, iç süslemeden mimarlığa kadar her alanda yerini kasvetli ve soğuk bir yarı Tatar yarı Avrupalı özentisi İstanbul zevkine bırakmakta olan eski Arap biçeminin, son anıtlarından biri diye hayranlık duyulacak bir yerdi.

İşte Avrupalı saçlarımı ben, zarifçe oyulmuş pencereleri Kahire kanalı da denilen Haliç'e bakan bu güzel dükkanda kaybettim. Berber usturasını saçlarımda büyük bir maharetle dolaştırıyordu, isteğim üzerine kafamın tepesinde Çinlilerin ve Müslümanları gibi tek bir saç lülesi bıraktı. Bu geleneğin sebepleri farklı. Çinliler bunun, Azrail'in elleriyle kavrayabilmesi için olduğunu iddia ediyorlar; diğerlerininse bunun için daha maddi bir sebebi var. Türk, her zaman için kafasının kesilebileceğini

öngörür ve kesilen kafanın halka gösterilmesi âdet olduğundan, bunun çok daha rezilce bir görüntü yaratacak şekilde burnundan ya da ağzından tutularak yapılmasını istemez. Türk berberler, Hristiyanların bütün saçlarını kesmek gibi bir hile yapıyorlar, bana gelince, hiçbir batıl inancı reddetmeyecek kadar kuşkucuyum.

Bu iş bittikten sonra berber bana kalaydan bir leğencik tutturdu, biraz sonra boynumun ve kulaklarımın üzerinden su aktığını hissettim. Kendisi de benim yanımdaki bankın üzerine çıkmıştı ve alnımın üzerine asılmış deri bir torbaya büyük bir ibrikten soğuk su boşaltıyordu. Şaşkınlığım geçtikten sonra sabunlu suyla adamakıllı bir yıkamaya daha katlanmam gerekti; o bitince sakalım en son İstanbul modasına göre tarandı.

Daha sonra saç tuvaletimle uğraştılar ki bu pek zor olmadı. Sokaklar fes satıcıları ve adına *takke* denen, derinin hemen üzerine takılan küçük beyaz başlıklardan üreten fellah kadınlarla doluydu. Bunlardan bazıları, iplik ya da ipekten çok zarifçe dikilmişti, hatta bazılarının etrafı, kırmızı fesin kenarından taşsın diye yapılmış bir dantelle çevrilmişti. Bu sonuncular genellikle Fransız üretimiydi; sanıyorum, bütün Şark'ın başına bir şey giydirmek imtiyazı bizim Tours şehrinde.

Üst üste konmuş iki takke, açılmış boyun, taranmış sakalla, berberin bana tuttuğu denizkabuklarıyla süslü güzel aynada, kendimi tanımakta zorlandım. İkinci el satıcılardan aldığım mavi ketenden bir kısa pantolon ve gümüş işlemelerle süslü oldukça temiz kırmızı bir yelekle dönüşümümü tamamladım. Bunun üzerine ressam, bu halimle Sayda ya da Trablus'tan gelmiş bir Suriye dağlısı zannedebileceğimi söyledi. Kalfalar, bana ülkenin zarif adamlarına verilen *celebi* sıfatını yakıştırdılar.

XI. MEKKE KERVANI

Sonunda, yüzümü değiştirmiş olarak, artık, bir çuval palto ve yuvarlak şapkanın görüntüsüyle şehrin kendine özgü havasını kirletmez olduğum için çok memnun ve gururlu olarak berberden çıktım. Şapka Şarklılara öylesine gülünç geliyor ki, okullarda her zaman cahil ya da yaramaz çocuklara giydirmek için bir Frenk şapkası bulunduruyorlar; bu, Türk öğrencinin eşek başlığı.¹¹⁷

Artık amacım, gün doğuşuyla başlayan fakat akşama kadar sürecek olan, hacıların girişini görmeye gitmekti. Yaklaşık otuz bin kişinin birdenbire Kahire nüfusunu şişirmesi az şey değil, gerçekten de Müslüman mahallelerinin sokaklarında adım atılmıyordu. Zafer Kapısı anlamına gelen Bab-el-Fütuh'a ulaşmayı başardık. Oraya giden uzun yol tamamen, birliklerin düzene soktuğu seyircilerle doluydu. Çeşitli milletlerin ve mezheplerin, değişik alametleri ve bayraklarıyla birbirinden ayrıldığı alayın yürüyüşünü, boruların, zillerin, davulların sesi düzenliyordu. Ben, İmparatorluk¹¹⁸ döneminde çok meşhur olan eski bir opera-ya kendimi kaptırmış *Develerin Yürüyüşünü* mırıldanıyordum ve parlak Saint-Phar'ın¹¹⁹ görünmesini bekliyordum. Bu arada, birbiri arkasına bağlanmış ve sırtlarına uzun tüfekli Bedeviler binmiş olarak hecin develeri birbirlerini takip ediyorlardı ve dünya yüzünde eşi benzeri olmayan bir gösteriyi ancak açık arazide bütünüyle seyredebildik.

Muazzam bir halkın içinde erimeye gelen yürüyüş halindeki bir millet gibiydi bu; sağ tarafta Mukattam'ın yuvarlak meme

117) Vaktiyle yaramaz öğrencileri cezalandırmak için başlarına takılan eşek kulağı biçimindeki şapka. (ç.n.)

118) Fransa'da 1804'ten 1814'e kadar süren Birinci İmparatorluk ya da Napolyon İmparatorluğu. (yhn.)

119) Gretry'nin Kahire Kervanı operasının kahramanı. (ç.n.)

uçlarını, sol tarafta, olağan şartlarda ıssız olan Ölümler Şehri'nin binlerce yapısını süslüyordu. Selahaddin kuleleri de sarı kırmızı çizgiler çekilmiş duvarları mazgallı tepeşiyle seyirci kaynıyordu. Bu manzarada ne operayı ne de yine bu zafer kapısında Bonaparte'ın karşılayıp kutlamaya geldiği meşhur kervanı düşündürecek hiçbir şey yoktu. Bana öyle geliyordu ki, yüzyıllar çok daha geriye gidiyordu ve haçlılar zamanı ındaki bir sahneye tanık oluyordum. Genel vali¹²⁰ muhafız alayının parlak zırhlar ve şövalyelerinkine benzer miğferleriyle kalabalığın içinde yer açan süvari taburu bu hayali tamamlıyordu. Daha da ileride, Haliç'in kıvrılarak aktığı ovada, hacıların serinlemek için durdukları yerde, binlerce çadırın alacası göze çarpıyordu. Kutlamada dansçılarla şarkıcılar da eksik değildi. Ve Kahire'nin bütün müzisyenleri, develerin üzerine tünemiş korkunç orkestrayla, alayın borazan ve darbukacılarıyla gürültüde yarışlıyordu.

Tunuslu, Trabluslu, Faslı insanlardan ve aynı zamanda bizim Cezayirli vatandaşlarımızdan oluşan bu Mağribli kalabalığından daha sakallı, daha diken diken, daha vahşi bir şey görmek imkansızdır. 1814'teki Kazakların Paris'e girişi bu görünüm hakkında ancak zayıf bir fikir verebilir. Allah adıyla karışık aşk ilahilerini coşkuyla haykıran, kalabalık bir derviş grubu işte bunların arasındaydı. Binbir renkli bayraklar, alametler ve armalarla yüklü mızrak sapları ve orada burada, üzerinden altın ve değerli taşlar sarkan örtülerle kaplı atlarının üzerinde gösterişli kıyafetler giymiş emirlerle şeyhler, bu biraz düzensiz yürüyüşe hayal edilebilecek bütün pırıltıyı ekliyordu. Son derece ilginç bir başka şey de, kadınların sayısız tahtirevanlarıydı; üzerine tente gerilmiş ve devenin sırtına yerleştirilmiş bir yatağı andıran tuhaf şeylerdi bunlar. Çoğunluğu parlak örtülerle

120) Henüz Osmanlı İmparatorluğu'ndan tümüyle kopmamış olan Mısır'ın başındaki Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın unvanı. (yhn.)

kaplı bu pavyonların içinde, çocuklar ve döşemelerle birlikte ev hayatı rahatça sürüyor gibi görünüyordu.

Öğleden sonra kaleden atılan top gürültüleri; alkışlar ve boru sesleri, içinde Muhammed'in altın yaldızlı kumaştan elbisesinin bulunduğu bir tür kutsal sandık olan *Mahmilin* görülmek üzere şehre geldiğini haber verdi. Kervanın en güzel bölümü, en muhteşem süvariler, en coşkulu dervişler, yeşil renginden tanınan sarıklı aristokrasi bu İslam paladyumunun etrafını sarmıştı. Arka arkaya gelen yedi sekiz hecin devesinin kafaları öyle zengin şekilde süslenmiş ve üzerine sorguç takılmış, üzerleri öyle parlak koşum takımları ve halılarla kaplanmıştı ki, bu düzenlemelerin altında şekilleri kayboluyordu, perilere binek hayvanı olarak hizmet veren semenderleri ya da ejderhaları andırıyorlardı. İlk sıradakiler, çıplak kollarını kaldırıp altın tokmaklarını eyerin etrafına yerleştirilmiş dalgalanan bayrak demetlerinin ortasından indiren genç davulcuları taşıyordu. Daha sonra beyaz sakallı, yapraktan taç takmış bir tür yaldızlı tahtın üzerinde, yine hep devenin sırtında oturan sembolik bir ihtiyar geliyordu. Bunu, işlemeli yazılarla kaplı, tepesinde ve dört köşesinde dev gümüş toplar bulunan kare bir çadır biçimindeki zengin bir pavyondan oluşan Mahmil izliyordu.

Zaman zaman Mahmil duruyor ve bütün kalabalık, alınlarını ellerinin üzerine kapatarak tozun içinde secde ediyordu. Kavaslardan oluşan bir muhafız birliği, develerin atında ezilmek için can atan, diğer Müslümanlara göre daha fanatik zencileri geriye itmekte çok zorlanıyorlardı. Sopa darbeleri, kurbanların en azından bir kısmına engel oluyordu. Dervişlerden daha coşkulu ve daha az bilinen bir inanç yoluna bağlı bir tür azizlere gelince, çoğunluğu yanaklarına uzun iğneler batırıyor ve bu şekilde, kan içinde yürüyorlardı; bazıları canlı yılanları yutuyor, diğerleriyse ağızlarına yanan kömür dolduruyorlardı. Kadınlar

bu uygulamaların içinde pek az yer alıyorlardı. Yalnızca, hacı kalabalığının içinde, tek sesli olarak gırtlaktan gelen uzun, acıklı şarkılarını söyleyen ve mavi kırmızı dövmelerle kaplı, burunlarından ağır halkalar sarkan yüzlerini peçesiz göstermekten çekinmeyen, kervana bağlı *almée* grupları vardı.

Ressam ve ben, "Allah!" haykırışlarıyla Mahmil'i izleyen çeşitli kalabalığın arasına karıştık. Süslü kafalarını heybetle sallayan, bunu yaparken kalabalığı, uzun, kıvrık boyunları ve garip kişnemeleriyle takdis eder gibi görünen kutsal develerin çeşitli duruşlarında da aynı şekilde bağırانlar vardı. Şehrin girişinde top ateşi yeniden başladı ve kervan Kahire'yi, bundan böyle *hacı* unvanını taşıma hakkına sahip otuz bin müminle doldururken, sokakların arasından kalenin yolu tutuldu.

Büyük pazara ve El-Hızır, El-Müeyyed ve Moristan camilerinin harikulade mimarilerini sergileyip, kubbelerin arasına karışmış minareden mızraklarını gökyüzüne fırlattıkları büyük Salahiye sokağına ulaşmakta gecikmedik. Her caminin önünden geçtikçe, alaydan bir kısım hacı eksiliyor ve herkes çıplak ayakla girdiği için cami kapılarının önünde terlik dağları oluşuyordu. Ne var ki, Mahmil durmuyordu; kaleye çıkan dar yollara saptı ve bir araya gelmiş birliklerin arasından, Rumeli meydanında toplanmış halkın alkışları içinde, kuzey kapısından içeri girdi. Mehmed Ali'nin Türk tarzında inşa edilmiş ve oldukça vasat bir etkiye sahip yeni bir yapı olan sarayının surlarından içeri giremediğim için, bütün Kahire'ye hakim konumdaki terasaya çıktım. Dünyanın en güzel manzaralarından biri olan bu manzaranın etkisi ancak çok zayıf bir biçimde anlatılabilir. İlk planda göze çarpan kırmızı çizgilerle alacalanmış ve meşhur Kahire isyanından beri hâlâ Fransız mitralyözlerinin izlerini taşıyan Sultan Hasan camisinin büyüklüğü. Şehir karşınızda, Şubra'nın yeşil gölgeliklerinde son bulan bütün ufku kaplıyor, sağ

tarafıta Müslüman mezarlarının bulunduğu uzun alan, Heliopolis kırları ve Mukattam tepeleriyle kesilen geniş Arap çölü bulunuyor; sol tarafıta, kıyısında zayıf bir sıra hurma ve firavuninciri ağaçları ve kıızıla çalan sularıyla Nil'in akıntısı. Kahire'ye yaklaşıp yarım fersah uzaklıkta ve kentin limanı olarak kullanılan Bulak; İngiliz bahçesi şeklinde ekilmiş ve nilölçer¹²¹ binasıyla son bulan, yeşil ve çiçekli Ravza Adası, Gize kırlarının neşeli evlerinin tam karşısında bulunuyor. Nihayet bunun ötesinde, Libya sıradağlarının son eğimleri üzerinde piramitler başlıyor, daha da güneye doğru, Sakkara'da, yeraltı mezarlarıyla karışık başka piramitler var. Daha uzakta, Memphis kalıntılarını örten palmiye ormanı ve nehrin karşı kıyısında, kente doğru dönerken eski Mısır Babil'inin yerine Amr tarafından kurulmuş olan eski Kahire bulunuyor, bu eski Kahire'yi ayaklarının dibinde, Haliç'in açıldığı devasa bir su kemerinin kavisleri yarı yarıya gizliyor; Haliç ise Karafeh mezarlarının bulunduğu ormanın kıyısını izliyor.

İşte, meydanlarda ve yakın kırlarda karınca gibi kaynaşarak bayram yapan bir halkın görüntüsüyle hareketlenmiş devasa panorama. Fakat gece yaklaşmıştı ve güneş alnını, Arapların susuz deniz dedikleri Ammon çölünün kumlarına gömmüştü bile; uzaklarda, Ptolemaios sülalesinin eğlenterinde olduğu gibi, binlerce gancanın gümüşü ağlar çizdiği Nil'in akışı dışında hiçbir şey fark edilmez olmuştu. Aşağı inmek gerek, yarı yarıya kumlara gömülmüş bir sfenksin ebedi sırlarını gizlediği bu sessiz, antik dünyadan bakışlarımızı ayırmamız gerek. Görelim bakalım, İslamın görkemi ve inançları, çölün ve mezarların çifte ıssızlığını yeniden, yeterince doldurabilecek mi yoksa uçup giden şiirsel bir geçmişin daha ardından ağlamamız mı gerekiyor? Üç

121) Nil sularının yükselmesini ölçen, hatta sonuçları önceden kestirmeye imkan veren basit, dereceli kuyular. (ç.n.)

asır gecikmiş bu Arap Ortaçağı, Yunan'ın İlkçağı gibi, kaygısız Firavun anıtlarının ayakları dibinde çökmek üzere mi?

Heyhat! Arkama dönünce, başımın üzerinde eski Selahaddin sarayının son kızıl sütunlarını fark ediyorum. Cesaret ve zerafetle göz kamaştıran, ama cinlerin sarayları gibi narin ve geçici olan bu yapının kalıntıları üzerine geçenlerde, tamamıyla mermer ve su mermerinden, kare şeklinde bir şey yaptılar; üstelik güzellik ve kişilikten yoksun, tahıl pazarı havası taşıyan ve bir cami olduğu iddia edilen bir bina. Burası gerçekten de, aynen Madeleine'in kilise olması gibi, cami olacak. Çağdaş mimarlar her zaman, Tanrı için yaptıkları evleri, artık ona inanılmayan bir zaman geldiğinde, başka bir amaçla kullanılabilecek şekilde inşa etmek tedbirliliğine sahipler.

Bu arada galiba hükümet Mahmil'in gelişini geneli memnun edecek biçimde kutlamıştı. Paşa ve ailesi, peygamberin Mekte'den getirilen hırkasını, Zemzem kuyusunun kutsal suyunu ve diğer hac malzemelerini saygıyla almışlardı. Hırka, sarayın arkasındaki küçük bir caminin kapısından halka gösterilmişti ve şehrin aydınlatması daha şimdiden, platformun tepesinden muhteşem bir etki yaratıyordu. Donanmış büyük binalar uzaktan parlıyor, hatları gölgenin içinde kayboluyordu. Camilerin kubbeleri ışıktan tespihlerle kuşatılmıştı ve minareler, daha önce fark ettiğim ışıklı gerdanlıklarını yeniden takmışlardı. Binaların cephelerinde renkli camlarla yazılmış Kuran ayetleri parılıyordu. Bu gösteriyi seyredip hayran olduktan sonra, hızla kutlamanın en güzel kısmının yapılacağı Özbekiye meydanına gittim.

Komşu mahalleler dükkanların pırıltılarıyla göz kamaştırıyordu. Pastacılar, kızartmacılar ve meyveciler bütün zemin katları istila etmişti. Şekerciler bina, hayvan görünümünde ve başka hoş ıvır zıvır şekillerde şekerleme harikalarını sergiliyorlardı. Işık piramitleri ve çok kollu şamdanlar her tarafı gündüz gi-

bi aydınlatıyordu. Ayrıca, çeşitli aralıklarla gerilmiş kordonlar üzerinde küçük kandiller gezdiriyorlardı, belki de iyi yürekli Mısır halkının, başka birçok âdet gibi bugüne kadar koruduğu, İsis şenliklerinin bir hatırasıydı bu. Çoğu beyaz giysiler içinde ve Kahire'nin insanlarından daha yanık tenli olan hacılar, her tarafta kardeşçe bir konukseverlik görüyorlardı. Asıl eğlence meydanın güneyinde, Frenk mahallesine bakan taraftaydı. Her tarafta çadırlar yükseliyordu, sadece kahve olarak değil, *zikir* ya da ilahicilerin bir araya gelmesi için de kullanılıyordu bunlar. Bayraklarla donatılmış ve üzerine ışıklar asılmış büyük direkler, dönen dervişlerin talimlerine hizmet ediyordu. Hepsinin, kendisini bu hayale dalma ve vecd haline ulaştıran coşkunuğu yakalamakta ayrı bir tarzı olduğu için bu dervişleri haykıran dervişlerle karıştırmamak gerek. Birinciler bu direklerin etrafında yalnızca boğuk bir sesle "Allah hayy!" yani "canlı Tanrı!" diye bağırarak dönüyorlardı. Aynı hat üzerinde dört tane dikilmiş olan bu direklere *sari* adı veriliyordu. Diğer tarafta kalabalık, hokkabazları, ip cambazlarını görmek ya da Ebu Zeyd'in¹²² romanından bölümler anlatan rapsodları¹²³ (şair) dinlemek için acele ediyordu. Bu anlatılar şehrin kahvelerinde her gece devam ediyor, aynen bizim gazete tefrikaları gibi, heyecanlı olayları merakla bekleyen müdavimleri ertesi gün aynı kahveye getirebilmek için en önemli yerinde kesiliyordu.

Salıncaklar, maharet oyunları, kukla ya da gölge oyunu şeklinde çok çeşitli Karagözler, *El Mevlud-ün-nebi* denen Muhammed'in doğum gününe kadar daha iki gün devam edecek olan bu gezici bayramı hareketlendiriyordu.

Ertesi gün, güneş doğar doğmaz Abdullah ile birlikte So-

122) Beni Hilal kabilesinin 11. yy.'da geçen maceralarını anlatan bir roman silsilesinin kahramanıdır. (ç.n.)

123) Rhapsode: Eski Yunanistan'da şehir şehir dolaşarak Homeros'un şiirlerini okuyan şarkıcılar. (ç.n.)

ukel-ezzi mahallesindeki esir pazarına gittim. Zebra gibi çizgili çok güzel bir eşek seçmiştim ve yeni kıyafetimi biraz süslemiştim. Kadın satın almaya gidiyoruz diye onları korkutmamız gerekmezdi. Bu dersi zenci kadınların horlayıcı gülüşlerinden almıştım.

XII. ABDÜLKERİM

Kuşkusuz, zamanında bir *kaşifin*¹²⁴ ya da bir Memlûk beyinin evi olan çok güzel bir eve geldik. Avlunun bir tarafında, sütunlu bir galeri şeklinde uzanan bir dehliz vardı. Dip taraftaki, üzeri yastıklarla dolu tahta divanda oturan temiz yüzlü, özenli giyinmiş Müslüman, kayıtsızlıkla sarı sabır tahtasından yapılmış tespihini çekiyordu. Bir zenci çocuğu nargilenin kömürünü tazelemektedir ve adamın ayakları dibine oturmuş Kıpti bir yazıcı, muhakkak ki onun katipliğini yapmaktaydı.

“İşte Abdülkerim Ağa,” dedi Abdullah, “esir tüccarlarının en şöhretlisi. Eğer isterse size çok güzel kadınlar bulabilir, fakat zaten zengindir ve onları genellikle kendine saklar.”

Abdülkerim elini göğsünün üstüne götürerek zarif bir baş hareketi yaptı ve *sabah-il-hayr* dedi bana. Bu selama, benzer bir Arapça cümleyle cevap verdim, ama aksanımdan kökenimi anladı. Yine de beni yanına buyur etti ve nargileyle kahve getirtti.

“Sizi benimle birlikte görmesi ona sizin hakkınızda iyi bir fikir verir,” dedi bana Abdullah, “ülkeye yerleşmek üzere geldiğinizi ve evinizin ihtiyaçlarını en zengin şekilde karşılamaya hazır olduğunuzu söyleyeceğim ona.”

Abdullah'ın sözleri galiba Abdülkerim'in üzerinde iyi bir izlenim bıraktı, adam bana kötü İtalyancayla birkaç nezaket sözcüğü söyledi.

124) Mısır'da ilçe ve ilçenin alt bölümü yöneticilerine verilen ad. (yhn.)

Abdülkerim'in ince ve seçkin yüzü, delici bakışları, zarif hareketleri, içinde böylesine hüznü bir ticaret yaptığı sarayında törensel biçimde konuk ağırlamasını insan doğal buluyordu. Bir prensin nezaketiyle bir korsanın acımasız kararlılığının tuhaf karışımı vardı bu adamda. Melankolik gözlerinin sabit bir ifadeyle köleleri itaat altına alıyor ve onları, artık onun kulu olmamalarının üzüntüsüyle acı çektirerek bırakıyor olmalıydı. Burada bana satılacak kadının Abdülkerim'e tutkun olacağı kesin di-yordum kendi kendime. Zararı yok; bakışlarında öyle bir sihir vardı ki, onunla iş yapmanın imkansız olduğunu anladım.

Çok sayıda Nübyeli ve Habeşlinin dolaştığı kare avlu, güzel bir mimarının kemerleri ve üst galerileriyle her tarafa açılıyordu. Dönüşlü doğramalarıyla geniş müşrefiyeler, mağrip tarzı kemerlerle süslenmiş merdiven boşluğuna bakıyordu; en güzel kölelerin bulunduğu bölüme bu merdivenlerden çıkılıyordu.

Birçok alıcı içeri girmiş, avluda toplanmış az ya da çok koyu tenli zencileri incelemeye başlamışlardı bile. Onları yürütüyorlar, sırtlarına ve göğüslerine vuruyorlar, dillerini çıkarttırıyorlardı. Bu genç insanlardan yalnızca bir tanesi, sarı mavi çizgili bir maşlah giymiş, örgülü saçları ortaçağdaki gibi yatay bir çizgi üzerinde biten biri, gururlu adımlarla yürürken çınlayan ağır bir zincir taşıyordu kolunda. Kuşku yok ki savaşta ele geçirilmiş, Gallas milletinden bir Habeşliydi bu.

Avlunun etrafında, daha önce de görmüş olduğum gibi, vara yoğa gülen, çoğu kaygısız ve deli zenci kadınların oturduğu birçok alçak tavanlı oda vardı. Bu arada, sarı bir örtüye sarınmış bir başka kadın, yüzünü avlunun sütunlarından birinin arkasına saklayarak ağlıyordu. Gökyüzünün kederli duruluğu ve avluya geniş açılar yansıtan güneş ışınlarının çizdiği pırıltılı işlemler, bu dokunaklı umutsuzluğa boşuna karşı koyuyordu, kalbimde büyük bir hüznü duyduğum.

Sütunun arkasına geçtim ve yüzünü saklamış olduğu halde, bu kadının neredeyse beyaz olduğunu gördüm. Mantoya yarı yarıya sarınmış küçük bir çocuk ona doğru sokulmuştu.

Şark hayatını kabullenmek için insan ne yaparsa yapsın, kendini Fransız ve böyle anlarda hassas hissediyor. Bir an, eğer mümkün olursa onu almayı ve ona özgürlüğünü vermeyi düşündüm.

“Onunla ilgilenmeyin,” dedi Abdullah, “bu kadın bir efendinin gözdesi, bir hatasından dolayı cezalandırılmak üzere, sanki çocuğuyla birlikte satmak istiyorlarmış gibi pazara gönderilmiş. Burada birkaç saat geçirdikten sonra efendisi gelip onu geri alacak ve kuşkusuz affedecektir.”

İşte böyle; burada ağlayan tek köle, sahibini kaybetmiş olmak düşüncesiyle ağlıyordu; görünüşe bakılırsa diğerlerini endişelendiren tek şey de, çok uzun süre sahip bulamadan kalmak kaygısıydı. İşte kesinlikle, Müslüman karakterinin lehine bir örnek. Bunu, Amerikan ülkelerindeki kölelerin kaderiyle karşılaştırın! Mısır’da yalnızca fellahın toprakta çalıştığı bir gerçek. Pahalıya malolan kölenin güçleri gözetiliyor ve sadece ev içi hizmetlerde kullanılıyor. İşte Türk ülkelerindeki köleyle Hristiyan ülkelerindeki köle arasındaki muazzam fark.

XIII. CAVALI KADIN

Abdülkerim Türk alıcılara cevap vermek için bir ara bizim yanımızdan ayrılmıştı. Tekrar benim yanıma geldi ve bana göstermek istediği Habeşlilerin giydirilmekte olduğunu söyledi. “Bu kadınlar benim haremimdedir ve tamamıyla aile fertleri gibi muamele görürler; karılarım onlarla birlikte yemek yer. Beklerken en gençlerinden birkaçını görmek isterseniz getirecekler.”

Bir kapı açıldı ve bir düzine kadar bakır tenli küçük kız, te-

neffüsteki çocuklar gibi avluya doluştu. Merdivenin kafesi altına, okelin artık gözden kaybolmuş görkeminin kalıntısı olan oymalı bir çeşmenin yalağında yıkanan ördekler ve penç tavuklarıyla oynamalarına izin verildi.

Şehrin zengin sakinlerinin sefahat duygusunu tatmin etmek için, kuşkusuz annelerinden koparılarak alınmış, küçük sultanlar gibi giyinmiş bu kocaman ve kapkara gözlü zavallı kızları seyrediyordum. Abdullah, bunların çoğunun tüccara ait olmadığını, çocukları için en iyi şartları hazırladıklarına inanarak, özellikle bu iş için Kahire'ye gelen annababaların hesabına satışa konduklarını söyledi.

"Üstelik, şunu da bilin ki," diye ekledi, "Nübyeli kadınlardan daha pahalıdırlar."

"Queste fanciulle sono cucite!"¹²⁵ dedi Abdülkerim bozuk İtalyancasıyla.

"Ah! Bunlardan güvenle alınabilir," dedi Abdullah bir bileğin ses tonuyla, "annababalarının her şeyden haberi var."

Bu çocukları başkalarına bırakacağım dedim kendi kendime. Kendi kanununa göre yaşayan Müslüman, bu küçük ruhların kaderi hakkında elini vicdanına koyup Tanrı'ya cevap verebilir; fakat ben, eğer bir halayık alacaksam, bu, onun beni terk etmekte bile özgür olacağı fikriyle olacak.

Abdülkerim yeniden yanıma geldi ve beni eve çıkardı. Abdullah nezaket gösterip merdivenin dibinde kaldı.

Boyalı ve yaldızlı arabesk kalıntılarının kabartmalı lambriplerle daha da zenginleştiği büyük bir salonda, tenleri Floransa bronzunun pırlıtlısını hatırlatan oldukça güzel beş kadının duvarın önüne dizilmiş olduğunu gördüm. Yüzleri düzgün, burnları düz, ağızları küçüktü, mükemmel ovallikteki başları, zarif boyunları, görünüşlerinin duruluğu onlara, İtalya'nın za-

125) Bu küçük kızlar dikilmiştir!

manla sararmış, boyalı Meryem heykellerinin havasını veriyordu. Bunlar, Katolik Habeşlilerdi, belki de Rahip Jean'ın¹²⁶ ya da Kraliçe Candas'ın¹²⁷ soyundandılar.

Seçmek zordu, bu ilkel ırklarda hep olduğu gibi, hepsi birbirine benziyordu. Kararsızlığımı gören ve bu kadınların hoşuma gitmediğini sanan Abdülkerim, bir başkasını getirtti, kadın kayıtsız adımlarla gelip duvarın önünde durdu.

Bir heyecan çığlığı attım; Hollanda'da resimlerini gördüğüm, badem gözlü, çekik gözkapaklı Cavali¹²⁸ kadınlardan biriydi bu; ten renginden de anlaşıldığı gibi, kesinlikle sarı ırka mensuptu. Karşı koyamadığım bilmem hangi tuhaf ve akla gelmedik zevk, onun lehine karar vermemi sağladı. Üstelik çok güzeldi ve hayran olunacak kadar sağlam bir biçimi vardı. Gözlerinin madeni parıltısı, dişlerinin beyazlığı, ellerinin seçkinliği ve serpuşunu çıkartarak gösterdikleri koyu maun ağacı rengindeki saçlarının uzunluğu, Abdülkerim'in *Bono! Bono!* diye bağırarak ifade ettiği övgülere itiraz edecek hiçbir şey bırakmıyordu.

Tekrar aşağı indik ve Abdullah'ın yardımıyla konuştuk. Bu kadın, önceki gün, kervanın peşinde gelmişti ve ancak o zamandan beri Abdülkerim'deydi. Gencecikken Maskat imamının korsanları tarafından Hint takımadalarında yakalanmıştı.

"Fakat," dedim Abdullah'a, "Abdülkerim onu dün karılarının yanına yerleştirdiyse..."

"Eee, ne olmuş?" diye cevap verdi tercüman gözlerini şaşkın şaşkın açarak.

Gördüğüm kadarıyla itirazım pek önemli bulunmuyordu.

"Yasal karılarının, adamın diğerlerine kur yapmasına izin vereceklerine inanıyor musunuz?" dedi, sonunda ne demek istediği-

126) Maceralarının bir bölümü Marco Polo'nun kitabında anlatılan Rahip Jean. (yhn.)

127) İlkçağda Etiyopya kraliçelerinin hepsine verilen genel ad. (yhn.)

128) Cava Adası XVI.yy. ortalarından 1940'a kadar Hollanda sömürgesiydi. (yhn.)

mi anlayan Abdullah, "Hem üstelik bir tüccar, düşünün bir kere! Böyle bir şey biliniyor olsaydı bütün müşterilerini kaybederdi."

Bu geçerli bir sebepti. Üstelik Abdullah, Abdülkerim'in iyi bir Müslüman olarak, -Muhammed'in bayramının önemi de göz önüne alınırsa- geceyi camide dua ederek geçirmiş olması gerektiğine yemin etti.

Geriye yalnızca fiyatı konuşmak kalmıştı. Beş kese (625 frank) istendi; sadece dört kese teklif etmeyi düşündüm; fakat bunun bir kadının pazarlığını yapmak olduğunu hatırlayınca, bu duygu bana alçakça gibi geldi. Üstelik Abdullah bana, bir Türk tüccarın asla iki fiyatı olmadığını söylemişti.

Kadının adını sordum... doğal olarak adı da satın alıyordum. "z' n' b'!" dedi Abdülkerim, "z' n' b'" diye tekrarladı Abdullah burundan gelen bir sesle. Üç sessiz harfin aksırılmasıyla bir adın nasıl oluştuğunu anlayamıyordum. Bunun Zeyneb olarak telaffuz edilebileceğini keşfetmem için biraz zamanın geçmesi gerekti.

Bir miktar pey akçesi bıraktıktan sonra, Frenk mahallesindeki bir bankerde hesabımda duran parayı almak üzere Abdülkerim'in yanından ayrıldık.

Özbekiye meydanından geçerken değişik bir gösterinin içinde bulduk kendimizi. *Dohza* törenini seyretmek için büyük bir kalabalık toplanmıştı. Kervanın şeyhi ya da emiri, önceki günden beri direklerin etrafında ve çadırın altında ayinlerine devam etmekte olan dönen ve haykıran dervişlerin bedenleri üzerinden atıyla geçecekti. Bu zavallılar, Şeyh El-Bekri'nin evinin yolu üzerine yüzükoyun uzanmışlardı, bütün dervişlerin reisi meydanın güney ucuna yerleşmişti ve böylece, altmış kadar bedenden oluşan, insandan bir yol yapmışlardı.

Bu törene imansızları inandırmaya yönelik bir mucize olarak bakılıyor; bu yüzden, Frenklerin özellikle ilk sıralara yerleşmelerine izin veriliyor. Heinrich Heine'nin dediği gibi, insan Tan-

rı'nın kollarının içine dönüp bakmayı akıl ettiğinden beri halka açık bir mucize epeyce nadir bulunan bir şey... Fakat bu, eğer mucizeyse, karşı çıkılmaz olduğu kesin. Dervişlerin yaşlı şeyhinin başında sarı renkli sarık, sırtında beyaz biniş olarak, kolları başlarının altında, en ufak bir aralık bırakmadan birbirlerine bitişik yatan altmış müminin böbrekleri üzerinden atla geçtiğini gözlerimle gördüm. At nallıydı. Hepsi birden, aynı hat üzerinde "Allah" diyerek ayağa kalktılar.

Frenk mahallesinin mucizeye inanmayan açık düşüncelileri bunun, eskiden midelerine ocak ızgarasıyla vurulan darbelere katlanan çırpınmacılarınkine¹²⁹ benzer bir durum olduğunu iddia ediyorlar. Bu insanların coşkusu sinirsel bir güç yaratıyor, bu da acı duygusunu ortadan kaldırıyor ve organlara olağanüstü bir direnme gücü veriyormuş.

Müslümanlar bu açıklamayı kabul etmiyor ve atı, hiçbir şey kırılmaksızın bardaklarla şişelerin üstünden geçirdiklerini söylüyorlardı.

İşte bunu görmek isterdim.

Böylesi bir gösteri bir an için satın alma işlerimi unutturmuştu bana. Aynı akşam, muzafferane bir edayla, peçeli cariyeyi Kıpti mahallesindeki evime getirdim. Tam zamanıydı, çünkü mahalle şeyhinin bana tanıdığı sürenin son günündeydik. Oke-lin uşaklarından biri, yeşil bir sandığın yüklenmiş olduğu eşekle birlikte cariyeyi izliyordu.

Abdülkerim her şeyi iyi düşünmüştü. Sandığın içinde tam takım iki kıyafet vardı: "Bunlar onun," demişti bana, "zamanında ait olduğu bir Mekke şeyhinden gelmişti, şimdiyse size ait."

Kesinlikle bundan daha zarif bir yol olamaz.

129) Çırpınmacılar, *Les convulsionnaires*. Jansenius mezhebinden olup, XVI-II.yy.'da Saint-Médard mezarlığında imaret görevlisi Pâris'in mezarı başında çırpınma krizlerine uğrayan aşırı dindar, tarikat mensuplarına verilen ad. (yhn.)

Harem

IV

I. GEÇMİŞ VE GELECEK

Bir süre için Kahire'ye yerleşmiş olmaktan ve her bakımdan bu şehrin bir sakini gibi davranmaktan pişmanlık duymuyordum, hiç kuşku yok ki bu, bir şehri anlamanın ve sevmenin tek yoluydu. Olağan şartlarda turistler, bir şehrin mahrem hayatını sezmeye ve kendine özgü güzelliklerinin, zıtlıklarının, hatıralarının içine dalmaya zaman ayırmazlar. Bununla birlikte burası, birçok tarihi çağa ait tabakaların ayrı ayrı bulunabileceği tek Doğu şehri. Ne Bağdat, ne Şam, ne İstanbul, böylesi inceleme ve düşünme konularını bir arada korumuş değildir. İlk ikisinde yabancı yalnızca tuğladan ve kerpiçten kırılğan yapılarla karşılaşır; sadece iç mekanlar görkemli bir süslemeye sahiptir fakat asla ciddi ve sürekli bir sanat anlayışı yerleşmiş değildir. İstanbul, boyalı ahşap evleriyle her yirmi yılda bir yenilenir ve ancak, maviye çalan kubbeleriyle beyaz minarelerinin epeyce tekdüze görüntüsünü korur. Kahire, sayısız anıtlarının varlığını, ikliminin değişmez duruluğuna ve Mukattam'ın bitmez tükenmez taş ocaklarına borçludur. Halifelerin, padişahların ve Memlûk sultanlarının çağları mimaride, elbette, İspanya ve Sicilya'da ancak ve kısmen ikinci kopyalarına ya da modellerine rastlanan çeşit-

li sistemler getirmiştir. Kahire sokaklarında her adımda, uzak bir geçmişe ait olduğu biçiminden ya da biçeminden anlaşılan bir cami kapısı, bir pencere, bir minare, bir arabeskle, Gırnata ve Kurtube'nin mağrib tarzı harikaları hafızada yeniden canlanıyor. Tek başına camiler bile, Müslüman Mısır'ın bütün tarihini anlatmaya yetecektir, çünkü kendi çağının ve şanının hatırasını sonsuza kadar yaşatmak isteyen her yönetici, her güçlü kişi, en azından bir cami yaptırmıştır; Amr'ın, Hakim'in, Tulun'un, Selahaddin'in, Baybars'ın ya da Berkuk'un adları bu halkın hafızasında böyle korunur. Bununla birlikte, bu anıtların en eskileri çökmüş duvarlardan ve yıkık surlardan daha fazlasını sunmuyor.

Mısır'ın fethinden sonra yapılan ilk cami olan Amr Camisi bugün, yeni şehirle eski şehir arasında boş bir bölgeyi işgal ediyor. Vaktiyle onca saygı gören bu yeri saygısızlıklara karşı koruyabilecek hiçbir şey yok. Eski kubbeyi hâlâ ayakta tutan sütun ormanında dolaştım, peygamberinkinden sonra ne daha güzeli ne daha asili olmadığı söylenen, hicretin 94.yılında yapılmış oymalı minbere çıkabildim; maksureleri dolaştım ve avlunun ortasında, Hazreti Ömer'in vekilinin eski Kahire'yi kurmayı düşündüğü sırada çadırının kurulu olduğu yeri tanıdım.

Çadırın üzerine bir güvercin yuva yapmışmış. Kısa süre önce İskenderiye'yi yağmalamış, Yunanlı Mısır'ı fethetmiş olan Amr, zavallı kuşun rahatsız edilmesini istememiş. Burası, ona Tanrı'nın iradesiyle ayrılmış bir yer gibi görünmüş ve önce çadırının etrafına bir cami, sonra da caminin etrafına *Fustat* yani çadır adını alan bir şehir inşa ettirmiş. Bugün burası şehrin içine dahil bile değil ve yeniden, vaktiyle vakayinamelerin tasvir ettiği gibi bağların, bahçelerin ve palmyeliklerin ortasında.

Kahire'nin bir başka ucunda, sur içinde, Bab-ün Nasr yakınlarında, üç asır daha sonra kurulmuş olan, fakat Müslüman or-

taçağının en tuhaf kahramanlarından birinin hatırasını taşıyan Halife Hakim Camisi de, onun kadar terk edilmiş durumdaydı. Bizim yaşlı oryantalistlerin Chacamberille dedikleri Hakim, Afrika halifelerinin üçüncüsü, fetih yoluyla Harun-ür Reşid'in hazinelerinin mirasçısı, Mısır ve Suriye'nin mutlak efendisi olmakla yetinmez, azamet ve zenginliğin yarattığı baş dönmesi onu bir tür Neron ya da daha çok Heliogabal'a¹³⁰ dönüştürür. Birincisinin yaptığı gibi, kaprisli bir gününde başkentini ateşe verir, ikincisinin yaptığı gibi kendisini Tanrı ilan eder ve halkının bir kısmı tarafından kabul edilen, daha sonra da Dürzilerin dine dönüşen bir dinin kurallarını koyar. Hakim son peygamberdir ya da daha doğrusu, dünyaya gelmiş ve az ya da çok hâlâ inananları olan son tanrıdır. Kahire kahvelerinin şarkıcıları ve meddahları onun hakkında bin bir macera anlatırlar. Mukattam'ın doruklarından birinde, onun yıldızlara danışmaya gittiği bir rasathane gösterdiler bana; gerçekten de onun tanrı olduğuna inanmayanlar bile, en azından kudretli bir büyücü olduğunu söylerler.

Hakim'in camisi, Amr'inkinden daha harap durumda. Yalnızca dış duvarlar ve köşelere yerleştirilmiş kulelerin ya da minarelerin ikisi tanınabilecek bir mimari şekil sunuyor; İspanya'nın en eski anıtlarıyla aynı dönemden. Bugün caminin tozlu ve yıkıntı içindeki duvarı, dua mırıltılarının yerini tekdüze çıkırık seslerinin aldığı bu geniş alanda kenevirlerini büken halatçılar tarafından işgal edilmiş durumda. Fakat mümin Amr'ın binası, gerçek Müslümanların iğrendiği sapkın Hakim'inkinden daha mı az metruk? Safdil olduğu kadar unutkan da olan yaşlı Mısır, daha birçok peygamberi ve tanrıyı da tozunun altına gömdü.

130) Elagabal ya da Heliogabale (Sextus Varius Avitus Bassianus, 204-222) Suriye kökenli Roma İmparatoru. (yhn.)

Yabancı'nın bu ülkede dinsel fanatizmden de Şark'ın diğer kısımlarındaki ırksal hoşgörüsüzlükten de korkması yersizdir. Arap fethi, hiçbir zaman bura sakinlerinin karakterini o derecede değiştirememiş. Zaten burası hep, bizim Avrupa'mızın, Yunan ve Roma dünyasının ötesinde, köklerinin uzandığını hissettiği eski ana toprağı değil midir? Din, ahlak, sanayi, her şey, ilk çağların dâhilerinin bizim için bilgeliğı bulup çıkardığı, bu hem esrarengiz hem yaşayabilir merkezden yayıldı. O dâhiler, insanlığın geleceğinin hazırlandığı bu tuhaf tapınaklara dehşetle giriyorlar ve daha sonra alınları ilahi ışıqla taçlanmış olarak çıkıp halklarına, tufan öncesindeki ve dünyanın ilk günlerine kadar uzanan söylenceleri anlatıyorlardı. Orpheus da, Musa peygamber de, Hintlilerin Rama dediğı, bizde az tanınan yasa koyucu da, yerine ve ırkına göre değişikliğe uğrayan, ama her yerde kalıcı medeniyetler kuran aynı bilgi ve inanç kaynağını taşıyorlardı. Mısır'ın eski çağlarına özelliğini veren, işte, sonradan Roma'nın ancak iktidarının ve şanının çıkarına uygun olarak taklit edeceği bu evrensellik ve hatta misyonerlik fikriydi. Yıkılması imkansız anıtlar yapıp duvarlarına sanatlarının ve sanayinin bütün tarzlarını oyan ve gelecek kuşaklara onların anlamaya başladığı bir dilde seslenen bir halk, bütün insanlardan şükran görmeyi kesinlikle hak etmiştir.

II. HAMSİN DÖNEMİNDE ÖZEL HAYAT

Hamsin döneminin zorunlu kıldığı uzun, hareketsiz günlerden, mümkün olduğu kadar çok çalışarak ve okuyarak yararlandım. Sabahtan itibaren hava yakıcı ve toz yüklü oluyordu. Elli gün boyunca, ne zaman güney rüzgarı esse, denizden gelen esintinin başladığı saat olan akşamın üçüne kadar dışarı çıkmak imkansız.

Fayans ya da mermerle kaplı ve suyla serinletilen alt kat oda-

larında oturuyoruz. Bütün gün hamamda, delikli kubbesi yıldızlı bir gökyüzünü andıran duvarların içini dolduran bu ılık buharın ortasında da geçirilebilir. Bu hamamların çoğu, pekala cami ya da kilise olarak da kullanılabilecek, gerçekten anıtsal yapılar; mimarileri Bizans tarzı ve ilk modelleri muhtemelen Yunan hamamlarından alınmış. Yuvarlak kubbenin dayandığı sütunların arasında küçük mermer hücreler, bunların içinde de soğuk suyla abdest almaya ayrılmış zarif çeşmeler var. İsterse-
niz kah yalnız kalabilir, kah kalabalığa karışabilirsiniz; bu kalabalıkta bizim banyo yapanlar topluluğunun hastalıklı görünümü hiç yok, genellikle, uzun, keten bir peştamala İlkçağ adamları gibi sarınmış sağlıklı ve güzel ırktan adamlardan oluşuyor. Kubbenin beyaz ışınlarının içinden geçtiği süt rengi sis tabakasının arasında belli belirsiz biçimler çiziliyor ve insan kendini, içinde mutlu gölgelerin yaşadığı bir cennette sanabiliyor. Yalnız, yan halvetlerde sizi araf bekliyor. Yıkanan kişinin değişik pişme şekillerinden geçirildiği kaynar su havuzları işte burada; ellerinde at kılından keselerle üzerinize doğru gelen ve derinizden kalınlığı sizi dehşete düşüren ve fazlasıyla kazılmış bir tabak gibi yavaş yavaş yıprandığınız kaygısı uyandıran uzun deri ruloları söken korkunç tellaklar burada. Ne var ki, bu törenden vazgeçilebilir ve hamamın ortadaki sıcaklık bölümünde nemli atmosferin yarattığı rahatla yetinilebilir. Tuhaf bir etkiyle, bu yapay sıcaklık diğerinin verdiği yorgunluğu alıyor; Phta'nın dünyevi ateşi, göksel Horus'un şiddetli ısıyla savaşıyor. Hamamların giriş salonuna hakim konumdaki parmaklıklı yüksek galerinin etrafına yerleştirilmiş bu yataklar üzerindeki istirahat ve masajın zevklerinden daha fazla söz etmeye gerek var mı? Kahve, şerbet, nargile, Doğu halkları için onca değerli olan, hafif öğle uykusunu ya bölüyor ya da insanları buna hazırlıyor.

Ne var ki, güney rüzgarı, hamsin dönemi boyunca sürekli

esmiyor, çoğu zaman haftalar boyu kesiliyor ve kelimenin tam anlamıyla nefes almamıza izin veriyor. Şehir yeniden canlı görüntüsüne kavuşuyor, halk meydanlara ve bahçelere yayılıyor; peçeli Müslüman kadınlar çeşme kıyılarındaki kameriyelere ve ağaçlı mezarlıklara gidip oturuyor, orada çevreleri neşeli çocuklarla dolu olarak, gün boyu hayal kuruyorlar, hatta yemeklerini bile oraya getirtiyorlar. Şark kadınlarının haremin yalnızlığından kaçmak için iki büyük fırsatları var; biri, her zaman arkasından ağlayacak sevdikleri birinin bulunduğu mezarlık, diğeri de, kocalarının gelenek zoruyla haftada en az bir kere gitmelerine izin verdiği sokak hamamı.

Habersiz olduğum bu ayrıntı, benim için, evle ilgili bazı üzüntülere sebep oldu; benim örneğimi izlemeye yeltenen Avrupalıyı bunlara karşı uyarmam gerek. Pazardan Cavalı cariye-yi getirir getirmez, daha önce hiç aklıma gelmemiş bir yığın düşünce de zihnime saldırmıştı. Onu bir gün daha fazla Abdülkerim'in karıları arasında bırakmak kaygısı kararımı hızlandırmıştı ve söylesem mi? Kıza yönelttiğim ilk bakış çok güçlü olmuştu.

Uzak ve tuhaf bir ülkenin bilinmeyen bir dil konuşan, kıyafeti ve alışkanlıkları yalnızca tuhaflığıyla bile insanı etkileyen ve nihayet, bizim ülkemizin kadınlarında alışkanlıkların ortaya çıkardığı kaba ayrıntılara sahip olmayan kadında çok baştançıkarıcı bir şey oluyor. Bir süre bu uzak yer özellikleriyle büyüledim, ne anlama geldiğini bilmediğim sözlerini dinliyordum, sergilediği alacalı bulacalı kıyafetlerini seyrediyordum. Kafeste tuttuğum görkemli bir kuş gibiydi; fakat bunun etkisi sürekli olabilir miydi?

Tüccarın cariyenin özellikleri konusunda beni kandırmış olması durumunda, eğer iade edilmesini gerektirecek bir kusuru varsa, satışı bozmak için sekiz günüm olduğu söylenmişti. Kandırılmış bile olsa bir Avrupalının, böyle haysiyetsiz bir yola baş-

vurmasının mümkün olduğunu hiç düşünmüyordum. Yalnız, bu zavallı kızın alnına sardığı kırmızı sargının altında, tam saçların başladığı yerde, altı liralık bir ekü büyüklüğünde yanık bir yer olduğunu görünce canım sıkıldı. Göğsünde de aynı şekilde bir yanık vardı ve bu iki izin üzerinde bir tüne güneşi temsil eden birer dövme bulunuyordu. Çenesinde de mızrak şeklinde bir dövme vardı ve sol burun kanadı halka takmak üzere delinmişti. Saçlarına gelince, şakaklarından itibaren alnın etrafı ön taraftan –yanık kısım hariç– kırpılmıştı ve kaşlarına kadar dökülüyordu; iki kaşı da, geleneğe uygun olarak, siyah bir hatla uzatılıp birleştirilmişti. Kollarındaki ve ayaklarındaki turuncu ten renginin kınayla elde edildiğini ve birkaç günün sonunda hiçbir iz bırakmadan yok olduğunu biliyordum.

Bu durumda ne yapmalıydım? Sarı ırktan bir kadını Avrupa tarzı giydirmek dünyanın en gülünç şeyi olurdu. Ona, ön tarafta, yuvarlak şekilde kesilmiş saçlarını yeniden uzatması gerektiğini işaret etmekle yetindim, buna çok şaşırılmış göründü. Muhtemelen ülkesindeki bir âdetin sonucu olan –zira Mısır’da buna benzer bir şey yok– alnındaki ve göğsündeki yanıklara gelince, bir mücevher ya da herhangi bir süs eşyasıyla saklanabilirdi; şu halde, durum iyice tartıp ölçülürse, şikayet edilecek fazla bir şey yoktu.

III. EV HAYATI

Ben, yeni edindiği malda kesintiler yapılmış olduğundan endişe duyan bir mal sahibinin özeniyle saçlarını incelerken zavalı kızcağız uykuya dalmıştı. Dışarıdan İbrahim’in “*Ya seydi!*” (hey, mösyö!) diye bağırdığını duydum. Sonra, anladığım kadarıyla birisinin beni ziyarete geldiğini belirten birkaç kelime daha söyledi. Odadan çıktım ve galeride benimle konuşmak iste-

yen Yahudi Yasef'i buldum. Odaya girmesini pek istemediğimi anladı, tütün içerek dolaşmaya başladık.

"Size bir cariyeye aldıldıklarını öğrendim," dedi, "benim buna itirazım var."

"Nedenmiş o?"

"Çünkü sizi kandırmışlardır ya da çok para almışlardır. Tercümanlar her zaman esir tüccarlarıyla anlaşır."

"Bu bana mümkün görünüyor."

"Abdullah en azından bir kese almıştır kendine."

"Bu durumda ne yapılabilir?"

"İşin sonuna gelmiş değilsiniz. Gitmek istediniz zaman bu kadın yüzünden çok başınız ağrıyacak ve tüccar, size onu çok düşük bir fiyata geri almayı teklif edecek. Çoğunlukla yapılan budur ve işte bu yüzden, çok daha basit ve ucuz olan Kıpti evliliğinden sizi vazgeçirdi."

"Fakat iyi biliyorsunuz ki, her şey bir yana, her zaman bir tür dini teyit isteyen bu nikahlardan birini yapmak konusunda biraz tedirginim."

"İyi ama, neden bana bunu söylemediniz? Sizin yerinize kaç kere isterseniz o kadar evlenecek Arap bir hizmetkar bulurdum size!"

Bu teklifin tuhaflığı bir kahkaha koparmama sebep oldu; ama insan Kahire'de olunca, hiçbir şeye şaşırmamayı çabuk öğreniyor. Yasef'in bana anlattığı ayrıntılardan, böyle bir pazarlık yapacak kadar sefil insanlar bulunduğunu öğrendim. Doğuluların sahip olduğu, istedikleri gibi kadın alıp istedikleri gibi boşanma kolaylığı, bu düzenlemeyi mümkün kılıyor ve yalnızca kadının şikayeti durumu ortaya çıkarabiliyor. Fakat elbette, bu yalnızca, paşanın halk gelenekleri konusundaki katılığından kaçınmanın bir yolu. Yalnız ya da ailesiyle birlikte yaşamayan bütün kadınlar, sekiz günün sonunda boşansalar bile yasal olarak

tanınmış bir kocaya sahip olmak zorundadırlar, cariye olarak bir sahibi olanlar hariç.

Yahudi Yasef'e, böyle bir anlaşmanın beni nasıl iğrendireceğini söylüyorum.

"Peki... Geçelim. Araplarla olursa?"

"Hıristiyanlarla da diyebilecektiniz."

"İngilizlerin getirdiği bir âdet bu, adamların öyle çok parası var ki!"

"Yani bu pahalı bir şey mi?"

"Eskiden pahalıydı, ama şimdi rekabet var, artık herkes bunu yapabiliyor."

İşte, burada girişilen ahlaki reformların sonuçlandığı nokta. Kesinlikle daha önemsiz bir kötülükten kaçınmak için bütün bir toplumu bozuyorlar. On yıl önce Kahire'de, Hindistan'daki gibi rakkaseler ve İlkçağdaki gibi kibar fahişeler varmış. Ulema bu durumdan şikayetçiymiş, ama uzun süre bir sonuç alamamışlar, çünkü hükümet, meslek birliği halinde örgütlenmiş ve büyük çoğunluğu şehir dışında, Matariye'de yaşayan bu kadınlardan hatırı sayılır bir vergi alıyormuş. Sonunda Kahire'nin sofuları söz konusu vergiyi üstlenmeyi teklif etmişler, işte bundan sonradır ki, bütün bu kadınlar Esne'ye, Yukarı Mısır'a sürgün edilmiş. Bugün, eski Thebai'nin bu şehri, Nil'den yukarı çıkan yabancılar için bir tür Capoua¹³¹. Burada, görkemli bir varlık sürdüren ve özellikle İngiltere'nin sırtından zenginleşmiş olan Lais'ler ve Aspasya'lar¹³² var. Saraylara, kölelere sahipler ve eğer şanını ispatlamak için cesedinin üzerine taş yığdırmak bugün hâlâ moda olsaydı, meşhur Rodop¹³³ gibi, kendilerine pira-

131) İtalya'da şehir. Hannibal döneminde zevk şehri olarak biliniyordu. (ç.n.)

132) İ.Ö. V.yy.'da Yunanistan'da yaşamış, birincisi Alkibiades'in, ikincisi Perikles'in dostu olan varlıklı hafifmeşrep kadınlar. (yhn.)

133) Lais ve Rhodope eski Yunanistan'ın kibar fahişeleriydi. Aspasia ise güzelliği, zekası ve kültürüyle tanınırdı. (ç.n.)

mitler yaptırabilirlerdi; mücevherleri daha çok seviyorlar.

Yahudi Yasef'in bana amaçsızca bilgi vermediğini anlıyordum; konudaki tereddüdüm, köle pazarlarını gezdiğimden onu daha önce haberdar etmekten beni alıkoymuştu. Yabancı, Şark'ta her zaman saf âşık ya da Molière'in komedilerindeki ana kuzusu konumundadır. O komedilerin kahramanları arasında dolanmak gerek. Herhangi bir hesap olasılığına set çekmek için, cariye için ödediğim tutarın paramı neredeyse tükettiğinden şikayet ettim. "Ne felaket!" diye bağırdı Yahudi. "Ben, birkaç gün içinde paranızı on katıyla geri getirecek muhteşem bir işe sizi ortak etmek istiyordum. Biz, Kahire yakınlarındaki bütün dut yaprağı ürününü satın alan birçok arkadaşı ve bunu, ipekböceği yetiştiricilerine istediğimiz fiyattan satarız; fakat biraz peşin para gerekir, bu ülkede en nadir bulunan şey de budur. Yasal faiz oranı % 24. Yine de, makul spekülasyonlarla para çoğalıyor... Neyse, artık bundan söz etmeyelim. Yalnız size bir tavsiyede bulunacağım; Arapça bilmiyorsanız, cariyenizle konuşurken tercüman kullanmayın; siz hiç farkına varmadan kadına kötü fikirler aktarır, o da birkaç gün içinde kaçıp gider; bu daha önce çok yaşandı."

Bu sözler beni düşündürdü.

Bir kadının alıkonulması koca için bile zor olduğuna göre, sahip için kim bilir ne zordur! Arnolphe ya da George Dandin'in¹³⁴ durumu bu. Ne yapmalı? Harem ağası ya da dadı tutma, bir yabancı için hiç de güvenilir bir şey değil; bir esireye hemen Fransız kadınlarının bağımsızlığını vermek, kadınların, bindiği gibi, en bayağı ayartmaya karşı hiçbir prensibinin olmadığı bir ülkede saçma olacaktır. Evimden nasıl yalnız çıkacağım? Ve kadının asla bir erkeğin kolunda görülmediği bir ülkede, nasıl onunla birlikte çıkacağım? Bütün bunları önceden dü-

134) Molière'in bir komedisi. Kendisinden daha yüksek tabakadan bir kadınla evli olan G. Dandin'in hikayesini anlatır. (ç.n.)

şünememiş olduğum anlaşıyor mu?

Yahudi'nin yardımıyla Mustafa'ya akşam yemeğini hazırlamasını söyledim. Elbette ki cariyeyi Domergue Otel'i'ne yemeğe götüremezdim. Tercüman, Süveyş arabasının gelişini beklemeye gitmişti, zira ben onu, arada bir birkaç İngiliz şehri dolaştırmasına vakit bırakmayacak kadar çalıştırmıyordum. Geri döndüğünde, onu yalnızca belirli günlerde kullanmak istediğimi, çevremdeki bütün bu insanları yanımda tutmayacağımı söyledim. Artık bir cariyem olduğuna göre, onunla birkaç kelime konuşmayı çok kısa sürede öğrenecektim, bu da bana yetecekti. Kendisini her zamankinden daha gerekli sandığından, bu açıklama onu biraz şaşırttı. Bununla birlikte, her ihtiyacım olduğunda onu Waghorn Otel'i'nde bulabileceğimi söyleyerek, olumlu bir havayla sözü kapattı.

Hiç kuşku yok ki, en azından cariyeyle tanışmam için bana tercüman olarak hizmet vermeyi bekliyordu; fakat kıskançlık Şark'ta öyle iyi anlaşılan bir şey ve kadınlarla ilgili her konuda korumacılık öyle doğal ki, adam bana bu konuda hiçbir şey söylemedi bile.

Cariyeyi uykuya dalmış olarak bıraktığım odaya girdim. Uyanmıştı, pencerenin kenarına oturmuş, müşrefiyenin yan kafeslerinden sokağa, sağa sola bakıyordu. İki ev ileride, Türklerin Tanzimat kıyafetlerini giymiş, kuşkusuz önemli birisinin subayları olan genç adamlar, kapının önünde kayıtsızca sigara içiyorlardı. Bu tarafta bir tehlike olduğunu anladım. Ona, sokaktaki askerlere bakmanın iyi bir şey olmadığını anlatacak bir kelimeyi boş yere kafamda arayıp durdum, fakat şu genel geçer *tayyib*-den başka bir şey bulamadım, yeryüzünün en munis halkının ruhunun niteliğini anlatmaya uygun, iyimser bir ünlemdi bu, ama bu durumda tamamıyla yetersiz kalıyordu.

Ey kadınlar! Sizinle birlikte her şey değişiyor. Mutluydum,

her şeyden memnundum. Her durumda *tayyib* diyordum ve Mısır bana gülümsüyordu. Bugünse, belki de bu iyi niyetli insanların dilinde olmayan kelimeler bulmam gerekiyor. Gerçi, yerlilerin bazılarında olumsuz bir kelime ve hareket yakalamıştım. Eğer bir şey hoşlarına gitmezse, ki bu çok nadir, bir ellerini umursamazlıkla alın hizasına kaldırarak "*Laa!*" diyorlar. Fakat sert bir sesle ve aynı zamanda gevşek bir el hareketiyle "*Laa!*" demek nasıl mümkün olurdu. Bununla birlikte, daha iyisini bulamadığımdan bunda karar kıldım. Ardından cariyeyi divana doğru getirdim ve burada durmasının pencerenin önünde durmasından daha uygun olduğunu belirten bir hareket yaptım. Ayrıca ona, biraz sonra akşam yemeği yiyeceğimizi anlattım.

Kıza, aşçının karşısında yüzünü açtıracak mıydım, açtırmayacak mıydım, şimdi sorun buydu; açtırmak, âdetlere ters gibi geldi bana. Şimdiye kadar hiç kimse onu görmeye çalışmamıştı. Tercüman bile, Abdülkerim bana karılarını gösterirken benimle birlikte yukarı çıkmamıştı. Dolayısıyla, ülkenin insanlarından farklı davranırsam saygınlığıma zarar vereceğim açıktı.

Yemek hazır olunca Mustafa dışarıdan *Seydi!* diye bağırırdı. Odadan çıktım, içinde tavuklu pilav bulunan bir toprak tencere gösterdi bana.

Ona, *Bono! Bono!* dedikten sonra, köleye maskesini giydirmek için tekrar odaya girdim, kadın da bunu yaptı.

Mustafa masayı yerleştirdi, üzerine yeşil çuha bir örtü örttü, ardından, bir tabağın üzerine pilav piramidini koyduktan sonra küçük tabaklarda birçok yeşillik, özellikle sirkenin içine doğranmış kulkas ve hardallı bir sosta yüzen kalın soğan dilimleri getirdi; bu karışım fena görünmüyordu. Sonra sessizce çekildi.

IV. İLK ARAPÇA DERSLERİ

Cariyeye bir sandalyeye oturmasını işaret ettim (sandalye satın almak gibi bir zayıflıkta bulunmuştum), başını eğdi ve anladım ki, masanın alçaklığından dolayı düşüncem gülünçtü. Bunun üzerine yere birkaç yastık koydum ve onu karşıma oturmaya davet ederek yerleştirdim. Fakat hiçbir şey onun fikrini değiştiremedi. Kafasını çevirdi ve elini ağzının üzerine koydu. "Kızım," dedim ona, "açlıktan ölmek mi istiyorsunuz?"

Anlaşılmayacağı kesin olsa bile, gülünç bir pandomim yapmaktansa konuşmanın daha iyi olduğunu hissediyordum. Muhtemelen anlamadığını belirten birkaç kelimeyle cevap verdi, ben de *tayyib* diyerek karşılık verdim. Yine de, bir diyalog başlangıcıydı bu.

Lord Byron, bir dili öğrenmenin en iyi yolunun belirli bir süre, bir kadınla yalnız yaşamak olduğunu tecrübe yoluyla söyler. Fakat ne de olsa buna birkaç temel kitap eklemek gerekir, aksi takdirde yalnızca isimler öğrenilir, fiiller eksik kalır, ayrıca kelimeleri yazmadan akılda tutmak çok zordur ve Arapça bizim harflerimizle yazılmıyor ya da en azından, bizim harflerimiz telaffuz hakkında ancak yetersiz bir fikir verebiliyor. Arap yazısını öğrenmeye gelince, bazı harfler aradan kalktığı için bu öylesine karmaşık bir iş ki, bilimadamı Volney¹³⁵ karma bir alfabe icat etmeyi daha basit bulmuştu, fakat ne yazık ki diğer bilimadamları bunun kullanımını teşvik etmediler. Bilim zorlukları sever ve tahsili hiçbir zaman halka pek yaymaz; eğer insan kendi kendine öğrenebiliyor olsaydı, profesörler ne işe yarayacaktı?

Her şey bir yana, Cava'da doğmuş olan bu genç kız belki de Hindu dinine mensuptur, diye düşündüm, kuşkusuz yalnızca meyve ve otlarla besleniyordu. Bir tapma işareti yaparak, sorgu-

135) Volney (1757-1820) Fransız filozof ve tarihçi. (yhn.)

layıcı bir havayla Brahma'nın adını söyledim, anlamamış göründü. Her halükarda, telaffuzum kötüydü kuşkusuz. Aynı inanca ait, bildiğim bütün isimleri sıraladım; sanki Fransızca konuşuyormuşum gibiydi. Tercümanı göndermiş olduğuma pişman olmaya başlamıştım. Özellikle, bana bu altın yaldızlı güzel kuşu, onu neyle beslemek gerektiğini söylemeden satan esir tüccarına kızıyordum.

Ona yalnızca ekmek uzattım, Frenk mahallesinde yapılan en güzel ekmeği. Melankolik bir sesle "*Mafış!*" dedi; sözcüğün anlamını bilmiyordum ve söyleniş biçimi beni çok üzdü. Bunun üzerine, birkaç yıl önce Paris'e getirilmiş ve Champs-Elysées'de bir evde bana gösterilmiş olan Hintli rakkaseleri düşündüm. Bu Hintli kadınlar, yalnızca yeni kaplar içinde kendi hazırladıkları yiyecekleri yiyorlardı. Bu hatıra biraz içimi rahat ettirdi. Yemeğimi yedikten sonra bu noktayı aydınlatmak üzere cariyeyle birlikte dışarı çıkmaya karar verdim.

Yahudinin tercümanım hakkında bende uyandırdığı güvensizlik, ona karşı da tetikte olmak gibi ikinci bir etki daha yaratmıştı. İşte beni bu üzücü durumda bırakan buydu. Dolayısıyla, edindiğim esire ile en azından tanışabilmek için güvenilir bir tercüman bulmak gerekiyordu. Bir an için Mösyö Jean'ı, saygıdeğer bir yaşa gelmiş olan o Memlük'ü düşündüm; fakat bu kadını bir meyhaneye nasıl götürürdüm? Öte yandan, Mösyö Jean'ı bulmak üzere çıkıp, onu evde aşçı ve barbarinle de bırakamazdım. Bu iki tehlikeli hizmetkarı dışarı yollasam, tahta bir kilitli evde kızı tek başına bırakmak doğru olur muydu?

Sokaktan çingirak sesleri duyuldu. Kafesin arkasından, Frenk mahallesinin kenarında birkaç keçi güden mavi mintanlı bir keçi çobanı gördüm. Köleye onu gösterdim, gülümseyerek *Eyva!* dedi, bunun evet anlamına geldiğine karar verdim.

On beş yaşlarında, yanık tenli, kocaman gözlü, büyük bu-

runlu, sfenks kafalarındaki kadar kalın dudaklı, Mısırlı tipinin en saf örneklerinden biri olan keçi çobanını çağırdım. Çoban, hayvanlarıyla birlikte avluya girdi ve daha önce cariyeye göstermiş olduğum yeni bir fayans kabın içine, keçilerden birini sağmaya başladı. Yukarıdan, peçeli olarak keçi çobanının yaptığı işe bakan kız "*eyva*" diye tekrarladı.

Bütün bunlar son derece basitti ve kölenin ona şu iki keli-meyle hitap etmesini çok doğal buluyordum. *Tale bukra*. Ona er-tesi gün tekrar gelmesini söylüyordu kuşkusuz. Kap dolduğu zaman, keçi çobanı yabancı bir havayla bana bakıp bağırdı: "*At fulus!*" bunun "*para ver*" anlamına geldiğini bilmek için eşekçilerden yeterince ders almıştım. Parasını ödedikten sonra, bu sefer de "*bahşiş!*" diye bağırdı; her vesileyle bahşiş isteyen Mısırlıların çok sevdikleri bir başka kelimeydi bu. Ona, kölenin söylediği gibi "*Tale bukra!*" diye cevap verdim. Memnun bir halde uzaklaştı. İşte bir dil yavaş yavaş böyle öğreniliyor.

Cariye, içine ekmek koymadan sütünü içmekten memnundu. Yine de bu hafif yemek beni biraz yatıştırdı; onun, Kahire'de bulunması belki de mümkün olmayan bir tür yağlı toprakla beslenen şu Cava ırkından olmasından kaygı duymuştum. Sonra eşekleri bulmaya gittim ve cariyeye, sokak kıyafetini (*milayeh*) almasını işaret ettim. Kahire'de çok giyilen, bu kareli pamuklu kumaşa biraz aşağılarcasına baktı ve şöyle dedi. "*An aouss habbara!*"

İnsan nasıl da öğreniyor! Anladım ki pamuk değil de ipek, basit burjuva kıyafeti değil de hanımefendi kıyafeti giymeyi umuyormuş. Mısırlıların yaptığı gibi elimi sallayarak, kafamı oynatarak "*La! La!*" dedim ona.

V. NAZİK TERCÜMAN

Ne gidip habbara almak ne de gezinti yapmak istiyordum. Fransız okuma odasına abone olurken, lütufkar Madam Bonhomme'un, genç cariyeme ilk açıklamalarım için bana tercümanlık yapma lütfunda bulunacağı aklıma gelmişti. Henüz Madam Bonhomme'u yalnızca, Teatro del Cairo sezonunun açılışını yapan şu meşhur amatör temsilinde görmüştüm. Fakat oynadığı vodvil, onu benim gözümde mükemmel ve iyiliksever biri yapmıştı. Tiyatronun bir özelliği de budur; sizi, tanımadığınız birini çok iyi tanıyormuşsunuz yanılgısına düşürür. Genellikle yalnızca uzaktan görülen kadınlara gönül verilmediği halde, aktrislerin büyük tutkular ilham etmesi bundandır.

Eğer aktris, herkesin hayal gücünün istediği gibi yorumlayıp gerçekleştireceği bir ideali sergilemek ayrıcalığına sahipse, neden güzel ve hatta isterseniz erdemli bir satıcı kadında da, bu genellikle iyi niyetli ve yabancıya faydalı ve büyüleyici ilişkilerin yolunu açan, öğretici rol bulunmasın?

Paris hayatının büyük karmaşası içinde kaybolmuş, tanınmayan ve endişeli Yorick'in, sevimli ve iyiliksever eldivencinin konukseverliğiyle karşılaşınca ne büyük bir hayranlık duyduğu malum, fakat bir Doğu şehrinde böylesi bir karşılaşma çok daha faydalı değil mi!

Madam Bonhomme, büyük bir nezaket ve sabırla, cariyeye ile bana tercümanlık yapmayı kabul etti. Okuma salonu dolu olduğundan, bizi kitabevine bitişik bir tuvalet ve aksesuar malzemeleri mağazasına soktu. Frenk mahallesinde bütün tüccarlar her şeyi satıyor. Şaşırmış olan köle, hayranlık içinde Avrupa lüksünün harikalarını incelerken, ben, kendisi de zenci bir köleye sahip olan ve zaman zaman ona Arapça emirler verdiğini duyduğum Madam Bonhomme'a durumumu açıklıyordum.

Hikayem onun ilgisini çekti. Kıza, bana ait olmaktan memnun olup olmadığını sormasını rica ettim. *Eyva!* diye cevap verdi köle. Bu olumlu cevaba, Avrupalı bir kadın gibi giyinirse çok memnun olacağını ekledi. Bu talebe gülümseyen Madam Bonhomme, gidip kurdeleli bir tül başlık bulup getirdi ve kızın başına taktı. İtiraf etmeliyim ki pek yakışmadı; başlığın beyazlığı ona hastalıklı bir hava veriyordu. "Evladım," dedi ona Madam Bonhomme, "ne isen öyle kalmalısın, fıs sana çok daha fazla yakışıyor." Cariye şapkadan zorlukla vazgeçtiği için, Madam Bonhomme ona, Yunan kadınlarının giydiği, yaldızlı fistolü bir *taktikos* buldu, bu çok daha iyi görünüyordu. Burada hafif bir satışa teşvik niyeti hissettim, fakat enfes işçiliğe rağmen fiyatı makuldü.

Artık çifte bir iyi niyetten emin olduğum için, bu zavallı kızın bütün maceralarını ayrıntısıyla anlattırdım. Térence'ın Andrienne'inden¹³⁶ Matmazel Aisse'ye¹³⁷, aklınıza gelecek bütün esire hikayelerine benziyordu bu. Elbette ki bütün gerçeği öğrendiğim gibi bir hayale kapılmamıştım. Asil bir ailenin çocuğu olup, küçükken deniz kıyısından kaçırılmak, bugün Akdeniz'de olacak şey değildi, fakat Güney denizlerinde muhtemel görünüyordu... Hem zaten, nereden gelmiş olacaktı ki? Malezyalı kökeninden kuşku duymak yersizdi. Osmanlı İmparatorluğu tebaası hiçbir bahane altında satılamazdı. Beyaz ya da siyah olmayan bütün köleler sadece ya Habeşistan'a ya da Hint takımadalarına ait olabilir.

Esire, Mekke toprakları içinde çok yaşlı bir şeyhe satılmıştı. Şeyh ölünce kervanın tüccarları onu alıp getirmiş ve Kahire'de satışa çıkarmışlardı.

Bütün bunlar çok doğaldı ve benden önce, şu yaşlılıktan taş

136) Latin şair Térence'ın bir komedisi. (ç.n.)

137) 1700 civarında Fransız büyükelçisi Ferriol tarafından satın alınıp Paris'e getirilen Çerkes. (ç.n.)

kesilmiş saygıdeğer şeyhten başka sahibi olmamış olmasına gerçekten sevinmiştim.

"On sekiz yaşında var," dedi Madam Bonhomme, "ama çok güçlü. Burada nadir rastlanan bir ırktan olmasaydı daha fazla para öderdiniz. Türkler alışkanlıklarına bağlıdırlar, onlara ya Habeşli ya zenci gerekir; emin olun, onu satamadan şehirden şehre dolaştırmışlardır."

"Güzel!" dedim, "demek ki kader buradan geçmemi istedi. Bu kızın iyi ya da kötü talihini etkilemek, benim kismetimmiş."

Şark tarzı kader anlayışıyla bağlantılı bu bakış açısı kıza aktarıldı ve bu, bana bağlanmasını sağladı.

Bu sabah neden yemek yemek istemediğini ve Hindu dininden olup olmadığını sordurdum.

"Hayır, Müslüman," dedi Madam Bonhomme, onunla konuştuğundan sonra, "bugün yememiş, çünkü güneşin batışına kadar oruç günüyümüş."

Brahman dinine mensup olmamasına üzül müştüm, bu inanca karşı hep biraz zaafım olmuştur. Dil meselesine gelince, en saf Arapça ile konuşuyordu ve ilk dilinden yalnızca birkaç şarkı ya da *pantoun* hatırlıyordu; bunları ona tekrar söyletmeye kendime söz verdim.

"Peki şimdi onunla nasıl anlaşılabileceksiniz?" diye sordu, Madam Bonhomme.

"Madam," dedim ona, "insanın her şeyden memnun olduğunu anlatan bir kelime biliyorum zaten. Bana sadece, bunun tam tersini ifade eden bir kelime söyleyin. Ben, dili daha iyi öğrenene kadar geri kalanını zekamla tamamlarım."

"Reddetme aşamasına şimdiden geldiniz mi?"

"Tecrübeyle sabittir ki, her şeyi öngörmek gerekir," diye cevap verdim.

"Yazık ki doğru!" dedi Madam Bonhomme alçak sesle, "Bu

korkunç kelime '*mafiş!*' Mümkün olan bütün olumsuz anlamları içerir."

Kölenin bu kelimeyi bana daha önce söylediğini hatırladım.

VI. RAVZA ADASI

Başkonsolos beni Kahire civarında bir gezintiye davet etmişti. Bu, konsolosların her yeri rahatça ziyaret etmek için sayısız ayrıcalıkları ve kolaylıkları olduğundan küçümsenecek bir davet değildi. Ayrıca bu gezide, bir Avrupa arabasından yararlanma avantajım da olacaktı, Doğu'da çok nadir bulunan bir şeydi bu. Şehir içinde arabayla dolaşmak imkansız olduğundan Kahire'de bir araba güzel bir lükstür. Eğer sokakların darlığı ve engebeli şekli arabadan yararlanmaya izin verseydi, insanları ve köpekleri ezme hakkı, yalnızca hükümdarlarla onların temsilcilerine ait olacaktı. Fakat paşanın kendisi bile, kapıların yanında arabalık bulundurmak zorunda ve ancak kent dışındaki çeşitli evlerine giderken arabaya binebiliyor. Dolayısıyla, hiçbir şey, en son Paris ya da Londra zevkine göre yapılmış bir arabanın tepesinde, başında sarığı ve bir elinde kamçısı, diğerinde kiraz ağacından uzun çubuğuyla bir arabacı görmek kadar ilginç değildir.

İşte bir gün, gümüş tokmaklı uzun değneğiyle kapıya sert darbelerle vuran bir konsolosluk yeniçerisi ziyaretime gelip mahallede saygınlığımı artırdı. Ayarlanan gezinti için konsoloslukta beklediğimi söyledi. Ertesi gün, gündeğümünde hareket etmemiz gerekiyordu. Konsolos, ilk davetinden bu yana, benim bekar evimin bir aile evine dönüştüğünü bilmediği için, bütün bir gün süreceğim yokluğum sırasında sevimli arkadaşımı ne yapacağımı düşünmeye başladım. Onu beraberimde götürmek uygun olmazdı; aşçı ve kapıcıyla yalnız bırakmaksa en basit

tedbiri bile gözardı etmek olacaktı. Bu durum çok canımı sıktı. Sonunda, hadım ağalar satın almak ya da onu birine emanet etmek gerektiğini düşündüm. Cariyeyi eşeğe bindirdim ve biraz sonra, Mösyö Jean'ın dükkanı önünde durduk. Eski Memlûk'e, kızı bir günlüğüne emanet edebileceğim, namuslu bir aile tanıyıp tanımadığını sordum. Çare bulmakta uzman Mösyö Jean, uzun yıllar Fransız ordusunda hizmet etmiş, Mansur adında yaşlı bir Kıpti'ye her bakımdan güvenilebileceğini söyledi.

Mansur da Mösyö Jean gibi Memlûk olmuştu, fakat Fransız ordusunun Memlûklerinden idi. Bunlar, Mösyö Jean'ın bana anlattığına göre, esas olarak, Mısır seferinin geri çekilişi sırasında bizim askerlerimizi izleyen Kıptilerden oluşuyordu. Zavallı Mansur, birçok arkadaşıyla birlikte, Bourbon'ların geri dönüşünde imparatorun partisini destekledikleri gerekçesiyle, Marsilya'da halk tarafından denize atılmış. Fakat Nil'in gerçek çocuğu olarak, yüzerek kurtulmayı ve kıyının başka bir noktasından karaya çıkmayı başarmış.

Yarı yarıya yıkılmış geniş bir evde karısıyla birlikte yaşayan adamcağıza gittik. Tavanlar bel veriyor, oturanların kafasını tehdit ediyordu. Pencereilerin doğramaları yer yer yırtık dantel gibi açılmıştı. Tozun ve güneşin etkisiyle, bizim şehirlerimizdeki en fakir kulübelere giren yağmur ve çamurun yarattığı kederli bir havası olan eski evi sadece birtakım mobilya kalıntıları ve partallar süslüyordu.. Kahire nüfusunun büyük bölümünün, güvenli olmadığı için farelerin çoktan terk ettiği bu tarz evlerde oturduklarını düşününce yüreğimin sıkıştığını hissettim. Köleyi oraya bırakmayı bir saniye bile düşünmedim, fakat yaşlı Kıpti ve karısından benim evime gelmelerini rica ettim. Şu andaki hizmetkarlarımdan birini ya da diğerini gönderip onları kendi hizmetime almaya söz verdim. Üstelik, adam başına günlük bir buçuk kuruş ya da kırk santim vermekte henüz pek müsriflik

yoktu.

Bu şekilde evimin sükunetini temin ettikten ve becerikli tiranlar gibi, benim aleyhime birleşebilecek iki şüpheli halkın karşısına sadık bir millet yerleştirdikten sonra konsolosa gitmekte hiçbir sakınca görmedim. Konsolosun tıka basa yiyeceklerle dolu olan arabası, bize eşlik edecek olan iki tane atlı yeniçeriyle birlikte kapının önünde bekliyordu. Bizimle birlikte, elçilik katibi dışında, Şark kıyafetleri giymiş, Şeyh Abdülhalid adında önemli bir kişi daha vardı; konsolos onu, bize açıklamalar yapması için davet etmişti, çok iyi İtalyanca konuşuyordu ve Arap edebiyatının en zarif ve en eğitilmiş şairlerinden biri sayılıyordu.

“Bu tamamen geçmiş dönemin adamıdır,” dedi bana konsolos. “Tanzimat ona göre iğrençtir fakat bununla birlikte, onunkinden daha hoşgörülü bir zihniyete rastlamak zordur. Tama-
mıyla Mısır’a özgü, neredeyse *Voltaire*’ci denebilecek ve Fransız hakimiyetine düşman olmamış şu Arap filozoflar kuşağındandır.”

Şeyhe, Kahire’de ondan başka çok şair olup olmadığını sordum.

“Ne yazık ki!” dedi “Artık güzel bir şiir için hükümdarların, şairin ağzının alabildiğince altınla doldurulmasını emrettikleri devirde yaşamıyoruz. Bugün artık yalnızca faydasız ağızlarız. Köşebaşlarındaki sıradan halkı eğlendirmiyorsa şiir ne işe yarar bugün?”

“Peki neden, halkın kendisi cömert bir hükümdar olmasın?” dedim.

“Halk çok fakir,” diye cevap verdi şeyh, “ve zaten cahilliği o derece arttı ki, sanattan ve üslup saflığı kaygısından yoksun olarak laf kalabalığı eden romanlar dışında hiçbir şeyi takdir etmiyor. Bir kahvenin müdavimlerini kanlı ya da açık saçık maceralarla eğlendirmek yetiyor. Sonra, hikayenin en ilginç yerine ge-

lince, meddah duruyor ve kendisine bir miktar para verilmezse devamını anlatmayacağını söylüyor. Fakat hep hikayenin sonunu ertesi güne bırakıyor ve bu böyle haftalarca sürüp gidiyor.”

“İyi ama, bunlar aynen bizdeki gibi,” dedim.

“Antere'nin¹³⁸ ya da Ebu Zeyd'in meşhur şiirlerine gelince,” diye devam etti şeyh, “artık onları yalnızca dini bayramlarda ve alışkanlıktan dolayı dinlemek istiyorlar. Üstelik çoğunluğu, bunun güzelliklerini anlıyor mu? Günümüzün insanları okumayı bile zar zor beceriyor. Bugün, edebi Arapçayı bilenler arasında, en alim olanların iki Fransız olduğuna kim inanır?”

“Doktor Ferron ve Cidde konsolosu Mösyö Fresnel'den söz ediyor” dedi konsolos. Sonra şeyhe dönerek ekledi, “Yine de bütün zamanlarını camilerin kütüphanelerinde geçiren, çok sayıda beyaz sakallı saygıdeğer ulemanız var?”

“Bütün bir ömür boyunca nargile içerek, aynı az sayıdaki kitabı, hiçbir şeyin daha güzel olmadığı ve bunlardaki doktrinin her şeyden üstün olduğu gerekçesiyle tekrar tekrar okuyup durmak öğrenmek midir? Şanlı geçmişimizi reddedip, –her şeyi zaten bizden öğrenmiş olan– Frenklerin bilimine zihnimizi açmak daha iyi.”

Şehir surlarından çıkmış, Bulak'ı ve onu çevreleyen şen vil-laları sağ tarafta bırakmıştık. İbrahim'e¹³⁹ ait büyük bir ekili arazide, ekinlerin ortasından geçen, geniş ve gölgeli bir caddede ilerliyorduk. Vaktiyle çorak olan, bugünse bir bahçeyi andıran bu ovaya, hurma, dut ve firavuninciri ağaçlarını o diktirmişti. Nil'e uzak olmayan bu ekili toprakların ortasında fabrika olarak kullanılan büyük binalar vardı. Bunları geçip sağa dönünce kendimizi bir kemerin önünde bulduk. O kemerden, Ravza Adası'na gitmek üzere nehre iniliyordu.

138) VI. yy.'da yaşamış Arap şairi. Hayıt etrafında şekillenen kahramanlık hikayesi Antere Kissası adı altında anlatılagelmıştır. (ç.n.)

139) İbrahim Paşa (1789-1848): Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu.

Nil'in kolu bu bölgede, kameriyelerin ve bahçelerin arasından akan küçük bir akarsuya benziyor. Kıyı gür sazlıklarla kaplı; firavunun kızı, efsaneye göre, Musa peygamberin beşiğini burada bulmuş. Güneye doğru dönüldüğünde, sağ tarafta eski Kahire limanı, sol taraftaysa adanın uç noktasını oluşturan minareler kubbelerle iç içe olarak nilölçer ya da, öteki adıyla, *mikyas* binaları fark ediliyor.

Ada, yalnızca nefis bir prens ikametgahı olmakla kalmamış, aynı zamanda İbrahim'in gösterdiği özen sayesinde bir Kahire *bitki bahçesine* dönüşmüş. Bunun, bizdekinin tam tersi olduğu düşünülebilir; seralarla ısıyı artırmak yerine, burada bizim Avrupa bitkilerini koruyabilmek için yapay yağmurlar, soğuklar, sisler yaratmak gerekiyor. Durum şu ki, bizim bütün ağaçlarımızdan henüz yalnızca tek bir zavallı meşe ağacı yetiştirebilmişler, o da palamut bile vermiyor. İbrahim, Hindistan bitkileri yetiştirmekte daha başarılı olmuş. Bu, Mısır'inkinden çok farklı ve bu enlemde bile soğuğa maruz kalmış gibi görünen bir bitki örtüsü. Demirhindi ve baobap ağaçlarının gölgesi altında hayranlıkla dolaştık. İnce ve uzun saplarıyla Hindistancevizi ağaçları, eğreltiotu gibi ayrılmış yapraklarını oraya buraya eğmişti. Fakat bin bir tuhaf bitkinin arasından, bizim kavak ağaçlarımız gibi perde oluşturan, son derece zarif bambu yolları fark ettim. Aralarında tavusların ve pembe flamankuşlarının parladığı, özel kuşlardan oluşan bir kalabalığın bulunduğu çimenlerin arasından, küçük bir dere kıvrılarak akıyordu. Arada bir, gövdesi bir direk gibi dimdik yükselen, etrafını yapraklarının kalın örtüsüyle kapatan bir tür salkım söğüdün gölgesinde dinleniyorduk; insan orada kendini, hafif bir ışıkla aydınlanmış, yeşil, ipek bir çadırın içinde hissediyordu.

Adeta bir mucize eseri gelmiş olduğumuz bu sihirli ufuktan, bu serinlikten, dünyanın bir başka köşesinden gelen bu koku-

lardan kendimizi zorlukla çekip aldık. Fakat adanın kuzeyine doğru yürürken, kuşkusuz tropikal bitkiler gamını tamamlamaya yönelik, tamamıyla farklı bir doğayla karşılaşmakta gecikmedik. Dev buketlere benzeyen çiçekli ağaçlardan oluşmuş bir korunun ortasında, sarmaşık kubbelerinin altına gizlenmiş dar yollardan geçerek, üzerinde bir tepe köşkü bulunan yapay kayalıklara tırmanan, bir tür labirente geliniyor. Taşların arasında, patikaların kıyısında, başınızın üzerinde, ayağınızın altında bitki dünyasının en tuhaf sürüngenleri bükülüyor, uzanıyor, dikiyor, göz kırptıyor. Bazıları insan organlarına benzeyen ve Hindistan'ın ahtapot-tanrıların canavarımsı şeklini andıran, bu neredeyse canlı bitkiörtüsünün arasındaki uyuyan yılan ve su kurdu yuvalarına ayak basarken insan kaygı duymuyor değil.

Zirveye ulaştığımızda nehrin diğer kıyısındaki Gize üzerinde, gökyüzünün maviliği içinde netlikle çizilen üç piramidi, bütün heybetiyle fark ettiğimde hayranlıkla çarpıldım. Onları daha önce hiç bu kadar iyi görmemiştim ve havanın berraklığı, aradaki üç fersahlık mesafeye rağmen bütün ayrıntıların seçilmesine imkan veriyordu.

Mısır piramitlerinin kuluçkalar kadar değeri olmadığını iddia eden Voltaire ile aynı fikirde değilim. Aynı şekilde, kırk asır¹⁴⁰ tarafından seyredilmek de benim için önemsiz değildi. Fakat o anda böyle bir görünüm, Kahire hatıraları ve Arap fikirleri açısından beni ilgilendiriyordu; hemen yol arkadaşımız şeyhe, Avrupa bilimi tarafından bu anıtlara atfedilen kırk asırlık geçmiş hakkında ne düşündüğünü sordum.

İhtiyar, köşkün tahta kerevetine yerleşti ve şöyle dedi:

"Bazı yazarlar, piramitlerin *âdem öncesi* Kral Gian-ben-Gian tarafından yaptırıldığını düşünürler. Fakat bizde daha yaygın

140) Napolyon'un Mısır seferi sırasında askerlerine söylediği ileri sürülmüş olan "Bu piramitlerin tepesinden kırk asır sizi seyreliyor" tümcesine gönderme. (yhn.)

olan bir geleneğe göre, tufandan üç yüz yıl önce, Salahok oğlu Saurid adında bir kral varmış. Bir gece yeryüzünde her şeyin tersine döndüğünü, insanların yüz üstü kapaklandıklarını, evlerin insanların üstüne yıkıldığını, yıldızların gökyüzünde birbirleriyle çarpıştığını ve bunların enkazının toprağın üzerinde yüksek bir katman oluşturduğunu görmüş. Dehşet içinde uyanan kral Güneş Tapınağı'na girer ve orada uzun süre gözyaşları yanaklarını yıkar. Daha sonra, rahipleri ve kahinleri toplantıya çağırır. Bunların arasından en bilgini olan rahip Akliman, kendisinin de benzer bir rüya gördüğünü bildirir. 'Sizinle birlikte bir dağın üzerindeydim,' der, 'Gökyüzü başımızın üzerine kadar alçalmıştı ve halk, sığınağına koşar gibi, kalabalıklar halinde size koşuyordu. Bunun üzerine siz, ellerinizi, yukarı kaldırdınız, daha fazla alçalmasını engellemek için gökyüzünü geri itmeye uğraşıyordunuz, sizin davranışınızı görünce ben de aynı şeyi yapıyordum. Bu sırada güneşten gelen bir ses bize şöyle dedi: 'Ben üç yüz dönüş tamamladığımda gökyüzü her zamanki yerine dönmüş olacak.' Rahip bu şekilde konuştuğundan sonra Kral Saurid, nasıl bir kazanın geleceğini araştırmak için *yıldızların yüksekliğini ölçtürmüş*. Hesaplar sonucunda, önce bir su tufanı sonra da bir alev tufanının olacağı bildirilmiş. İşte bunun üzerine kral, piramitleri, yıldızların darbesine bile dayanması için köşeli bir şekilde inşa ettiriyor ve birbirlerine demir millerle bağlanmış, ne göklerin ateşinin ne de tufanın içine geçemeyeceği şekilde yontulmuş bu devasa taşları koyduruyor. İhtiyaç halinde kral ve krallığın ileri gelenleri, kitaplar ve bilimsel resimlerle, tılsımlar ve insan soyunun geleceği için saklanması önemli olan her şeyle birlikte buraya sığınacaklarmış."

Bu efsaneyi büyük bir dikkatle dinliyordum ve konsolosa bunun, Avrupa'da kabul gören, bu devasa yapıların yalnızca mezar olduğu şeklindeki varsayımdan çok daha tatminkar ol-

duğunu düşündüğümü söyledim.

"Fakat," dedi "piramitlerin salonlarına sığınan insanlar nasıl nefes alacaklardı?"

"Piramitlerde hâlâ toprağın altında kaybolan kuyu ve kanallara rastlanıyor," diye devam etti şeyh, "bunlardan bazıları Nil'in sularına bağlanıyordu, diğerleri de geniş yeraltı mağaralarına uzanıyordu. Sular dar yollardan giriyor, sonra daha ileriden, muazzam şelaleler oluşturarak ve korkunç bir gürültüyle havayı sürekli hareketlendirerek çıkıyordu."

Elle tutulur gerçeklere bağlı bir adam olan konsolos, bu söylentilere gülümsemeden başka bir yanıt vermiyordu. Arabasından getirilen yiyecekleri bir masanın üzerine hazırlatmak için köşkteki molamızdan yararlanmıştı. Bunun dışında İbrahim Paşa'nın *bostancıları*, Asya'dan algıladığımız koku ve renkleri tamamlayacak nadir çiçekler ve meyveler sundular.

Avrupa'da Afrika'nın hayal edildiği gibi Afrika'da insan Hindistan'ı hayal ediyor; ideal her zaman şu andaki ufkumuzun ötesine yayılıyor. Bense hâlâ büyük bir istekle iyi kalpli şeyhimize sorular soruyor ve ona atalarının bütün efsanevi hikayelerini anlattırıyordum. Onunla birlikte Kral Saurid'e, Yunanların Keops'una, Kefren'ine, Mikerinos'una¹⁴¹ duyduğumdan daha sağlam bir inançla inanıyordum.

"Piramitleri Arap sultanları zamanında ilk defa açtıklarında ne bulmuşlardı?" diye sordum.

"Kral Saurid'in her birinin korunması için yerleştirdiği heykelleri ve tılsımları buldular," dedi. "Doğu piramidinin muhafızı altın bir tahta oturmuş, ona bakanın ölmesine yol açan, bir mızrak tutan, siyah ve beyaz boğadan bir idoldü. Bu idole bağlı olan ruh, günümüzde hâlâ ortaya çıkan ve kendisiyle karşılaşanların aklını alan güzel ve güleç bir kadındı. Batı piramidinin

141) Ünlü Gize piramitlerinin ve bunları yaptıran firavunların adları. (yhn.)

muhafızı, yine bir mızrakla silahlanmış, başının üzerinde çöreklenmiş bir yılan bulunan kırmızı taştan bir idoldü. Buna hizmet eden ruh, başının üzerinde bir sepet ve elinde bir buhurdan taşıyan yaşlı bir Nübyeli biçimindeydi. Üçüncü piramidinse muhafız olarak, ona bakanları, kurtulmaları mümkün olmaksızın kendisine çeken, kendi de kaidesi de bazalttan küçük bir idolü vardı. Bunun sakalsız ve çıplak bir delikanlı biçimindeki ruhu hâlâ ortaya çıkar. Sak kara'daki diğer piramitlerin de her birinin kendi hayaleti vardır. Birisi kısa sakallı, yanık tenli ve siyahımsı bir ihtiyardır; diğeri, kendisine bakıldığında uzun, beyaz dişlerini ve beyaz gözlerini gösteren, zenci bir genç kadınla zenci bir çocuktur; bir başkası boynuzlu bir aslan kafasına sahiptir; siyah giyinmiş, elinde sopa tutan bir tanesi çoban havasındadır; nihayet bir başkası, denizden çıkan ve sularında kendi yansımasına bakan bir din adamı şeklinde belirir. Bu hayaletlerle öğle vakti karşılaşmak tehlikelidir."

"Gerçekten de bu bölgelerde öğle vakti herkes uyumak zordur," dedi konsolos "ve bu iyi şeyh bize uyku getirecek hikayeler anlatıyor."

"Fakat," diye bağırdım, "bütün bunlar, açıklayamadığımız onca doğa olayından daha mı sıradışı? Mademki yaratılışa, meleklerle, tufana inanıyoruz ve mademki yıldızların hareketinden kuşku duyamayız, neden bu yıldızların ruhlara bağlı olduğunu ve ilk insanların kült ve anıtlar yoluyla onlarla ilişki kurabildiklerini kabul etmeyelim?"

"Başlangıçta büyüünün amacı da buydu zaten," dedi şeyh, "bu tılsımlar ve bu resimler güçlerini yalnızca gezegenlerin her birine adanmış olmalarından ve bunların doğuş ve batışlarına bağlı işaretlerden alıyorlardı. Rahiplerin prensinin adı Kater'di, yani tesirlerin efendisi. Onun altındaki her rahibin, hizmet ettiği tek bir yıldız vardı, Pharouis (Satürn), Rhaouis (Jüpiter,) ve

diğerleri gibi.

"Kater her sabah bir rahibe, 'Senin hizmet ettiğin yıldız şu anda nerede?' diye sorarmış. Rahip de 'Şu işarete, şu derecede, şu dakikada,' diye cevap verir, hazırlanmış bir hesaptan yola çıkarak, o gün neyi yapmanın uygun olduğunu yazarlarmış. Birinci piramit prensler ve onların ailelerine ayrılmışmış; ikincisinde yıldızların idolleri ve gökcisimlerinin kutsal sandıkları, aynı zamanda astroloji, tarih ve bilim kitapları bulunuyor olmalıydı; muhtemelen rahiplerin sığınma yeri de burasıydı. Üçüncüsüne gelince, bu yalnızca krallarla rahiplerin tabutlarının saklanması içindi ve kısa bir süre sonra bu yetersiz kaldığından Sakkara ve Dahşur piramitleri inşa edilmiş. Yapıların sağlamlığının amacı, mumyalanmış cesetlerin bozulmasını önlemektir; dönemin düşüncesine göre, tam olarak tespit edilemeyen bir zamanda, yıldızların herhangi bir devriminin sonucunda, onlar yeniden doğacaktı."

"Bu veriyi kabul edersek," dedi konsolos, "bir gün, bir müzenin camları altında veya bir İngilizin nadir eşyalar odasında uyanarak şaşkına dönecek mumyalar olacaktır."

"Aslına bakılırsa," dedim, "bunlar, içinden henüz kelebek çıkmamış olan gerçek insan kozaları. Bir gün açılmayacaklarını kim söyleyebilir? Şu zavallı Mısırlıların mumyalarının soyulmasını ve didik didik incelenmesini hep dine aykırı bir şey olarak gördüm. Bunca kuşağın bu avutucu ve yenilmez inancı, nasıl oldu da budala Avrupalı merakını altemedemedi? Dünün ölülerine saygılıyız, fakat ölülerin yaşı var mıdır?"

"Onlar kafirdiler," dedi şeyh.

"Ne yazık ki!" dedim. "O dönemde ne Muhammed doğmuştu ne de İsa."

Bu nokta üzerinde bir süre tartıştık; bir Müslümanı Katolik hoşgörüsüzlüğünün izinde görmek beni şaşırtıyordu. İsrail'in

çocukları, sadece İshak'ın ırkını köleliğe indirdi diye neden eski Mısır'ı lanetlesin? İşin doğrusunu söylemek gerekirse, yine de Müslümanlar, çeşitli halkların mezarlarına ve kutsal anıtlarına saygı gösteriyorlar. Ve bir halifeyi piramitleri açmaya iten, yalnızca muazzam hazineler bulma umuduydu. Vakayinamelerinin aktardığına göre, kralın odası denilen odada, bir masarın üstünde ayakta duran, siyah taştan bir erkek heykeliyle beyaz taştan bir kadın heykeli bulunmuş, birinin elinde mızrak, diğeri-ninkinde yay varmış. Masarın ortasında, sımsıkı kapalı bir vazovarmış, açıldığında içinde hâlâ taze kan bulunduğu görülmüş. Ayrıca bir de, yementaşı ile minelenmiş kırmızı altından bir horroz bulunuyormuş, insanlar içeri girince bir kez ötüp kanatlarını çırpmış. Bütün bunlar biraz *Binbir Geceye* giriyor; ancak bu odaların tılsımlar ve esrarlı resimler içermiş olduğuna inanmaktan bizi alıkoyan kim? Kesin olan, modern insanların orada, bir sığırın kemiklerinden başka kemik bulamadıkları. Kral odasındaki sözde lahit, kutsal su fıçısıydı kuşkusuz. Zaten, Volney'nin de belirttiği gibi, bunca taşı, beş ayak uzunluğunda bir cesedi içine koymak için yığdıklarını varsaymak daha saçma değil mi?

VII. GENEL VALİNİN HAREMİ

Biraz sonra gezintiye devam ettik ve genel valinin karılarının, yazın zaman zaman gelip oturdukları, sedef ve çakıllarla bezeli, göze hoş gelen bir sarayı ziyarete gittik. Zorluk çıkarmadan girmemize izin verdikleri bu ikametgahı çevreleyen Türk tarzı çiçek tarhları, bir halı deseni temsil ediyordu. Kuş kafesleri boştu ve salonlarda, her çeyrek saati Fransız operalarından alınmış küçük bir serinette¹⁴² havasıyla haber veren müzikli duvar saat-

142) Kuşları ötmeye alıştırmak için kullanılan armonik kanarya çalgısı. (ç.n.)

lerinden başka canlı yoktu. Haremin iç yapısı bütün Türk saraylarında aynıdır, bunlardan daha önce çok görmüştüm. Hep büyük toplantı salonlarını çevreleyen küçük hücreler vardır, her tarafta sedirler ve döşeme olarak da sadece sedef kakma küçük masalar. Çeşitli yerlerde, tahta kaplamaların içine oyulmuş oval girintilere nargile, vazo ve kahve fincanları konulur. Yalnızca üç dört oda, bir kapıcı dairesini gururlandıracak adi eşyalarla, Avrupa tarzında döşenmiştir; fakat bunlar, ilerlemeye adanan kurbanlardır, gözde kadın kaprisleridir belki, ancak bu eşyaların hiçbirinin o kadınlar için ciddi bir kullanım alanı yoktur.

Fakat genelde, en şahane haremelerde özellikle eksik olan yataktır.

"Bu kadınlar ve esireleri nerde yatıyorlar, kuzum?" dedim şeyhe.

"Sedirlerin üzerinde."

"Örtüleri yok mu peki?"

"Giyinik olarak uyurlar. Yine de kış için yün ya da ipek örtüler vardır."

"Bütün bunların içinde kocanın yerinin ne olduğunu göremiyorum."

"Fakat koca kendi odasında yatar, kadınlar da kendi odalarında, odalıklarsa büyük salonun sedirlerinde. Eğer sedirlerle yastıklar uyumaya elverişli değilse odanın ortasına şilte atıp öyle uyurlar."

"Tamamen giyinik olarak mı?"

"Her zaman, fakat en basit kıyafetlerle, pantolon, bir cepken, bir entari. Kanun, kadınlara olduğu gibi erkeklere de birbirlerinin karşısında boyunlarından aşağı soyunmalarını yasaklar. Kocanın ayrıcalığı karılarının yüzünü serbestçe görmektir; eğer merakı onu daha ileri götürürse gözleri lanetlenir; bu kesin bir metindir."

"Kocanın giyinik kadınlarla dolu bir odada geceyi geçirmeyi pek istememesini ve kendi odasında uyumayı tercih etmesini şimdi anlıyorum," dedim. "Fakat eğer bu kadınlardan iki üç tanesini kendisiyle birlikte götürürse..."

"İki üç tane mi!" diye bağırdı şeyh infial içinde. "Hangi köpek böyle davranır sanıyorsunuz? Hey Allahım! Kafir bile olsa, kocasının yanında uyumak şerefini bir başkasıyla paylaşmaya razı olacak tek bir kadın var mıdır? Avrupa'da böyle mi yapıyorlar?"

"Avrupa'da, hayır, kesinlikle," diye cevap verdim. "Fakat Hristiyanların tek bir karıları olur ve çok karıya sahip olan Türklerin onlarla bir kadınla yaşar gibi yaşadıklarını sanırlar."

"Eğer Hristiyanların sandığı gibi davranacak kadar yozlaşmış Müslümanlar olsaydı, yasal karıları derhal boşanma talep ederdi ve kölelerinin de onları terk etme hakkı olurdu."

"Görüyor musunuz," dedim konsolosa, "bu halkların âdetleri hakkında Avrupa'nın hâlâ ne yanlışları var. Türklerin hayatı bizim için kudret ve zevkin idealidir ve görüyorum ki kendi evlerinde bile mutlak hakim değiller."

"Neredeyse tamamı gerçekte tek bir kadınla yaşar," diye cevap verdi konsolos. "İyi ailelerin kızları, hemen hemen hemen her zaman, bunu evlenmelerinin bir şartı olarak ortaya koyarlar. Birçok kadını besleyebilecek ve uygun şekilde maişetini sağlayabilecek –ki bu da her birine ayrı bir oda, bir hizmetçi, yılda iki kere tam takım kıyafet ve her ay geçimi için belirli bir miktar para demektir– kadar zengin biri, evet, dört kadına kadar alabilir; ancak kanun onu, her kadına haftanın bir gününü ayırmaya mecbur eder, ki bu da her zaman pek hoş değildir. Bir de aşağı yukarı eşit haklara sahip dört kadının entrikalarını düşünün, eğer çok zengin ve çok yüksek mevkide değilse adama hayatı zindan edeceklerdir. Çok zengin olanlar için kadınların sayısı,

atların sayısı gibi bir lüktür. Ama genellikle bir yasal karıyla kendilerini sınırlayıp güzel odalıklar almayı tercih ederler; hat-ta bu kölelerle de her zaman kolay kolay ilişki kuramazlar, hele de karıları büyük bir ailedense."

"Zavallı Türkler!" diye bağırdım. "Nasıl da iftira ediyorlar onlara! Fakat amaç sadece orada burada metresler edinmek, Avrupa'da her zenginin elinde bu olanak bulunuyor."

"Buradakilerin daha büyük kolaylıkları var," dedi bana konsolos, "Avrupa'da, bu konularda kurumlar çok sert, fakat âdetler pekala üstesinden geliyor. Burada her şeyi düzenleyen din, hem toplumsal hem ahlaki düzene hakimdir ve imkansız hiçbir şey emretmediği için insan bunlara saygı göstermeyi gurur meselesi yapar. İstisnalar yok değildir, fakat nadirdir ve onlar da Tanzimat'tan beri ortaya çıkabilmiştir. İstanbul'un sofuları Sultan Mahmut'a karşı infiale kapıldılar, çünkü içinde karılarıyla birlikte bulunacağı muhteşem bir hamam yaptırdığını öğrenmişlerdi, fakat bu çok zayıf bir ihtimal ve kuşkusuz Avrupalıların uydurması."

Bu şekilde konuşarak, beyaz ve siyah desenler oluşturan oval çakıllarla döşeli ve yontulmuş şimsir ağacından yüksek bir kenarlıkla çevrili patikalarda ilerliyorduk. Ben hayalimde yollara dağılmış, mozaik döşemelerin üzerinde terliklerini sürüyen ve büyük porsuk ağaçlarının parmaklıklar ve kemerler şeklinde belirginleştiği yeşillik hücrelerde toplanan beyaz kadınlar¹⁴³ görüyordum, arada bir güvercinler, bu yalnızlıktan şikayetçi ruhlar gibi gelip oraya konuyorlardı...

Nilölçer binasını gezdikten sonra Kahire'ye geri döndük. Bu binada, derin bir havzaya batmış durumda, eskiden Serapis'e adanmış olan, derecelendirilmiş bir sütun bulunuyor ve her yıl, su taşmasının yüksekliğini ölçmeye yarıyor. Konsolos bizi paşa-

143) Kadın: Padişah karılarına verilen san. (yhn.)

nın aile mezarlığına da götürmek istedi. Haremden sonra mezarlığı görmek hüznünlü bir karşılaştırma olacaktı; fakat gerçekte, çökeşliliğin eleştirisi buradaydı. Yalnızca bu ailenin çocuklarına ayrılmış olan mezarlık, bir şehir mezarlığına benziyor. Burada büyüklü küçüklü, çoğu yeni ve beyaz mermerden başlıksız sütunlardan oluşan altmıştan fazla mezar var. Bu sütunların her birinin tepesinde ya bir sarık ya da bir kadın başlığı bulunuyor; bütün Türk mezarlarına bir ölüm gerçekliği kazandıran bu; taşlaşmış bir kalabalığın arasında yürünüyor sanki. Bu mezarların en önemlileri zengin kumaşlarla örtülmüş ve ipek ya da kaşmir sarıklar taşıyor; bunlarda aynı yanılsama daha yürek paralayıcı.

Bütün bu kayıplara rağmen paşanın ailesinin hâlâ yeterince kalabalık olduğunu düşünmek teselli veriyor. Üstelik, Mısır'da Türk çocuklarının ölüm oranı, anlaşıldığına göre, belirgin olduğu kadar eski de. Ülkeye bu kadar uzun zaman hakim olan ve oraya dünyanın en güzel kadınlarını getirten meşhur Memlükler tek bir halef bırakmamışlar.

VII. HAREMİN SIRLARI

Duymuş olduğum şey hakkında düşünceye dalmıştım.

İşte unutulması gereken bir yanılsama daha; haremin zevkleri, koçanın ya da efendinin mutlak kudreti, tek bir kişinin mutluluğunu sağlamak için birleşen büyüleyici kadınlar: Din ya da gelenekler, bunca Avrupalının başını döndürmüş olan bu ideali tuhaf bir şekilde yumuşatıyor. Şark hayatını önyargılarımıza dayanıp böyle anlayanların hepsi, kısa süre içinde yanıldığını anladı. Vaktiyle paşanın hizmetine giren ve çıkar ya da zevke dayalı bir sebeple İslamı kabul eden Frenklerin çoğu bugün, kilisenin kucağına değilse bile, en azından Hıristiyan tekeşliliğinin huzuruna geri döndü.

Şunu iyi anlamalıyız ki, bütün Türk imparatorluğunda evli kadın bizdekiyle aynı ayrıcalıklara sahiptir ve hatta, evlilik sözleşmesine bu konuda bir madde koydurarak kocasının ikinci bir kadın almasına engel olabilir. Eğer başka bir kadınla aynı evde oturmaya razı olmuşsa, ayrı yerde yaşama hakkına sahiptir ve hiç de sanıldığı gibi, bir efendinin ya da kocanın gözleri önünde zerafet tabloları oluşturmak üzere kölelerle birlik olmaz. Bu güzel hanımların, efendilerini eğlendirmek için şarkı söylemeye ya da dans etmeye bile razı olduklarını sanmayalım. Bunlar, onlara göre namuslu bir kadına yakışmayan yeteneklerdir. Fakat bütün erkeklerin, haremlerine rakkaseler ve şarkıcılar getirterek karılarına eğlence düzenleme hakkı vardır. Bir sarayın efendisinin ayrıca, karılarına verdiği cariyelerle meşgul olmaktan sakınması gerekir, zira bunlar, hanımların kişisel mülkiyeti haline gelmiştir. Eğer kendi kullanımı için odalık edinmek istiyorsa, her ne kadar hiçbir şey doğacak çocuklarının sayısını artırmak için bu yola gitmesine engel değilse de, o kızları başka bir eve yerleştirirse akıllılık eder.

Şimdi, şunun da bilinmesi gerekir ki her ev, birbirinden tamamıyla ayrı iki kısma bölünmüş, bunlardan biri erkeklere, diğeri kadınlara ayrılmıştır. Bir tarafta efendi, diğer tarafta da hanım vardır. Bu, anne ya da kayınvalidedir veya en eski karı ya da çocukların en büyüğünü doğuran kadındır. Bu ilk kadına büyük hanım, ikincisine *papağan* (*durrah*) denir. Kadınların çok sayıda olduğu durumlarda, ki bu ancak önemli adamlar için geçerlidir, harem, sert bir düzenin hakim olduğu bir manastır gibidir. Burada esas olarak çocukları yetiştirmekle, birtakım işlemler yapmakla ve ev işlerinde köleleri idare etmekle uğraşılır. Kocanın ve yakın akrabaların ziyareti törenle gerçekleştirilir. Koca, karılarıyla yemek yemediğinden vakit geçirmek için yapabileceği tek şey ağır ağır nargilesini fokurdatmak ve kahve ya

da şerbet içmektir. Kocanın, geleceğini bir süre önceden bildir-mesi âdettendir. Üstelik, haremın kapısında terlikler görürse içeri girmekten sakınır, çünkü bu, o sırada karısının ya da karı-larının misafirleri bulunduğunun işaretidir ve misafirler çoğun-lukla bir iki gece yatıya kalır.

Doğuştan özgür olan bir kadının dışarı çıkma ve ziyaretler-de bulunma özgürlüğüne itiraz edilemez. Kocanın hakkı, ona eşlik etmek üzere köleler görevlendirmekle sınırlıdır, fakat bu da tedbir olarak anlamsızdır, çünkü kadınların, kapısında nö-betçiler bekleyen bir hamamdan ya da arkadaşlarından birinin evinden kılık değiştirerek çıkmaları çok kolaydır. Aslında, eğer entrika çevirmeye niyetli olsalar, peçe ve kıyafetlerin tekdüzeli-ği onlara Avrupalı kadınlardan daha fazla özgürlük verir. Ak-şamları kahvelerde anlatılan neşeli hikayeler çoğunlukla, hare-me girebilmek için kadın kılığına giren âşıkların maceraları üze-rine dönüyor. Gerçekten de bundan kolay bir şey yok. Yalnızca, bunun iki yüzyıldır bütün Şark'ta hakim olan Türk âdetlerinden çok Arap hayal gücüne ait olduğunu belirtmek gerekir. Müslü-manın zinaya hiç de eğilimli olmadığını ve tamamıyla kendisi-ne ait olmayacak bir kadına sahip olmayı isyan ettirici bulacağını da ekleyelim.

Hristiyanların bir Müslüman kadınla birlikte olmada başarı şansına gelince, bu, zayıf bir olasılık. Vaktiyle çifte ölüm tehlike-si vardı; bugünse yalnızca kadın hayatını tehlikeye atmış olabi-lir, o da ancak sadece kocanın evinde ve suçüstü durumunda. Aksi takdirde aldatma, yalnızca boşanma sebebidir ve şöyle böyle bir ceza gerektirir.

Dolayısıyla, Müslüman kanunu, hiç de sanıldığı gibi kadını bir kölelik ve alçaklık konumuna indirgemez. Kadınlar, her yer-de olduğu gibi, hatta kocalarının yetkisi dışında bile kişisel ola-rak miras alırlar, mülk edinirler. Kanunla düzenlenmiş sebep-

lerden boşanma talep etme hakkına sahiptirler. Kocanın bu noktadaki ayrıcalığı sebep göstermeden de boşayabilmesidir. Karısına üç şahidin huzurunda "boş ol" demesi yeterlidir ve kadın, o andan itibaren yalnızca evlilik sözleşmesinde şart koşulan nafakayı talep edebilir. Eğer daha sonra koca, kadını yeniden almak isterse, bunu ancak, kadın bu arada tekrar evlenmiş ve sonra serbest kalmışsa yapabileceğini herkes bilir. Mısır'da *müsthille* denen ve aracı koca rolü oynayan *hülle* hikayesi, arada bir yalnızca zengin insanlar için yenilenir. Fakirler yazılı sözleşme olmadan evlenirler, hiç zorluk çekmeden birbirlerini terk eder sonra yine alırlar. Gösteriş ya da zevk için olsun, her ne kadar çekeşliliği uygulayanlar çoğunlukla önemli kişiler olsa da, Kahire'de, kadınların çalışmasının üretimiyle geçinmek amacıyla çok kadınla evlenen fakirler de var. Bu adamlar, şehirde böyle birbirinin varlığından tamamen habersiz üç dört eve sahipler. Bu gibi sırların ortaya çıkması doğal olarak komik kavgalara ve tembel fellahın, karılarının çeşitli evlerinden atılmasına sebep oluyor, zira kanun, onun çok kadın almasına izin veriyorsa da, diğer yandan, onları doyurmasını zorunlu kılıyor.

IX. FRANSIZCA DERSİ

Evimi bıraktığım gibi buldum. Yaşlı Kıpti ve karısı her şeyi düzene koymakla meşguldüler, cariyeye bir divanın üzerinde uyuyordu, horozlar ve tavuklar avluda mısır gagalıyordu ve karşıdaki kahvede tütün içen barbarin beni bekliyordu. Mesela aşçıyı bulmak imkansızdı. Kıpti'nin gelişiyile hiç kuşku yok ki, onun kendisinin yerini alacağını sanmış ve hiçbir şey söylemeden birdenbire kalkıp gitmişti. Bu tarz davranış, Kahire'de uşaklar ve işçiler arasında çok yaygın. Keyiflerine göre davranabilmek için, her akşam ücretlerini almayı unutmuyorlar.

Mustafa'nın yerine Mansur'u ve gün içinde ona yardıma gelen ve hanemin namusu için mükemmel bir bekçi olarak gördüğüm karısını almakta bir sakınca görmedim. Yalnız, bu saygıdeğer çift mutfak hakkında, Mısır yemekleri dahil, hiçbir şey bilmiyordu. Onların gıdası haşlanmış mısır ve sirkeye doğranmış sebzelerden oluşuyordu. Bu durum, onları salçacının ya da kebabçının sanatını öğrenmeye itmemişti. Yapmaya kalkıştıkları yemek, cariyeye çığlıklar attırdı; kız onlara hakarete başlamıştı. Böyle bir huyu olması beni çok üzdü.

Mansur'a, cariyeye yemek yapma sırasının onda olduğunu ve onu yolculuklarımda yanımda götürmek istediğimden, hazırlanmasının iyi olacağını söylemesini söyledim. Yaralanmış gururun ya da daha çok, hakarete uğramış izzetinefsin ifadesiyle hepimize nasıl yıldırımla çarpar gibi baktığını anlatamam. "Seydiye söyleyin," diye cevap verdi Mansur'a, "ben bir *kadım*, odalık değil ve eğer bana layık olduğum konumu vermezse paşaya yazarım."

"Paşaya mı!" diye bağırdım, "Ama paşanın bu işle ne ilgisi var? Ben, kendime hizmet ettirmek için bir cariyeye satın alıyorum ve eğer hizmetçilere para verecek durumum yoksa, ki bu pekala başıma gelebilir, bütün ülkelerde kadınların yaptığı gibi onun ev işleriyle uğraşmaması için bir sebep göremiyorum."

"Diyor ki," dedi Mansur, "bütün köleler paşaya başvurarak kendilerini yeniden sattırma, böylece efendi değiştirme hakkına sahiptir. Bir de Müslüman dininden olduğunu ve asla adi işlere razı olmayacağını söylüyor."

Kişiliklerdeki gururu takdir ederim ve mademki kadının buna hakkı var –Mansur bunun doğruluğunu teyit etmişti– şaka yaptığımı, yalnızca bu ihtiyara karşı tavrından dolayı özür dilemesi gerektiğini söylemekle yetindim. Fakat sanıyorum ki Mansur bunu özürün kendi tarafından geldiği şeklinde çevirdi.

Bu kadını satın almakla bir çılgınlık yapmış olduğum artık açıktı. Eğer fikrinde ısrar ederse yolumun geri kalan kısmında benim için yalnızca bir harcama kalemi olabilirdi, en azından bana tercüman olarak hizmet verebilmesi gerekirdi. Ona, bu kadar seçkin bir kişi olduğuna göre, ben Arapça öğrenirken onun da Fransızca öğrenmesinin iyi olacağını söyledim. Bu fikre karşı çıkmadı.

Kıza konuşma ve yazı dersi veriyordum, ona bir çocuk gibi kağıdın üzerine dik çizgiler çizdirdim ve birkaç kelime öğrettim. Bu onu epeyce eğlendiriyordu ve Fransızcanın telaffuzu, Arap kadınlarının ağızında hiç de zarif olmayan, gırtlaktan gelen ses tonunu ortadan kaldırıyor. Ben de ona anlamadığı cümleleri söyleterek eğleniyordum, mesela şunu gibi: "Je suis une petite sauvage"¹⁴⁴, o bunu şöyle telaffuz ediyordu: *Ze souis une betit sovaze*. Güldüğümü görünce ona uygunsuz bir şey söylediğimi sandı ve cümleyi tercüme ettirmek için Mansur'u çağırdı. Bunu pek de kötü bulmayarak, çok hoş bir şekilde tekrarladı: "Ene (ben)? *Betit sovaze?... mafiş!* (hiç de değil)" Gülümseyişi çok hoştu.

İnce ve kalın çizgiler çizmekten sıkılan cariyeye, kendi bildiği gibi yazmak (*ktüb*) istediğini anlattı. Arapça yazmayı bildiğini düşünerek ona beyaz bir sayfa verdim. Bir süre sonra parmaklarının altında, elbette hiçbir toplumun yazısına ait olmayan, bir dizi garip hiyeroglif oluştuğunu gördüm. Sayfa dolduğunda, Mansur aracılığıyla ona ne yapmak istediğini sordum.

"Size yazdım, okuyun!" dedi.

"Fakat sevgili çocuğum, bu hiçbir şey ifade etmiyor. Bu ancak patisi mürekkebe batmış bir kedinin çizdikleri olabilir."

Bu onu çok şaşırttı. Tüyü kağıdın üzerinde rasgele gezdirirken bir şey düşünüldüğünde, bu fikrin okuyucunun gözünde

144) "Ben küçük bir vahşiyim." (ç.n.)

açıkça tercüme olacağını sanıyordu. Bunun doğru olmadığını söyledim ve yazmak istemiş olduğu şeyi söylemesini, çünkü yazmayı öğrenmesi için sandığından çok daha fazla zaman gerektiğini söyledim.

Saf dilekçe birkaç maddeden oluşuyordu:1. Birincisi, daha önce de belirtilmiş olan, basit fellah kadınlarıyla karıştırılmamak için, Kahire hanımları gibi siyah taftadan halıbara giyme iddiasını yineliyordu, ikincisi yeşil ipekten yelek a-zusunu dile getiriyordu, üçüncüsüyse Müslüman bir kadın olmak özelliğinden dolayı, giyme hakkı reddedilemeyecek olan sarı fotinlerin satın alınmasıyla sonuçlanıyordu.

Bu fotinlerin korkunç olduğunu ve kadınlara hiç de çekici olmayan bir perdeayaklı havası verdiğini, geri kalanınsa kadınları dev balyalara benzettiğini söylemeliyim. Fakat özellikle sarı fotinlerde ciddi bir toplumsal üstünlük meselesi var.

Bütün bunları düşüneceğime söz verdim.

X. ŞUBRA

Cevabımı uygun bulan cariye ayağa kalktı ve ellerini çırparak birçok kez şunu tekrarladi: *"El fili! El fili!"*

"Nedir bu?" dedim Mansur'a.

"*Sitti* (hanım), Mehmed Ali'nin Şubra'daki sarayında bulunan ve hakkında konuşulduğunu duyduğu bir fili görmeye gitmek istiyor," dedi Mansur ona sorular sorduktan sonra.

Kızın derse uyumunu ödüllendirmek doğru olurdu, eşekçileri çağırttım. Şehrin Şubra tarafındaki kapısıyla bizim ev arasında yüz adım vardı. Burası da, haçlılar zamanından kalma kalın kuleleri olan bir kapı. Daha sonra, taze bitkilerle çevrili küçük bir kanalın üzerindeki köprüden geçiliyor. Gazinolar, kahveler ve halka açık bahçeler bu serinlikten ve gölgeden faydala-

nyor. Pazar günleri burada çok sayıda Rum, Ermeni kadına ve Frenk mahallesinin hanımlarına rastlanıyor. Yalnızca bahçelerin iç kısmında peçelerini çıkarıyorlar ve burada, Doğu'nun böyle garip bir şekilde tezat oluşturan ırkları incelenebiliyor. Daha uzakta, muhakkak ki dünyanın en güzel yolu olan Şubra yolunun gölgesinde, atla gezinenler gözden kayboluyor. Bir fersahlık bir alanı gölgelendiren firavuninciri ve abanoz ağaçlarının hepsinin de gövdesi çok kalın ve kubbe oluşturan dalları öylesine sık ki, bütün yol üzerinde bir tür loşluk hüküm sürüyor ve bu, uzaktan, sağ tarafta, ekili arazinin ötesinde parlayan çölün yakıcı ucuyla zıtlaşarak daha belirgin bir durum alıyor. Sol tarafta yarım fersah boyunca geniş bahçelerin kenarından ilerleyen Nil yolun kıyısına kadar gelip onu sularının erguvan renkli yansımasıyla aydınlatıyor. Şubra yolunun tam ortasına kurulmuş ve gezinti yapanların çok girip çıktığı, çeşmelerle, çardaklarla süslü bir kahve var. Yol, sağ tarafta, mısır ve şeker kamışı tarlaları, orada burada bazı yazlık evlerle devam ederek sonunda paşaya ait büyük binalara varıyor.

İşte burada, İngiliz hükümeti tarafından paşa hazretlerine verilmiş beyaz bir fili gösteriyorlardı. Neşe içindeki arkadaşım, ona kendi ülkesini hatırlatan ve Mısır'da bile bir merak unsuru olan bu hayvana hayranlıkla bakmaktan bıkip usanmıyordu. Filin dişleri gümüş halkalarla süslenmişti, bakıcısı ona bizim önümüzde birçok hareket yaptırıyordu. Hatta onu, bana edebe aykırı gibi görünen bazı şekillere bile soktu. Peçeli olan, ama kör olmayan cariyeye yeterince gördüğümüzü işaret ettiğimde, paşanın subaylarından biri bana ciddiyetle şöyle dedi. "Aspetta-te... per ricreare le donne" (Bekleyin, bu kadınları eğlendirmek için). Gerçekten de etrafta, hiç de dehşete düşmemiş ve kakhahalarla gülen birçok kadın vardı.

Şubra nefis bir mekan. Mısır paşasının oldukça basit ve eski

bir yapı olan sarayı, Memlûklerin bozgunuyla meşhur olan Embabeh ovasının karşısında Nil'e bakıyor. Bahçelerin bulunduğu tarafa, boyalı ve yaldızlı galerileri son derece parlak bir görünüme sahip olan bir köşk inşa edilmiş. Burası gerçekten Şark zevkinin zaferi.

İçinde nadir kuş salmahaneleri, kabul salonları, hamamlar, oyun salonları bulunan iç mekan gezilebiliyor. Daha da ileri gildikçe, asıl sarayın içinde, Türk tarzı dekore edilmiş, Avrupa tarzı mobilyalarla döşenmiş, her yerde hükümdar meskenlerinin lüksünü oluşturan bu birbirinin aynı salonlara rastlanıyor. Panoların ve kapıların üzerindeki perspektifsiz, yumurta sarısı kullanılarak yapılmış manzara resimleri, hiçbir canlı yaratığın görülmediği özgünlükten yoksun tablolar, Mısır sanatı hakkında vasat bir fikir veriyor. Bununla birlikte sanatçılar, yunuslar, yarı kartal yarı at masal kuşları ve sfenksler gibi bazısı efsanevi birkaç hayvanı resmetmeyi göze alıyorlar. Savaş konusuna gelince, yalnızca kuşatmaları ve deniz savaşlarını temsil edebiliyorlar; içinde denizcilerin görünmediği gemiler, görünmeden savunma yapan kuvvetlerin bulunduğu kalelere karşı savaşıyor; çapraz ateş ve bombalar kendi kendine atılıyormuş gibi görünüyor, tahta, taşları fethetmeye çalışıyor, insansa ortada yok. Yine de bu, İbrahim Paşa'nın Yunanistan seferinin önemli sahelerini temsil etmenin tek yolu.

Paşanın muhakemelere başkanlık ettiği salonunun üzerinde şu güzel vecize okunuyor: "Çeyrek saatlik merhamet yetmiş saatlik duadan yeğdir."

Yeniden bahçelere indik. Ne güller, yüce Tanrım! Mısır demek Şubra'nın gülleri demek; Feyyum'un gülleriye yalnızca yağ çıkarmaya, reçel yapmaya yarıyor. Bostancılar bize her köşede bundan ikram etmeye geliyorlardı. Paşanın evinde bir başka lüks daha var, o da şu ki, ne limonlar toplanıyor ne portakal-

lar; bu altın elmalar, gezintiye çıkanların gözlerini mümkün olduğu kadar uzun süre şenlendirsın diye. Üstelik bunlar düştükten sonra herkes toplayabilir. Fakat henüz bahçe hakkında hiçbir şey söylemiş değilim. İç mekanlarda Şarklıların zevki eleştirilebilir, bahçelerineyse tek söz edilemez. Her tarafta meyve bahçeleri, salıncaklar, Rönesans tarzını hatırlatan yontulmuş porsuk ağacından hücreler; Decameron'da¹⁴⁵ bulunacak bir manzara bu. İlk örneklerin İtalyan bahçıvanlar tarafından yapılmış olması muhtemel. Burada hiç heykel görülüyor, fakat çeşmeler büyüleyici bir zevkin ürünü.

Piramit biçiminde yükselen bir dizi terası taçlandıran camlı bir pavyon, peri masallarını hatırlatan bir görüntüyle ufukta beliriyor. Halife Harun'un asla bundan daha güzeline sahip olmadığına kuşku yok; ama bu daha bir şey değil. İç salonun ve açıkta, yapraklarla dallardan oluşan askı çelenklerin arasında uçuşan ipek örtülerin lüksüne hayran olduktan sonra aşağı iniliyor. Kıyıları boyunca öreke şeklinde budanmış limon ağaçlarının bulunduğu uzun yollar takip ediliyor, şeffaf yaprakları zümrüt gibi ışın saçan muz korularından geçiliyor ve bahçenin diğer ucuna, burada uzun uzun tasvir etmeye gerek kalmayacak kadar iyi tanınan, harikulade bir hamama ulaşıyor. Burası, etrafı, Bizans zevkini yansıtan sütunların taşıdığı galerilerle çevrili, muazzam bir beyaz mermerden havuz. Ortada, suyun timsah ağızlarından aktığı yüksek bir çeşme bulunuyor. Bütün duvarlar gazla aydınlatılıyor ve yaz gecelerinde paşa, küreklerini haremdeki kadınların çektiği altın yaldızlı bir gancanın içinde bu havuzda gezintiye çıkarmış. Bu kadınlar burada, efendilerinin gözleri önünde ama, -malum, Kuran çıplaklığa izin vermez- ipekli peştamallara sarınarak yıkanıyorlar.

145) Decameron: İtalyan şairi Boccacio'nun (1348-1375) on günde on kişi tarafından anlatılmış gibi sunduğu yüz öykülük manzum kitabı. (yhn.)

XI. İFRİTLER

Tek bir Şark kadınında, diğer birçoğunun muhtemel karakterini incelemek bana ilginç gelmişti, fakat ayrıntılara fazlaca önem veririm diye korkuyordum. Bununla birlikte, bir sabah cariyenin odasına girdiğimde, kapının üzerine asılmış bir soğan hevangi ve uyuduğu yerin üzerine simetrik olarak yerleştirilmiş başka soğanlar görünce içine düştüğüm şaşkınlık tahmin edilebilir. Bunun basit bir çocukluk olduğunu düşünerek, bir odayı donatmaya pek uygun olmayan bu süslemeleri söktüm ve kayıtsızlıkla avluya attım. Fakat kız birden öfke ve acı içinde yerinden fırlayıp ağlayarak gitti, soğanları topladı ve birtakım tapınma işaretleriyle onları eski yerine yerleştirdi. Durumu açıklığa kavuşturmak için Mansur'un gelişini beklemek gerekti. O arada, içindeki en açık kelimenin *firavun* olduğu bir beddua tufanına maruz kalıyordum. Ona kızmam mı yoksa acımam mı gerektiğini pek bilemiyordum. Nihayet Mansur geldi ve bir *büyyü* bozduğumu, onun ve benim üzerime çökecek en korkunç uğursuzlukların sebebi olduğumu öğrendim. Demek ki, dedim Mansur'a, soğanların tanrı olduğu bir ülkede yaşıyormuşuz; hakaret ettiğim, tanrıların, tamam, bunu kabule razıyım. Bir Mısır soğanının hıncını dindirmenin bir yolu olmalıydı! Fakat köle hiçbir şey dinlemiyor ve bana doğru dönerek *firavun!* diye tekrarlıyordu. Mansur bana bunun "kafir ve zalim herif" anlamına geldiğini söyledi. Bu siteme üzülmüştüm, fakat ülkenin eski krallarının adının hakarete dönüşmüş olduğunu öğrenmek hoştu. Yine de bu kadar kızacak ne vardı. Bana bu soğan töreninin yılın belirli bir gününde Kahire evlerinde yaygın bir âdet olduğunu ve salgın hastalıkları engellemeye yaradığını anlattılar.

Zavallı kızın kaygıları, muhtemelen hayal gücünün aldığı yaradan dolayı, doğru çıktı. Oldukça ciddi bir hastalığa yaka-

landı ve ne yaparsam yapayım, doktorun reçetesine uymak istemedi. Benim yokluğumda terastan terasa konuşarak komşu evin kadınlarını çağırmıştı, geri döndüğümde onları kölenin yanında dua ederken ve Mansur'dan öğrendiğime göre, *ifritlere* ya da cinlere karşı büyü yaparken buldum. Görünüşe bakılırsa soğanlara yapılan hakaret bu ifritleri isyan ettirmişti, özellikle iki tanesi –birinin adı Yeşil, diğèrininki Yıldızlı idi– hepimize düşmandı.

Hastalığın daha çok zihinsel olduğunu görünce iki kadına engel olmadım; onlar da sonunda çok yaşlı bir başka kadın getirdiler. Tanınmış bir üfürükçüymüş. Bir mangal getirip odanın ortasına koydu ve mangalın üzerinde, bana şap gibi gelen bir taş yakmaya başladı. Bu işlem, dumanın içinde kadınların açıkça gördüğü ve merhamet dileyen ifritleri savmak içindir. Kötülüğü kökünden sökmek gerekiyormuş; ayağa kaldırılan cariyeye dumanın üzerine eğildi, bu da çok kuvvetli bir öksürüğe sebep oldu. Bu sırada yaşlı kadın onun sırtına vuruyordu, hepsi birden tekdüze bir sesle Arap duaları ve bedduaları okuyorlardı.

Kıpti Hristiyan olan Mansur, bütün bu uygulamalar karşısında şaşkına dönmüştü; ama eğer hastalık manevi bir sebepten kaynaklanıyorsa, benzer bir muameleye izin vermekte ne kötülük olabilirdi? Doğrusu, daha ertesi gün gözle görülür bir iyileşme oldu ve ardından da hasta şifa buldu.

Bundan sonra cariyeye, çağırmış olduğu iki komşudan ayrılmak istemedi ve onları kendine hizmet ettirmeye devam etti. Kadınlardan birinin adı Hartum, diğèrininki Zabetta'ydı. Evde bu kadar insanın bulunmasının gerekliliğini anlayamıyordum ve onlara ücret ödemekten özellikle kaçınıyordum. Fakat köle, onlara kendi özel eşyalarından hediyeler veriyordu; bunları ona Abdülkerim vermiş olduğundan söylenecek bir şey yoktu. Bununla birlikte, bu eşyaların yerine yenisini koymak ve o çok ar-

zu edilen habbara ve yeleği edinmek gerekti.

Şark hayatı bize böyle oyunlar oynuyor; önceleri her şey basit, az masraflı ve kolay görünüyor. Kısa süre içinde gereklilikler, âdetler, hevesler yüzünden işler karışıyor ve insan kendini, hesapların düzensizliği ve güvenilmezliğine bağlı olarak, en iyi donanmış keseleri bile tüketen *paşavari* bir hayatın içine sürüklenmiş buluyor. Bir süre için Mısır'ın mahrem hayatına girmek istemiştım, fakat yavaş yavaş, yolculuğumun gelecekteki kaynaklarının tükendiğini görüyordum.

"Kızcağızım," dedim cariyeye, durumu açıklayarak, "eğer Kahire'de kalmak istiyorsan özgürsün."

Bir minnettarlık tepkisi bekliyordum.

"Özgür mü!" dedi. "Ne yapmamı istiyorsunuz? Özgürmüş! Peki ama nereye gideceğim? Beni yeniden Abdülkerim'e satın daha iyi!"

"Bir Avrupalı, kadın satmaz; böyle bir parayı almak utanç verici olur."

"Peki ben hayatımı kazanabilir miyim?" dedi ağlayarak, "Herhangi bir şey yapmayı biliyor muyum?"

"Kendi dininden bir hanımın hizmetine giremez misin?"

"Ben, hizmetçi ha? Asla. Satın beni. Belki bir *Müslim*, bir şeyh, bir paşa tarafından satın alınırım. Önemli bir hanım olabilirim! Beni terk etmek istiyorsunuz... pazara götürün beni."

İşte kölelerin özgürlük istemediği tuhaf bir ülke!

Kaldı ki haklı olduğunu hissediyordum ve onun bir esire olarak koşullarının, en ağır işlerde çalıştırılan ve sefil kocalarla mutsuz olan zavallı Mısırlı kadınlardan çok daha iyi olduğundan kuşku duymayacak kadar Müslüman toplumunun gerçek durumunu biliyordum. Ona özgürlüğünü vermek, onu acıklı bir durumun, belki de namussuzluğun içine atmak olacaktı ve kendimi onun kaderinden ahlaki olarak sorumlu görüyordum.

"Mademki Kahire'de kalmak istemiyorsun," dedim, "başka ülkelerde beni izlemen gerekecek." "*Ene ente sava sava!*" (ben ve sen birlikte gideceğiz) dedi bana.

Bu çözüm beni mutlu etmişti. Nil'in Kahire'den Dimyat'a giden kolu üzerinde bizi taşıyacak bir ganca kiralamak üzere Bulak limanına gittim.

Piramitler

V

I. ÇIKIŞ

Ayrılmadan önce piramitleri gezmeye karar vermiştim. Bu gezi hakkındaki fikirlerini sormak üzere başkonsolosu görmeye gittim. Benimle birlikte mutlaka bu geziye katılmak istedi ve eski Kahire'ye doğru ilerledik. Konsolos yol boyunca üzgün gibi göründü bana, üstelik Karafeh ovasını geçerken kuru bir öksürükle öksürüyordu.

Konsolosun uzun zamandır hasta olduğunu biliyordum, kendisi de bana, ölmeden önce en azından piramitleri görmek istediğini söylemişti. Durumunu abarttığını sanıyordum; fakat Nil'in kıyısına ulaştığımızda bana şöyle dedi: "Kendimi şimdiden yorgun hissediyorum... burada kalmayı tercih ederim. Hazırlattığım gancaya binin, ben sizi gözlerimle izlerim ve sizinle birlikte olduğumu hayal ederim. Sadece sizden, sayısı konusunda bilimadamlarının anlaşmazlığa düştüğü büyük piramidin basamaklarını kesin olarak saymanızı rica edeceğim ve eğer, Sakkara'daki diğer piramitlere kadar gidecek olursanız, bana bir karaleylek mumyası getirmeniz beni mutlu edecektir... Eski Mısır karaleyleğini, hâlâ Nil kıyılarında rastlanan, o yozlaşmış kürlü kuşu ırkıyla karşılaştırmak isterdim."

Dolayısıyla, kendisinin bir ayağı çukurdayken mumya koleksiyonu yapmayı hayal edebilen hastaların böylesine güven içindeki tutumlarını üzüntüyle düşünerek Ravza Adası'nın ucundan gancaya tek başıma binmek zorunda kaldım.

Nil'in Ravza ile Gize arasındaki kolu öyle geniş ki, bu mesafeyi geçmek için yaklaşık yarım saat gerekiyor.

Süvari okulu ve kuluçkalarıyla fazla meşgul olmadan; kalın duvarları, üst üste konmuş toprak vazoların duvarın içine alınması şeklinde özel bir sanatla inşa edilmiş, sağlam olmaktan çok hafif ve havadar enkazın tahlilini yapmadan Gize'yi geçtiğinizde, Libya çölü kıyısındaki, üzerinde büyük piramitlerin bulunduğu çorak düzlüklere ulaşmadan önce, önünüzde aşılması gereken daha iki fersahlık ekili ova var.

Yaklaştıkça bu devasa yapılar küçülüyor. Bu, herhalde genişlikleriyle yüksekliklerinin eşit olmasından ileri gelen bir göz aldatmacası. Yine de, insan eliyle yapılmış bu dağların gölgesine, ayakları dibine gelindiğinde, insan hayranlık duyuyor ve dehşete düşüyor. İlk piramidin tepesine ulaşmak için tırmanılması gereken, her bir basamağı yaklaşık bir metre yüksekliğinde olan bir merdiven.

Bir Arap kabilesi, yolcuları korumayı ve en önemli piramidin üstüne çıkarken onlara rehberlik etmeyi iş edinmiş. Bu insanlar, kendi bölgelerine doğru yol alan bir meraklı görür görmez, atlarını dörtnala koşturarak onun üzerine doğru gidiyorlar ve tamamıyla barışçı bir fantasia¹⁴⁶ yaparak, hizmetinde olduklarını, tesadüfen ortaya çıkabilecek yağmacı Bedevilerin saldırılarına karşı onu savunmaya hazır bulunduklarını belirtmek için havaya tabanca sıkıyorlar.

Bugün bu varsayım, bu bakımdan zaten güvence altında olan yolcuları gülümsetiyor, fakat geçen yüzyılda gerçekten de

146) Arapların at üzerinde yaptıkları bir oyun. (ç.n.)

yolcuları korkutan ve soyan, daha sonra da silahlarını koruyucu kabileye teslim eden bir sahte haydut çetesi varmış; koruyucu kabile de bu göstermelik çatışmanın ölü ve yaralılarına karşı iyi bir tazminat almış.

Bana rehber olarak ve tepeye çıkışıma yardım etmek için dört adam verdiler. Önce, birincisi göğsümün hizasına gelen basamakları tırmanmanın nasıl mümkün olacağını anlayamamıştım. Fakat göz açıp kapayıncaya kadar Arapların ikisi bu devasa taş dizisinin üzerine fırlamış ve her biri bir kolumu kavramıştı. Diğer ikisi omuzlarımin altından beni itiyorlardı ve bu manevranın her hareketinde, dördünün bir ağızdan söylediği Arap ayetinin antik nakaratı şuydu: *Eleyson!*

Bu şekilde iki yüz yedi basamak saydım ve platforma ulaşmak çeyrek saatten pek fazla bir zaman almadı. Soluklanmak için bir saniye durduğunuzda, bir üstteki basamaktan ağzınızın hizasına, buzlu suyu bir anlığına içinizi serinleten, Tebai toprağından yapılma toprak testiler uzatan, mavi bezden gömleklerle zar zor örtünmüş küçük kızlar buluyorsunuz karşınızda.

Hiçbir şey, küçük çıplak ayaklarıyla maymunlar gibi tırmanan, üst üste yığılmış devasa taşların bütün girintilerini çıkıntılarını bilen bu küçük Bedevi kızlarından daha acayip olamaz. Düzlüğe ulaşıncı onlara biraz bahşiş veriyor ve kucaklıyor, sonra, kendinizi dört Arabın kollarında yükselirken buluyorsunuz; adamlar sizi savaşı kazanmış komutan gibi kaldırıp ufkun dört noktasını gösteriyor. Bu piramidin yukarısındaki düz yer yaklaşık yüz metre kare. Düzensiz bloklar, buranın tepenin yıkılmasıyla oluştuğunu belli ediyor; herhalde tepe, yıkılmadan önce, granit kaplaması hayranlık uyandıran ve olduğu gibi korunmuş olan yakındaki ikinci piramidinkine benzemekteydi. Keops, Kefren, Mikerinos piramitlerinin üçü de aynı şekilde, Herodotos zamanında hâlâ kullanılmakta olan bu kızılımsı kaplama

taşlarıyla bezenmişti. Kahire'de, halifeler ve sultanlara saraylar inşa etmek ihtiyacı ortaya çıkınca, piramitler yavaş yavaş bu süslerini kaybettiler.

Tahmin edilebileceği gibi, bu düzlüğün üzerinden görülen manzara çok güzel. Nil, deltanın uç noktasından, Gize'dekilerden daha küçük on bir piramidin seçildiği Sakkara'nın ötesine kadar, doğuya doğru uzanıyor. Batıda, Libya sıradağları tozlu ufukta kıvrımlar oluşturarak yükseliyor. Eski Memphis'in bulunduğu alanı kaplayan palmiye ormanı güneyden yeşilimsi bir bulut gibi uzanıyor. Çorak Mukattam tepelerine sırtını veren Kahire, kubbelerini ve minarelerini Suriye çölünün girişine doğru yükseltiyor. Bütün bunlar, o kadar iyi bilinen şeyler ki, tasvirine uzun uzun zaman ayırmaya gerek yok. Fakat hayranlığa biraz ara verip piramidin tepe düzlüğündeki taşlara göz gezdirildiğinde, aşırı heyecanı dengeleyecek bir şey görülüyor. Buraya çıkmayı göze alan bütün İngilizler, doğal olarak, taşların üzerine isimlerini yazmışlar. Borsa simsarları adreslerini herkese ilan etmişler, hatta Piccadilly'den bir cila satıcısı, Londra'nın *improved patent*i tarafından garanti edilen keşfinin meziyetlerini bütün bir blok üzerine özenle kazımış. Bugün modası çoktan geçmiş olan *Hırsız Crédeville* yazısına Bouginier'nin karikatürüne ve büyük hatıraların tekdüzeliğiyle tezat oluşturacak şekilde, gezgin sanatçılarımız tarafından yerleştirilmiş daha başka tuhafliklara rastlandığını söylemek gereksiz.

II. PİRAMİDİN TEPESİNDEKİ DÜZLÜK

Napolyon'un bile piramitleri yalnızca ovadan görmüş olduğunu kabul etmek zorunda olmaktan korkuyorum. Elbette, elden ele geçen basit bir balya gibi, dört Arabin kollarına kendini bırakacak kadar saygınlığını tehlikeye atmamış ve onu şanlı or-

dumuzun başında seyreden, kendi hesabına göre, *kırk asra* aşığıdan bir selam vermekle yetinmiştir.

Gözlerimle civarın bütün panoramasını taradıktan ve geleceğin bilginlerine kök söktürecek modern yazıtları dikkatle okuduktan sonra, tam inmeye hazırlanıyordum ki, sarı saçlı, hoş endamlı, kanlı canlı, eldivenli bir *mösyö*, ondan az önce aynen benim yapmış olduğum gibi, dörtlü merdivenin son basamağını aştı ve bana, ilk işgalci olma özelliğimle hak ettiğim sıkı bir selam çaktı. Onun bir İngiliz centilmeni olduğunu düşündüm. O ise benim Fransız olduğumu hemen anladı.

Fakat hemen ardından, onu doğru değerlendirmedişime pişman oldum. Bir İngiliz beni selamlamazdı, çünkü Keops piramidinin tepesinde bizi tanıştıracabilecek kimse yoktu:

“Mösyö, burada medeni birine rastladığım için mutluyum,” dedi meçhul adam, hafiften Alman aksanıyla. “Ben, Majesteleri Prusya kralının muhafız birliklerinde basit bir subayım. Mösyö Lepsius’un¹⁴⁷ heyetine katılmak için izin aldım, buradan birkaç hafta önce geçtiklerine göre, görmüş olmaları gereken şeyleri ziyaret edip durumdan haberdar olmalıyım.” Bu konuşmayı bitirdikten sonra bana kartını verdi ve eğer Potsdam’a yolum düşerse, onu görmeye gitmem için beni davet etti.

İnmeye hazırlandığımı görünce, “Fakat,” diye ekledi, “biliyorsunuz ki burada hafif birşeyler yemek âdettendir. Etrafımızdaki bu adamcağızlar mütevazı yiyeceklerimizi paylaşmak için bekliyorlar... eğer acıktıysanız size benim Araplardan birinin taşıdığı ciğer ezmesinden payınızı verebilirim.”

Yolculukta tanışıklık çabuk ilerliyor ve özellikle Mısır’da, büyük piramidin tepesinde, bütün Avrupalılar, diğeri için bir *Frenke*, yani yurttaşa dönüşüyor; bu kadar uzaktan bakınca kü-

147) Karl-Richard Lepsius (1810-1884): Alman Mısırbilimci. İngiliz ve Alman bilginlerle birlikte 1842-46 arasında Mısır’da kaldı. (ç.n.)

çok Avrupa'mızın coğrafi haritası, keskin çizgilerle ayrılmış nüanslarını kaybediyor... ayrı bir adada yaşayan İngilizlere hep bir istisna tanırım.

Prusyalı'nın yemek sırasındaki sohbeti çok hoşuma gitti. Üzerinde, şu anda Moeris Gölü civarını ve antik labirentin yeraltı şehirlerini incelemekte olan Mösyö Lepsius heyetinin en taze haberlerini veren mektuplar vardı. Berlinli bilginler, kumların altına gizlenmiş, tuğladan yapılma ve bütün olarak kalmış şehirleri, ışığı hiç görmemiş ve belki de mağara adamlarının devrine kadar uzanan yeraltı Pompei'lerini ve Herculaneum'larını keşfetmişlerdi. Bizim Mısır Enstitüsü'nün peşinden gitmek isteyen, ancak onun parlak işlerini tamamlamaktan başka bir şey yapamayacak olan Prusyalı bilginlerin bu isteğinin temiz bir tutku olduğunu takdirden geri kalmadım.

Keops piramidinin üzerinde yemek yemek gerçekten de, İskenderiye'deki Pompeus sütununun başlığı üzerinde hep yapıldığı gibi, turistler için bir zorunluluk. Bana bunu hatırlatan bilgili ve sevimli bir arkadaşa rastladığım için mutluydum. Küçük Bedevi kızları, gözenekli toprak testilerinde bizi serinletmeye ve daha sonra, Prusyalı'nın peşindeki Araplardan birinin taşıdığı küçük bir şişe likörle grog¹⁴⁸ yapmaya yetecek kadar su ayırmışlardı.

Bu sırada güneş, piramidin tepesinde uzun süre kalamayacağımız kadar yakıcı hale gelmişti. Bu yükseklikte solunulan temiz ve canlandırıcı havadan ötürü bir süre bunu fark etmemiştik.

Artık oradan inmek ve piramidin içine girmek gerekiyordu, giriş yeri yaklaşık olarak, yapının yüksekliğinin üçte biri hizasındaydı. Tırmanırken yapılanın tam tersi bir işlemle bizi yüz otuz basamak indirdiler. Dört Araptan ikisi, her taş sırasının tepesinden, bizi omuzlarımızdan tutup aşağı sallandırıyor ve ar-

148) Bir tür sıcak içki. (ç.n.)

kadaşlarının uzanmış kollarına bırakıyorlardı. Bu iniş oldukça tehlikeliydi, birden fazla gezgin burada kafasını ya da kemiklerini kırmıştı. Bununla birlikte, piramidin girişine kazasız belasız ulaştık.

Burası, üçgen kubbeli, mermer çeperli bir tür mağaraydı. Tepesinde, Fransızca bir yazıtla zamanında ordumuzun bu anıta geldiğini bildiren geniş bir taş vardı. Napolyon'un Mısır ordusunun, sekiz ayak genişliğinde mermer bir blok üzerine kazınmış kartvizitiydi bu. Ben saygıyla bunu okurken Prusyalı subay, daha aşağıya yazılmış ve tuhaf bir şekilde yeni kazınmış olan hiyeroglifle kaleme alınmış bir yazıt gösterdi.

Prusyalı, Champollion gramer sistemine göre yazılmış bu modern hiyerogliflerin anlamını biliyordu. "Burada şöyle deniyor," dedi bana, "Prusya kralı tarafından gönderilen ve Lepsius tarafından yönetilen bilimsel heyet Gize piramitlerini ziyaret etti ve görevinin diğer zorluklarını da aynı mutlulukla çözmeyi umuyor."

Mağaranın girişini geçmiştik. Kuşaklarında piştovlar ve hançerler taşıyan yirmi kadar sakallı Arap, öğle uykularını uyumuş oldukları topraktan kalkıp ayağa dikildiler. Diğerlerinin yöneticisi gibi görünen, rehberlerimizden biri, bize dönüp şöyle dedi:

"Görüyor musunuz ne kadar korkunçlar... Piştovlarına ve tüfeklerine bakın!"

"Bizi soymak mı istiyorlar?"

"Aksine! Gölün göçebe kabileleri tarafından saldırıya uğradığınız takdirde sizi savunmak için buradalar."

"Mehmed Ali'nin idaresinden bu yana, artık böyle şeyler olmadı diye söyleniyordu!"

"Ah! Orada, dağların ardında hâlâ kötü insanlar var... Halbuki bir *colonnate* verirseniz, bütün dış saldırılara karşı bu cesur insanlar tarafından koruma altına alınırsınız."

Prusyalı subay silahları gözden geçirdi ve bunların tahrip gücü hakkında pek de bilgilenmiş gibi görünmedi. Sonuçta benim için 5,5 frank, Prusyalı için de bir buçuk taler¹⁴⁹ söz konusuydu. İleri sürülen şeye kanmadığımızı belli ederek ve masrafları aramızda paylaşarak pazarlığı kabul ettik.

“Çoğunlukla,” dedi rehber, “düşman kabileler bu noktadan hücum ediyorlar, özellikle de zengin yabancıların varlığından kuşkulanırlarsa.”

Bunun imkansız olmadığı ve yakalanıp büyük piramidin içine hapsedilmenin üzücü bir durum olacağı kesindi. Muhafızlara verilen *colonnate* (İspanya kuruşu) en azından, onların bize bu fazlasıyla kolay şakayı yapmayacaklarını garanti ediyordu.

Fakat bu cesur adamların bir saniye bile bunu düşünmedikleri hallerinden anlaşılıyordu. Hazırlıklarının hareketliliği –göz açıp kapayıncaya kadar sekiz meşale yanmıştı–, yine önümüzden, daha önce söz ettiğim *saka* kızları yollamalarındaki olağanüstü dikkat, bütün bunlar kuşkusuz güven vericiydi.

Önce baş ve sırt eğilip ayaklar inişin iki yanındaki mermer yivlere ustalıkla basılacak. İki yivin arasında açık bacaklar arası genişliğinde ve düşülmemesi kesinlikle gerekli bir tür uçurum var. Dolayısıyla, ayakları mümkün olduğu kadar düzgün şekilde sağa sola atarak adım adım, elbette meşale taşıyanların ellerinden biraz destek alarak ilerleniyor ve böylece, iki büklüm bir halde, yaklaşık yüz elli adım boyunca iniliyor.

Buradan itibaren, insanın ayaklarının arasında gördüğü dev yarığa düşme tehlikesi birdenbire ortadan kalkıyor ve bunun yerini, kısmen kum ve külle tıkanmış bir kubbenin altından yürükoyun geçmek gibi bir zorluk alıyor. Araplar bu geçidi ancak, genellikle zengin ve iri yapılı insanların verdikleri bir başka *colonnate* aracılığıyla temizliyorlar.

149) Alman gümüş parası (ç.n.)

Bu alçak kubbenin altında eller ve dizlerin yardımıyla bir süre süründükten sonra ayağa kalkılıyor ve bir öncekinden pek yüksek olmayan yeni bir galerinin girişine geliniyor. İki yüz adımlık tırmanışın ardından, ortasında derin, karanlık ve geniş bir kuyu bulunan bir tür kavşağa ulaşıyor ve *kral odasına* götüren merdivene ulaşmak için bunun etrafında dönmek gerekiyor. Buraya gelindiğinde Araplar, söylediklerine bakılırsa, yarasalarla yılanları korkutmak için piştov atışları yapıyorlar ve dallardan ateş yakıyorlar. İçinde bulunduğumuz, beşikörtüsü kubbeli salon on yedi ayak uzunluğunda ve on altı ayak genişliğindedir.

Pek de tatmin edici olmayan keşif gezimizde geri dönerken mermer mağaranın girişinde dinlenmek zorunda kaldık. Ve biraz önce tırmandığımız, birbirinden bir uçuşla ayrılan iki mermer rayın bulunduğu, daha ileride, ortasında dibini göremediğimiz esrarengiz kuyusuyla bir kavşakta son bulan bu acayip galerinin ne anlama gelebileceğini merak ediyorduk.

Prusyalı subay, hatıralarından yola çıkarak böylesi bir anıtın amacı hakkında bana oldukça mantıklı bir açıklama yaptı. Antik dünyanın gizemleri söz konusu olduğunda, kimse bir Alman kadar bilgili değildir. Bunca zahmetle inip çıktığımız raylarla bezeli basık galeri, ona göre şu işe yarıyordu: Dine kabul sınavları için başvuran kişiyi bir yük arabasına oturtuyorlardı. Araba yolun eğimiyle aşağı iniyordu. Kabul edilen kişi piramidin merkezinde alt kademe rahiplerce karşılanıyor, bu rahipler ona kuyuyu gösteriyor ve onu kendisini kuyuya atmaya teşvik ediyorlardı.

Yeni dindaş doğal olarak tereddüt ediyordu, ki bu bir tedbir işareti olarak kabul edilirdi. Bunun üzerine ona, tepesinde bir lamba yanan bir tür zırlı başlık getirilirdi, o da bunu giyerek içinde ayaklarını koyabileceği demir çıkıntılar bulunan kuyuya

dikkatle inmek zorunda kalırdı.

Kabul edilen kişi, kafasının üzerinde taşıdığı lambayla iyi kötü aydınlatılmış olarak uzun süre aşağı iniyordu; sonra, yaklaşık yüz ayak bir derinlikte, parmaklıkla kapanmış, fakat o karşısına gelince anında açılan bir galeri girişiyle karşılaşıyordu. Tam o sırada, köpek tanrı Anubis'in yüzünü temsil eden maskeler taşıyan üç kişi belirliyordu. Onları, tehditlerinden korkmayıp yere yıkarak ileri doğru yürümek gerekiyordu. Daha sonra bu şekilde bir fersah kadar gidiliyor, karanlık ve gür bir ormana benzeyen büyük bir alana geliniyordu.

Anayola adım atar atmaz anında her şey aydınlanıyor, bu da büyük bir yangın etkisi yaratıyordu. Fakat bu, ince demirlerin aralarına geçirilmiş fişeklerden ve katranlı maddelerden başka bir şey değildi. Yeni dindaş birkaç yanık pahasına ormanı geçmeliydi; çoğu da bunu başarırdı.

Daha ötede, yüzerek geçilmesi gereken bir akarsu bulunurdu. Yeni dindaş akarsuyun ortasına geldiği anda, iki devasa tekerleğin hareketiyle meydana gelen müthiş bir su dalgalanması onu durdurur ve geriye iterdi. Gücünün tükenmek üzere olduğu sırada karşısında, onu suda ölme tehlikesinden çekip kurtaracak gibi görünen demir bir merdiven ortaya çıkardı. Bu, üçüncü sınavdı. Kabul edilen kişi, ayağını her basamağın üstüne koydukça bir alttaki kopup akarsuya düşerdi. Bu zahmetli durum, merdiveni ve hatta üzerindeki kişiyi de sarsan müthiş bir rüzgarla daha da karışık hale gelirdi. Kişi tam bütün gücünü kaybetmek üzereyken, kendisine doğru inen çelik halkaları tutmayı akıl etmeliydi ve müthiş bir çabayla ulaşacağı bir kapının açıldığını görene kadar bunlarda asılı kalmalıydı.

Dört temel sınav burada son buluyordu. Kabul edilen kişi böylece tapınağa ulaşıyor, İsis heykelinin etrafında dönüyor ve kendisini karşılayan rahipler tarafından tebrik ediliyordu.

III. SINAVLAR

İçinde bulunduğumuz ağır yalnızlığı işte bu hatıralarla doldurmaya çalışıyorduk. Akşam rüzgarının serinlettiği mermer mağaradan ayrılmamızı beklerken yeniden uykuya dalmış olan Araplarla çevrili olarak, İlkçağın söylencelerinde gerçekten belirlenmiş olgulara çeşitli varsayımlar ekliyorduk. Bunların yapıldığını görmüş olan Yunan yazarlar tarafından çok kez tasvir edilen garip kabul törenleri, anlatıların mekanlarla çakıştığı bu noktada bizde büyük bir ilgi yaratıyordu.

“Burada Mozart’ın *Sihirli Flüt*’ünü temsil etmek ne güzel olurdu!” dedim Alman’a. “Nasıl, zengin bir adamın kendine böyle bir gösteri düzenlemek gibi bir fantezisi olmaz? Az bir parayla bu yollar düzeltilebilir, ondan sonra da Kahire tiyatrosunun İtalyan topluluğunu uygun kostümlerle buraya getirmek yeterli olacaktır. Sarastro’nun gürleyen sesinin, firavunlar salonunun dibinde titreştiğini ya da *gece kraliçesinin* kraliçeye ait olduğu söylenen odanın eşğinde belirip karanlık kubbeye göz kamaştırıcı triller attığını hayal edin. Bu uzun koridorlarda sihirli flütün seslerini, üstadının izinden gitmek zorunda olan *Papageno*’nun mimiklerini ve korkusunu, üç Anubis ile karşı karşıya gelişini, sonra yanan ormanı, sonra demir tekerleklerle hareketlenen loş kanalı, daha sonra çıkıldıkça basamakları kopan ve suyu uğursuz bir çırpıntı sesiyle çınlatan şu tuhaf merdiveni gözünüzde canlandırın.”

“Bütün bunları piramitlerin içinde gerçekleştirmek zor olur,” dedi subay, “kabul edilen kişinin kuyudan itibaren yaklaşık bir fersahlık bir galeriden geçtiğini söyledik. Bu yeraltı yolu onu, yerini tepedeki düzlükten gördüğünüz, Memphis kapılarında bulunan bir tapınağa kadar götürüyor. Bu sınavlar bittikten sonra kişi yeniden gün ışığını görüyordu, İsis heykeli

onun için hâlâ örtülü duruyor olurdu: Çünkü hiçbir şeyin onu uyarmadığı ve amacı onun için gizli kalan, tamamıyla manevi son bir sınavdan geçmesi gerekirdi. Rahipler, sanki kendi aralarına katılmış gibi onu omuzlarında taşırlardı, koro ve enstrümanlar onun zaferini kutlardı. Yeni kabul edilen kişinin, Osiris'in dulu olan büyük tanrıçayı seyretme hakkını elde etmeden önce kırk bir günlük oruçla saflaşması gerekirdi. Bu oruç, her gün güneşin batışında bozulur, yeni dindaşın birkaç parça ekmek ve bir kupa Nil suyuyla gücünü tazelemesine izin verilirdi. Bu uzun çile boyunca, yeni kabul edilen kişi belirli saatlerde, bütün hayatları yeraltı şehirlerinde geçen rahip ve rahibelerle konuşabilirdi. Hepsine soru sorma ve dış dünyadan feragat etmiş bu mistik halkın âdetlerini inceleme hakkı vardı. Muzaffer Semiramis, Mısır Babili'nin (eski Kahire) temellerini atarken canlıların yaşadığı bu mezarlardan birinin kubbelerinin yerle bir olduğunu gördüğünde bunların müthiş sayısından korkmuştu."

"Peki kırk bir gün geçtikten sonra yeni dindaşa ne olurdu?"

"Tam bir sessizlik içinde geçireceği on sekiz günlük çilesi daha vardı. Yalnızca okumasına ve yazmasına izin verilirdi. Daha sonra, hayatının bütün hareketlerinin tahlil edildiği ve eleştirildiği bir sınava sokulurdu. Bu da on iki gün sürerdi. Ardından, tanrıçaya, ona rüyalarında görünmesi ve bilgelik ilham etmesi için yalvarıldıktan sonra, dokuz gün daha İsis heykelinin arkasında yatırılırdı. Nihayet, yaklaşık üç ayın sonunda sınavlar bitmiş olurdu. Yeni dindaşın okumalar, eğitim ve oruç yardımıyla tanrısallığa doğru çekilişi onu öyle bir coşkunluk noktasına getirirdi ki sonunda, karşısında tanrıçanın kutsal örtülerinin düştüğünü görmeye layık olurdu. Bu noktada, hatları birdenbire en sevdiği kadının ya da kafasında kurduğu mükemmel güzellik idealinin şeklini alan bu soğuk heykelin canlandığını görünce,

şaşkınlığı son haddine varırdı.

“Onu tutmak için kollarını uzattığı sırada, tanrıça bir parfüm bulutunun içinde gözden kaybolurdu. Rahipler büyük bir törenle içeri girer ve yeni kabul edilen kişiyi tanrılara eşit ilan ederlerdi. Daha sonra bilgelerin şöleninde yerini alan yeni dindaşın nefis yemeklerden tatmasına ve bu kutlamalarda eksik olmayan dünyevi ambrosia¹⁵⁰ ile sarhoş olmasına izin verilirdi. Yeni dindaşın tek bir üzüntüsü kalmış olurdu; kendisine gülümsemeye tenezzül etmiş olan ilahi varlığı yalnızca bir saniye görebilmiş olmak... Rüyaları bunu ona geri verecektir. Kuşkusuz, şölen sırasında kupasına konan lotus özsuynuna borçlu olduğu uzun bir uyku, rahiplerin onu Memphis’in birkaç fersah ötesine, hâlâ Karun adını taşıyan meşhur gölün kıyısına taşımalarına izin veriyordu. Bir ganca onu uyur haliyle alıyor ve bugün hâlâ gül memleketi olan nefis vahaya, Feyyum bölgesine taşıyordu. Burada, kısmen dağlarla çevrili, bir bölümüyle de, insan eliyle kazılmış uçurumlarla ülkenin geri kalanından ayrılan derin bir vadi vardı. Rahipler, bütün doğaya yayılmış zenginlikleri burada birleştirmişlerdi. Hindistan’ın ve Yemen’in ağaçları gür yapraklarını ve tuhaf çiçeklerini, Mısır toprağının en zengin bitkilerini oluşturacak şekilde burada birleştiriyorlardı.

“Evcilleştirilmiş hayvanlar bu harikulade süslere hayat veriyordu ve uyur halde çimenlerin üzerine bırakılan yeni dindaş, uyandığında kendisini yaratılmış doğanın kusursuzluğunu andıran bir dünyada buluyordu. Sabahın taze havasını içine çekerek kalkıyor, uzun zamandan beri görmediği güneşin ateşiyle yeniden doğuyordu; kuşların ahenkli şarkısını dinliyor, güzel kokulu çiçeklere ve kıyıları boyunca papirüsler bulunan, üzerine kırmızı lotusların dağıldığı, pembe flamanla karaleyleğin zarif, kavisli hatlarını çizdikleri suyun sakin yüzeyine hayran olu-

150) Yunan tanrılarınun içtikleri tatlı bir içki. (ç.n.)

yordu. Fakat yine de ıssızlığı canlandırmak için birşeyler eksikti. Bir kadın, masum bir bakire, kendisi de saf bir sabah rüyasından yeni çıkmışa benzeyen öylesine güzel biri, yüzünde, yakından bakınca, bulutların arasından belli belirsiz görünen İsis'in tapılası çizgileri fark edilen biri; zaferi kazanmış yeni dindaşın arkadaşı ve ödülü olan ilahi varlık işte böyleydi."

Bu noktada kendimi, Berlinli bilginin benzetmelerle dolu anlatısını kesmek zorunda hissettim:

"Bana öyle geliyor ki, Adem'le Havva hikayesini anlatıyorsunuz bana."

"Hemen hemen," diye cevap verdi.

Gerçekten de, Mısır kabul töreninin öylesine olağanüstü fakat öylesine beklenmeyen son sınavı, Musa'nın Tekvin bölümünde anlattığıyla aynıydı. Bu harikulade bahçede, meyveleri cennete yeni kabul edilen dindaşa yasaklanmış olan bir ağaç vardı. Bu son kendine hakimiyet kesinlikle kabul töreninin şartıydı. Yukarı Mısır'ın dört bin yıllık alçak kabartmalarında bu, bir ağacın altında duran bir adam ve bir kadın şeklinde tasvir edilir. Kadın, yalnızlıktaki tek arkadaşına meyveyi uzatmaktadır. Ağacın etrafına, kötülük tanrısı, Typhon'u temsil eden bir yılan sarılmıştır. Çünkü genellikle, bütün maddi tehlikelerin üstesinden gelen yeni kabul edilmiş kişi, bu ayartmaya kapılır, bunun sonucu da yeryüzü cennetinden kovulması olacaktır. Cezası dünya üzerinde dolaşmak ve rahiplerden aldığı bilgileri yabancı milletlere yaymak olmalıydı.

Aksine, eğer bu son denemeye de direnirse, ki bu çok nadiren olurdu, yeni dindaş bir krala eşit hale gelirdi. Memphis sokaklarında omuzlar üstünde taşınırdı ve kutsal kişi kabul edilirdi.

Musa bu son sınavı geçemediği için beklediği şerefi elde edememişti. Bu sonucun yarattığı kırgınlıkla Mısırlı rahiplerle açık

bir savaşa girmiş, bilim ve mucize yoluyla onlarla mücadele etmiş ve sonunda da, sonucunu bildiğimiz bir komplo yoluyla halkını kurtarmıştır.

Bütün bunları bana anlatan Prusyalı elbette ki Voltaire'in çocuğuydu... bu adam hâlâ II. Frederic'in dinsel kuşkuculuk çağındaydı. Bu noktayı ona işaretten kendimi alamadım.

"Yanılıyorsunuz," dedi "biz Protestanlar her şeyi tahlil ederiz, fakat öyle yapmamız dindar olmamıza engel değildir. Yeryüzü cennetinin, elma ve yılan fikrinin eski Mısırlılar tarafından bilindiği ispatlanmış görünüyorsa da, bu, hiç de geleneğin ilahi olmadığını ispatlamaz. Hatta ben, bu son esrarengiz sınavın, dünyanın ilk günlerinde yaşanmış olması gereken sahnenin mistik bir temsili olduğuna inanmaya hazırım. Musa bunu, başlangıçtaki bilgeliğin mirasçısı olan Mısırlılardan öğrenmiş olsun ya da 'Tekvin'i yazarken kendi kendine öğrendiği izlenimlerden yararlanmış olsun, bu birincil gerçekliği sakatlamaz. Triptolemos, Orpheus ve Pythagoras da aynı sınavlarla karşılaştılar. Biri Eleusis gizemlerini kurdu, diğeri Semendirek Kabeirlerinin-kini, üçüncüsü de Lübnan mistikleri birliğini.

"Orpheus Musa kadar da başarılı olamamıştı; demir basamaklar birer birer ayağının altından eksilmeye başladığı sırada, yukarıda asılı olan halkaları tutmayı akıl edememiş, dördüncü sınavı geçememişti. Yeniden içine düştüğü kanaldan onu zorlukla çıkarmışlardı ve tapınağa ulaşmak yerine, geri dönüp piramitlerin çıkışına kadar tırmanması gerekmişti. Sınav sırasında, rahiplerin kolayca yarattıkları şu doğal kazalardan biriyle karısı kaçırılmıştı. Orpheus, yeteneği¹⁵¹ ve şöhreti sayesinde sınavlara yeniden başlama hakkını elde etti ve ikinci bir kez başarısız oldu. Böylece Eurydike'yi sonsuza kadar kaybetti ve ken-

151) Yunan mitolojisinde bir saz şairi olan Orpheus'un yeteneği, kendi yazdıklarını lire (rübap) çalıp şarkı biçiminde söylemesindeydi. (yhn.)

dini sürgünde ona ağlar buldu."

"Bu sistemle," dedim "bütün dinleri maddi olarak açıklamak mümkün. Fakat bu bize ne kazandırır?"

"Hiçbir şey. Yalnızca köklerden ve tarihten söz ederek iki saat geçirmiş olduk. Şimdiye akşam oldu, konaklayacak bir yer bulmak gerek."

Geceyi yakınlardaki bir İtalyan *locandası*¹⁵² geçirdik. Ertesi gün, iki fersah kadar güneyde bulunan Memphis'in yerine gittik. Burada yıkıntılar tanınmaz durumdaydı. Zaten her taraf bir palmye ormanı ile kaplıydı ve altmış ayak yüksekliğinde, fakat kumun içine yüzükoyun uzanmış dev Sesostris heykeli o ormanın ortasındaydı. Daha sonra ulaşılan Sakkara'dan söz edecek miyim, aralarında, İbraniler tarafından inşa edilen büyük, tuğla piramidin seçildiği, Gize'dekilere göre daha küçük olan Sakkara piramitlerinden? Ovada çok sayıda bulunan hayvan mezarlarının içi daha ilginç, Kediler, timsahlar ve karaleylekler için mezarlar bulunuyor. Bunların içine kül ve toz soluyarak ya da bazen ancak diz üstünde gidilebilecek yollardan geçerek çok zor giriliyor. Sonra insan kendini, iyi kalpli Mısırlıların aynen insanlar gibi mumyalayıp kefenlemek zahmetine girdiği bütün bu hayvanların milyonlarcasının üst üste yığılmış ve simetrik olarak dizilmiş olduğu geniş yeraltı mezarlarının ortasında buluyor. Her kedi mumyası, üzerinde hiyeroglifle, muhtemelen hayvanın hayatı ve erdemlerinin yazılı olduğu arşınlarca sargıya sarılmış. Timsahlar için de durum aynı... karaleyleklere gelince, onların kalıntıları, bir kır evinin kilerindeki reçel kapları gibi, hesaba sığmaz bir alan üzerine dizilmiş toprak Thebai kapları içinde saklanıyor.

Konsolosun bana verdiği görevi kolayca yerine getirdim; sonra, yukarı-Mısır'a doğru yoluna devam eden Prusyalı subaydan

152) İtalyanca: Han. (yhn.)

ayrıldım ve bir gancayla Nil'den aşağı inerek Kahire'ye döndüm.

Bunca yorgunluk pahasına elde edilen karaleyleği konsolosluğa hemen götürdüm. Fakat benim keşif gezisine ayırdığım üç gün içinde, konsolosun, hastalığının ağırlaştığını hissettiğini ve İskenderiye'ye gitmek üzere gemiye bindiğini söylediler.

Daha sonra İspanya'da öldüğünü öğrendim.

IV. YOLA ÇIKIŞ

Arap dehasının son izlerini bulduğum ve Doğu anlatıları ve söylencelerinden edinmiş olduğum fikirleri doğrulayan bu eski Kahire şehrinden üzülerək ayrılıyorum. Burayı gençlik rüyalarımnda defalarca görmüş, o rüyalarda kim bilir hangi çağda burada yaşamışım sanısına kapılmıştım. Eski Kahire'mi ıssız mahalleler ya da yıkılan camiler ortasında yeniden kuruyordum! Ayaklarımı eski adımlarımın izleri üzerine basıyormuşum gibi geliyordu. Yürüyor ve kendi kendime diyordum ki: Bu duvarı dönünce, bu kapıyı geçince şunu göreceğim... ve o şey oradaydı, yıkılmış, fakat gerçek olarak.

Artık bunu düşünmeyelim. O Kahire külün ve tozun altında yatıyor. Akıl ve modern ilerlemeler, ölüm gibi onun üstesinden gelmiş. Birkaç ay daha geçsin, Avrupa tarzı yollar, zavallı felahların üzerine sakince yıkılan tozlu ve sessiz eski şehri dik açılarla kesecek. Parıldayan, ışıldayan, gelişen şey Frenklerin mahallesi, İtalyanların, Provence'lıların, Maltalıların şehri, İngiliz Hindistan'ının gelecekteki antreposu. Bir zamanların Şark'ı eski kıyafetlerini, eski saraylarını, eski âdetlerini kullanmayı bırakıyor, fakat artık son günlerinde; sultanlarından biri gibi: "Kader okunu attı; benim işim bitti, ben maziyim!" diyebilir. Çölün yavaş yavaş kumlara gömerek hâlâ koruduğu; Herculanum¹⁵³ gibi

153) 79 yılında Vezüv'ün külleri altında kalan ve 1719'da gün ışığına çıkarılan eski İtalyan şehri. (ç.n.)

kayıp kuşaklar barındırmış olan ve sayıları çılgınca çoğaltılmış sarayları, kemerleri, sütunları, değerli mermerleri, boyalı ve yaldızlı iç mekanları mezarları örtmekten başka hiçbir işe yaramamış gibi görünen Kahire surları dışındaki mezarlar şehri, halifeler vadisi. Bu ölüm kültü Mısır karakterinin ebedi bir çizgisi; en azından, geçmişinin göz kamaştırıcı hikayesini korumaya ve dünyaya aktarmaya yarıyor.

Ganca

VI

I. DENİZ YOLCUĞUNA HAZIRLIK

Beni Dimyat'a götüren sandal, sekiz aylık ikametim boyunca Kahire'de topladığım bütün ev eşyasını da birlikte götürüyordu. Yani, Abdülkerim'in sattığı altın tenli cariye; ona bıraktığı eşyalarla dolu yeşil sandık; bunlara benim kendi eklediklerimle dolu bir başka sandık; imparatorun birinin, önceki durumunu hatırlamak için sakladığı çoban kıyafetleri gibi, işler ters gittiğinde elimi atacağım son başvuracağım *ihtiyat* olan benim Frenk kıyafetlerimin içinde bulunduğu bir diğer sandık; bunlardan başka, Kıpti mahallesindeki evimi donattığım araç gereçler ve taşınabilir eşyalar, suyu soğutmaya yarayan toprak testi ve bardaklar, pipolar ve nargileler, pamuk şilteler ve duruma göre divana, yatağa, masaya dönüşebilecek, üstelik yolculukta, kümesteki ve güvercinlikteki çeşitli hayvanları içinde barındırma işine de yarayan palmiye çubuğundan kafesler.

Yola çıkmadan önce Madam Bonhomme ile, yabancı gezgin koruyucusu o sarışın ve hoş hanımla vedalaşmaya gitmiştim. "Yazık!" demiştim kendi kendime, "Uzun süre yalnızca renkli yüzler göreceğim; Mısır deltasında hüküm süren vebaya ve dayanıksız sandalların üzerinde geçilmesi gereken Suriye körfe-

zinin fırtınalarına meydan okuyacağım; onun görüntüsü benim için vatanın son gülümseyişi olacak!"

Madam Bonhomme, Gozzi'nin Venedikli kadınlarda göklere çıkardığı, Petrarca'nın bizim Provence'ımızın kadınlarında övdüğü, o güneyle sarışın güzelliğine sahipti. Bu sıradışı zarif kadınlar dalgacı altın rengi saçlarını Alp ülkelerinin komşuluğuna borçlu olmalı; kara gözlerini de herhalde yalnızca Akdeniz kumsallarının kızgınlığı tutuşturmuş olmalı. Felemenk kadınlarının parlak pembe tenleri, güneşin değdiği yerlerde belli belirsiz bir amber rengi alıyor ve bu, beyaz üzümün kızıl asma dalları altında yarı yarıya parlaklığını yitirir gibi görüldüğü sonbahar çardaklarını anımsatıyor. Ey Tiziano'nun, Giorgione'un sevdiğim figürleri, Nil kıyılarında bile bana bir özlem ve bir hatıra mı bırakacaktınız? Bununla birlikte, benim yanımda da saçları abanoz siyahı, yüzü sarı damarlı siyah mermerden yontulmuş gibi sağlam, eski Asya idolleri gibi sert ve ciddi bir güzelliğe sahip bir başka kadın vardı ve onun hem kölece hem yabancı olan zerafeti bazen –ciddiyet ve neşe sözcükleri yan yana getirilebilirse eğer– tutsak hayvanın ciddi neşesini anımsatıyordu.

Madam Bonhomme, beni yolculuk malzemeleriyle dolu mağazasına götürmüştü. Zarif ve modaya uygun hayatın bütün konforunu sağlayan, çölün ihtiyaçlarına göre, İngilizler için üretilmiş bütün bu olağanüstü aletlerin değerini ayrıntılarıyla anlatırken onu hayranlıkla dinliyordum. Hafif Provence aksanıyla, bir palmiye'nin ya da bir dikilitaşın dibine, tamamı bir devenin sırtında taşınabilen malzemelerden nasıl, efendiler ve uşaklar için, mutfak ve mobilyasıyla birlikte her şeyi tam daireler yerleştirilebileceğini; çoğu zaman çok işe yaradığını itiraf etmek gereken konserve kutuları sayesinde, nasıl ne yahnisi ne turfandası, hiçbir şeyi eksik olmayan Avrupa tarzı yemekler verilebileceğini açıklıyordu.

"Heyhat!" dedim, "Tam bir Bedevi'ye (göçebe Arap) döndüm. Saç üstünde kavrulmuş darı, tereyağında hurma yahnisi, kayısı ezmesi, çekirge füme yiyorum ve çölün ortasında, yolmak için bile uğraşmadan haşlanmış tavuk elde etmenin yolunu biliyorum."

"Böyle değişik bir yemekten haberim yoktu," dedi Madam Bonhomme.

"Bunun yapılışını Hicaz'da görmüş olan çok maharetli bir dönme vermişti bu tarifi bana. Bir tavuk alınıyor..."

"Bir tavuk mu gerekiyor?" dedi Madam Bonhomme.

"Kesinlikle, tavşan yahnisi için nasıl tavşan gerekiyorsa."

"Peki sonra?"

"Sonra iki taş arasında ateş yakılıyor; su temin ediliyor..."

"Bu şimdiden çok şey oldu!"

"Doğa bunu sağlıyor. Sadece deniz suyu bile olabilir... aynı şey, hem böylece tuzdan tasarruf edilmiş olur."

"Peki tavuğu neyin içine koyacaksınız?"

"Ah! İşte bu en dahiyane olanı. Çölün ince kumuna su döküyoruz... bu da doğanın sağladığı bir şey. Böylece ince ve temiz, yemeğin hazırlanması için son derece faydalı bir kil elde ediliyor."

"Kumun içinde haşlanmış tavuk mu yiyeceksiniz?"

"Son bir dakika daha dikkatinizi talep ediyorum. Bu kilden kalın bir top yapıp hayvanı tamamen bunu içine yerleştiriyoruz."

"Durum ilginçleşiyor."

"Toprak topunu ateşe koyuyoruz ve arada bir çeviriyoruz. Kabuk yeterince sertleştiği ve her tarafının rengi değiştiği zaman topu ateşten almak gerekir. Tavuk pişmiştir."

"Hepsi bu mu?"

"Daha bitmedi. Pişmiş toprak haline dönüşmüş topu kırıyor-

ruz, hayvanın kile karışmış tüyleri bu doğaçlama tencerenin parçalarını çıkardıkça ayrılıyor.”

“Fakat bu bir vahşi şöleni!”

“Hayır sadece tavuk tandır.”

Madam Bonhomme, böylesine kusursuz bir yolcu için yapacak bir şey olmadığını görmüştü. Üzerinde İngiliz *improved patent* damgası bulunan bütün teneke mutfak eşyalarını, çadırları, yastıkları, kauçuk yatakları yerine kaldırdı.

“Yine de,” dedim, “dükkanınızda işime yarayacak birşeyler bulmak isterdim.”

“İşte,” dedi Madam Bonhomme, “eminim bayrak almayı unutmuşsunuzdur. Size bir bayrak gerek.”

“Ama savaşa gitmiyorum ki!”

“Nil'den aşağı ineceksiniz... Fellahlar tarafından saygı görmek için sandalınızın arkasında üç renkli bayrağa ihtiyacınız var.”

Ve bana, mağazanın duvarları boyunca, bütün donanmalara ait bir dizi bayrak gösterdi.

Ben çoktan, üzerinde renklerimiz bulunduğ ucu yaldızlı bir bayrak direğini çekmiştim ki, Madam Bonhomme kolumu tuttu.

“İstediğinizi seçebilirsiniz, milliyetinizi belirtmenize gerek yok. Bütün o *mösyöler* genellikle İngiliz bayrağı alırlar; böylece daha fazla güvencede olunuyor.”

“Ah! Madam, ben o *mösyölerden* değilim.”

“Bunu tahmin etmiştim,” dedi gülümseyerek.

Cumhuriyetin bayrağının yansıdığı bu yaşlı Nil üzerinde İngiliz renklerini gezdirenlerin Paris'in yüksek sosyetesinden olmadığını düşünmek istiyorum. Kudüs'e doğru hac yolculuğunda olan kralcıların Sardinya bayrağını tercih ettikleri doğru. Mesela bunun sakıncası yok.

II. BİR AİLE KUTLAMASI

Bulak limanından yola çıkıyoruz; bugün mühendis okulu olarak kullanılan, bir Memlük beyinin sarayı, onun yanındaki beyaz cami, Thebai'de üretilip yukarı Nil seferleriyle taşınan gözenekli topraktan bardaklarını kumsalda sergileyen çömlekçilerin rafları, oldukça uzakta, nehrin sağ kıyısındaki inşaat şantiyeleri, bütün bunlar birkaç dakika içinde gözden kayboluyor. Bulak ve Embabeh arasındaki bir alüvyon adasına doğru bir borda ilerliyoruz, biraz sonra pruvamız kumlu kıyıya tosluyor; sandalın iki Latin yelkeni rüzgar almadan titriyor. "*Battal! Battal!*" diye bağırıyor reis, yani "Yanlış! Yanlış!" Muhtemelen rüzgar söz konusu. Gerçekten de ters rüzgarın etkisiyle çırpınan kıvılcımsı dalga, köpüğünü yüzümüze fırlatıyordu ve anafor, gökyüzünün yansımalarıyla boyanarak arduaz renkleri alıyordu.

Adamlar, sandalı kurtarıp geri döndürmek için toprağa iniyorlar. Bunun üzerine, Mısırlı tayfaların bütün manevralarına eşlik eden ve hepsi de 'eleyson!' nakaratlı olan şarkılardan biri başlıyor. Bir anda mavi gömleklerinden soyunan ve Floransa'nın bronz heykellerine benzeyen beş altı güçlü kuvvetli adam, bacakları balçığın içinde bu işle uğraşırken, reis ön tarafta paşalar gibi oturmuş, kayıtsız bir tavırla nargilesini içiyor. On beş dakika sonra, serenlerin ucu suyun içinde, dalganın üzerine yarı yarıya eğilmiş olarak Bulak'a geri gidiyoruz.

Nehrin akıntısı üzerinde henüz iki yüz adım¹⁵⁴ ilerlemiş ilerlememiştik ki, bu kez de sazlıkların arasına kapılan sandalı yeniden kum adasına doğru çevirmek gerekti. Reis arada bir "*Battal! Battal!*" diyordu hep.

Sağ tarafımda, Şubra yolu kıyısındaki hoş villaların bahçelerini tanıdım. Bahçelerdeki devasa firavunincirlerinden kuzgun-

154) (Fr.) Le pas: 4,5 ayak kadar tutan eski bir uzunluk ölçüsü. (yhn.)

ların, zaman zaman çaylakların uğursuz çığlıklarıyla kesilen tiz gevezelikleri işitiliyordu.

Bunun dışında tek bir lotus, tek bir karaleylek, daha önceki yerel renklerden tek bir çizgi bile yoktu; yalnızca orada burada suya batmış büyük mandalar ve bahçelerdeki portakal ve muz ağaçlarının üzerinde dolaşan, yaldızlı tüylü bir tür küçük sülün olan firavun horozları vardı.

Suriye çölünün komşu sınırını taştan parmağıyla işaret eden ve şimdiye kadar yalnızca uzaktan görebilmiş olduğum için üzüldüğüm Heliopolis dikilitaşını unutuyordum. Bu anıt, gün boyu ufkumuzu terk etmeyecekti, zira sandal zigzag şeklinde gitmeye devam ediyordu.

Akşam olmuştu; güneş, Libya dağlarının pek de engebeli olmayan çizgisinin arkasında alçalıyordu ve birdenbire doğa, alacakaranlığın mor gölgesi'nden gecenin mavimsi karanlığına geçiyordu. Uzaklarda bir kahvenin yağ kandillerini fark ettim. Ney ve *rebabın* birlikte çıkardıkları hem tiz hem yoğun ses, Mısır'ın şu çok tanınmış melodisine eşlik ediyordu: "*Ya leyli!*" (Ey geceler!)

Başka sesler ilk dizeye *karşılık veriyor*: "Ey zevk geceleri!" Bir araya gelen arkadaşların mutluluğunun, ilahi ateşlerin, yalnızca gökyüzünde bulunan *saf aydınlığın* parlak birer tecellisi olan aşkın ve arzunun şarkısını söylüyorlardı; seçilmiş kişi, havarilerin reisi Ahmed'i yardıma çağırıyorlardı ve çocukların sesi koro halinde, yeryüzü gecelerinin neşesi üzerine Tanrı'nın kutsamasını çağırın bu çok hoş ve tensel tezahürün cevap kıtasını yeniden söylüyordu.

Bir aile içi tören olduğunu anlamıştım. Çocukların korosunu fellah kadınlarının tuhaf gıdıklamaları izliyordu ve bu, bir cenaze olduğu gibi bir evlilik töreni de olabilirdi. Çünkü Mısırlıların bütün törenlerinde inilleyen bir neşenin ya da eski dünya-

da hayatlarının bütün hareketlerini yöneten sevinç taşkınlıklarıyla kesilen bir şikayetin karışımı göze çarpıyor.

Reis sandalımızı kuma dikilmiş bir kazığa bağlatmış, inişe hazırlanıyordu. Ona, önünde bulunduğumuz köye uğrayıp geçmekle mi yetineceğimizi sordum. Geceyi orada geçirmemiz ve hatta ertesi gün güneybatı rüzgarının çıktığı saat olan üçe kadar kalmamız gerektiğini söyledi (muson mevsimindeydik).

"Rüzgar elvermediği zaman sandalı halatla ilerleteceğimizi sanmıştım," dedim ona.

"Anlaşmamızda böyle bir şey yok," diye cevap verdi.

Gerçekten de yola çıkmadan önce kadı huzurunda yazılı bir anlaşma yapmıştık, fakat elbette bu adamlar oraya istediklerini koymuşlardır. Kaldı ki benim de hiç acelem yoktu ve bir İngiliz yolcunun içerlemesine yol açacak olan bu durum bana, Nil'in Kahire'den Dimyat'a inen kolunu, ırmağın pek az geçilen eski bir kolu olan bu yolu daha iyi inceleme fırsatını veriyordu.

Sert şikayetlerle karşılaşmayı bekleyen reis benim sükuneti-me hayran kaldı. Sandalların yedekte çekilmesi nispeten pahalı sayılabilirdi, çünkü sandalın üzerindeki tayfalar dışında, köyden köye sıra sıra dizilmiş olan menzil yerlerindeki birkaç adamın da yardımını gerektiriyordu.

Bir sandalın, içleri şık bir şekilde boyanmış ve yaldızlanmış iki kamarası oluyor, bunların nehre bakan kafesli pencereleri her iki kıyının manzarasını hoş bir şekilde çerçeveleyiyor; çiçek sepetleri, karmaşık arabeskler panoları süslüyor; kamaraların birer kenarı boyunca uzanan birer ahşap sandık gündüzleri bağdaş kurup oturmaya, geceleri de hasırların ya da yastıkların üzerinde uzanmaya yarıyor. Genellikle birinci kamara toplantı odası, ikincisi harem olarak kullanılıyor. Hepsi sıkı sıkıya kapatılıyor ve asma kilitle kilitleniyor; ancak Nil sığınlarının ayrıca-lığı bir yana, ne yapılsa yapılsın onlarla ilişkiyi kabul etmek

gerekıyor. Sinekler ve diğer böcekler onlardan da kötü yol arkadaşları; ancak, aynen bir çuvala girer gibi içine girdikten sonra ağzı düğümlenen ve kafayı, arasından pekala nefes alınabilen çift kat tülbentle saran bol gömlekler sayesinde geceleri onların hain öpücüklerinden korunulabiliyor.

Görünüşe bakılırsa geceyi sandalda geçirmek zorunda kalacaktık. Tam buna hazırlanıyordum ki, karaya çıkmış olan reis nazıkçe yanıma gelip beni, ona eşlik etmeye davet etti. Cariyeyi sandalın içinde bırakmak konusunda biraz endişeliydim, fakat reisin kendisi, onu da yanımızda götürmemizin daha iyi olacağını söyledi.

III. MUTAHİR¹⁵⁵

Kıyıya inerken Şubra'ya çıkmış olduğumuzu fark ettim. Paşanın bahçeleri, girişini süsleyen mersin ağacından çardaklı yollarıyla karşımızdaydı; solumuzda, caddenin iki tarafında, kerpiçten yapılmış bir yığın fakir evi vardı. Daha önce görmüş olduğum kahve nehrin kıyısındaydı, onun hemen yanındaki ev de reisin eviymiş, bizi içeri buyur etti.

Değdi mi şimdi bütün günü Nil üzerinde geçirmemize, diye düşündüm, gide gide, Kahire'den bir fersah uzaklaşmışsınız! Oraya geri dönmek, geceyi orada geçirmek, Madam Bonhomme'da gazeteleri okumak istiyordum; fakat reis bizi çoktan evinin önüne getirmişti bile ve bu evde, katılmanın uygun olacağı bir kutlama yapıldığı açıktı.

Gerçekten de, duymuş olduğumuz şarkılar buradan geliyor-du. Aralarına zencilerin de karışmış olduğu bir sürü yanık tenli insan, kendilerini eğlenceye vermiş görünüyorlardı. Arap çeşni-si karıştırdığı Doğu Akdeniz ağzı konuşmasını çok da iyi seçe-

155) Mutahir ya da mutaher, Arapça: Temizlenmiş. (yhn.)

mediğim reis, sonunda, bunun oğlunun sünneti şerefine yapılan aile içi bir kutlama olduğunu anlatabildi bana. İşte asıl o zaman neden bu kadar az yol gitmiş olduğumuzu anladım.

Tören bir gün önce gün camide yapılmıştı, eğlencelerin ancak ikinci gününe gelmişiz. En fakir Mısırlıların aile kutlamaları herkese açık oluyor. Cadde insan doluydu. Genç sünnetlinin (*mutahir*) okul arkadaşlarından oluşan otuz kadar çocuk girişteki alçak tavanlı odayı doldurmuştu; kadınlar, kadın hısımlar ve reisin karısının arkadaşları dipteki odada çepeçevre oturuyorlardı; biz bu kapının yanında durduk. Reis, uzaktan benim peşimdeki cariyeye, karısının yanında bir yer gösterdi, o da hiç tereddüt etmeden gitti ve alışılmış selamlamaları yerine getirdikten sonra *hanımın* halısının üzerine oturdu.

Kahve ve çubuk dağıtımına geçildi ve Nübyeli kadınlar, kadınların çoğunun bir elleriyle tutup bir elleriyle vurdukları pişmiş topraktan *darbukaların* sesiyle dans etmeye başladılar. Reisin ailesi teni beyaz rakkase tutamayacak kadar yoksuldu kuşkusuz; fakat Nübyeliler kendi zevkleri için dans ediyorlar. *Loti* ya da korobaşı, daha önce tasvir ettiğim bu çılgın ve ancak icracıların ateşine göre değişen halk dansında kendini kaybetmiş dört kadının adımlarını yönetirken, her zamanki soytarlıkları yapıyordu.

Müzik ve dansa ara verildiği bir sırada reis beni bir ihtiyarın yanına yerleştirdi, babasıymış. Bu ihtiyar, hangi ülkeden olduğumu öğrenince, esasen Fransızca olan fakat onun telaffuzuyla komik bir şekle dönüşen bir küfürle karşıladı beni. 98'in galiplerinin dilinden aklında kalan tek şey buydu. "Napolyon!" diye bağırarak cevap verdim ona. Anlamış gibi görünmedi. Bu beni şaşırttı; ancak biraz sonra bu ismin kullanılmasına ancak imparatorluk döneminde başladığını düşündüm. "Bonaparte'ı, tanımış mıydınız?" diye sordum Arapça. Gösterişli bir hülya için-

de başını geriye attı ve boğazını yırtarcasına şarkıya başladı:

"Ya selam Bunabarte!"

Mısırlıların sultan-ı kebir dedikleri Bonaparte şerefine söyledikleri eski şarkıyı ihtiyarın ağzından dinlerken, gözyaşlarımın akmasına engel olamadım. Tamamını söylemesi için ihtiyara ısrar ettim, fakat hafızasında çok az dize kalmıştı.

"Yokluğunla bize acı çektirdin ey kahveyi şekerli içen general! Ey yanakları öylesine hoş olan harikulade general, sen ki keskin kılıcınla Türkleri çarptın! Selam sana! Sen, ey saçları öylesine güzel olan! Senin Kahire'ye girdiğin günden beri bu şehir billur bir lambanın ışığıyla parladı, selam sana!"

Bu sırada, bu hatıralara kayıtsız görünen reis çocukların tarafına gitmişti. Yeni bir tören için hazırlanılıyor gibiydi.

Gerçekten de çocuklar, iki sıra haline dizilmekte gecikmediler, evde toplanmış diğer insanlar da ayağa kalktılar. Çünkü bir gün önce Kahire içinde dolaştırılmış olan çocuğu köyde de dolaştırmak gerekiyordu. Koşumları zengin bir at getirildi ve herhalde hepsi ödünç alınmış olan kadın süsleri ve kıyafetleri içindeki, yedi yaşlarındaki adamcık, iki yanından iki akrabasının tuttuğu eyere oturtuldu. Bir imparator gibi gururluydu ve âdet gereği ağzına bir mendil kapatmıştı. Şarklıların böyle durumlarında *kem gözden* kaygılandıklarını bildiğim için çok dikkatli bakmaya cesaret edemiyordum; fakat yine de, bu mutahir yürüyüşlerinin düğün yürüyüşlerinden pek de farklı olmadığı Kahire'de, hiç bu kadar iyi ayırt edememiş olduğum alayın ayrıntılarına dikkat ettim.

Bu yürüyüş alayında mızrak ve kalkanla savaş sahneleri canlandıran çıplak soytarılar yoktu, fakat ayak sırtıklarına çıkmış birkaç Nübyeli birbirini takip ediyordu. Bu, kalabalığı çekmek içindi. Daha sonra müzisyenler yürüyüşü açıyordu; ardından, dini *moallar* söyleyen beş altı fakir ya da dervişin rehberliğinde,

en güzel kıyafetlerini giymiş çocuklar geliyor; onları, etrafı akrabalarıyla çevrilmiş atlı çocuk takip ediyor ve nihayet ailenin kadınları ve bunların ortasında, her molada şehvetli tepinmelerine yeniden başlayan peçesiz dansözler yürüyordu. Ne hoş kokulu buhurdan taşıyıcıları, ne seyircilerin üstüne *kumkım*ları yani içinden gülsuyu fışkırtılan şişeleri sallayan çocuklar unutulmuştu. Fakat yürüyüş alayının en önemli şahsiyeti hiç kuşku yok ki, elinde zavallı çocuğun daha sonra ne olduğunu anlamak zorunda kalacağı esrarengiz bir alet taşıyan berberdi, bu sırada berberin yardımcısı bir sopanın ucunda, mesleğinin özelliklerinin yazılı olduğu bir tür tabelayı sallıyordu. *Mutahirin* önünde arkadaşlarından biri, yakasına iliştirilmiş, okul hocasının hat sanatının şaheserleriyle süslediği bir *kara tahtacık* taşıyordu. Atın arkasında bir kadın, kötü ruhları savmak için devamlı tuz atıyordu. Yürüyüş, cenazelerde ağlayıcı olarak hizmet veren, düğün ve sünnet törenlerineyse, kökenleri antik çağların derinliklerine kadar giden aynı o *lulululu* sesleriyle katılan, parayla tutulmuş kadınlarla sona eriyordu.

Düğün alayı küçük Şubra köyünün az sayıdaki sokaklarını dolaşırken ben mutahirin büyükbabasıyla birlikte evde kalmıştım ve cariyeyi diğer kadınları izlemekten alıkoyabilmek için dünyanın zahmetini çekmiştim. Nezaket kuralları ve din açısından bir görev olarak baktığı şeyi yasaklayabilmek için, Mısırlılarda mutlak bir kudrete sahip olan *mafiş* sözcüğünü kullanmak gerekti. Zenciler masaları hazırlıyor ve salonu yapraklarla süslüyorlardı. Bu sırada ben, kıt Arapçamla ihtiyarın kulaklarına Kléber ve Menou'nun¹⁵⁶ şanlı isimlerini fısıldayarak birkaç hafıza pırıltısı yakalamaya çalışıyordum. Yalnızca, uzun boyu ve muhteşem kıyafetiyle halkın hafızasında yer tutmuş olan Kahi-

156) Jacques-François Menou (1750-1810): Kléber'in öldürülmesinden sonra Mısır ordusuna kumanda eden Fransız general. (ç.n.)

re'nin eski polis şefi Albay Barthélemy'yi hatırlıyordu. Barthélemy, hatırasını yalnızca kadınların saklamadığı aşk şarkılarına ilham vermişti:

"Civanım, başına işlemeli şapka giymiş; kuşağı sırmalı, güllü.

Onu kucaklamak istedim, bana dedi: *Aspetta!* (bekle)

Ah, İtalyancası ne tatlı! Ceylan gözlüyü Allah korusun!

Elinde bir fermanla asayiş ilan ettiğin zaman Fart-el-Rumi¹⁵⁷ (Barthélemy) ne de yakışıklısın sen!"

IV. SİRAFE

Mutahirin girişiyle, çocuklar dörder dörder gelip yuvarlak masaların etrafına oturdular; okulun hocası, berber ve dervişler masalarda şeref yerini işgal ediyorlardı. Geri kalan büyükler, masalarda yer almak için yemeğin sonunu bekliyorlardı. Oturmakta olan Nübyeliler kapının önünden yemek artıklarını aldılar ve onların da son artığını kutlamanın gürültüsüne gelen fakirlere dağıttılar. Et kokusuna gelen sokak köpeklerine kemiklerin ulaşmasıysa ancak alt düzey konuklarının böyle iki üç dizisinden geçtikten sonra oluyordu. Ataerkil kesimin bu şöenlerinde hiçbir şey ziyan edilmiyor, şöen sahibi ne kadar fakir olursa olsun, bütün canlı yaratıklar kutlamada payını talep edebiliyor. Elbette durumu iyi olan insanların, getirdikleri küçük hediyelerle paylarına düşmüş olan ikramı ödemeleri gibi bir âdet var ve bu, böyle durumlarda halktan aileleri zorlayan masrafları biraz olsun hafifletiyor.

Bu sırada, mutahir için acılı an gelmişti, eğlenti bununla son bulacaktı. Yeniden kaldırılan çocuklar kadınların bulunduğu salona girdiler. Şöyle bir şarkı söyleniyordu: "Ey sen, halası! Ey

157) Rumilerin (Frenklerin) en yükseği. (yhn.)

sen, teyzesi! ‘*Sirafesini* hazırlamaya gel!”

Bu andan sonraki ayrıntıları *sirafe* töreninde hazır bulunan cariyeden öğrendim.

Kadınlar çocuklara bir şal veriyor, çocuklardan dördü şalı birer köşesinden tutuyor. Küçük kara tahta ortaya yerleştiriliyor. *Arif*, yani okul birincisi makamla sureler okumaya başlıyor; her ayet, çocuklar ve kadınlardan oluşan koro tarafından tekrarlaniyor. Her şeyi bilen, “kara karıncanın karanlıktaki ayak izini tanıyan” Allah’a dua ediyorlar; okumayı bilen ve Kuran’ı anlayabilen bu çocuğu kutsamasını diliyorlar. Onun adına, hocanın derslerinin parasını ödeyen babasına ve beşikten beri ona konuşmayı öğreten annesine teşekkür ediyorlar.

“Allah bana seni cennette oturmuş, Meryem (Marie), Ali’nin kızı Zeyneb ve peygamberin kızı Fatıma tarafından selamlanıırken görmeyi nasib etsin,” diyor çocuk annesine!

İlahinin geri kalan kısmı fakirlerin ve çocuğa Kuran’ın çeşitli bölümlerini öğreten ve açıklayan okul hocasının övgüsüne ayrılmış.

Bu duaları, daha hafif başka şarkılar izliyor.

“Ey siz, bizi çevreleyen genç kızlar
diyordu *arif*, gözlerinizi boyadığınız ve aynada kendinize
baktığınız zaman sizi Allah’ı düşünmeye davet ediyorum!”

Ve siz, buraya toplanmış evli kadınlar,

37. bölümün –*doğurganlık*– erdemıyla kutsanın!

Fakat bekarken yaşlanmış kadınlar varsa

burada, çarık darbeleriyle kovulsunlar dışarı!”

Bu tören sırasında oğlanlar, *sirafe* salonunun etrafında dolaşıyorlardı ve her kadın rafın üzerine, bozuk paradan oluşan hediyelerini bırakıyordu. Bir mendilin içine konan paraları çocuklar götürüp dervişlere veriyordu.

Erkeklerin odasına geri dönen mutahir yüksek bir koltuğa yerleştirildi. Berber ve yardımcısı aletleriyle birlikte onun iki yanına geçtiler. Çocuğun önüne, içine herkesin hediyesini bıraktığı bakır bir leğen kondu. Daha sonra berber çocuğu, yalnızca iki akrabasının gözleri önünde operasyonun yapılacağı ayrı bir bölüme götürdü. Bu sırada, onun inleyişlerini kapatmak için çalgıcılar zillerini vuruyordu.

Bu olayla daha fazla ilgilenmeyen topluluk, gecenin büyük bölümünü şerbet, kahve ve bir tür koyu bira olan boza içerek geçirdi. Esas olarak zencilerin kullandığı, sarhoş edici bir içki olan bu sonuncusu, kuşkusuz Herodotos'un arpa şarabı olarak tanımladığıyla aynı.

V. TAŞ ORMANI

Ertesi sabah rüzgarın çıkacağı saatin gelmesini beklerken ne yapacağımı pek bilmiyordum. Reis ve bütün etrafındakiler, güpegündüz, Kuzey'in insanları için idrak etmesi zor bir derin kaygısızlıkla kendilerini uykuya teslim etmişlerdi. Cariyeyi bütün gün sandalda bırakıp en fazla bir fersah uzaklıktaki Heliopolis'e gidip dolaşmayı düşündüm.

Birdenbire aklıma, Syra'dan İskenderiye'ye geçişim esnasında bana kamarasını vermiş olan iyi kalpli bir bahriye levazım memuruna verdiğim söz geldi. "Sizden tek bir şey istiyorum," demişti bana, limana gelince ona teşekkür ettiğimde, "çölde, Kahire'ye pek de uzak olmayan bir mesafede bulunan taşlaşmış ormandan benim için birkaç parça toplamanızı. İzmir'e geçtiğinizde bunları Güller sokağındaki Madam Carton'a bırakırsınız."

Bu tarz görevler yolcular arasında kutsaldır; bunu unutmuş olmanın utancı, derhal bu kolay görevi yerine getirme kararını

almama sebep oldu. Üstelik yapısını bir türlü anlayamadığım bu ormanı görmeye zaten niyetliydim. Keyfi hiç de yerinde olmayan cariyeyi uyandırdım, reisin karışının yanında kalmak istediğini söyledi. Onu hemen reise götürmeye karar verdim; ülkenin gelenekleri hakkında edinmiş olduğum tecrübeler, bu namuslu ailede zavallı Zeyneb'in masumiyetinin hiçbir tehlike altında olmadığını bana ispatlıyordu.

Gerekli hazırlıkları yaptıktan ve reise haber verdikten sonra, reisin getirttiği aklı başında bir eşekçi ile, zamanında Nil ile Kızıldeniz arasına kazılmış olan ve kurumuş yatağı, daha sonra kum tepelerinin ortasında yolumuzu çizecek olan Hadrianus kanalını solda bırakarak Heliopolis'e doğru yola koyuldum.

Şubra'nın bütün civarı çok güzel bir şekilde ekili. Haraların etrafında uzanan bir firavuninciri korusunu geçtikten sonra sol tarafta bir sürü bahçe bulunuyor, bunlarda tavla zarının beşlisi düzeninde dikilmiş hurma ağaçlarının arasındaki portakal ağaçları yetiştiriliyor. Ardından, *Haliç*'in ya da, öteki adıyla, Kahire kanalının bir kolunu geçtikten sonra, kısa süre içinde, Nil'in su taşkınları sınırı üzerinde başlayan çölün kıyısına ulaşıyor. *Sakiyeler*den ya da çarklı kuyulardan gelen arkların bunca özenle suladığı ovaların verimli dama tahtası burada son buluyor; *Halifeler Vadisi* denen ve ancak Mukattam'da son bulan, mezar yapılarından oluşmuş bu tuhaf mahalle, doğayı bastıran bir keder ve ölüm duygusuyla burada başlıyor. Tolun ve Baybars, Selahaddin ve Melik El Adhel ve İslamın daha bin bir kahramanı, basit mezarlarda ya da geniş camilerin arasındaki, arabeskler ve yıldızlarla parlayan büyük saraylar içinde, burada yatıyorlar. Anlaşılan, bu geniş mekanların sakinleri olan hayaletler, söylencelere inanmak gerekirse bazı günler bir tür tarihi hayal alemiyle dolan, dua ve toplanma yerleri de istemişler.

Dış görünüşüyle Kahire'nin ışıklı mahallelerinden birinin et-

kisini uyandıran bu kederli şehirden uzaklaşırken, Heliopolis'in, vaktiyle bu şehri yüksek su taşkınlarından korumak için inşa edilmiş olan su bendine ulaşıyoruz. Buranın ötesinde göz alabildiğine bütün ova, moloz yığınlarından oluşan tepelerle dolu. Bunlar esas olarak, buranın ilk yapılarının kayıp kalıntılarını kaplayan bir köyün yıkıntıları. Hiçbir şey ayakta kalmamış, etrafında geniş bir bahçe oluşturulmuş dikilitaş hariç, toprağın üzerinde İlkçağ'dan kalma tek bir taş bile yok.

Dikilitaş, bahçenin alanını bölen dört abanoz ağacı sırasının merkezini oluşturuyor; yabani arılar peteklerini, yıkılmış olan bir cephenin girinti çıkıntılarına yerleştirmiş. Gezginlerin ziyaretlerine alışık olan bahçıvan bana çiçek ve meyve ikram etti. Bir an oturabildim ve Strabon'un tasvir ettiği görkemi; ikisi Roma'da bulunan, öbürüyse yıkılmış olan diğer üç dikilitaşı; geçen yüzyıla tek bir tanesi kalmış olan sarı mermerden sfenkslerin bulunduğu caddeleri, nihayet, bilimlerin beşiği olan ve Herodotos ve Platon'un sırları keşfetmek üzere geldikleri bu şehri hayal ettim. Kutsal Kitaptan da Heliopolis'te hatıralar var. Yusuf'un, günümüzde alaycı bir gülümsemeyle karşılanan, iyi bir iffet örneği verdiği yer burası. Arapların gözünde bu efsane tamamıyla farklı bir özelliğe sahip: *Yusuf ile Züleyha* saf aşkın, göreve yenilmiş cinsel içgüdünün kutsadığı tiplerdir; çifte ayartmanın üstesinden gelmişlerdir; zira Yusuf'un efendisi firavunun haremağalarından biridir. Efsanenin Doğulu şairler tarafından defalarca işlenmiş ilk biçiminde, şefkatli Züleyha, hikayenin bizim bildiğimiz şeklinde olduğu gibi kurban edilmez. Önce Memphis'in kadınları tarafından hakkında kötü bir yargıya varılmış, Yusuf hapisten çıkıp firavunun sarayında güzelliğinin bütün cazibesıyla hayranlık uyandırdığında her bakımdan affedilmişti.

Arap şairlerinin, Yusuf'un Züleyha'ya duyduğunu varsay-

dıkları ve elbette fedakarlığını daha da güzelleştiren o platonik aşk, Kutsal Kitaptaki bu ulu kişiyi daha sonra, Heliopolis rahiplerinden birinin Azima adlı kızıyla birleşmekten alıkoymaz. Kuzeye doğru, biraz daha uzakta bulunan ve Gessen adı verilen bir yere ailesini yerleştirir. Günümüzde burada, Onias tarafından inşa edilen bir Yahudi tapınağının kalıntılarının bulunduğu ileri sürülmüştü.

Yakub'un soyundan gelenlerin beşiği olan bu yerleri ziyaret edecek zamanım olmadı; fakat filozofların pek de dürüst olmayan bir davranışla sert bir şekilde suçladıkları, ataerkil geleneklerini kabul etmiş olduğumuz bütün bir halkı temize çıkarma fırsatını kaçırmayacağım. Kahire'de bir gün, Tanrı'nın halkının Mısır'dan kaçıışı hakkında, Mösyö Lepsius'un heyetindeki bilginlerden biri olan nüktedan bir Berlinliyle tartışıyordum:

"Bunca namuslu İbraninin, Mısırlı olsalar bile komşuları ve arkadaşları olmuş insanların kapkacaklarını bu şekilde ödünç almak nezaketsizliğini yapabildiklerine inanıyor musunuz?" dedi bana.

"Fakat ya inanmak ya da Kutsal Kitap'ı inkar etmek gerekir," dedim.

"Çeviride bir hata olabilir ya da ilgisiz şeyler metne sonradan sokulmuş olabilir; fakat size söyleyeceğim şeye dikkat edin: İbraniler her zaman sarraflık ve faiz dehasına sahip olmuştur. Henüz saf olan o dönemde sadece teminat üzerine ödünç verilmesi gerekiyordu... ve inanın ki onların esas zenginlikleri buydu."

"Fakat tarihçiler onların piramitler için tuğla döktüklerini söylüyor (gerçi tuğla denenler de taştandır ya), bu çalışmaların ücreti de soğan ve başka sebzelerle ödeniyordu."

"İyi ya! Eğer birkaç soğan biriktirebildilerse, kesinlikle inanın ki bunları değerlendirmeyi bilmişlerdir ve bu soğanlar onla-

ra çok daha fazlasını getirmiştir."

"Bundan nasıl bir sonuç çıkarmak gerekir?"

"Şunu: Yanlarında götürdükleri kapkacaklar muhtemelen Memphis'te verdikleri borçların teminatını oluştuyordu. Mısırlı ihmalcidir; faizin, masrafların ve ödenmemişlerin yasal oranda faizinin biriktirilmesine kuşkusuz izin vermiştir."

"Hiçbir gelir fazlası talep etmeden mi?"

"Bundan eminim. İbraniler yalnızca, doğal ve ticari adaletin bütün yasalarına uygun olarak kazandıklarını yanlarında götürdüler. Kesinlikle yasal olan bu işte, o andan itibaren kredinin gerçek kurallarını ortaya koydular. Üstelik Talmud¹⁵⁸ da bunu açıkça söylüyor: 'Yalnızca kendilerine ait olanı aldılar.'"

Bu Berlinli'nin dile getirdiği paradoksuna ne kadar inanılırsa o kadar inanıyorum. Heliopolis'in birkaç adım ilerisinde Kut-sal Kitap tarihinin en önemli hatıralarını bulmak için acele ediyorum. Başlangıçta adı Aynüşşems yani 'Güneşin Gözü' olan bu meşhur şehrin son anıtını korumakla görevli bahçıvan, beni Matariye'ye götürmesi için fellahlarından birini yanıma verdi. Tozun içinde birkaç dakika yürüdükten sonra yeni bir vaha, yani tümü firavuninciri ve portakal ağaçlarından oluşan bir koru buldum; etrafı çevrili alanın girişinde bir kaynak vardı ve söylendiğine göre bu, Mısır'ın güherçileli arazisini süzen tek tatlı su kaynağıymış. Yerliler bu özelliği ilahi bir lütfə bağlıyorlar. Kut-sal ailenin Matariye'de kaldığı süre boyunca, söylenene göre, Meryem, çocuk-İsa'nın çamaşırlarını beyazlatmaya buraya gelirmiş. Ayrıca bu suyun cüzamı iyileştirdiği varsayılıyor. Kaynağın yanında duran fakir kadınlar, küçük bir bahşiş karşılığında size sudan bir tas veriyorlar.

Koruda daha görülecek şey olarak Disma adlı bir haydudun

158) Talmud. İlkçağın büyük hahamlarının öğretilerini bir araya getiren iki kitabın adı: Kudüs Talmudu ve Babil Talmudu. (yhn.)

çetesinin izlediği kutsal ailenin altına sığındığı gür firavuninciri ağacı kalıyor. Daha sonra iyi hırsıza¹⁵⁹ dönüşen haydut sonunda kaçakları bulmuştu; fakat aniden yüreği imanla doldu, öyle ki, o zamanlar Mısır Babili denen eski Kahire'nin bulunduğu yerdeki evlerinden birinde Yusuf ve Meryem'i ağırladı. Kazançlı işlerle uğraştığı anlaşılan bu Disma'nın her yerde mülkleri vardı. Daha önce eski Kahire'de bir Kıpti manastırında tuğla kubbeli, küçük bir eski manastır göstermişlerdi bana; burası Disma'nın konuksever evinin kalıntısı ve tam da kutsal ailenin yattığı yer olarak kabul ediliyordu.

Bu, Kıpti söylencelerinin bir parçası, ancak Matariye'nin harika ağacı bütün Hristiyan cemaatlerinden saygı görüyor. Bu firavunincirinin, söylendiği gibi antik çağlara kadar uzandığı düşünülmeyecek olsa o ağacın tohumlarının ürünü olduğu kabul edilebilir ve yüzyıllardır onu ziyaret eden hiç kimse, gövdesinden ya da kabuğundan bir parçayı yanına almadan geri dönmemiştir. Bu arada ağaç devasa boyutlara sahiptir ve bir Hindistan baobab'ına benzer; müthiş büyüklükteki dalları ve sürgünleri, her taraftan üzerine asılan ya da çivilenen, tespihler, menkıbeler, aziz resimlerinden oluşan adakların altında görünmez olmuştur.

Matariye'den ayrıldıktan sonra, Hadrianus kanalının izini bulmakta gecikmedik; bir süre için, yol olarak o izin üzerinden gidiliyor ve Süveyş arabalarının demir tekerlekleri yolda derin oyuklar bırakıyor. Çöl, sanıldığından çok daha az kurak. Neredeyse her tarafta gür, pelesenkli bitkiler, yosunlar, likenler ve kaktüsler toprağı kaplıyor ve çalılıklarla kaplı büyük kayalıklar ufukta uzanıyor.

Mukattam tepeleri sağ tarafa, güneye doğru giderek kaybo-

159) İsa peygamberle birlikte ve onun iki yanında çarmıha gerilen hırsızlardan (Kötü hırsız ve iyi hırsız) birine gönderme. (yhn.)

luyordu; daralan geçit onun görüntüsünü maskelemekte gecikmedi. Rehberim parmağını uzatarak, yolumuza hakim durumdaki kayalıkların tuhaf oluşumunu gösterdi; bunlar, midye ve her türden denizkabuğunun oluşturduğu kayaçlardı. Tufanın denizi ya da belki sadece, bilimadamlarının söylediklerine göre vaktiyle bütün Nil vadisini kaplamakta olan Akdeniz, bu itiraz kabul etmez izleri bırakmış. Bundan daha garip ne vardır acaba? Vadi açılıyor; muazzam bir ufuk göz alabildiğine uzanıyor. Hiçbir iz yok, hiçbir yol yok; toprak her tarafta uzun, sert ve grimsi sütunlar halinde uzanıyor. Ey mucize! Burası taş ormanı.

Bu devasa palmiye gövdelerini aynı anda yere seren korkunç rüzgar nasıl bir şeydi? Neden hepsi dalları ve kökleriyle birlikte aynı tarafa ve bitki neden tahtanın liflerini ve özsuynun yollarını açıkça seçilir bırakarak donmuş ve sertleşmişti? Bütün omurlar bir tür ayrılmayla kırılmış, ama hepsi, bir sürüngenin halkaları gibi uçuca kalmış. Dünyada hiçbir şey bu kadar şaşırtıcı olamaz. Bu, toprağın kimyasal tepkisiyle oluşmuş bir taşlaşma değil, her şey toprak seviyesinde uzanmış. Tanrıların intikamı Phineus'un arkadaşları üzerine de böyle inmişti. Burası denizin çekilmiş olduğu bir alan mı? Fakat suların olağan etkisini gösteren hiç böyle bir şey yok. Birden ortaya çıkmış bir afet mi, tufan sularının bir akıntısı mı? Fakat bu durumda nasıl oldu da ağaçlar suyun üzerinde kalmadı? Akıl yetersiz kalıyor, en iyisi bunu hiç düşünmemek!

Sonunda bu tuhaf vadiden ayrıldım ve hızla Şubra'ya döndüm. Sırtlanların bulunduğu kaya oyuklarını ve kervanların geçişinin beyazlaşmış birçok deve kemiği serpiştirdiğini ancak fark edebildim. Piramitlerin görüntüsüyle ilk kez karşı karşıya gelindiğinde yaşanan çarpılmadan daha güçlü bir etki taşıyordum kafamda: Onların kırk asrı, ansızın yıkılmış ilkel bir dünyanın reddedilmez tanıkları karşısında küçük kalıyordu!

VI. KARANTİNADA BİR YEMEK

İşte yeniden Nil üzerindeyiz. Deltanın alt açısının başladığı *Batn-el-Bakara*'ya (inek karnı) kadar sadece, tanıdık kıyılardan yeniden geçmiş oldum. Kahire'ye gelmeden önce ve Bulak'tan ayrıldıktan sonra uzun süre hayranlıkla seyredilen üç piramidin sabahları ve akşamları pembe boyalı olan sivri uçları, sonunda tamamen ufukta kayboluyor. Artık Nil'in doğu kolu yani nehrin gerçek yatağı üzerinde yol alıyorduk, Avrupalı yolcuların daha sık kullandıkları Raşid¹⁶⁰ kolu batıda kaybolan geniş bir su yolundan başka bir şey değil.

Deltanın başlıca su yolları Dimyat kolundan ayrılıyor, en zengin ve en çeşitli manzarayı sunan da o. Artık kenarlarında ince uzun palmyelerin, kerpiçten yapılma köylerin, sağda solda minarelerin süslediği derviş mezarlarının, tuhaf kabarıklıklarla bezenmiş güvercinliklerin bulunduğu, ikinci planı olmayan ufuk üzerinde hep ince, panoramik silüetlerin çizildiği diğer kolların tekdüze kıyıları gibi değil bu. Dimyat kolu, ya da isterseniz çubuğu, önemli şehirleri suluyor ve hep verimli kırlardan geçiyor; palmyeler daha güzel ve gür; incir, nar ve demirhindi ağaçları her tarafta yeşilin sonsuz nüanslarını sergiliyor. Sayısız sulama kanallarının bulunduğu nehir kıyıları tamamıyla ilkel bir bitkiörtüsüyle kaplı; vaktiyle içinde papirüslerin ve aralarında belki eskilerin erguvan renkli lotusunun da bulunduğu çeşitli nilüferlerin kaynaştığı sazlıkların arasında binlerce kuş ve böcek uçuşuyor. Her şey, insanın varlığını dikkate almadan kıvrılıyor, parıldıyor, gürültü çıkarıyor, gerçekten de bura-

160) Bu su yolunun kıyısında bulunan ve IX.yy. başlarında halife Harun Reşit tarafından kurulan, Batılıların Rosette ya da Rosetta dedikleri Raşid kentinin adından. Mısır hiyerogliflerinin varlığı Batılılarca ilk kez kentin yakınında bulunmuş Raşid Taşı (Pierre de Rosette; Rosetta Stone) üzerinde gözlemlenmiş ve J.-F. Champollion tarafından yine o taş üzerinde çözülmüştür. (yhn.)

dan yılda on Avrupalı geçmiyor, bu da demektir ki tüfek atışları nadiren bu kalabalık ıssızlıkların rahatını bozuyor. Yabani kuğu, pelikan, pembe flaman, beyaz balıkçıl ve bağirtlak kayıklar-la sandalların etrafında oynuyorlar; fakat daha kolay korkan güvercinlerin uçuşu, gökyüzünün maviliği içinde; uzun tespihler şeklinde çizgiler çekiyor.

Antik *Cercasorum*'un yerine kurulmuş olan Şarakhane'yi; geceleri seyir halindeki sandalları kafalarını oyulmuş bir kabağın içine saklayarak ve yüzerek izleyen Nil haydutlarının eski barınağı olan Dagoue'si; Atribis'in kalıntılarını örten Atrib'in ve çok kalabalık modern bir şehir olan, tepesinde kare şeklinde bir kule bulunan camisinin Arap fethinden önce Hristiyan kilisesi olduğu söylenen Methram'ı sağda bırakmıştık.

Sol kıyıda Busiris'in bulunduğu yer Buzir adı altında karşımıza çıkıyor, fakat toprağın üzerinde hiçbir kalıntı yok. Nehrin diğer tarafında Semenhud –eski Sebennitus– yeşilliğin bağrından kubbelerini ve minarelerini fıskırıyor. Buradan iki fersah ötede, İsis tapınağına benzeyen muazzam bir tapınağın yıkıntıları göze çarpıyor. Her sütunun başlığı, birer kadın kafasıymış, bunların çoğu Araplar tarafından değirmen taşı yapmak için kullanılmış.

Geceyi Mansoura önünde geçirdik ve ne bu şehrin meşhur kuluçkalarını ne de Saint Louis'nin¹⁶¹ mahkum olarak yaşadığı Ben Lokman'ın evini gezebildim. Uyandığımda kötü bir haber beni bekliyordu. Mansoura üzerine vebanın sarı bayrağı dikilmişti; Dimyat'ta da bizi aynı şey bekliyordu; öyle ki, canlı hayvan dışında yiyecek içecek edinmeyi düşünmek imkansızdı. Dünyanın en güzel manzarası işte böyle bozuluyordu; ne yazık ki bu şekilde kıyılar verimsizleşiyordu. Mısır doğasının son güzelliklerinin, Pharescour'un ötesinde, su basmış çeltiklerin gö-

161) Yedinci Haçlı Seferini yöneten Fransa Kralı IX. Louis (1214-70) (yhn.)

rüntüsü, bataklıkların sağlıksız kokusu kesinlikle hakimdi. Bir körfez gibi genişleyen Nil'in sihirli gösterisini, her zamankinden daha gür palmiye korularını, nihayet, iki kıyısında İtalyan evleri ve yemyeşil teraslarıyla Dimyat'ı görmek için akşamı beklemek gerekti. Bu gösteri ancak, Venedik'in büyük kanalının girişindekiyle karşılaştırılabilir, üstelik burada, akşamın renkli sisi içinde camilerin bin sivri ucu belirginleşiyor.

Sandal, üzerinde Fransız bayrağının bulunduğu büyük bir binanın önündeki rıhtıma bağlandı. Fakat kendimizi tanıtmak ve sağlıklı olarak hasta bir şehrin bağrına giriş izni alabilmek için ertesi günü beklemek gerekiyordu. Sarı bayrak denizcilik binasının üzerinde uğursuzca dalgalanıyordu ve talimat bizim lehimizydi.

Bu arada erzakımız tükenmişti ve bu durum bize ertesi gün için sefil bir kahvaltıyı haber veriyordu.

Bununla birlikte, güneş doğarken bayrağımız fark edilmişti, ki bu da Madam Bonhomme'un verdiği tavsiyenin faydasını ispatlıyordu, Fransız konsolosluğunun yeniçerisi gelip hizmetimizde olduğunu söyledi. Konsolos için bir mektubum vardı, ayrıca kendisiyle görüşmek istedim. Yeniçeri, konsolosa haber vermeye gittikten sonra beni almak için geri döndü ve hiç kimseye dokunmamaya ve yol boyunca da hiç kimse tarafından dokunulmamaya çok dikkat etmemi söyledi. Gümüş topuzlu bastonuyla önümden yürüyor, meraklıları uzaklaştırıyordu. Sonunda devasa kapılarla kapalı, bir *okel* ya da kervansaray görünümüne sahip, geniş bir taş binaya çıktık. Ne de olsa burası konsolosun ya da daha çok, aynı zamanda en zengin Dimyat pirinci tüccarlarından biri olan Fransa fahri konsolosunun eviydi.

Konsolosluğa giriyorum, yeniçeri bana efendisini gösteriyor ve mektubumu iyi niyetle eline vermek için ilerliyorum. "Aspetta!" diyor, Albay Barthélemy'nin onu öpmek istediklerinde

söylediğinden daha az nazik bir havayla ve elindeki beyaz so-payla beni engelliyor. Niyetini anlıyorum ve sadece mektubu uzatıyorum. Konsolos çıkıyor, hiçbir şey söylemiyor ve bir sani-ye sonra elinde bir cımbızla geri dönüyor; mektubu bununla tu-tuyor, bir köşesini ayağının altına sokarak cımbızın ucuyla zar-fı ustaca yırtıyor, kağıdı aynı alet yardımıyla açıyor ve gözleri-nin önünde belirli bir mesafede tutuyor.

Bundan sonra yüzündeki ifade biraz düzeliyor, Fransızca bi-len tek kişi olan kançılarını çağırıyor ve beni yemeğe davet etti-riyor, ancak bunun karantinada bir yemek olacağı konusunda beni uyarıyor. Böyle bir davetin neye benzeyebileceği konusun-da pek bir şey bilmiyordum, fakat öncelikle gancadaki arkadaş-larımı düşündüm ve şehirden onlar için ne sağlanabileceğini sordum.

Konsolos yeniçeriye birtakım emirler verdi ve gancadakiler için biraz ekmek, şarap ve tavuk elde edebildim. Yalnızca bu tü-ketim maddelerinin veba bulaştırmayacağı varsayılıyordu. Za-vallı cariye kamarasında keder içindeydi. Onu konsolosla tanış-tırmak için dışarı çıkardım.

Onunla birlikte geri döndüğümü gören konsolos kaşlarını çattı:

"Bu kadını Fransa'ya götürmek mi istiyorsunuz?" dedi kan-çılar.

"Belki, eğer o buna razı olursa ve eğer ben yapabilirsem; bu arada Beyrut'a gidiyoruz."

"Bir kere Fransa'ya gittikten sonra özgür olacağını biliyor musunuz?"

"Şimdiye kadar onu hep özgür biri gibi gördüm."

"Eğer Fransa'da sıkılacak olursa, onu bütün masraflarını karşılayarak Mısır'a geri getirmek zorunda olduğunuzu da bili-yor musunuz?"

"Bunu bilmiyordum!"

"Bu konuyu düşünseniz iyi edersiniz. Onu burada satmak daha iyi olur."

"Vebanın olduğu bir şehirde mi? Bu pek de mertçe bir şey olmaz!"

"Sonuçta sizin bileceğiniz iş."

Kançılar, konsolosa her şeyi açıkladı. Gülümseyen konsolos cariyeyi karısıyla tanıştırmak istedi. Onu beklerken bizi, ortasında büyük bir yuvarlak masa bulunan yemek odasına aldılar. Burada yeni bir tören başladı.

Konsolos, bana masanın oturmam gereken ucunu gösterdi; kendisi de, kançılarıyla ve kadınların odasından getirdiği, kuşkusuz oğlu olan küçük bir çocukla birlikte karşı uca yerleşti. Yeniçeri, ayrımı belirtmek için masanın sağında, ayakta duruyordu.

Zavallı Zeyneb'i de davet edeceklerini düşünmüştüm; fakat o, tam bir kayıtsızlıkla bir hasırın üzerine bağdaş kurup oturmuştu, sanki hâlâ pazardaydı. Zaten belki de onu buraya satmak için getirdiğimi sanıyordu..

Kançılar söz aldı ve bana, konsolosumuzun Suriye doğumlu Katolik bir tüccar olduğunu ve Hristiyanlarda bile kadınları masaya kabul etme âdetinin olmadığını, yalnızca beni şerefletirmek için *hanımın* (ev sahibesi) geleceğini söyledi.

Gerçekten de kapı açıldı, otuz yaşlarında, epeyce şişman bir kadın, heybetli bir şekilde salonun içine doğru ilerledi ve yeniçerinin tam karşısına, sırtı duvara dayalı yüksek bir sandalyeye yerleşti. Başında, altın süslemelerle dolu, kıvrımlı sarı kaşmirden koni şeklinde kocaman bir başlık taşıyordu. Örölmüş saçları ve göğsü mücevherlerle parıldıyordu. Bir Meryem heykelini andırıyordu ve uçuk renkli zambağı andırır teni, geleneğe uygun olarak boyanmış gözkapakları ve kaşlarının etkisiyle gözle-

rinin koyu parıltısını belirginleştiriyordu.

Salonun iki yanında duran uşaklar, farklı tabaklarda birbirine benzer yemekleri servis ediyorlardı. Benim tarafımdakilerin karantinada olmadıklarını ve eğer tesadüfen elbiselerime dokunurlarsa kaygılanacak hiçbir şey olmadığını söylediler. Veba salgınının olduğu bir şehirde, nasıl olup da bazı insanların hastalığın bulaşma tehlikesinin dışında kaldığını anlamakta zorlanıyordum. Bununla birlikte, ben de bizzat bu tuhaflığın bir örneğiydim.

Yemek bittikten sonra, masamıza oturmaksızın sessizce bize bakmış olan hanım, kocası tarafından, benim getirmiş olduğum cariyenin varlığından haberdar edildi. Onunla konuştu, sorular sordu ve ona yemek servisi yapılması için emir verdi. Ülkeye özgü küçük bir yuvarlak masa getirildi ve ona da bana olduğu gibi karantina servisi yapıldı.

Daha sonra kaçırlar, bana şehri göstermek için refakat etmek istedi. Nil kıyısındaki muhteşem ev dizisi adeta bir tiyatro dekoru gibi; geri kalan her şey tozlu ve kederli; ateş ve veba, duvarların arasından sızıyor gibi. Yeniçeri önümüzden yürüyor, mavi paçavralar giymiş kurşuni kalabalığı yarıyordu. Türk denizcilerin çok saygı gösterdikleri meşhur bir dervişin mezarı, haçlılar tarafından inşa edilmiş Bizans tarzı eski bir kilise ve şehrin kapılarında, söylenene bakılırsa tamamıyla Saint Louis ordusunun kemiklerinden oluşmuş bir tepe dışında dikkate değer bir şey görmedim.

Bu kederli şehirde birçok gün geçirmek zorunda kalmaktan kaygılanıyordum. Neyse ki yeniçeri aynı gece Santa-Barbara topçu gemisinin gün doğarken Suriye kıyılarına doğru hareket edeceğini haber verdi. Konsolos lutfedip benim ve cariyenin yerlerimizi ayırtmıştı. O akşam, Yunan bir kaptan tarafından kumanda edilen gemiye gitmek üzere Dimyat'tan ayrıldık.

Santa-Barbara

I

I. BİR YOL ARKADAŞI

“İstanbul’dan! Ah! Gelir ferman!

Gelir, gelir İstanbul’dan!”

Ağır ve yumuşak bir sesti bu, sarışın delikanlının ya da esmer genç kızın sesiydi, bir Mısır sabahının tozlu sisinin ötesinde, susamış ağustosböceğinin şarkısı gibi cınlayan, taze ve içe işleyen bir ses perdesiydi. Daha iyi duyabilmek için gancanın, yaldızlı kafesi çorak bir kıyıyı ne yazık ki parça parça gösteren pencerelerinden birini aralamıştım. Dimyat’ı çevreleyen ekili ovalardan ve zengin palmyeliklerden çoktan uzaklaşmıştık. Bu şehirden gece olurken ayrılmış, kısa süre içinde, haçlıların şehrinin ilk yerleşim yeri ve deniz limanı olan Esbeh kıyılarına varmıştık. Dalgaların hiç sallamamış olmasından dolayı şaşkın, henüz uyanmıştım ve bu şarkı aralıklarla cınlamaya devam ediyordu. Kumsalda oturmuş fakat kıynın yüksekliği yüzünden görünmeyen birinden gelir gibiydi. Ses, melankolik bir yumuşaklıkla tekrarlıyordu:

“Kayık gelir İstanbul’dan!..

Gelir, gelir İstanbul’dan!”

Arapça ve Yunancanın, kulağımın artık yorulduğu boğuk

ahengine sahip olmayan, benim için yeni bir dildeki bu şarkının İstanbul'u yücelttiğini anlıyordum. Bu ses, yeni halkların, yeni kıyıların uzaklardaki habercisiydi. Daha şimdiden, mavi suları ve koyu yeşilliği içinde Boğaz'ın kraliçesini bir serap misali görür gibiydim ve bilmem itiraf etmeli miyim, bunun Mısır'ın tekdüze ve kavruk doğasıyla oluşturduğu tezat, beni karşı konulmaz biçimde cezbediyordu. Daha sonra, Pera'nın yeşil servileri altında Nil kıyılarını özlemek pahasına, yazın gevşettiği duyularımın Asya'nın canlılık verici havasını yardıma çağırıyordum. Neyse ki gemide, konsolosun bize eşlik etmekle görevlendirdiği yeniçerinin varlığı, benim için yakında yola çıkılacağına teminatıydı.

Boğazı, yani nehrin akıntısına karşı mücadele eden deniz sularının oluşturduğu engeli geçmek için uygun zamanı bekliyorduk. Konsolosa ait pirinç yüklü bir cerm¹⁶², bizi denizin bir fersah açığında duran *Santa-Barbara*'ya götürecekti.

Bu sırada ses yeniden duyuldu:

"Ah! Ah! Ah! Drommatina!

Drommatina gel gidelim!"

Bu ne demek olabilir? diyordum kendi kendime; Türkçe olmalıydı, yeniçeriye anlayıp anlamadığını sordum. "Bu kırsal bir şive," diye cevap verdi, "ben yalnızca İstanbul Türkçesini anlarım; söyleyene gelince, önemli biri değil, yersiz yurtsuz bir zavallı, bir *bimekan*!"

Uşaklık eden adamın, serüven peşinde giden ya da bağımsız yaşayan yoksul hakkındaki o hiç değişmez horlamasını hep üzümlere gözlemlemiştir. Gemiden çıkmıştık, toprak yığının tepesinde kurumuş sazların ortasında kayıtsızca yatan genç bir adam fark ettim. Pirinç tarlalarının üzerine yayılan sisi yavaş

162) Sadece Nil üzerinde ve İskenderiye yakınlarında kullanılan küçük bir tekne. (yhn.)

yavaş delen doğan güneşe doğru dönmüş, birçok nakaratla tek-
rarlanan sözlerini kolayca kaydettiğim şarkısına devam ediyor-
du:

“Deyuldu mu! Buruldu mu!

Ali Osman ya cenamdah!”

Bazı güney dillerinde, kadınların ve genç insanların sesleri-
ne uygun düşen, hecelerin yarattığı bir sihir, ses yapısına ait bir
zerafet var, öyle ki, saatler boyu hiçbir şey anlamaksızın seve se-
ve dinlenebilir. Hem sonra, bu bitkin nağmeler, bizim eski köy
şarkılarını hatırlatan bu titrek ses değişimleri, bütün bunlar, çe-
lişki ve beklenmeyenin gücüyle beni büyülüyordu. Benim için,
bu sesli harf bakımından zengin ve kuşların nağmeleri gibi
ahenkli kelimelerden fışkıran pastoral ve aşıkane tarzda hayalci
birşeyler vardı. Belki de diyordum kendi kendime, Trabzonlu
ya da Marmaralı bir çobanın şarkısıdır bu. Porsuk ağaçlarının
tepesinde dem çeken güvercinleri dinliyor gibiydim. Tatlı sula-
rın koyu renk karaçam dallarını gümüşü yansımalarla aydınlat-
tığı, gürgen fidanlarının tepesinde güllerin açtığı, Theokri-
tos’un¹⁶³ idillerindeki gibi keçilerin yeşil kayalıklara tırmandığı
mavimsi vadilerde söyleniyor olmalı bu şarkı.

Bu sırada genç adama yaklaşmışım, sonunda beni fark etti
ve ayağa kalkarak selam verdi:

“Merhaba mösyö.”

Çerkez çizgileri taşıyan kara gözlü, beyaz tenli yakışıklı bir
oğlandı bu, sarı saçları kısa kesilmiş, ama Arapların yaptığı gibi
kazınmamıştı. Kıyafeti, çizgili ipekten uzun bir elbise ve gri ku-
maştan bir pardösüydü, başında da kırmızı keçeden basit bir fes
vardı. Yalnız, fesin daha geniş olan kalıbı ve Mısırlılarınkinden
daha dolgun olan mavi ipek püskülü, onun doğrudan doğruya

163) İ.Ö. IV. ya da III. yy.’da Sicilya, Kos ve İskenderiye’de yaşamış Hele-
nistik Çağ ozanı. (yhn.)

Abdölmecit'in tebaasından olduğunu gösteriyordu. Ucuz kaşmirden bir arşınlık kuşaşında, uçları bütöün özgör erkeklerin ya da ücretli hizmetkarların göğsünde görölen piştov ve hançer koleksiyonu yerine, bakırdan ve yarım ayak uzunluğunda bir yazı takımı taşıyordu. Bu Doğu aletinin kulpuna mürekkep, kılıfın içineyse kalem olarak kullanılan kamışlar konuluyor. Bu alet uzaktan hançer zannedilebilir, fakat sadece okumuş yazmışların barışçı alametiydi.

Birdenbire bu meslektaşa karşı içimin iyi niyetle olduğunu hissettim ve mesleğimi gizleyen savaş aletlerinden biraz utanđım. "Burada mı oturuyorsunuz?" diye sordum meçhul adama.

"Hayır mösyö, sizinle birlikte Dimyat'tan geldim."

"Nasıl, benimle birlikte mi?"

"Evet , kayıkçılar beni gancaya aldılar ve buraya kadar getirdiler. Size kendimi tanıtmak istedim, ama uyumuştunuz."

"Çok iyi, peki nereye gidiyorsunuz böyle?"

"Sizin de bineceğiniz gemiye geçmek üzere cermde de yolculuk etmek için sizden izin isteyecektim."

"Bunda bir sakınca görmüyorum," dedim yeniçeriye dönerek, fakat o beni bir kenara çekti.

"Bu delikanlıyı yanınıza almanızı tavsiye etmem," dedi, "onun yol ücretini ödemek zorunda kalırsınız, zira yazı takımından başka bir şeyi yok. Şiir ve daha başka budalalıklar yazan serserilerden biri. Kendisi konsolosa geldi, konsolos bunlardan başka bir şey bulamadı delikanlıda."

"Azizim," dedim meçhul adama, "size hizmet sunmaktan mutluluk duyarım, fakat ancak beni Beyrut'a götürecek kadar param var ve orada para beklemem gerekiyor."

"İyi," dedi bana, "burada, fellahların yanında birkaç gün kalabilirim. Bir İngiliz geçsin diye beklerim."

Bu söz içimde biraz vicdan azabı bıraktı. Su basmış toprak-

ların içinde bana rehberlik eden ve Menzaleh Gölü'nün kıyılarına ulaşmak üzere, kum tepelerinin arasındaki yollardan beni geçiren yeniçeriyle birlikte uzaklaşmıştım. Çeşitli sandalların getirdiği pirinç çuvalları cermeye yükleninceye kadar gezintiyi rahat rahat yapabiliydik.

II. MENZALEH GÖLÜ

Sağ tarafımızdaki kerpiçten yapılmış Esbeh köyünü geride bırakmıştık. Burada eski bir caminin kalıntıları ve Saint Louis zamanında tehlikelere çok açık olduğu için Araplar tarafından yıkılmış, eski Dimyat'a ait birkaç köprü kemeri ve kule yıkıntısı göze çarpıyordu. Vaktiyle buranın surlarını sulayan deniz, şimdi ondan bir fersah uzaktaydı. Bu, Mısır'ın yaklaşık olarak her altı yüz yılda bir kazandığı alan. Suriye'ye gitmek üzere çölü geçen kervanlar, değişik noktalarda, düzenli çizgilere rastlarlar; bunlarda yer yer kuma gömülmüş, ama bazen çöl rüzgarının esişine göre kenar çizgileri canlanan antik kalıntıları görülür. Bir süre için tozlu kefenlerinden sıyrılan bu hayalet şehirler, Arapların hayal gücünü dehşete düşürür; adamlar bunların yapılışını cinlere atfeder. Avrupalı bilimadamları bu izleri takip ederek, rahip kralların ya da Thebaili fatihlerin şu ya da bu nedan zamanında deniz kıyısına inşa edilmiş bir dizi şehir buluyorlar. Deniz sularının çekilmesinin ve aynı şekilde, Nil'in balçıkta iz bırakmış çeşitli tabakalarının –ki toprak kazılarak buradaki izler sayılabilir– hesaplanmasıyla Mısır toprağının tarihi kırk bin yıla kadar çıkarıldı. İşin bu kısmı belki Tekvin'e pek uymuyor; bununla birlikte, varlıkların düzenlenmesi, yaratılışın tek gerçek temeli olduğundan, toprağın ve suların etkileşimiyle geçmiş olan bu uzun asırlar, Kutsal Kitap'ın "biçimden yoksun madde" olarak adlandırdığı şeyi meydana getirebilmiştir.

Dimyat'ın üzerine kurulmuş olduğu dilin doğu kıyısına ulaşmıştık. Üzerinde yürüdüğümüz kum yer yer parlıyordu ve cam gibi yüzeyini ayaklarımızla ezdiğimiz donmuş su birikintileri görür gibi oluyordum; bunlar deniz tuzu tabakalarıydı. Belki de zamanında papirüs elde edilen sazlardan oluşan bir perde, gölün kıyısını hâlâ bizden saklıyordu. Sonunda balıkçı kayıkları için yapılmış bir limana ulaştık, buradan, sakin bir günde denizin kendisini görür gibi oldum. Yalnız, orada burada kubbe ve minarelerle taçlanmış, doğan güneşle pembeye boyanmış uzak adalar daha huzurlu bir yeri işaret ediyordu ve Latin yelkenli sandalların yüzlerce suların dalgasız yüzeyinde dolaşıyordu.

Burası eski "Mareotis"ti, yıkılan Tanis'in¹⁶⁴ hâlâ en önemli adasını işgal ettiği ve Pelousion'un¹⁶⁵ Suriye'nin komşu ucunda bulunduğu Menzaleh Gölü'ydü. Mısır'ın eski kapısı olan Pelousion'dan sırasıyla Kambujiya, İskender ve Pompeius geçmişti ve bilindiği gibi sonuncusu orada ölmüştü.

Gölün suları üzerine serpilmiş göze hoş gelen takımadaları dolaşmadığım ve bütün Mısır'a balık sağlayan şu muhteşem balık avlarından birine katılamadığım için üzgündüm. Çeşitli türde kuşlar bu iç denizin üzerinde süzülüyor, kıyılara yakın yüzüyor ya da firavuninciri, amber ve demirhindi ağaçlarının yaprakları arasına sığınıyorlar. Çeltik tarlalarının her tarafından geçen dereler ve sulama kanalları bataklık bitkilerinin çeşitlenmesini sağlıyor; sazlar, kamışlar, nilüferler ve kuşkusuz eskilerin *lotusu*; yeşilimsi suyu alacalandırıyor ve kuşların izlediği böceklerin uçuşundan hışırıyor. Doğurgan ve öldürücü ruhların mücadele ettiği ilkel doğanın sonsuz hareketi böyle tamamlanıyor.

164) Tanis: Nil deltasında bir İlkçağ kenti. (ç.n.)

165) Pelousion: Nil ağzının en doğu ucundaki yerleşim yeri. (ç.n.)

Ovayı geçtikten sonra mendireğe çıktığımızda, benimle konuşmuş olan genç adamın sesini yeniden duydum; "Gelir, gelir İstanbul'dan!" diye tekrarlamaya devam ediyordu. Onun isteğini reddetmekle hata etmiş olmaktan kaygılanıyordum ve söylediği şarkının sözlerinin anlamını sorarak, yeniden onunla konuşmaya başlamak istedim.

"Yeniçerilerin katledilmesinde çıkmış bir şarkı bu," dedi bana, "benim beşiğim bu şarkıyla sallandı."

Nasıl olur! dedim kendi kendime, bu tatlı sözler, bu ağır hava, ölüm ve öldürme fikirleri mi barındırıyor! Bu durum, bizi çoban türküsünden biraz uzaklaştırıyor.

Şarkının anlamı aşağı yukarı şöyleydi:

"İstanbul'dan ferman gelir (yeniçeriliğin kaldırıldığını ilan eden)! Bir gemi bunu getirir, Ali Osman onu bekler. Bir gemi gelir, fakat ferman gelmez, bütün halk tereddüttedir. İkinci bir gemi gelir; nihayet bu Ali Osman'ın beklediğidir. Bütün Müslümanlar işlemeli kıyafetlerini giyer ve kırlara eğlenmeye gider; çünkü bu sefer kesinlikle gelmiştir ferman!"

Her şeyi derinleştirmeye çalışmanın anlamı var mı? Şu andan itibaren bu sözlerin anlamını bilmemeyi tercih ederdim. Bir çoban türküsü ya da İstanbul'u düşünen bir yolcunun hayali yerine, hafızamda yalnızca aptal bir siyasi şarkı vardı.

"Cerme binmenize izin vermek isterdim," dedim genç adama alçak sesle, "fakat, anlamıyor gibi görünse de, belki şarkınız yeniçeriyi rahatsız eder."

"O mu, yeniçeri mi? Bütün imparatorlukta tek bir yeniçeri yok artık. Konsoloslar alışkanlıkla kavaslarına hâlâ o adı veriyorlar, fakat o yalnızca bir Arnavut, benim Ermeni olduğum gibi. Benden hoşlanmıyor, çünkü Dimyat'tayken yabancılara şehri gezdirirdim; şimdiyse Beyrut'a gidiyorum."

Yeniçeriye hıncının anlamsız olduğunu hissettirdim. "Sorun bakalım, gemi için ödeyecek parası var mıymış," dedi bana.

"Kaptan Nikola benim arkadaşımdır," diye cevap verdi Ermeni.

Yeniçeri başını eğdi, ama hiçbir şey söylemedi. Genç adam çevik bir hareketle ayağa kalktı, kolunun altına aldığı küçük paketi topladı ve bizi izledi. Bütün eşyalarım yükü zaten çok olan cerme taşınmıştı bile. Mekan değiştirmenin verdiği zevkle Mısır'ın hatırasına kayıtsızlaşan Cevalı carıye, gitmek üzere olduğumuzu görünce neşeyle esmer ellerini çırpıyor ve tavuk ve güvercin kafeslerinin taşınmasını denetliyordu. Yiyecek bulamama kaygısı bu saf kişiler üzerinde çok etkilidir. Dimyat'taki sağlık durumu, daha çeşitli erzak toplamamıza izin vermemişti. Pırınç eksik değildi, bütün yol boyunca pılava talim edecektik.

III. TOPÇU GEMİSİ

Bir fersah daha Nil'in akıntısı boyunca indik. Düz ve kumlu kıyılar göz alabildiğine genişliyordu ve gemilerin Dimyat'a kadar gelmesini engelleyen *boğaz*, bu saatte, neredeyse hissedilmeyecek bir çizgiden ibaretti. Ortaçağda sık sık geçilen, fakat gemiler için hemen hemen her zaman ölümcül olan bu girişi iki hisar koruyor.

Bugün deniz yolculukları, buhar sayesinde o kadar tehlikeye uzak hale geldi ki, yelkenli bir gemiye binerken insan endişesiz olamıyor. Burada, balıklar için insan oburluğunun intikamını almak üzere talihin bir fırsatı ya da en azından, Odysseus ve Aineias gibi, konuk sevmeyen kıyılarda on yıl başıboş dolaşma ümidi doğuyor. Bugüne kadar bu hayalleri bir hastalık gibi taşıyan ilkel bir gemi, Suriye körfezinin mavi sularında yol almışsa, o, öyle bir teknenin en iyi somutlaşmış biçimi olan Santa-

Barbara adındaki topçu gemisidir. Tek direk üzerindeki üçgen şeklinde tek bir yelken için yerleştirilmiş uzun sereniyle bir kömür taşıma gemisine benzeyen karanlık iskeletini uzaklardan görünce, hata etmiş olduğumu anladım ve bir an bu taşıtı reddetmeyi düşündüm. Fakat ne yapılabilirdi? Vebanın pençesindeki bir şehre geri dönüp iki direkli bir Avrupa yelkenlisinin geçmesini beklemek mi (çünkü bu hatta buharlı gemiler çalışmıyor); öyle yapmak da hemen hemen aynı derecede bir talihsizlik olurdu. Arkadaşlarıma baktım. Ne hoşnutsuz ne şaşırılmış havadaydılar. Yeniçeri her şeyi olabildiğince iyi ayarladığına inanmış görünüyordu; cermin kürekçilerinin tunç yüzlerinde hiçbir alaycı fikir okunmuyordu; o halde, ülkenin alışkanlıkları çerçevesinde bu geminin gülünç ya da imkansız hiçbir tarafı yoktu. Yine de bu şekilsiz çektiri, bu pirinç çuvallarıyla güvertesine kadar suya gömülmüş dev takunya görüntüsü, hızlı bir geçiş vaat etmiyordu. Az da olsa karşı rüzgarın esmesi halinde, Lestrigon'ların¹⁶⁶ konuk sevmeyen ülkeleriyle ya da antik Phaiakların¹⁶⁷ porfirli kayalıklarıyla tanışmak tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdik. Ey Odysseus! Ey Telemakhos! Aeneias! O yanıldığınız yolu bizzat tahkik etmeye mi yazgılıyım?

Bu sırada cerm gemiye yanaşıyor, bize basamakları sopadan bir halat merdiven atıyorlar ve işte güverteye çıkıyoruz ve içeride neşeyle karşılanıyoruz. Tayfaları gibi giyinmiş olan, fakat bize *Kalimera* (günaydın) deyince Yunanlı olduğu anlaşılan kaptan, hemen bizden daha önemli olan malların yüklenmesi işine seğirtiyor. Pirinç çuvalları arka tarafta bir dağ oluşturmuştu, kış güvertesinin küçük bir bölümü dümenci ve kaptan için ayrılmıştı. Geminin ortasını şalopa işgal ediyordu, iki yana tavuk kafesleri yığılmıştı, dolayısıyla ancak çuvalların üzerinden yürünebilirdi. Yalnızca, uyanık bir miçoğa emanet edilmiş mutfağın

166) Mitolojide Sicilya'nın yamyam halkı. (ç.n.)

167) Odysseus'da geçen, Skeria Adası'nda oturan efsanevi halk. (ç.n.)

önünde oldukça dar bir alan vardı.

Bu miço cariyeyi görür görmez "*Kokona! Kali! Kali!*" (Kadın! İyi! İyi!) diye bağırdı. Ne bir kadının ne de bir çocuğun fark edilmiş görünmesine izin vermeyen Arap tutuculuğundan ayrılıyordu. Yeniçeri de bizimle birlikte gemiye binmişti ve konsolosa ait malların yüklenmesini denetliyordu.

"Peki," dedim ona, "bizi nereye yerleştirecekler? Siz, bize kaptanın kamarasını vereceklerini söylemiştiniz."

"Telaşlanmayın," diye cevap verdi, "bütün bu çuvalları istiflesinler, sonra rahat edersiniz. "Bunun üzerine bize veda ederek sandala indi ve hızla uzaklaştı.

İşte, en ufak bir fırtınanın ceviz kabuğu gibi parçalara ayıracağı o Suriye gemilerinden birinde Tanrı bilir ne kadar zaman geçirecektik. Yelken açmak için üç saat boyunca batı rüzgarını beklemek gerekti. Bu arada öğle yemeği işiyle uğraştılar. Kaptan Nikola siparişini vermişti, mutfağın tek ocağında onun pilavı pişiyordu. Bize ancak daha sonra sıra gelecek olmalıydı.

Ben bu sırada, bize söz verilen su meşhur kaptan kamarasının nerede olabileceğine bakınıyordum. Ermeni'yi, şu âna kadar hiç de onu tanımış gibi görünmeyen *arkadaşı* nezdinde bilgi edinmekle görevlendirdim. Kaptan soğuk bir tavırla ayağa kalktı ve bizi başüstü güvertesinin altında, içine ancak iki büküm olarak girilebilen ve iç duvarları, kuşkusuz daha önceki bir şeker ya da ham şeker yükünün buraya çektiği, parmak uzunluğunda, *hamam böceği* dedikleri kırmızı cırcır böcekleriyle kaplı bir tür kumanya ambarına götürdü. Dehşetle geri çekildim ve yüzümü ekşittim.

"Benim odam burası," dedi kaptan, "burada kalmanızı tavsiye etmem, meğerki yağmur yağsın. Size çok daha temiz ve çok daha uygun başka bir yer göstereceğim."

Bunun üzerine beni, direk ön taraf arasına halatlarla bağlan-

muş büyük şalopanın yanına götürdü ve içine bakmamı istedi.

“İşte burada çok rahat yatarsınız. Bir uçtan diğer uca yatacağınız pamuk şilteler var, üst taraf için tente oluşturacak örtüler ayarlayacağım. İşte şimdi rahatça ve gerektiği gibi yerleşmiş oluyorsunuz, değil mi?”

Eğer hak vermezsem nankörlük etmiş olurum. Geminin durumu ortadayken, Afrika ikliminde, burası kesinlikle en hoş ve bulunabilecek enyalıtılmış yerdi.

IV. ANDARE SUL MARE¹⁶⁸

Gidiyoruz: Nihayet, denizin mavi seviyesinin altında, eski Mısır'ın görkemini böylesine kederle çerçeveleyen bu kumdan saçakların zayıfladığını, alçaldığını ve ortadan kaybolduğunu görüyoruz. Ufukta yalnızca çölün tozlu parlayışı kalıyor; Nil kuşları bir süre bize eşlik ediyor, sonra İskenderiye'ye doğru alçalan güneşle buluşmaya gider gibi, birbiri ardına bizi terk ediyorlar. Bu sırada, parlak bir yıldız yavaş yavaş gökkubbede yükseliyor ve suların üzerine alevli yansımalar saçıyor. Bu, akşam yıldızı, Astarte bu; Suriye'nin antik tanrıçası. Onu hiç unutmayan bu kutsal denizlerin üzerinde eşsiz bir pırıltıyla parlıyor.

Ayın donuk rengine sahip olmayan, fakat senin uzağında parıldayan ve bir gece güneşi gibi, dünyaya yaldızlı ışınlar yayan tanrıça, yardımcımız ol!

Her şey bir yana, ilk izlenim aşıldıktan sonra, *Santa-Barbara*'nın iç görünümü hiç fena değildi. Ertesi günden itibaren her şeye alışmıştık ve saatler, mürettebat için olduğu gibi bizim için de tam bir gelecek kaygısızlığı içinde akıp gidiyordu. Sanıyorum gemi eski gemiler gibi yol alıyordu; gün boyu güneşe, gece yıldızlara göre. Kaptan bana bir pusula gösterdi, ama alet tama-

168) Deniz üzerinde seyir. (ç.n.)

men bozulmuştu. Adamcağız, yüzünde hem yumuşak hem kararlı bir ifade vardı, ayrıca gemisinden daha fazla güven telkin eden tuhaf bir saflık taşıyordu. Bununla birlikte, vaktiyle izinsiz olarak ufak çapta çapula çıktığını bana itiraf etti, ancak yalnızca Yunanistan'ın bağımsızlığı döneminde yapmış. Beni, herkesin sırayla küçük tahta kaşığını daldırdığı piramit şeklindeki pilavdan oluşan akşam yemeğine davet ettikten sonraydı bu. Yalnızca parmaklarını kullanan Arapların yemek yeme tarzı için, böylesi ilerleme sayılırdı.

Commanderie şarabı denen Kıbrıs şarabıyla dolu bir toprak testi, yemek sonrası sohbetimize zemin oluşturdu. Daha rahatlayan kaptan, genç Ermeni'nin aracılığıyla bana işlerini anlatmak istiyordu. Latince okumayı bilip bilmediğimi sorduktan sonra, topçu gemisi meşruiyeti hakkında önemli bilgilerin yazılı olduğu büyük bir parşömeni mahfazasından çıkardı. Belgenin nasıl bir ifadeyle kaleme alındığını öğrenmek istiyordu.

Okumaya başladım ve şunları öğrendim. "Kutsal toprakların katip-rahipleri, gemiyi Meryem'in ve azizlerin kutsamasını diliyorlar ve Trablusşam doğumlu Yunan Katolik kaptan Aleksis'in dini görevlerini her zaman yerine getirdiğini onaylıyorlar."

"Aleksis demişler ama Nikola olmalıydı," dedi kaptan, "yazarken hata yapmışlar."

Dediğini onayladım ama, içimden eğer daha resmi bir belgesi yoksa Avrupa kıyılarından kaçınmakla iyi edeceğini düşünüyordum. Türkler azla yetiniyorlar. Bu dini belge üzerindeki kırmızı mühür ve Kudüs haçı, *bahşişin* de yardımıyla Müslümanın yasallık ihtiyacını tatmin etmeye yetiyor olmalı.

Hiçbir şey, güzel bir havada, deniz üzerindeki yemek sonralarından daha neşeli değildir. Rüzgar ılık, güneş, kaçak gölgesi zaman zaman bizi yer değiştirmeye zorlayan yelkenin etrafında

dönüyor; sonunda bu gölge bizi terk ediyor ve denizin üzerine faydasız serinliğini bırakıyor. Belki de kış güvertesini korumak için basit bir bez germek iyi olurdu, fakat kimse bunu düşünmüyor. Güneş, alınlarımızı olgun meyveler gibi sarartıyor. Cavalı esirenin güzelliği, özellikle burada ortaya çıkıyor. Doğal olarak, bir Frenk'in sahip bulunduğu kadını gizlemeye hakkı olmadığı duygusuyla, ona peçesini kapattırmayı bir an bile düşünmemiştim. Ermeni pirinç çuvallarının üzerine, onun yanına oturmuştu. Bu sırada ben, kılavuzla satranç oynayan kaptana bakıyordum ve onun birçok kez, ince, çocukların tiz sesiyle şöyle dediğini duydum: "*Ked ya, siti!*" Sanıyorum bu şu anlama geliyordu "İyi artık, hanım!" Cariye bir süre, her zamanki duruşundan yayılan gururuyla sessiz kalıyor, sonra genç adama dönüyor ve konuşmaya devam ediyordu.

O anda Arapçayı akıcı konuşamamakla ne çok şey kaybettiğimi anladım. Kızın alnı aydınlanmış, dudakları gülümsüyordu ve biraz sonra, dünyanın bütün ülkelerinde insanlığın büyük çoğunluğu için bir ihtiyaç gibi görünen, tarif edilmez gevezeliğe kendini bıraktı. Zaten onun zevk almasını sağladığım için mutluydum. Ermeni çok saygılı görünüyordu ve arada bir bana doğru dönüyor, benimle nasıl karşılaştığını ve nasıl onu alıp getirdiğimi anlatıyordu kuşkusuz. Kendi fikirlerimizi Şark'ta olup bitene uygulamamalıyız ve kadınla erkek arasındaki bir konuşmanın hemen cinai bir hale dönüşeceğini sanmamalıyız. Kişilikler bizdekine göre çok daha basit. Ben anlamsız bir gevezeliğin söz konusu olduğuna kani idim. Yüz ifadeleri ve birkaç kelime, bu diyalogun masumiyetini benim için yeterince gösteriyordu. Böylece, Kaptanla kılavuzunun satranç oyununa (ama ne satranç!) kendimi kaptırmış gibi durmaya devam ettim. Kendimi kafamda, bir akşam toplantısında oyun masasına oturup, kadınların ve gençlerin sohbet ya da dans etmesine kaygısızca izin

veren şu sevimli kocalara benzetiyordum.

Hem zaten, Nil kıyılarındaki sazlıklardan gemiye alınmış zavallı bir Ermeni, Kahire'den gelmiş ve orada, tercümanların ve bütün bir mahallenin düşüncesine göre *mirliva* hayatı sürmüş bir Frenk'in yanında nedir ki? Geçen yüzyılda Fransa'da söylendiği gibi, bir rahibe için bir bahçıvan erkek olsa da, Müslüman bir kadın için ilk önüne gelenin bir değeri olduğunu sanmamak gerekir. Doğaya yakın koşullarda yetiştirilmiş kadınlarda, gösterişli kuşlarda olduğu gibi, onları her şeyden önce bayağı ayartmaya karşı koruyan bir çeşit gurur var. Üstelik, bana öyle geliyordu ki, bu zavallı cariyeyi kendi vakarına emanet etmekle onun güvenini ve bağlılığını kazanıyordum; daha önce de söylediğim gibi, aslında onu, Mısır topraklarından ayrılıp bir Hristiyan gemisine ayak bastığı andan beri özgür kabul ediyordum.

Hristiyan! Acaba bu terim doğru mu? *Santa-Barbara*'nın mürettebatı Türk tayfalardan oluşuyordu, kaptan ve miçosu Katolikti, Ermeni herhangi bir zındık tarikattandı ve bir de ben... Fakat felsefi fikirlerle beslenmiş bir Parislinin, Voltaire'in bir çocuğunun, bir dinsizin Şark'ta, bu iyi insanların gözünde ne anlama geldiğini kim bilebilir? Her sabah güneşin denizden doğduğu anda, her akşam, suların karanlık çizgisinin istila ettiği ışık topunun, ufukta, olağanüstü bir görüntüyle gök maviye karışan kızıl rengini bırakarak bir dakika içinde örtüldüğü sırada, uzaklardaki Mekke'ye doğru dönen tayfalar tek bir sıra üzerinde buluşuyorlar ve aralarından biri, ciddi müezzinin minarelerin tepesinden yapacağı gibi ezan okuyor. Cariyenin, dini duyguların böylesine dokunaklı ve debdebeli yayılışına katılmasını engelliyemedim. İlk günden itibaren böylece farklı inançlarımıza göre ayrıldık. Kaptan da kendi tarafında arada bir, direğin üzerine çivilenmiş, belki de geminin koruyucusuna, Azize Barbara'ya

ait olabilecek bir resmin önünde dua ediyordu. Ermeni sabahları kalkınca, kafasını ve ayaklarını kendi sabunuyla yıkadıktan sonra alçak sesle dualar geveliyordu. Bir tek ben, yapmacıklığı beceremediğimden, hiçbir düzenli ibadette bulunmuyordum ve bu insanlardan daha az dindar görüldüğüm için biraz utanıyordum. Şarkılarda çeşitli dinler için karşılıklı bir hoşgörü var. Yalnızca herkes manevi hiyerarşide kendini daha üst bir dereceye yerleştiriyor, ama gerekirse diğerlerinin kendisine alt düzeyde bir hizmet vermeye layık olduklarını kabul ederek. Filozof bu uyumu bozuyor; onu nereye yerleştirmeli? Putperestleri, ateşe ve yıldızlara tapanları lanetleyen Kuran bile çağımızın kükücülüğünü öngöremedi.

V. AŞK HİKAYESİ

Yolculuğumuzun üçüncü gününe doğru Suriye kıyılarını görüyor olmalıydık, ancak saat üçe kadar zar zor ilerliyorduk. O sırada çıkan rüzgar yelkeni havayla şişiriyor, kısa süre sonra direk boyunca aşağı bırakıyordu. Bu durum, boş vakitlerini satranç oyunuyla hep aynı şarkıya eşlik ettiği bir tür gitar arasında paylaştıran kaptanı pek az endişelendiriyor gibiydi. Doğu'da herkesin, gözdesi olan bir şarkısı var, daha yeni bir şarkı öğreninceye kadar sabahtan akşama bunu tekrarlıyorlar. Cariye de Kahire'de hep tekdüze ve uyutucu bir nakaratın tekrarlandığı, bilmem hangi harem şarkısını öğrenmişti. Hatırladığım iki dizesi şöyleydi:

"Ya habibi! Sakel no!

Ya mahbubi! Ya seydi!"

Bazı kelimeleri anlıyordum, ama *habibe* benim kelime dağarcığımda eksikti. Bunun anlamını Ermeni'ye sordum, şöyle cevap verdi: "Bu, *matrak adam* demek." Bu kelimeyi açıklamasıyla

birlikte not defterime kaydettim, öğrenmek için böyle yapmak en uygunu.

Akşam, Ermeni, rüzgar iyi olmadığı için üzgün olduğunu ve bunun onu biraz endişelendirdiğini söyledi.

"Neden?" dedim, "İki gün daha fazla burada kalırsınız hepsi bu. Ve kesinlikle bu gemide çok iyiyiz."

"Mesele bu değil, fakat suyumuz bitebilir."

"Suyumuz mu bitebilir!"

"Kesinlikle. Bu adamların ne derecede kaygısız olduğunu düşünemezsiniz. Su edinmek için Dimyat'a kadar bir sandal göndermek gerekirdi, çünkü Nil'in ağzındaki su tuzlu. Şehir karantinada olduğu için de, formalitelerden korkmuşlar... en azından söyledikleri bu, ama aslında düşünememiş olmalılar."

"Bu garip," dedim, "kaptan sanki durumumuz çok normalmiş gibi şarkılar söylüyor."

Ve Ermeniyle birlikte bu konuyu sormak üzere kaptana gittim.

Kaptan ayağa kalktı ve bana, güvertenin üzerindeki tamamen boş fıçıları gösterdi, yalnızca bir tanesinde beş altı şişe kadar daha su kalmış olmalıydı. Sonra kış güvertesine gidip yeniden oturdu ve gitarını eline alıp kafasını arkaya doğru sallayarak sonu gelmez şarkısına yeniden başladı.

Ertesi sabah erken kalktım ve Filistin kıyılarını görmenin mümkün olabileceği düşüncesiyle başüstü güvertesine çıktım. Fakat gözlüğümü boş yere temizlemiştim, denizin uç çizgisi bir Şam kılıcının kavisli, keskin yüzü kadar netti. Hatta önceki günden beri hiç yer değiştirmemiş bile olabilirdik. Tekrar aşağı indim ve arkaya doğru ilerledim. Herkes huzur içinde uyuyordu; yalnızca genç miço ayakta ve son içme suyu fıçımızdan aldığı suyla bol bol yüzünü ve ellerini yıkayarak sabah tuvaletini yapıyordu.

İnfialimi belli etmekten kendimi alamadım ve ona, deniz suyunun onun gibi bir *matrak adamın* tuvaleti için yeterli olduğunu söyledim ya da anlattığımı sandım, bu ifadeyi kullanmak için de, not etmiş olduğum *ya habibi* kelimesinden yararlandım. Küçük oğlan bana gülümseyerek baktı ve azarımdan pek etkilenmiş görünmedi. Kelimeyi yanlış telaffuz ettiğimi düşündüm ve bunun üzerinde daha fazla durmadım.

Birkaç saat sonra, Kaptan Nikola'nın her zamanki gibi miço-ya koca bir testi Kıbrıs şarabı getirttiği, Hristiyan olmamız sebebiyle yalnızca Ermeniyle benim davetli olduğumuz –Muhammed'in yasasına saygıyı yanlış anlamış olan tayfalar yalnızca anasonlu rakı içiyorlardı– yemek sonrası âleminde, kaptan alçak sesle Ermeni'nin kulağına birşeyler fısıldamaya başladı.

"Size bir teklifte bulunmak istiyor," dedi bana Ermeni.

"Söylesin."

"Çok iyi bir şey olduğunu ve eğer hoşunuza gitmezse ona gücenmeyeceğinizi umduğunu söylüyor."

"Hiç gücenmem."

"İyi! Sizin kızla, ona ait olan *veledi* (küçük oğlan) takas etmek ister misiniz diye soruyor."

Az kalsın bir kahkaha patlatacaktım, fakat iki Levantenin tam bir ciddiyetle konuşmaları beni şaşırtmıştı. Bunun, Şarklıların ancak bir Frenk onları kolay kolay pişman edemeyecek durumdayken yaptıkları şu kötü şakalardan biri olduğunu düşündüm. Bunu Ermeni'ye söyledim, şaşkınlıkla cevap verdi.

"Hayır, gayet ciddi konuşuyor. Küçük oğlan çok beyaz, kadın esmer," ve bilinçli bir takdirle ekledi, "düşünmenizi tavsiye ederim, küçük oğlan kadından aşağı kalmaz."

Kolay kolay şaşıran birisi değilim; kaldı ki böyle ülkelerde şaşıрма duygusu neredeyse kayboluyor. Bu pazarlığın bana uymadığını söylemekle yetindim. Biraz surat ettiğim için daha

sonra kaptan Ermeni'ye, boşboğazlık ettiği için üzüldüğünü fakat bunun benim hoşuma gideceğini sanmış olduğunu söyledi. Ne düşündüğünü pek bilemiyordum, fakat bu konuşmada bir tür alay sezer gibi oldum; bunun üzerine, bu noktayı açıklığa kavuşturması için, Ermeni aracılığıyla ona biraz baskı yaptım.

"Eh!" dedi Ermeni, "Bu sabah *velede* iltifat ettiğinizi iddia ediyor, en azından çocuk öyle aktarmış."

"Ben mi!" diye bağırdım, "Ona *matrak* adam dedim, çünkü bizim içme suyumuzla elini yıkıyordu; aksine ona kızgındım."

Ermeni'nin şaşkınlığından bu meselede, bir dili az bilen insanların arasında çok sık rastlanan şu saçma filolojik yanlış anlamalardan birinin söz konusu olduğunu anladım. Önceki gün Ermeni'nin gayet tuhaf bir şekilde tercüme ettiği *habibi* kelimesi, aksine, dünyanın en büyüleyici ve en aşıkane anlamını taşıyordu. Neden *matrak adam* sözünün Fransızcada bu anlamı karışladığını düşünmüş olduğunu bilmiyordum.

Cariyenin söylediği nakaratın yeni ve düzeltilmiş bir tercümesine giriştik. Yaklaşık olarak şu anlama geliyordu:

"Ah benim küçük sevgilim, canım, biraderim, efendim!"

En çeşitli yorumlara müsait ve tüccarlara Corydon'un çift anlamlı çoban türküsünü hatırlatan Arap aşk şarkılarının neredeyse hepsi böyle başlıyor.

VI. SEYİR GÜNLÜĞÜ

Sade gerçeklik, dramlardaki ya da romanlardaki kurgu olayların sonsuz kaynaklarına sahip değil. Yalnızca basitlikleriyle değer taşıyan birtakım olayları bile teker teker derliyorum ve Suriye körfezindeki kadar sıradan bir yolculukla ilişkili olsa da, gerçekten dikkate değer heyecanlı serüvenler yaratmanın yine

de kolay olacağını biliyorum. Fakat gerçek, yalanın yanında göze batıyor ve bana öyle geliyor ki, eski denizciler gibi safça, "Falanca gün, denizde başıboş yüzen bir tahta parçasından; filanca gün gri kanatlı bir martıdan başka hiçbir şey görmedik," demek daha iyi, ta ki Hint patatesiyle kızarmış süt domuzu getiren bir yerli kanosuyla ortalığın yeniden karışıp hareketlendiği o nadir âna kadar.

Bununla birlikte, gerekli fırtınanın yokluğundan kaynaklanan, tam Büyük Okyanus'un ki gibi bir durgunluk¹⁶⁹ ve bizim ki gibi bir gemide tatlı su bulunmayışı, modern bir Odyseia destanına layık sahneler yaratabilirdi. Bu akşam, oldukça hızlı ilerlememizi sağlayan hafif bir rüzgar göndererek, kader bu ilginçlik şansını da elimden aldı.

Her şey bir yana, bu olaydan memnundum ve kaptana, ertesi sabah Karmel dağlarının mavimsi doruklarını ufukta göreceğimiz teminatını tekrarlatıyordum. Birdenbire kış güvertesinden dehşetli çığlıklar koptu. *Farha el bahr! Farha el bahr!* "Nedir bu?" "Denize tavuk düştü!" Durum bana pek önemli görünmüyordu; bununla birlikte, tavuğun sahibi Türk tayfa son derece dokunaklı bir üzüntü içindeydi ve arkadaşları gayet ciddi olarak ona acıyorlardı. Suyu atlamasını engellemek için onu tutuyorlardı; çoktan uzaklaşmış olan tavuk, aşamaları heyecanla izlenen tehlike işaretleri yapıyordu. Sonunda kaptan, bir tereddüt ânı yaşadıkdan sonra, geminin durdurulması emrini verdi.

Bu kez, iki gün kaybettikten sonra, ıslanmış bir tavuk için, iyi bir rüzgar varken durulmasını biraz fazla bulmuştum. Meselelerin burada düğümlendiğini düşünerek tayfaya iki kuruş verdim, zira bir Arap çok daha azı için kendini öldürtebilir. Tayfanın yüzü yumuşadı, fakat tavuğu geri almanın çifte kârını he-

169) Büyük Okyanus'un batı dillerinde 'barışçıl' (pacifique, pacific) adını taşımasına gönderme. (yhn.)

sapladı kuşkusuz ve göz açıp kapayıncaya kadar soyunup denize atladı.

Yüzdüğü mesafe olağanüstüydü. Onun durumunun ve gecenin yaklaşmakta olmasının yarattığı kaygı içinde yarım saat beklemek gerekti. Sonunda adamımız, tükenmiş bir halde geri döndü ve onu sudan çekip çıkartmak gerekti, çünkü güverteye tırmanacak gücü kalmamıştı.

Adam, bir kere güvenliğe kavuştuktan sonra kendisinden çok tavuğuyla ilgilendi; onu ısıttı, süngerle temizledi ve ancak rahat rahat nefes alıp güvertede sıçramayı başardığını görünce içi hoşnut oldu.

Gemi yeniden yola koyulmuştu.

"Şeytanlar alsın tavuğu!" dedim Ermeni'ye. "Bir saat kaybettik."

"Ne yani! Bıraksaydı da boğulsa mıydı?"

"Benim de tavuklarım var, ona bunun yerine bir sürü tavuk verirdim!"

"Bu aynı şey değil."

"Nasıl yani? Yarın susuzluktan ölme tehlikesiyle karşı karşıya olduğumuz bir gemide, iyi rüzgarda bir saat kaybetmemek için dünyanın bütün tavuklarını feda ederim."

"Dikkat edin," dedi Ermeni, "adam boynunu kesmeye hazırlandığı sırada tavuk sol tarafa uçtu."

"Canlı bir varlığı kurtarmak için, bir Müslüman gibi kendisini feda etmesini anlarım," diye cevap verdim, "fakat biliyorum ki gerçek müminlerin hayvanlara saygısı bu kadar ileri gitmiyor, yemek için onları öldürdüklerine göre."

"Elbette onları öldürüyorlar, ama törenlerle ve dualar okuyarak. Üstelik hayvanın boğazını ancak kabzası üç çivili ve ağzı pürüzsüz bir bıçakla kesebilirler. Eğer biraz önce tavuk boğulmuş olsaydı, zavallı adam kesinlikle üç gün içinde ölürdü."

“Bu farklı tabii,” dedim Ermeni’ye.

Şarklılar için hayvan öldürmek her zaman çok ciddi bir şey. Kesinlikle, yalnızca yemek için öldürmelerine izin var, o da antik kurban geleneğini hatırlatan biçimler içinde. İsraililerde de benzer bir şey olduğunu biliyoruz. Kasaplar, dini bir tarikata mensup olan ve her hayvanı özel bazı formüllerle öldüren kurbançı rahipler (*Schocket*) bulundurmak zorundalar. Bu batıl inanç, çeşitli düzeylerde olmak üzere doğu dinlerinin çoğunda bulunuyor. Av bile, ancak vahşi hayvanlara karşı ve onların sebep olduğu zararın bir cezası olarak hoş görülüyor. Bununla birlikte, halifeler devrinde şahin avı önemli kişilerin eğlencesiydi, fakat dökülen kanın sorumluluğunu yırtıcı kuşun üzerine atan bir yorumla. Aslında, Hindistan’ın fikirlerini benimsemek sizin de, gereklilik olmadığı takdirde hiçbir hayvanı öldürmeme düşüncesinde bir büyüklük bulunduğu onaylanabilir. Hayvanların yemek için öldürülmesi durumunda önerilen formüller, kuşkusuz çektikleri acının bir an daha fazla uzamasını bile engellemek için; bunuysa av âdetleri imkansız kılıyor.

Ermeni, bana bu konuyla ilgili olarak şu hikayeyi anlattı: Mahmud zamanında İstanbul’da öyle çok köpek varmış ki, arabalar sokaklarda dolaşmakta zorlanıyormuş. Bunlar vahşi hayvan gibi öldürülemeyeceğinden ve yemek için de temiz kabul edilemediğinden, Boğazın girişindeki ıssız, küçük adalardan birine bırakılmaları düşünülmüş. Binlercesini birden kayıklara yüklemek gerekmiş. Kendilerini bekleyen kaderden habersiz, yeni mekanlarına yerleştikleri zaman, bir imam onlara konuşma yapıp mutlak bir zorunluluğa boyun eğmek durumunda kaldıklarını ve ölüm ânı geldiğinde ruhlarının sadık müminlerden şikayetçi olmaması gerektiğini, kaldı ki Tanrı’nın iradesi kurtulmaları yönündeyse bunun muhakkak olacağını açıklamış. Bu adalarda çok fazla tavşan varmış ve köpekler önceleri bu Cizvit

mantığından şikayetçi olmamışlar. Fakat birkaç gün sonra açlıktan öylesine ulumuşlar ki, bu sesler İstanbul'dan bile duyuluyormuş. Bu acıklı şikayetlerden etkilenen sofular, Avrupai eğitimlerinden dolayı zaten fazlasıyla kuşkulu olan sultana öyle ciddi itirazlarda bulunmuşlar ki, köpeklerin tantanayla geri getirilip bütün yurttaşlık haklarının geri verilmesini buyurmak zorunda kalınmış.

VII. FELAKET

Böyle bir yolculuğun sıkıntıları içinde Ermeni'nin varlığı benim için bir oyalanma yoluydu. Fakat aynı zamanda neşesinin, bitmez tükenmez gevezeliğinin, anlattıklarının, tespitlerinin zavallı Zeyneb'e, benim değil kelimelerin anlamlarını, tınlarını bile anlamakta zorlandığım, burun ve gırtlak seslerinden oluşan hızlı konuşmasıyla bu ülkenin kadınları için bunca değerli olan kendini ifade fırsatını verdiğini zevkle fark ediyordum.

Pirinç çuvallarının üstüne, yanımıza oturan tayfaların cariyeye konuşmalarına bile bir Avrupalının alicenaplığıyla kolayca dayanabiliyordum. Şark'ta halktan insanlar genellikle teklifsizdir. Her şeyden önce, eşitlik duygusu, bizim aramızdakinden daha büyük bir samimiyetle yerleşmiş olduğu için, daha sonra da, bütün sınıflarda yaratılıştan gelen bir nezaket bulunduğundan. Eğitime gelince, her yerde aynı, çok basit fakat evrensel. İşte bu yüzden, mütevazı konumdaki birisi herhangi bir geçiş evresi yaşamaksızın önemli birinin gözüne girip ilk sıralara kadar yükselebiliyor ve orada hiç de yadırganmıyor.

Tayfalarımız arasında, cariyeye ile diğerlerine göre daha sık ve daha uzun sohbet eden çok koyu tenli, kır sakallı bir Anadolu Türkü vardı. Onu fark etmiş ve Ermeni'ye, ne anlatıyor olabileceğini sormuştum; sözlerine biraz kulak kabarttıktan sonra "iki-

si birlikte dinden söz ediyorlar,” dedi. Bu bana çok saygıdeğer göründü, zaten bu adam, Mekke’den gelen bir *hacı* olduğu için diğerlerine sabah ve akşam namazını kıldırıyordu. Ucuz bir hevesin, yazık ki kaderini benim ellerime bıraktığı bu zavallı kadının alışılmış davranışlarına karışmayı bir an bile düşünmedim. Yalnızca Kahire’deyken, biraz hasta olduğu bir sırada, her sabah ve akşam, dua ederken ellerini ayaklarını soğuk suya batırmaktan vazgeçirmeye çalışmıştım, fakat benim sağlık kurallarına pek aldıracağı yoktu; sadece, yaklaşık beş altı gün durduktan sonra Şarklı kadınları, yakından görenler için hiç de hoş olmayan yeni bir tertip hazırlamak zorunda bırakan kınayla boyanmaktan vazgeçmeye razı oldu. Kaş ve gözkapağı boyasının düşmanı değilim; yanaklarla dudaklara sürülen kırmızı boyayı da kabul ediyorum, fakat zaten bakır renginde olan elleri sarıya boyayıp safrana dönüştürmenin ne gereği var? Bu konuda çok katı davranmıştım.

Alnındaki saçlar yeniden çıkmıştı ve iki tarafta Doğu Akdeniz modasına uygun olarak boynundan topuklarına kadar inen ipek kordonlarla karışık ve üzerinde delikli altın sikkelerin (yazık ki sahte altınlar!) sallandığı uzun örgülerle birleşiyordu. Sırma fistolu *taktikos* zerafetle sol kulağının üzerine eğiliyordu; kollarında, gümüş kaplama bakırdan, kırmızı ve mavi renklerde kabaca minelenmiş bir sıra ağır halka taşıyordu; tam Mısır tarzı ziynetlerdi bunlar. Kadının ayağındaki mücevherlerin sesini duyurmasını istemeyen Kuran’ın yasağına rağmen, ayak bileklerinde titreşen halkalar da vardı.

İpek çizgili elbisesinin içinde zerafetle duruşuna ve bunun farkında bile olmadan Şark kadınlarının antik heykelleri andıran havasıyla, mavi *milayesine* sarınmasına bayılıyordum. Zaman zaman ellerinin hareketliliği, yüz hatlarındaki alışılmamış bir ifadeden etkileniyor, fakat kaygı duymuyordum. Onunla

konuşan tayfa, onun büyükbabası olabilirdi ve sözlerinin duyulmasından endişe ediyor gibi görünmüyordu.

Kendi aralarında konuşan tayfaların yanına yaklaşmış olan Ermeni, biraz sonra yanıma gelip bana şöyle dedi:

"Ne var biliyor musunuz? Bu adamlar diyorlar ki, sizinle birlikte olan kadın size ait değilmiş."

"Yanılıyorlar," dedim, "bana Kahire'de, Abdülkerim tarafından beş kese karşılığında satılmış olduğunu söyleyebilirsiniz onlara. Onu nezarettime aldım ve zaten bu onları ilgilendirmez."

"Tüccarın Müslüman bir kadını bir Hristiyan'a satmaya hakkı yok diyorlar."

"Onların fikri benim için önemli değil. Hem Kahire'de bu konuyu onlardan daha iyi biliyorlar. Orada bütün Frenklerin, Hristiyan ya da Müslüman köleleri var."

"Ama onlar zenci ya da Habeşli, beyaz ırktan köle edinmiyorlar."

"Bu kadını beyaz mı buluyorsunuz?"

Ermeni kuşkulu bir havayla başını salladı.

"Dinleyin," dedim, "önceden bütün gerekli bilgileri aldım ve kendi hakkımdan kuşkum yok. Şimdi kaptana söyleyin, tayfalarının onunla konuşmaları uygun değil."

"Kaptan diyor ki," dedi Ermeni onunla konuştuğundan sonra, "öncelikle siz bunu kadına yasaklamalıydınız."

"Onu kendi dilinde konuşmak zevkinden yoksun bırakmak istemiyordum, ne de dualara katılmaktan," diye cevap verdim, "zaten geminin durumu herkesin bir arada bulunmasını zorunlu kılıyor, birkaç kelime konuşulmasını engellemek zor."

Kaptan Nikola pek iyi niyetli görünmüyordu, ben bunu biraz, takas teklifinin reddedilmiş olmasının yarattığı duyguya bağlıyordum. Bununla birlikte, özellikle kötü niyetli bulduğum hacı tayfayı çağırttı ve onunla konuştu. Bana gelince, zorba bir

efendinin çirkin rolünü üstlenmemek için, cariyeye hiçbir şey söylemek istemiyordum.

Tayfa, kaptana gururlu bir edayla cevap verir gibi görünüyordu. Kaptan bana, Ermeni aracılığıyla, artık bununla meşgul olmamam gerektiğinin bu adamın coşkulu birisi, sofuluğundan dolayı arkadaşlarından saygı gören bir tür aziz olduğunu, zaten söylediklerinin hiçbir önem taşımadığını ilettili.

Gerçekten de adam artık, kızla hiç konuşmuyordu, fakat onun karşısında arkadaşlarıyla çok yüksek sesle konuşuyordu ve ben, Müslüman ve Rumi konusundan söz edildiğini anlıyordum. Buna bir son vermek gerekiyordu ve bu imalardan kaçınmanın bir yolunu bulamıyordum. Cariyeyi yanımıza getirmeye karar verdim ve Ermeni'nin yardımıyla aşağı yukarı şöyle bir konuşma yaptık:

"Bu adamlar biraz önce sana ne dediler?"

"Bir *mümin* olarak, bir kafirle birlikte kalmakla hata ettiğimi."

"Fakat seni satın aldığımı bilmiyorlar mı?"

"Beni sana satmaya hakları olmadığını söylüyorlar."

"Bunun doğru olduğunu düşünüyor musun?"

"Allah bilir!"

"Bu adamlar yanılıyorlar ve bir daha onlarla konuşmamalısın."

"Öyle olsun."

Ermeni'den onu biraz oyalamasını ve ona hikayeler anlatmasını rica ettim. Her şey bir yana, bu oğlan bana çok faydalı olmaya başlamıştı. Her zaman flüt gibi ve çocukları neşelendirmek için kullanılan tatlı bir tonda konuşuyordu. Ve hep, "*Ked ya si-ti?..*" diye başlıyordu, "Eee, hanım!... Ne var? Gülmüyoruz ha? Fırında pişmiş kellenin maceralarını öğrenmek ister misiniz?" Ve bunun üzerine ona eski bir İstanbul efsanesini anlatıyordu:

Sultanın tamir edilecek bir elbisesini aldığını zanneden terzi, ona yanlışlıkla verilmiş olan bir ağanın kellesini evine getirmiş. Bu üzücü emanetten nasıl kurtulacağını bilemediği için onu, toprak bir çömlek içinde, Rum bir pastacının fırınına yollamış. O da bunu gizlice, peruk kafasıyla değiştirerek Frenk bir berbere vermiş. Frenk kellenin saçını taramış, sonra yanıldığını anlayınca onu başka yere götürmüştü; sonuçta az ya da çok komik bir sürü yanlış anlama olmuş. Bu en yüksek zevk seviyesindeki Türk soytarılığı.

Akşam namazıyla birlikte alışılmış tören tekrarlandı. Kimseyi rahatsız etmemek için başüstü güvertesine dolaşmaya gittim. Yıldızların yükselişini seyrettim ve ben de kendi ibadetimi yaptım, hayalperestlerin ve şairlerin, doğanın hayranlıkla seyri ve hatıraların yarattığı coşkudan oluşan ibadetini. Evet, gökleri insanogluna yaklaştıracak kadar saf bu Şark havasında, Tanrı'nın ebedi İsis'in maskeleri gibi sırayla fırlattığı çeşitli şekillerdeki bu kutsal yıldız-tanrıları hayranlıkla seyrediyordum Urania, As-tarte, Satürn, Jüpiter, siz benim için hâlâ atalarımızın mütevazı inançlarının dönüşümünü temsil ediyorsunuz. Onların bu denizlerden geçmiş olan milyonlarcası, kuşkusuz, pırıldamayı alev, tahtı tanrı sanıyorlardı; fakat göğün yıldızlarında sonsuz kudretin kanıtlarına ve onların düzenli hareketlerinde gizli bir ruhun uyanık etkisine kim tapmazdı ki?

VIII. TEHDİT

Kaptana doğru dönerken, şalopanın dibinde bir köşede köyle yaşlı *hacı* tayfayı, yasağıma rağmen dini sohbetlerine devam ederken buldum.

Bu sefer idare edilecek bir şey yoktu; cariyeyi sertçe kolundan tutup çektim, bir pirinç çuvalının üzerine yumuşakça düştü.

"*Gavur!*" diye bağırdı.

Kelimeyi gayet iyi anlamıştım. Durumu yumuşatmanın gereği yoktu. "*Ente gavur!*" diye cevap verdim bu kelimenin dışıl olarak da kullanılıp kullanılmadığını fazla bilmeden. "Sensin gavur," ve *hacıyı* göstererek ekledim, "o da köpek (*kelb*)."

Beni harekete geçiren öfkenin sebebi bir Hristiyan olarak aşağılanmış olmam mıydı, yoksa hep eşitim gibi davrandığım bu kadının nankör olduğunu düşünmem mi bilmiyorum. Hacı, köpek lafını duyunca bir tehdit işareti yapmıştı, fakat bir Frenge tek başına saldırmaya cesaret edemeyen alt sınıf Arapların alışılmış korkaklığıyla, arkadaşlarına doğru dönmüştü. Aralarından iki üç tanesi hakaretler ederek ilerlemeye başladı. Kıyafetimi tamamlamak için Kahire'den almış olduğum, dipçikleri parlak piştovların, olağan şartlarda yalnızca onları kullanmak isteyen elde öldürücü olduğunu fazla düşünmeden hemen kuşağımdakilerden birini kavradım. Üstelik, silahların dolu olduğunu da itiraf edeyim.

"Bunu yapmayı düşünüyor musunuz?" dedi Ermeni kolumu tutarak, "Delinin teki bu, ama bu insanlar için bir aziz; bırakın bağırsınlar, kaptan onlarla konuşur."

Köle, sanki canını çok acıtmışım gibi, ağlama taklidi yapıyor ve bulunduğu yerden kıpırdamak istemiyordu. Kaptan geldi ve kayıtsız tavrıyla şöyle dedi: "Ne bekliyorsunuz? Bunlar vahşi!" Ve onlara oldukça yumuşak birkaç laf etti.

"Şunu da ekleyin," dedim Ermeni'ye, "karaya ayak basar basmaz gidip paşayı bulacağım ve onları sopalattıracağım."

Sanıyorum ki Ermeni bunları biraz daha ılımlı tercüme etti. Adamlar hiçbir şey söylemedi, fakat bu sessizliğin beni çok kuşku bir durumda bıraktığını hissediyordum. Cüzdanımda, bir süre İstanbul'da divan üyesi olarak bulunmuş dostum A.R.'nın vermiş olduğu, Akka paşası için yazılmış bir tavsiye mektubu

bulunduğunu hatırladım. Ceketimden cüzdanımı çıkardım, bu, etrafta genel bir endişeye sebep oldu. Piştov ancak başıma indirilmelerine yarayabilirdi. Özellikle de Arap yapımı olduğu için. Fakat Şark'ın halktan insanları, Avrupalıların hep biraz büyücü olduklarına ve herhangi bir anda ceplerinden bütün bir orduyu yok edecek bir şey çıkarabileceklerine inanıyorlar. Cüzdanımdan yalnızca bir mektup, üstelik zamanında uzun süre Fransa'da kalmış, Ekselansları Akka paşası Mehmed R.'ye Arapça yazılmış bir mektup çıkardığımı görünce rahatladılar.

Aklıma gelen bu mektup gösterme işinde ve içinde bulunduğum durumda en isabetli şeyse, tam da su almak için uğramamız gereken Akka açıklarında bulunuyor olmamızdı. Şehir henüz görüş alanımıza girmemişti, ama eğer rüzgar devam ederse ertesi gün kesinlikle oraya ulaşmış olacaktık. Mehmed Paşa'ya gelince, benim için Tanrı'nın lutfu, düşmanlarım içinse uğursuzluk olarak adlandırılabilir bir başka tesadüf eseri olarak, onunla Paris'te birçok davette karşılaşmıştım. Bana Türk tütününü vermiş ve çok nazik davranmıştı. Taşıdığım mektup, aradan geçen zaman ve yeni rütbelerinin, beni hafızasından silmiş olabileceği korkusuyla, ona bu anıyı hatırlatıyordu. Zaten mektupta, ısrarla tavsiye edilen birisi olduğum açıkça ortaya konuyordu.

Bu belgenin okunması Neptün'ün "*quos ego*"¹⁷⁰ sunun etkisini yarattı. Ermeni, mektubu saygı göstergesi olarak başına götürdükten sonra, tavsiye mektuplarında âdet olduğu üzere kapatılmamış olan zarfı açtı ve metni okuması için kaptana gösterdi, bir yandan da okuyordu. O andan itibaren, vaat edilmiş soppa darbeleri, *hacı* ve arkadaşları için bir hayal olmaktan çıktı. Haylazlar başlarını eğdiler, kaptansa, kendisinin sultanın zaval-

170) Vergilius'un "Aeneis" adlı eserinde Neptün'ün ağzından söylenen öfke ve tehdit sözleri. (ç.n.)

lı bir Rum tebaası (*reaya*) olduğunu, yalnızca hizmet ile ilgisi oranında otorite kullanabildiğini ileri sürerek tutumunun adamların dini fikirleriyle çatışma kaygısından kaynaklandığını söyledi.

“Kadına gelince,” dedi “eğer Mehmed Paşa’nın arkadaşıysanız, elbette size ait. Büyüklerin himayesine karşı mücadele etmeye kim cüret eder ki?”

Cariye yerinden kıpırdamamıştı, bununla birlikte söyleneni gayet iyi duymuştu. Artık konumu hakkında hiçbir kuşku duymazdı, zira Türk ülkesinde himaye haktan yeğdir. Yine de ben bundan böyle kendi hakkımı herkesin gözleri önünde ortaya koymaya dikkat edecektim.

“Sen Türk sultanına ait olmayan bir ülkede doğmadın mı?” diye sordurdum ona.

“Bu doğru,” diye cevap verdi, “ben Hintliyim.”

“O halde, senin gibi bakır tenli ve seninle aynı değerde olan Habeşliler gibi, bir Frenk’in hizmetinde olabilirsin.”

“*Ayva!* (evet!)” diye cevap verdi ikna olmuş gibi, “*Ene memluk ente* (ben senin kölenim).”

“Fakat,” diye devam ettim, “Kahire’den ayrılmadan önce, özgür olarak orada kalma hakkını teklif etmiştim sana, hatırlıyor musun?”

“Doğru, beni tekrar satmak daha iyiydi.”

“Demek ki yalnızca ülke değiştirmek, sonra da beni terk etmek için benimle birlikte geldin. Güzel, mademki bu kadar nankörsün hep esir kalacaksın ve bir *kadın* değil, bir hizmetçi olacaksın. Şu andan itibaren peçeni takacaksın ve kaptanın kamasındaki cır cır böcekleriyle birlikte kalacaksın. Buradaki hiç kimseyle konuşmayacaksın.”

Hiçbir cevap vermeden peçesini aldı ve ön taraftaki küçük odaya oturmaya gitti.

Canlı ve geçici izlenimlere bağlı olarak, bir küstahça bir uşakça davranan ve hangi noktaya kadar Şark'ın normal idaresinin despotizm olduğunu anlamak için tanımak gereken bu insanlar üzerinde etki bırakmak arzusuna belki de kendimi fazla kaptırmıştım. En fakir yabancı gezgin, eğer tantanalı bir hayat tarzı ona işin başında saygı getirmezse, kısa süre içinde kendini yapay ve gösterişli biçimde ortaya koymak ve bundan ötürü birçok durumda güçlü ama tehlike getirmeyecek kararlar sergilemek zorunda bulur. Arap, geriye çekildiği zaman ısırın, kendisine kalkan eliyse yalayan köpektir. Sopa yediğinde, aslında ona bunu yapmaya hakkınız olup olmadığını bilmez. Konunuz ona önce aşağı mı gözüktü, biraz kendini beğenmiş davranın, hemen basit görünmeye çalışan önemli bir kişi haline gelirsiniz. Şark asla hiçbir şeyden kuşku duymaz, orada her şey mümkündür, *Binbir Gece* masallarında olduğu gibi, basit bir kalerler pekala kralın oğlu olabilir. Zaten, siyah frak ve silindir şapkayla yolculuk eden Avrupalı prensler görülmez mi orada?

IX. FİLİSTİN KIYILARI

Asya kıyısının çok istediğim o görüntüsünü sarhoşlukla selamladım. Dağ görmeyeli o kadar uzun zaman olmuştu ki! Manzaranın sisli serinliği, mavi sulara yansıyan boyalı evlerin ve Türk köşkerlerinin canlı ışıltısı, denizle gökyüzü arasında cesurca yükselen yaylaların çeşitli bölgeleri, Karmel'in ezilmiş zirvesi, kare şeklindeki kale ve onun, Homeros'un şarkılarındaki taze şafağı hatırlatan, uzaktan parlak kiraz rengiyle aydınlatılmış meşhur manastırının yüksek kubbesi, bu dağların eteklerinde, körfezin diğer ucuna kurulmuş ve gemimizin önünde durduğu Akka'nın karşısında bulunan, az önce geçtiğimiz Hayfa: Görkem ve zerafetle dolu bir gösteriydi bu. Çok hafif çalkalanan de-

niz, dalganın zayıf saçığının köpüklendiği kumsala doğru yağ gibi yayılıyordu ve henüz görünmeyen güneşin alevlerini şimdiden titreştiren havaya karşı kendi gök rengiyle mücadele ediyordu... işte Mısır'ın alçak kıyıları ve tozla kirlenmiş ufuklarıyla asla veremediği görüntü. Güneş sonunda görüldü; beyaz kubeleri, surları, taraçalı evleri ve yakın geçmişte Napolyon'un savaştığı o korkunç Cezzar Paşa'nın meskeni olan, kıvrımlı mazgallı kare şeklindeki kulesiyle, kumdan bir burnun üzerinde denize doğru uzanan Akka şehrini karşımızda açıkça gösterdi.

Kıyıya yakın bir mesafede demir atmıştık. Su ve meyve ikmali yapacak kayıkların gelmesinden önce *Sihhiyenin* ziyaretini beklemek gerekiyordu. Kıyıya çıkmamızsa yasaktı, bu şehirde kalıp orada karantinaya alınmak istemiyorsak tabii.

Sihhiyenin teknesi Mısır kıyısından geldiğimiz için hasta olduğumuzu tespit etmek istedi gelir gelmez, limanın küçük sandallarına beklenen içecek getirme ve âdet olmuş tedbirlerle paramızı alma izni çıktı. Böylece su fıçıları, kavunlar, karpuzlar ve narlar karşılığında, *gazi*, *kuruş* ve *paralarımızı* erişebileceğimiz bir uzaklığa yerleştirdikleri sirkeli su leğeninin içine atmamız gerekti.

Bu şekilde yiyecek sağlayınca iç kavgalarımızı unutmuştuk. Birkaç saatliğine şehre çıkamayacağımdan, orada kalmak da istemediğimden mektubumu paşaya yollamayış gereksiz gördüm, zaten mektup, benim için hâlâ, Akka paşalığına bağlı antik Fenike kıyılarının başka herhangi bir noktasında bir tavsiye olabilirdi. İlkçağ insanların Ako yani *dar*, Arapların Akka dedikleri bu şehir, haçlılar dönemine kadar Ptolemais olarak adlandırılıyordu.

Yeniden yelken açıyoruz ve yolculuğumuz bundan böyle bir şenlik havasında geçiyor. Güney Suriye kıyılarına çeyrek fersahlık bir mesafede yol alıyoruz ve hep açık ve mavi olan deniz,

Karmel'den Lübnan'a giden zarif dağ sırasını bir göl gibi yansıtıyor. Akka'dan altı fersah daha yukarıda vaktiyle Tyr denen Sur şehri ve İskender'in, üzerinde kurulmuş olan antik şehri onca uzun zaman kuşatma altında tutmak zorunda kaldığı adacığın kıyıya bağlayan İskender mendireği beliriyor.

Altı fersah daha ileride, beyaz evlerden oluşan yığınının bir sürü gibi, Dürzilerin oturduğu dağların eteklerine iten eski Sidon yani Sayda bulunuyor. Bu meşhur kıyıların, zengin Fenike'nin hatırası olarak gösterebileceği çok az kalıntı var; fakat sadece ticaretin çiçek açtığı şehirler geriye ne bırakabilir? Parlaklıkları gölge ve toz gibi geçip gitmiştir ve kutsal kitapların laneti, şairlerin hayal ettikleri her şey gibi, milletlerin bilgeliğinin inkar ettiği her şey gibi, tamamıyla gerçekleşmiştir!

Bu arada, amaca ulaşmak üzere olunduğu sırada insan her şeyden bıkip usanıyor, bu güzel kıyılardan, bu gök rengi dalgalardan bile. İşte nihayet Raz-Beyrut burnu ve uzaktan Sannin'in karlı zirvesinin hakim olduğu gri kayalıkları. Kıyı çorak; kırmızıya çalan yosunlarla kaplı kayalıkların en ufak ayrıntıları, yakıcı güneş ışınları altında beliriyor. Kıyıya yakın ilerleyip körfeze doğru dönüyoruz, bir anda her şey değişiyor. Serinlik, gölge ve sessizlikle dolu bir manzara, bir İsviçre gölünün ortasından Alpler'in görüntüsü, işte sakın bir havada Beyrut. Bu, Avrupa ve Asya'nın yumuşak okşayışlarla kaynaşmış hali; burası, güneş ve tozdan bezmiş her gezgin için, dağların altında, kuzeyde öylesine kederli, güneydeyse öylesine güzel ve öylesine arzu edilen şeye, bulutlara, kavuşulan bir deniz vahası.

Ey kutsanmış bulutlar! Yurdumun bulutları! Lütuflarınızı unutmuştum! Şark güneşi sizi daha da büyüleyici kılıyor! Sabahları; bağrından hep şen ilahların çıkagelmesi beklenen o masal bulutları gibi, nasıl da usulca yarı pembe yarı mavi renkler alıyorsunuz; akşamları, gökyüzü safirden zümrüt rengine ge-

çerken, yıkılarak mor yumaklara dönüşen erguvan renkli kub-belerin olağanüstü tutuşmaları başlıyor, ki Kuzey ülkelerinde çok nadiren görülür bu.

Biz ilerledikçe yeşillik daha çok ayrıntı yansıtıyordu ve toprakla binaların koyu rengi, manzaraya daha bir serinlik katıyordu. Körfezin dibindeki şehir, yaprakların arasında boğulmuş gibiydi ve Arap şehirlerinin birçoğunda olduğu gibi şu kireçle boyanmış yorucu ev yığını yerine, iki fersahlık bir alan üzerine serpilmiş olağanüstü bir villalar topluluğu gördüğümü sandım. Binaların, yuvarlak ve kare kulelerin yükseldiği belirli bir noktada yoğunlaştığı doğrudur; fakat burası yalnızca, her renkteki sayısız bayrağın işaret ettiği bir merkez mahallesi gibi görünüyordu.

Bununla birlikte, benim düşündüğüm gibi, küçük gemilerle dolu barınağa yanaşmak yerine, körfezi yanlamasına geçtik ve üzerinde birkaç hafif yapıyla karantinanın sarı bayrağının bulunduğu ve şimdilik, girmemize izin verilen tek yer olan, etrafı kayalıklarla çevrili küçük adaya yöneldik.

X. KARANTİNA

Kaptan Nikola ve mürettebatı, bana karşı çok nazik ve yapmacıklı davranmaya başlamışlardı. Onlar karantinayı gemide geçiriyorlardı, ama *Sıhhiyenin* gönderdiği bir sandal, yolcuları, yakından bakıldığında aslında bir yarımada olan adacığa çıkarmak için gelmişti. Asırlık ağaçlarla gölgelenmiş kayalıkların arasındaki küçük koy, taş ayakların oval kubbelerini taşıdığı ve Roma manastırlarında olduğu gibi sedir ağacından çatısı olan bir tür galerinin ucundaki merdivende son buluyordu. Çevremizde, deniz koyu renk yosunla kaplı kumlu taşlara çarpıp kırılıyordu ve Maturin'in *Bertram*'ının birinci perdesini hatırlat-

mak için yalnızca keşişler korosuyla fırtına eksikti.

Burada bir süre *nazır* denilen Türk müdürün gelmesini beklemek gerekti, sonunda nazır lûtfedip bizi kendi yerinde kabul etti. İlk binayı yine manastır tarzı binalar takip ediyordu; her tarafı açık olan bu ilki, kuşkulu malların temizlenmesinde kullanılıyordu. Burnun ucunda, denize hakim konumda, tek başına bir ufak ev vardı, bize kalacak yer olarak orasını gösterdiler. Burası genellikle Avrupalılara ayrılan yermiş. Sağ tarafımızda bıraktığımız galerilerde, hem ahır hem de ev olarak kullanılan geniş salonlara Arap aileler yerleşmişti. Burada, içeri kapatılmış atlar titriyor, hecin develeri çubukların arasından boyunlarını ve kıllı kafalarını çıkarıyorlardı; daha ileride, ocak ateşinin etrafında diz çökmüş kabileler, kapıların yanından geçtiğimizi görünce ürkek bir havayla dönüp bakıyorlardı. Halbuki, arpa ekili ve dut ağacı dikili yaklaşık iki "arpent"lik¹⁷¹ bir arazi üzerinde dolaşma ve bir gardiyanın gözetimi altında yüzme hakkımız da vardı.

Deniz üzerindeki bu yabani mekana bir kez alıştıktan sonra, burada ikameti ilginç bulmaya başladım. Burada istirahat, gölge ve en yüce hayale malzeme oluşturmaya yetecek kadar görüntü çeşitliliği vardı. Bir yanda, orada burada Maruni ve Dürzi köylerinin beyaz rengiyle alacalanmış, çeşitli renklerdeki yamaçlarıyla karanlık Lübnan dağları ve sekiz fersahlık ufuk üzerinde basamaklanan manastırlar; diğer yanda, karlı alınlarıyla Butrun burnunda son bulan bu dağ zincirinin karşısında, basamaklı bir tiyatro biçiminde kurulmuş ve emir Fahreddin'in¹⁷² çöl kumlarının istilasını durdurmak için diktirdiği çam ormanı ile taçlanmış bütün Beyrut. Kırmızımsı taştan yapılmış mazgallı kuleler, şatolar, oval kemerli köşkler bu ülkeye feodal ve aynı zamanda, ortaçağın elyazması şövalye metinlerindeki minya-

171) Arpent: Yaklaşık 5.000 m²lik eski bir arazi ölçüsü. (ç.n.)

172) Lübnan'ın Dürzi reislerinden. IV Murat devrinde isyan ettiği için yakalandı ve İstanbul'a getirilerek 1635'te idam edildi. (ç.n.)

türleri hatırlatan Avrupalı bir görüntü veriyor. Beyrut'un dar limanının almadığı, kıyıdaki çapalı Frenk gemileri tabloyu daha da hareketlendiriyor.

Dolayısıyla, bu Beyrut karantinasına katlanmak gayet kolaydı. Günlerimiz, firavuninciri ve incir ağaçlarının koyu gölgesinde hayale dalarak ya da hafif dalgaların gelip çarptığı doğal bir havzayı çevreleyen güzel kayalıklara tırmanarak geçiyordu. Burası bana, Nereus Kızlarının kayalık mağaralarını düşündürüyordu. Günün ortasında, karantinadaki öteki kişilerden uzak, yeşil yosunlara uzanarak ya da köpüklü dalgalara karşı gevşekçe mücadele ederek, orada kalıyorduk. Geceleri, küçük eve kapanıyorduk, orada sinekler ve diğer böcekler daha tatsız bir zaman geçiriyordu bize. Daha önce sözünü ettiğim, tülbentten maskeli ve kapalı uzun gömlekler çok işe yarıyordu. Yemeğe gelince, kantinden alınan ekmek ve tuzlu peynirden ibaretti, dağ köylüleri tarafından getirilen yumurta ve tavukları da buna eklemek gerekir. Bunun dışında, her sabah gelip kapının önünde koyun kesiyorlar, etini bize libresi¹⁷³ bir kuruştan (yirmi beş santim) satıyorlardı. Üstelik, şişesi yaklaşık yarım kuruş olan Kıbrıs şarabı, bizim için büyük Avrupa sofralarına yakışır bir ziyafet oluşturunuyordu; bununla birlikte itiraf edeyim, bu tatlı ve alkolü yüksek şarabı sofra şarabı gibi içmek insanı bıktırıyor, onun yerine, sek tadı ve keskinliğiyle biraz Madeira şarabına benzeyen ve Lübnan'da *altın şarap* denen şeyi tercih ederdim.

Bir gün Kaptan Nikola, iki tayfası ve miçosuyla bizi ziyarete geldi. Yeniden çok iyi arkadaş olmuştuk; büyük bir duygusallıkla elimi sıkan, belki de serbest kalıp Beyrut'a gittikten sonra ondan şikayetçi olmamdan korkan *hacıyı* da getirmişti. Ben kendi adıma sade bir sıcaklıkla davrandım. Birlikte yemek yedik ve

173) Libre: Eski bir ağırlık birimi. Değeri kullanıldığı yere göre 380 ile 550 gram arasında değişirdi. (yhn.)

kaptan, eğer Trablus'a gidecek olursam onun evinde kalmam için beni davet etti. Yemekten sonra kıyıda dolaştık. Kaptan beni bir kenara çekti ve gözlerimi, deniz kıyısında, bizden daha aşağıda oturmuş sohbet eden cariyeye ile Ermeni'ye çevirmemi istedi. Frenkçe ve Yunanca karışımı bazı kelimeler bana adamın ne düşündüğünü anlattı; bunu belirgin bir inanmazlıkla reddettim. Başını olumsuz bir yanıt verir gibi salladı, kısa bir süre sonra da benden dostça izin isteyerek şalopasına bindi. Kaptan Nikola'nın, kalbinde hâlâ, miçosuyla esiremi takas teklifini reddemi içine sindiremediğini düşündüm. Yine de, en azından gururuma dokunan bir kuşku kalmıştı içimde.

Anlaşılabileceği gibi, gemide geçen sert sahnenin sonucunda kızla arama bir tür soğukluk girmişti. Aramızda, *Adolphe* yazarının¹⁷⁴ sözünü ettiği şu telafisi imkansız sözlerden biri söylenmişti; *gavur* nitelendirmesi beni derinden yaralamıştı. Demek ki, diye düşünüyorum, üzerinde hakkım olmadığına onu kolayca ikna edebilmişler; üstelik, ister öğütledikleri için ister kendi düşüncesiyle olsun, Müslümanların fikrince aşağı ırktan bir adama ait olmakla kendini aşağılanmış hissediyordu. Aslında Şark'taki Hıristiyan toplulukların düşük konumu, Avrupalıya da bulaşıyor. Gemilerin geçişinin ortaya koyduğu güç gösterisinden dolayı kıyılarda Avrupalıdan korkuluyordu, fakat bu kadının hep yaşamış olduğu merkez yörelerde önyargı bütün canlılığıyla devam ediyor.

Yine de o saf insana böyle bir ikiyüzlülüğü yakıştırmakta zorlanıyordum; ondaki aşık din duygusunun onu böyle bir bayağılıktan koruması gerekirdi. Diğer yandan Ermeni'nin avantajlarını da gözardı edemiyordum. Henüz çok gençti, sert ve pürüzsüz hatlarıyla, dünyanın beşiğinde doğmuş ırkların şu Asyalı güzelliğine sahipti. Erkek kılığına girmek hevesine kapıl-

174) Fransız siyaset adamı ve yazar Benjamin Constant (1767-1830). (yhn.)

miş büyüleyici bir kıza benziyordu; kafasındaki hariç, kıyafeti bile, bu yanılşamayı ancak yarı yarıya bozuyordu.

İşte iki kere komik olacağının bilinciyle, Molière'in boş yere belirti gözetleyen Arnolphe tipi gibiyim, iki kere gülünç, çünkü ben, üstelik, onun gibi uşak değil, bir *efendiyim*. Hem kandırılmış hem soyulmuş olma şansına sahibim ve bir komedinin kısıkanç karakteri gibi kendi kendime tekrarlıyorum: Bir kadının gözetimi ne ağır bir yük! Öte yandan, diyorum kendi kendime hemen ardından, bunda şaşırarak hiçbir şey yok. Ermeni, kızı oyalıyor ve hikayeleriyle eğlendiriyor, ona binlerce nazik laf söylüyor, oysa ki ben, onun dilinde konuşmaya çalıştığım zaman, bir İngiliz, Kuzeyli bir adammışım gibi kendi ülkemden bir kadınla olduğumdan daha soğuk ve ağır, gülünç bir etki yaratmak zorunda kalıyorum herhalde. Levantenlerde, gerçekten de sıcak bir açıklık, dışarı açılma var; herhalde bu, gerçekten baştan çıkarıcı bir şey!

O andan başlayarak, bilmem itiraf etmeli miyim, benim varlığımın bile rahatsız etmediği el sıkılmalar, tatlı sözler fark eder gibi oldum. Bir süre bunun üzerinde düşündüm; sonra, ciddi bir karar almayı gerekli gördüm.

"Azizim," dedim Ermeni'ye, "Mısır'da ne yapıyordunuz?"

"Tosun Bey'in katibiydim. Onun için Fransızca gazete ve kitaplar çeviriyordum, Türk görevlilere mektuplarını yazıyordum. Tosun Bey birdenbire öldü, bana da yol verdiler, işte durumum bu."

"Peki şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

"Beyrut paşasının hizmetine girmeyi umuyorum. Onun, benimle aynı milletten olan hazineدارını tanıyorum."

"Evlenmeyi düşünmüyor musunuz peki?"

"Başlık param yok ve hiçbir aile bana başka türlü kız vermez."

Haydi bakalım dedim kendi kendime, biraz sessizlikten sonra, alicenaplığımızı gösterelim, iki mutlu insan yaratalım.

Bu düşünceyle yüceldiğimi hissettim. Böylelikle hem bir köleyi kurtarmış hem de namuslu bir evlilik kurmuş olacaktım. Yani hem hayırsever hem de baba oluyordum! Ermeni'nin ellerini tuttum ve ona şöyle dedim: "O hoşunuza gidiyor... evlenin onunla, artık sizindir!"

Bu pederşahi tablonun dokunaklı sahnesine bütün dünya şahit olsun isterdim. Ermeni şaşırmış, bu alicenaplıkla allak bullak olmuştu; yanımızda oturan cariyeye henüz konuştuğumuz konudan habersizdi, ama şimdiden endişeli ve düşünceli görünüyordu...

Ermeni, teklifime şaşırmış gibi kollarını gökyüzüne kaldırdı.

"Nasıl yani!" dedim ona, "şaşkın, tereddüt mü ediyorsun?... Başkasına ait bir kadını baştan çıkarıyorsun, görevlerinden sapıtırıyorsun, sonra da sana verildiğinde almak istemiyorsun?"

Fakat Ermeni bu sitemlerden hiçbir şey anlamıyordu. Şaşkınlığını bir dizi güçlü karşı çıkışla ifade etti. Asla benim düşündüğüm şeyler hakkında en ufak bir fikre sahip olmamıştı. Böyle bir varsayımdan öylesine mutsuz olmuştu ki, hemen kıza durumu anlattı ve içtenliğine onun tanık olmasını istedi. Neler söylemiş olduğumu öğrenen kız, incinmiş göründü, özellikle de kah Türklerin kah Frenklerin hizmetkarı olan basit bir *reayaya*, bir tür *Yahudiye* dikkat göstermiş olabileceğini düşünmüş olduğum için.

Böylece Kaptan Nikola beni, her türden gülünç varsayıma sevk etmişti... Yunanların malum kurnaz zekası işte!

Dağ

VIII

I. PEDER PLANCHET

Karantinadan çıkınca, şehrin yarım fersah ilerisinde, Maruni Hıristiyanlarına ait bir evde bir aylığına bir yer kiraladım. Tüm kıyı üzerinde, bahçeler ortasında, dut ağaçlarının dikili olduğu taraçalar boyunca yukarı doğru birbiri üzerine dizilmiş bu meskenlerin çoğu, kahverengi taştan sağlamca inşa edilmiş, oval kemerli ve kemer kubbeli küçük Ortaçağ malikanelerine benziyor. Dış merdivenlerden, her biri kendi terasına sahip ayrı katlara çıkılıyor; en üstteyse bütün binaya hakim, ailelerin akşamları körfezin manzarasını zevkle seyretmek için toplandıkları bir teras bulunuyor. Gözlerimiz her tarafta, düzenli ayrımların yalnızca frenkincirlerinden oluşan çitlerle belli olan kalın ve parlak bir yeşillikle karşılaşıyordu. İlk günler kendimi bu serinliğin ve bu gölgenin güzelliklerine bıraktım. Her yer hayat doluydu ve etrafımız refah içindeydi. İyi giyimli, güzel ve peçesiz kadınlar, hemen hemen her zaman, sarnıçlardan doldurmak üzere, omuzlarının üzerinde zerafetle taşıdıkları ağır testileriyle, gidip geliyorlardı. Başına, altın sikkelerle süslü uzun saç örgüleriyle ona bir Asur kraliçesi havası veren, kaşmirden bir tür sivri sarık oturtmuş ev sahibemiz, Beyrut pazarında dükkanı olan bir ter-

zinin karısıydı. İki kızları ve küçük çocukları birinci katta oturuyorlardı; biz ikinci katı işgal ediyorduk.

Cariye bu aileyle çabuk samimi olmuştu ve hasırın üzerine kayıtsızca oturmuş, sanki etrafı maiyetiyle çevrilmiş gibi duruyor, bu zavallı insanları engellemek için ne yaparsam yapayım kendine hizmet ettiriyordu. Yine de, şehre gittiğim zamanlar onu bu evde, güvende bırakabilmeyi rahat buluyordum. Gelmeyen mektuplar bekliyordum, Fransız posta hizmeti burarlarda öylesine kötü ki, gazeteler ve paketler hep iki ay geç geliyor. Bu şartlar beni çok üzüyor ve karanlık düşüncelere sevk ediyordu. Bir sabah oldukça geç uyandım, hâlâ yarı yarıya rüyanın etkisindeydim. Başucumda oturmuş bana şefkatle bakan bir rahip gördüm.

"Kendinizi nasıl hissediyorsunuz mösyö?" dedi melankolik bir ses tonuyla.

"Oldukça iyi, affedersiniz, yeni uyanıyorum da..."

"Kıpırdamayın! Sakin olun. Kendinizi toparlayın. Zamanın yakın olduğunu düşünün."

"Hangi zamanın?"

"Tanrıyla arası iyi olmayanlar için korkunç olacak ölüm saati!"

"Oh! Ne var, ne oluyor?"

"Görüyorsunuz, son isteklerinizi dinlemeye hazırım."

"Ah! Bu kadarı biraz fazla!" diye bağırdım, "Hem siz kimsiniz?"

"Adım Peder Planchet'dir."

"Peder Planchet mi?"

"İsa'nın dostlarından."

"Bu insanları tanımıyorum!"

"Manastra gelip bana, ölmek üzere olan genç bir Amerikalı'nın cemaate bazı mallar bağışlamak için beni beklediğini söylediler."

"Fakat ben Amerikalı değilim! Bir hata var! Ve üstelik gör-düğünüz gibi ölüm döşeginde filan da değilim!"

Ve birdenbire ayağa kalktım... biraz da, sağlığımın iyi oldu-ğuna kendimi de inandırmak ihtiyacıyla. Peder Planchet sonun-da yanlış bilgilendirildiğini anladı. Evdekilerden bilgi aldı ve Amerikalı'nın biraz daha ileride oturduğunu öğrendi. Yanılı-şından dolayı gülümseyerek beni selamladı ve bu tuhaf tesadüf sayesinde beni tanımış olmaktan mutlu olduğunu söyleyerek dönerken beni görmeye geleceğine söz verdi.

Peder tekrar geldiğinde cariyeye odadaydı, pedere onun hika-yesini anlattım.

"Nasıl vicdanınıza böyle bir yük alırsınız!..." dedi bana. "Bu kadının hayatını altüst ettiniz ve bundan böyle onun başına ge-lebilecek her şeyden siz sorumlusunuz. Onu Fransa'ya götüre-meyeceğinize ve kuşkusuz evlenmek de istemediğinize göre, ne olacak bu kadın?"

"Ona özgürlüğünü vereceğim; makul bir yaratığın talep ede-bileceği en büyük iyilik budur elbette."

"Onu bulunduğu yerde bırakmak daha iyi olurdu; belki iyi bir sahip, bir koca bulacaktı... Şimdi, bir kere kendi başına bıra-kıldıktan sonra hangi sonu belirsiz uçuruma düşebileceğini bili-yor musunuz? Hiçbir şey yapmayı bilmiyor, hizmet etmek iste-miyor... Bütün bunları düşünün."

Doğrusu, bunları ciddi olarak hiç düşünmemiştim. Peder Planchet'nin tavsiyesini sordum, bana şöyle dedi:

"Onun için uygun bir durum ve bir gelecek bulmam imkan-sız değil. Şehirde onun kaderiyle ilgilenecek çok dindar kadın-lar var."

Kızın Müslüman inancına son derece bağlı olduğu konusun-da onu uyardım. Başını salladı ve onunla çok uzun süren bir ko-nuşmaya başladı.

Aslında bu kadın, daha çok doğal olarak gelişmiş ve özel bir inanışa bağlı olmaktan çok, genel mahiyette bir din duygusuna sahipti. Üstelik, içinde yaşadığımız Maruni toplulukların görünümü, dağlarda çanlarının çalısını duyduğumuz manastırlar, Beyrut'a giden, muhteşem bir şekilde ata binmiş ve parlak silahlarla donanmış, peşinde sayısız süvari ve onların arkasında mızraklara sarılmış bayraklar taşıyan zenciler bulunan Hristiyan ve Dürzi emirlerin sık sık geçişi; Haçlılardan bir görünüm gibi beni bile şaşkınlık içinde bırakan bütün bu feodal düzen, zavalı esireye, Türk ülkesinde bile Müslüman unsurun dışında da ihtişam ve güç olduğunu öğretiyordu.

Dış görünüş her yerde kadınları baştan çıkarır, özellikle de cahil ve basit kadınları ve çoğunlukla sempatilerinin ya da inançlarının asıl sebebi bu olur. Kız, Beyrut'a geldiğimizde, peçesiz, başlarına Ortaçağ'dan kalma bir başka moda olan, üzerinden arkaya doğru tülbent sarkan, yaldızlı ve işlemeli koni şeklinde *tantur* oturtmuş kadınlar; zengin silahlarla donanmış, kırmızı ya da alacalı sarıkları İslam dışındaki inançları belirten gururlu adamlardan oluşan kalabalığın arasından geçerken "*Ne çok gavur!...*" diye bağırıyordu. Bu da, bu kelimeyle hakarete uğramış olmanın bende yarattığı duyguyu biraz yumuşatmıştı.

Fakat yine de bir karar vermek gerekiyordu. Onun tavırlarından pek hoşlanmayan ve üstelik onu, Katolik hoşgörüsüzlüğünün bakış açısıyla yargılayan Maruni ev sahiplerimiz, bana "*Satın şunu*" diyorlardı. Hatta bana bu işi yapacak bir Türk getirmeyi bile teklif ettiler. İncil'e pek de uygun olmayan bu tavsiyeye ne kadar değer verdiğim tahmin edilebilir.

Beyrut kapıları yakınlarında bulunan manastırında, Peder Planchet'yi görmeye gittim. Burada, eğitimi onun tarafından idare edilen Hristiyan çocuklar okutuluyordu. Uzun süre, pederin tanışmış olduğu ve şiirlerine büyük hayranlık duyduğu

Lamartine'den söz ettik. Manastırı büyütmek için Türk hükümetinden izin almak konusunda çektiği sıkıntıdan şikayet etti. Bununla birlikte, durdurulmuş olan inşaat muazzam bir planın göstergesiydi ve Kıbrıs mermerinden muhteşem bir merdiven henüz tamamlanmamış katlara çıkıyordu. Dağda Katolik manastırları gayet özgür, fakat Beyrut kapılarında çok önemli inşaatlara izin vermiyorlar, hatta Cizvitlerin çan bulundurması bile yasak. Binaya eklenmiş olan ve zaman zaman değişen büyük bir çingirak yavaş yavaş çan havasına bürünüyordu. Aynı şekilde binalar da Türklerin çok da uyanık olmayan gözleri önünde, neredeyse hissedilmeksizin büyüyordu.

"Biraz dolambaçlı yollardan gitmek gerekiyor," dedi Peder Planchet, "sabredersek başaracağız."

İçtenlikli bir iyilikseverlikle bana yeniden cariyeden söz etti. Bu sırada ben kendi tereddütlerimle mücadele ediyordum. Beklediğim mektuplar her an gelebilir ve kararlarımı değiştirebilirdi. Aslında kendi manastırı için bir Müslümanın din değiştirmesi şerefini kazanmak isteyen Peder Planchet'nin dindarlıkla kendini yanıltmasından ve her şey bir yana, daha sonra zavallı kızın kaderinin iyice kederli bir hal almasından kaygı duyuyordum.

Bir sabah cariye, ellerini çırparak odama girdi, korku içinde bağıyordu: "*Dürzi! Dürzi! Banduguillah!* (Dürziler! Dürziler! Tüfek atışları!)"

Gerçekten de uzaktan tüfek atışları duyuluyordu; fakat bu yalnızca dağa gidecek olan Arnavutların bir *fantasiası*ydı. Soruşturdum, Dürziler yaklaşık dört fersah uzaklıktaki, Bethmerie adında bir köyü yakmışlar. Türk birlikleri yollanmıştı, ama Dürzilere karşı değil, hâlâ bu konuda mücadele eden iki tarafın hareketlerine nezaret etmek üzere.

Beyrut'a gitmiş ve bu haberleri orada öğrenmiştim. Çok geç

geri döndüm. Lübnan sancaklarından birinin Hristiyan emir ya da prensinin eve kalmaya geldiğini söylediler. Evde bir Avrupalı Frenk'in de bulunduğunu öğrenince beni görmek istemiş ve odamda uzun süre beni beklemiş; güven ve kardeşlik işareti olarak da silahlarını odamda bırakmıştı. Ertesi gün, onun maiyetinin gürültüsü beni erkenden uyandırdı; yanında altı tane silahlı adam ve muhteşem atlar vardı. Tanışmakta gecikmedik, prens beni, birkaç günlüğüne dağdaki evine davet etti. Orada geçen sahneleri ve az bilinen bu toplulukların âdetlerini incelemek için böylesine güzel bir fırsatı hemen kabul ettim.

Bu süre içinde, yanımda götürmemin mümkün olmadığı cariyei uygun bir yere yerleştirmek gerekiyordu. Beyrut'ta, Madam Carlès adında Marsilyalı bir hanım tarafından yönetilen bir kız okulu olduğunu söylediler. Fransızca öğretilen tek okul burasıydı, Madam Carlès çok iyi bir kadındı, cariyenin bakımı, yemeği ve eğitimi için benden sadece günde üç Türk kuruşu istedi. Cariyeyi o eve bıraktıktan üç gün sonra dağa gidecektim. Kız da oraya hemen alışmıştı; küçük kızlarla sohbete bayılmıştı; o da küçükleri fikirleri ve hikayeleriyle çok eğlendiriyordu.

Madam Carlès beni bir kenara çekti ve onu din değiştirmeye sevk etmek konusunda ümitsiz olmadığını söyledi. "Bakın şöyle yapıyorum," diye ekledi Provence aksanıyla. "Ona şöyle diyorum: "Kızım, anlamıyor musun ki bütün ülkelerin tanrıları sonuçta yine Tanrıdır. Muhammed değerli bir adamdı... ama İsa da öyleydi!"

Böyle hoşgörölü ve yumuşak bir konuşma tarzı bana fazlasıyla kabul edilebilir gibi geldi.

"Onu hiçbir şeye zorlamamak gerekir," dedim.

"Sakin olun," diye devam etti Madam Carlès, "önümüzdeki pazar benimle birlikte ayine gelmeye kendisi söz verdi."

Anlaşıyor ya, Hristiyan dininin ilkelerini ve Fransızcayı,

Marsilya Fransızcasını öğrenmesi için onu ancak bu kadar ehil ellere bırakabilirdim.

II. KEYİF

Yalnızca surları içindeki alan ve iç nüfusu dikkate alındığında, Beyrut, onu Lübnan'ın başkenti olarak gören Avrupa'nın zannettiğine uymuyor. Bu limanın merkezi olduğu geniş amfiteatri işgal eden ve Türk nöbetçilerin bulunduğu Fahreddin kulesi dedikleri dörtköşe tabanlı yüksek bir yapıyla gözetlenen, bir sürünün koyunları gibi etrafa dağılmış bahçe içindeki birkaç yüz evi de hesaba katmak gerekir. Marsilya'yı çevreleyen büyük evler gibi kıyıya dağılmış evlerden birinde kalıyordum ve dağı gezmeye hazırdım, bir at, bir katır, hatta bir deve bulmak için Beyrut'a gidecek kadar ancak vaktim vardı. Mısır'da atlara tercih edilen ve tozun içinde yorulmak bilmez bir gayretle dörtlüden şu uzun boylu, çizgili tüylü güzel eşeklerden birine bile razı olabiliyordum. Ancak Suriye'de bu hayvan, Lübnan'ın taşlı yollarını tırmanmak için yeterince güçlü değil, ama yine de bütün diğerleri arasında, Balaam peygambere ve Mesih'e binek olarak hizmet vermiş olmaktan dolayı ırkının kutsanması gerekmez mi?

Güneşin altında, İtalyanların dediği gibi *gli cani e gli Francesi*¹⁷⁵ dışında kimselerin ortalarda dolaşmadığı saatte, Beyrut'a doğru yayan giderken bunları düşünüyordum. Bu deyim bana hep, öğle uykusu saatlerinde tembelce gölgeye uzanmayı gayet iyi bilen ve güneşe çıkmakta hiç acelesi olmayan köpekler bakımından yanlış gelmiştir. Fransıza gelince, özellikle kafasında bir iş, bir istek ya da hatta basit bir merak varken onu bir divanın ya da hasırın üzerinde tutmayı bir deneyin! Öğle şeytanı nadiyen onun göğsüne çöker ve şekilsiz Smarra, kocaman cüce kafa-

175) (İt.) Köpekler ve Fransızlar. (yhn.)

sında sarımtırak gözbebeklerini onun için döndürmez.

İşte güneylilerin öğle uykusuna, Türklerinse *keyfe* ayırdıkları günün bu saatinde ovayı geçiyordum. Doğuda, herkes uyurken bu şekilde dolaşan bir adam, bizdeki bir gece serserisi gibi kuşku uyandırmak tehlikesiyle karşı karşıyadır; bununla birlikte Fahreddin kulesinin nöbetçileri bana nöbetteki askerin geç kalmış bir yolcuya gösterdiği halden anlayan dikkatle baktılar. Bu kuleden itibaren oldukça geniş bir ova, surları ve mazgalı kuleleri denize kadar ulaşan şehrin doğu profilini bir bakışta kucaklamaya izin veriyor. Burası hâlâ haçlılar dönemindeki bir Arap şehrinin görüntüsüne sahip, Avrupa etkisi yalnızca, konsolosluk binalarının, pazarları ve bayram günlerinde bayraklarla donanan ve sayıları epeyce olan direklerinde kendini gösteriyor.

Türk hakimiyetine gelince, her yerde olduğu gibi, buraya da kendi şahsi ve tuhaf damgasını vurmuş. Paşanın aklına esmiş, şehir surlarının Fahreddin sarayının dayandığı bir bölümünü yıktırıp, onun yerine İstanbul modasına uygun olarak boyanmış ve Türklerin en gösterişli taş ve mermer saraylara tercih ettikleri şu ahşap konaklardan birini yaptırmış. Bu arada, Türklerin neden ahşap evden başka yerde oturmadıklarını bilmek ister misiniz? Sultanın sarayları bile, mermer sütunlarla bezenmiş olsa da neden yalnızca çam ağacından duvarlara sahip? Çünkü Osmanlı soyuna özgü bir önyargıya göre, bir Türkün kendine yaptırdığı ev, kendisinden daha uzun ömürlü olmamalı. Ev, bir geçiş yerine kurulmuş çadırdır, geçici bir sığınaktır; insan kendi izini ebedileştirerek, yeryüzü ile ailenin Hristiyan halklarınca amaçlanan o zor birlikteliğine kalkışarak kadere karşı koymaya çalışmamalı.

Saray bir köşe yapıyor, onun karşısındaki bir geçitten geçerek şehir kapısından giriliyor; insan oraya gelirken geçtiği ovanın kumlarından yansıyan kızgın güneşin etkisinden o loş ve serin geçitte kurtularak biraz kendine geliyor. Muhteşem bir fira-

vununcirinin gölgelediği güzel bir taş çeşme, bir caminin gri kubbeleri ve zarif minareleri, Mağrib tarzı inşa edilmiş yepyeni bir hamam; işte Beyrut'a girerken, sakın ve neşeli bir hayatın vadi gibi gözler önüne serilenler. Ancak, daha ileride surlar yükseliyor, karanlık ve manastır havası yaratan bir görünüm alıyor.

Fakat sıcaklığın bu yoğun ve mahzun saatlerini ıssız sokakları sıkıntı içinde arşınlayarak geçirmek yerine neden hamama girmemeli? Tam bunu düşünürken, kapının önüne gerilmiş mavi bir perdeden, hamama o saatte yalnızca kadınların alındığını öğrendim. Erkekler içinse sabah ve akşam saatleri ayrılmıştı... ve cinsiyetlerin değişme saatinde bir kerevetin ya da bir şiltenin altında kendini *unutmanın* vay haline! Doğru söylemek gerekirse, bir Müslümanın kafasını karıştıracak böyle bir fikre yalnızca bir Avrupalı sahip olabilir.

Beyrut'a daha önce hiç bu münasebetsiz saatte girmemiştim. *Binbir Gece* masallarındaki, halkı taşla dönüşmüş büyülu şehir giren adam gibiydim. Her şey henüz derin bir uykudaydı; kapının altında nöbetçiler, muhtemelen kendileri de hamamın yukarı tahtaboşlarında uyumakta olan hanımları bekleyen meydana-daki eşekçiler; çeşmenin yakınlarına yerleşmiş hurma ve karpuz satıcıları, dükkanında bütün müşterileriyle birlikte *kahveci*, başını yüküne dayamış olan *hamal*, yere çökmüş hayvanının yanındaki deveci ve paşanın sarayı önündeki muhafız birliğini oluşturan dev Arnavutlar; bütün bunlar, şehri kendi haline bırakarak masum bir uykuyla uyuyorlardı.

İşte günün birinde, böyle bir saatte ve bunun gibi bir uyku sırasında, üç yüz Dürzi Şam'ı ellerine geçirmişti. Şehir ayrı ayrı girmekten ve sabahları pazarlarla meydanları dolduran köylülerin arasına karışmaktan başka bir şey yapmamışlardı; sonra yapmaktan diğerleri gibi uyumuşlardı, fakat ustaca dağılmış grupları aynı anda ana karakolları işgal etmiş, o sırada esas birlik de zen-

gin pazarları yağmalamış ve ateşe vermişti. Fırlayarak uyanan şehir sakinleri büyük bir ordunun saldırdığını sanmış ve evlere sakanmışlardı; askerler de kışlalarında aynı şeyi yapmışlardı, öyle ki, bir saatin sonunda üç yüz süvari, ganimetlerle yüklü olarak, Lübnan'daki saldırılması imkansız mevzilerine çekilmişlerdi.

İşte gün ortasında uyuyan bir şehrin içinde bulunduğu tehlike. Bununla birlikte Beyrut'taki Avrupalı cemaati, kendini tamamiyle öğle uykusunun tatlılığına kaptırmıyor. Sağ tarafa doğru yürürken, meydana açılan sokaklardan birinde bir hareketlenme fark ettim. Bir *trattorianın*¹⁷⁶ yakınlarından kızartma kokusu yükseliyordu, meşhur Battista'nın tabelası dikkatimi çekmekte gecikmedi. Doğu'da, Avrupalı gezginlerin kalacağı otelleri, Beyrut'un tek Frenk hancısı olan Signor Battista'nın konukseverliğinden yararlanmayı bir an bile düşünmeyecek kadar iyi biliyordum. İngilizler her yerde, bu kurumları şımartmışlar, öyle ki, fiyatları görünüşlerinin üstünde. Bu sırada, eğer beni içeri kabul etmek lütfunda bulunurlarsa tabldottan yararlanmakta bir sakınca olmadığını düşünüyordum. Ne olacaksa olsun, yukarı çıktım.

III. TABL DOT

Birinci katta, kendimi binaların arasına sıkışmış ve iç pencere-lerin hakim olduğu bir terasta buldum. Avrupa tarzında kurulmuş uzun bir masayı, beyaz-kırmızı geniş bir "tendido"¹⁷⁷ koruyordu ve neredeyse bütün sandalyeler, henüz boş olan yerleri işaret etmek için masaya doğru eğilerek kapatılmış. Dip tarafta, terasla aynı seviyedeki bir kapının üzerinde şu sözleri okudum: *Qui si paga 60 piastre per giorno* (Burada günlük 60 kuruş ödenir.)

176) (İt.) Bir tür restoran.

177) Tente. (ç.n.)

Birkaç İngiliz, çanın çalmasını beklerken salonda puro içiyordu. Biraz sonra iki kadın aşağı indi, bunun üzerine sofraya oturuldu. Yanımda ciddi görünümlü bir İngiliz oturuyordu; kendisine yanık tenli, beyaz pazenden bir kıyafet giymiş ve gümüş küpeli bir genç hizmet ediyordu. Adamın, hizmetinde Hintli çalıştıran bir nevvab olduğunu düşündüm. Çok geçmeden benimle konuşmaya başladı, ki bu beni biraz şaşırttı, çünkü İngilizler kendilerine takdim edilmeyen kişilerle asla konuşmazlar. Fakat bu kişinin özel bir durumu vardı; bütün ülkelerde İngilizler lehine din değiştirmeyi sağlamakla görevli ve ruhları kendi ağlarına çekmek için birçok fırsatta yapmacık nezaketi ortadan kaldırmak zorunda olan Londra Evanjelik Birliği'nin bir misyoneriydi. Dağdan yeni gelmişti ve oraya gitmeden önce onun ağzından biraz bilgi koparabilmek çok hoşuma gitmişti. Ona, Beyrut yakınlarında heyecan yaratan teyakkuz haberlerini sordum.

"Önemli bir şey yok," dedi "mesele kapandı."

"Hangi mesele?"

"Karma köylerde Marunilerle Dürzilerin çatışması."

"Öyleyse siz, şu sıralar çatışmaların olduğu yerden mi geliyorsunuz?"

"Ah, evet! Barış sağlamak için gittim... Bekfaya kantonunda barış sağlamak için, çünkü İngiltere'nin dağda çok dostu vardır."

"İngiltere'nin dostu olan Dürziler mi?"

"Evet! Bu zavallı insanlar çok mutsuz, onları öldürüyorlar, yakıyorlar, karılarının karınlarını deşiyorlar, ağaçlarını, ekinlerini tahrip ediyorlar."

"Pardon, ama biz Fransa'da, aksine Hıristiyanlara eziyet edenin onlar olduğunu sanıyoruz!"

"Tanrım! Hayır, bu zavallı insanlar! Bunlar hiçbir kötülük

düşünmeyen talihsiz çiftçilerdir, fakat sizin Kapüsenleriniz, Cizvitleriniz, Lazaristleriniz savaşı alevlendiriyor, sayıları çok daha fazla olan Marunileri onlara karşı kışkırtıyor, Dürziler elerinden geldiği kadar kendilerini savunmaya çalışıyorlar ve İngiltere olmasaydı çoktan bitmişlerdi. İngiltere her zaman en zayıf olanın, acı çekenin yanındadır..."

"Evet," dedim, "büyük millettir... Siz de böylece, son günlerdeki çatışmaları yatıştırabildiniz, öyle mi?"

"Kesinlikle. Orada birçok İngilizdik. Dürzilere İngiltere'nin onları bırakmayacağını, onlara adaletin getirileceğini söyledik. Köyü ateşe verdiler, sonra sakince evlerine döndüler. Üç yüzden fazla İncil kabul ettiler ve bu iyi insanların çoğuna din değiştirttik!"

"Şunu anlamıyorum," dedim muhterem papaza, "nasıl Anglikan inancı kabul edilebilir, sonuçta bunun için İngiliz olmak gerekir."

"Yo, hayır... Evanjelik Birliği'ne mensup olursunuz, İngiltere tarafından korunursunuz, İngiliz olmaya gelince, olamazsınız."

"Peki dinin reisi kimdir?"

"Ah! Lütufkar majesteleri, İngiltere kraliçemiz."

"Olağanüstü bir papa, size yemin ederim, benim bile karar vermem için yeterli."

"Ah, siz Fransızlar, hep dalga geçersiniz... İngiltere'nin iyi dostu değilsiniz."

"Bununla birlikte," dedim gençliğimdeki bir olayı hatırlayarak, "sizin misyonerlerinizden birisi Paris'te bana din değiştirmeyi denemişti; hatta bana vermiş olduğu İncil'i sakladım, fakat hâlâ bir Fransızın nasıl Anglikan yapılacağını anlayabilmiş değilim."

"Yine de sizin aranızda onlardan çok var... ve eğer çocukken dini eğitim aldıysanız bu sizde daha sonra olgunlaşabilir."

Muhterem pederi yanılığısından kurtarmak için uğraşmadım, zira insan yolculukta çok hoşgörölü hale geliyor, hele de onu yönlendiren merak ve âdetleri inceleme arzusuydu. Fakat daha önce bir İngiliz misyoneri tanımış olmanın, masadaki komşumun bana değeri vermesine sebep olduğunu anladım.

Daha önce görmüş olduğum iki İngiliz hanım, bizim muhteremin soluna yerleşmişlerdi. Bunlardan birinin onun karısı, diğeri-ninse baldızı olduğunu öğrendim. Bir İngiliz misyoneri asla ailesi olmaksızın yolculuk yapmaz. Bu adam şatafatlı bir hayat sürdüğü görölüyordu, otelin en büyük dairesini işgal etmişti. Masadan kalktığımızda bir ara odasına girdi ve biraz sonra elinde, bana muzaffer bir edayla gösterdiği albüm gibi bir şeyle geri döndü.

“Buyurun,” dedi, “işte son gezimde kutsal dinimiz lehine elde ettiğim din değışikliklerinin ayrıntıları.”

Defterin sayfaları bildiriler, imzalar, Arapça mühürlerle doluydu. Bu kayıtların çift taraflı tutulduğunu fark ettim; her sayfanın arkasında yeni Anglikanlara verilen hediye ve meblağların listesi vardı. Bazıları yalnızca bir tüfek, bir kaşmir ya da karıları için süs eşyaları almışlardı. Muhtereme Evanjelik Birliği’nin her din değıştirme üzerinden ona bir prim verip vermediğini sordum. Bunu bana itiraf etmekte hiç zorlanmadı; masraflı ve tehlikelerle dolu yolculukların bol bol ödüllendirilmesi ona, kaldı ki bana da, doğal görölüyordu. Aynı zamanda, bana söylediği bazı ayrıntılardan, İngiliz temsilcilerinin zenginliğinin Doğu’da onlara diğeri milletlere göre nasıl bir üstünlük sağladığını anladım.

Sohbet odasında sedirlere yerleşmiştik. Muhterem pederin yanık tenli uşığı, nargilesini yakmak için onun önünde diz çökmüştü. Bu genç adamın Hintli olup olmadığını sordum; Bağdat civarından bir Zerdüşti imiş, muhterem pederin en parlak dönemelerinden biri; delikanlıyı çalışmalarının bir numunesi olarak

İngiltere'ye götürüyordu.

Bu arada, Zerdüştî pedere mürid olarak olduğu kadar uşak olarak da hizmet veriyordu; elbiselerini gayretle fırçalıyor, botlarını pişmanlıkla cilalıyordu kuşkusuz. Evanjelik bir uşağın mütevazı işi için Hürmüz kültünü terk eden bu adama, kendi kendime biraz acıyordum. Dairelerine giren kadınlarla tanıştırmayı ummuştum, fakat muhterem, yalnızca bu konu üzerinde bütün İngiliz tutuculuğunu koruyordu. Sohbeta devam ettiğimiz sırada, güçlü bir askeri müzik gürültüsü kulaklarımızı sarstı.

"Paşanın evinde bir davet var," dedi İngiliz, "ona şikayetlerini bildirmeye gelen Maruni şeyhlerinden oluşan bir temsilciler heyeti bu. Bu adamlar hep şikayet ederler, fakat paşa ağır ıştır." "

"Orası müziğinden anlaşılıyor," dedim, "hiç böyle bir gürültü duymadım."

"Fakat çaldıkları sizin milli marşınız, *La Marseillaise*."

"Pek benzetemezdim."

"Ben bunu biliyorum, çünkü her sabah ve her akşam duyuyorum ve bunu çaldıklarını sandıklarını söylediler bana."

Biraz daha dikkatli dinleyince, Türk müziğine özgü süslemeler kalabalığı arasında yolunu şaşırmış birkaç nota seçebildim.

Şehir iyice uyanmış görünüyordu, saat üçte esen deniz meltemi, otelin terasına gerilmiş örtüleri hafifçe kıpırdatıyordu. Bana göstermiş olduğu ve tanımadıkları herkese karşı temkinli davranmalarına sebep olan sosyal bir önyargıdan dolayı İngilizlerde nadiren rastlanan nazik tavırlara teşekkür ederek muhterem pederi selamladım. Bana öyle geliyor ki İngilizlerin öyle davranışları bencillikten değilse de, en azından bir cömertlik eksikliğinden ileri gelir.

Otelden çıkarken tabldot için yalnızca on kuruş (2 frank 50 santim) aldıklarında şaşırdım. Signor Battista beni bir kenara çekti ve onun otelinde kalmadığım için dostça bir sitemde bu-

lundu. Ona, otelde altmış kuruşa kalınabileceğini bildiren pankartı gösterdim, ki bu ayda bin sekiz yüz kuruş ederdi.

“Ah! Corpo di me!” diye bağırdı. “Questo è per gli Inglesi che hanno molto moneta e che sono tutti eretici!... Ma, per gli Francesi, e altri Romani, è soltanto cinque franchi!” (Bu çok parası olan ve hepsi de sapkın olan İngilizler için; Fransızlar ve diğer Romalılar için yalnızca beş frank.)

İş epeyce değişir! diye düşündüm ve Suriye’nin otelcilerinde böylesine Katolik ve Roman duygulara rastlandığına göre, Anglikan mezhebine mensup olmadığım için kendimi kutladım.

IV. PAŞANIN SARAYI

Signor Battista, ertesi sabah için bana bir at bulmaya söz vererek nezaketini son haddine vardırdı. Bu konuda içim rahatlayınca, şehri dolaşmaktan başka yapabileceğim bir şey kalmamıştı ve gidip paşanın şatosunda neler olduğunu görmek için meydanın öte yanına geçtim. Büyük bir kalabalığın ortasında Maruni şeyhleri, ikişerli sıralar halinde, ricacı bir alay şeklinde ilerliyordu, alayın baş tarafı sarayın avlusuna girmişti bile. Kırmızı ya da alacalı geniş sarıkları, altın ya da gümüş iplikle dokunmuş maşlahlarıyla kaftanları, pırıltılı silahları, Doğu’nun başka ülkelerinde yalnızca Türk ırkının payına düşen bütün bu lüks, yürüyüşlerine çok azametli bir görünüm kazandırıyordu. Onların arkasından, flütler, üçgenler ve zillerin takviyesiyle *La Marseillaise* marşına başka bir şekil vermeye devam ettikleri saraya girmeyi başardım.

Avlu, eski Fahreddin sarayının surlarından oluşuyordu. Bu Dürzi prensinin Avrupa seyahatinden beri çok sevdiği Rönesans üslubunun izleri hâlâ görülebiliyordu. Bu ülkenin her tarafında, Arapçada Fahr-üd-din şeklinde telaffuz edilen Fahreddin

adının duyulmasına şaşmamalı; o Lübnan'ın kahramanı, aynı zamanda bizim kuzey ülkelerini ziyarete tenezzül eden ilk Asya hükümdarı. Medici ailesinin sarayında, o güne kadar duyulmamış bir şeyin yani sarazenlerin¹⁷⁸ ülkesinde hem diniyle hem sempatisiyle Avrupa'ya bağlı bir halkın varlığının göstergesi olarak karşılanmıştı.

Fahreddin, Floransa'da Bizans İmparatorluğu'nun –onca değerli kitabı kurtarmış ve bize aktarmış Arapça tercümeler sayesinde korunmuş olan– Yunan bilimlerinin mirasçısı bir filozof olarak tanındı. Fransa'da, ona Saint Louis döneminde Lübnan'a sığınmış olan birkaç yaşlı haçlının soyundan biri diye bakmak istediler. Hatta Dürzi halkının adında, onların Kont de Dreux'nün soyundan geldiğini gösteren bir ses benzerliği aradılar. Fahreddin bütün bu varsayımları Levantenlerin temkinli ve hileli rahatlığıyla kabul etti; padişaha karşı mücadele etmek için Avrupa'ya ihtiyacı vardı.

Floransa'da bir Hıristiyan olarak görüldü. Belki de, zamanımızda, ailesi Lübnan hükümdarlığının Fahreddin'den sonraki halefi olan emir Beşir'in yaptığı gibi, Hıristiyan olmuştu. Ama her zaman için bir Dürzi idi, yani bütün eski inanışların kalıntılarından oluşturulmuş, mensuplarına, zamanında Mısırlı din-darların yaptıkları gibi, kültün mümkün olan bütün şekillerini anlık olarak kabul etme izin veren, garip bir dinin temsilcisi. Aslında, modern fikirlere göre konuşmak gerekirse, Dürzi dini bir tür farmasonluktan başka bir şey değil.

Fahreddin bir süre için, Süleyman peygamberin arkadaşı, mistik toplulukların kahramanı ve Lübnan'ın İlkçağdaki kralı Hiram¹⁷⁹ hakkında düşündüklerimizi temsil etti. Eski Fenike ve Filistin'in bütün kıyılarının efendisi olarak, bütün Suriye'yi ba-

178) Sarrasin: Müslüman. (ç.n.)

179) Sur [Tyr] kralı. Kudüs'teki tapınağın inşası sırasında Davut ve Süleyman'a yardım etti. (ç.n.)

ğımsız bir krallığa dönüştürmeye çalıştı; bu amacı gerçekleştirmek için Avrupa krallarından beklediği destek gelmedi. Şu anda onun hatırası Lübnan için, şan ve gücün ideali olarak kalmış durumda. Onun, zamandan çok savaşların etkisiyle harabeye dönmüş yapılarının kalıntıları, Romalıların yaptıklarıyla rekabet ediyor. Fahreddin'in, saraylarını ve şehirlerini süslemek için davet ettiği İtalyan sanatı, oraya buraya süslemeler, heykeller, sütun sıraları serpiştirmişti; şehre muzaffer olarak giren Müslümanlar ise fetihlerinin çok zaman önce hiç derecesine indirdiği putperest sanatının birdenbire yeniden doğduğunu görünce şaşırdılar ve onları hemen yıktılar.

Bu narin harikaların çok kısa bir süre var olduğu, Rönesans rüzgarının uzaktan uzağa tekrar Yunan ve Roma antik çağının birkaç tohumunu ektiği yerde, paşanın yaptırdığı ahşap konak yükseliyordu. Marunilerin alayı pencerelerin altına dizilmiş, valinin keyfini bekliyordu. Çok sürmedi, içeri alındılar.

Avluyu açtıklarında, salonda duran katipler ve subayların arasında, *Santa-Barbara* gemisindeki yolculuğum sırasında bana arkadaşlık etmiş olan Ermeni'yi fark ettim. Üstü başı yeniydi, kuşağında gümüş bir yazı takımı taşıyordu ve elinde parşömenlerle risaleler tutuyordu. Arap hikayelerinin ülkesinde, gözden çıkartılmış bir zavallıyı sarayda iyi bir mevkide bulmak insanı şaşırtmamalı. Ermeni hemen beni tanıdı ve beni görmüş olmanın çok mutlu gibi göründü. Bir Türk memur olarak Tanzimat kıyafeti taşıyordu ve halinde şimdiden belirli bir gurur ifadesi vardı.

"Sizi uygun bir durumda görmüş olmaktan dolayı mutluyum," dedim, "mevki sahibi biri gibi görünüyorsunuz, sizden talep edebilecek hiçbir şeyim olmamasına üzülüyorum."

"Tanrım! Henüz fazla itibarım yok, fakat tamamıyla hizmetinizdeyim."

Şeyhlerin alayı paşanın kabul salonuna girerken, avludaki bir sütunun arkasında onunla sohbet ettik.

"Eee burada ne yapıyorsunuz?" dedim Ermeni'ye.

"Beni tercüman olarak kullanıyorlar. Paşa dün benden işte bu risalenin Türkçesini istedi."

Paris'te basılmış risaleye bir göz attım; Crémieux'nün Şam Yahudileri meselesi hakkında bir raporuydu bu. Yahudilerin it-ham edildiği, Peder Thomas'nın öldürülmesiyle ilgili bu olayı Avrupa unuttu. Paşa, beş yıl önce bitmiş olan bu mesele hakkında bilgi edinme ihtiyacı hissediyordu. Herhalde dürüstlükten.

Ermeni bunun dışında, Montesquieu'nün *Kanunların Ruhu* adlı kitabını ve Paris muhafız birliğinin el kitabını tercüme etmekle görevlendirilmişti. Bu son kitabı çok zor buluyordu ve anlamadığı bazı deyimler için ona yardım etmemi rica etti. Paşa Beyrut'ta, şu anda Kahire'de ve Doğu'nun başka bazı şehirlerinde olduğu gibi, bir muhafız birliği kurmak fikrindeydi. *Kanunların Ruhuna* gelince, bence bu eseri ismine bakarak ve içinde bütün ülkelere uygulanabilecek emniyet nizamnameleri bulunabileceğini düşünerek seçmişlerdi. Ermeni bunun bir bölümünü çevirmişti bile, eseri hoş, üslubunu kolay buluyordu, tercümede bu üslup çok az şey kaybediyordu kuşkusuz.

Ona, paşanın Maruni şeyhlerini kabulünü bana gösterip gösteremeyeceğini sordum. Fakat, paşanın huzuruna çıkabilmeleri için her birine verilmiş geçiş izin belgesini göstermeksizin hiç kimse içeri alınmıyordu, çünkü bilindiği gibi, Maruni ya da Dürzi şeyhlerin Beyrut'a girme hakları yok. Tebaaları güçlük çekmeksizin buraya girebiliyor, fakat tesadüfen şehrin iç kısmında yakalanırlarsa onlar için de ağır cezalar var. Türkler, onların halk üzerindeki etkisinden ya da her zaman peşlerinde kalabalık bir maiyetle gezen, silahlı ve hep öncelik hakkı için savaşmaya hazır bu reislerin sokakta karşılaşmalarının yaratacağı

kavgalardan kaygı duyuyorlardı. Bu kanunun yalnızca kargaşa zamanlarında katı bir şekilde uygulandığını da eklemek gerek.

Zaten Ermeni bana, paşanın kabulünün şeyhlerle sınırlı olduğunu, onları salonun etrafındaki sedirlere oturttuğunu, orada kölelerin, onların hepsine çubuk ve daha sonra kahve sunduğunu söyledi. Ardından paşa onların şikayetlerini dinler ve daha önce karşıtlarının da gelip aynı şikayetlerde bulundukları, adaletin hangi taraftan yana olduğunu görmek için iyice düşünceği, Şevketlû padişahın hükümetinden her şeyin umut edilebileceği, padişahın indinde imparatorluğun bütün dinleri ve bütün ırklarının her zaman eşit haklara sahip olacağı yolunda değişmez bir cevap verdiğini söyledi. Diplomatik usül konusunda Türkler en azından Avrupa seviyesinde.

Zaten bu ülkede paşaların rollerinin kolay olmadığını teslim etmek gerek. Lübnan ve Karmel dağlarının uzun sırası boyunca yerleşmiş ve buradan, bir kaleden bakar gibi, Suriye'nin bütün geri kalan kısmına hakim olan ırkların çeşitliliği malum. Maruniler papanın ruhani otoritesini kabul ediyor, bu da onları Fransa ve Avusturya'nın himayesi altına sokuyor. Sayıları daha kalabalık fakat genel olarak ülke sathına dağılmış oldukları için etkileri daha az olan Rumlar Rusya tarafından destekleniyor. Ehl-i sünnetin tanımadığı Dürziler, Ensariler, Metvaliler gibi inanış ya da mezheplere mensup olanlarsa İngiltere'ye bir hareket alanı, başka güçlerin ona büyük bir cömertlikle terk ettikleri bir hareket alanı sağlıyor.

V. PAZARLAR-LİMAN

Yalnızca meraktan toplanmış gibi görünen sıkışık bir kalabalığın arasından geçerek sarayın avlusundan çıktım. Hepsi kale gibi inşa edilmiş ve kubbeli geçitlerle oraya buraya bağlanan

yüksek Beyrut evlerinin arasındaki loş sokaklara girince, öğle uykusu saatleri boyunca askıya alınmış olan hareketlilikle yeniden karşılaştım. Merkez mahalleleri işgal eden ve zahire ve ticaret malları olarak ikiye ayrılmış olan muazzam pazarı dağlılar doldurmuştu. Bazı dükkanlarda kadınların bulunuyor olması, nüfusun içinde Müslümanların azlığından ileri gelen ve Doğu için dikkat çekici bir özellik.

Hiçbir şey, güneş ışınlarının aradan kaçıp meyvelerin ve parlak renkli yeşilliklerin üzerinde oynaşmasına ya da daha ileri gidip, eskicilerin kapılarına asılmış zengin kıyafetlerin işlemelerini pırıldatmasına tamamen engel olmayan çeşitli renklerde tentelerle korunmuş uzun sergiler boyunca yürümek kadar eğlenceli değil. Kıyafetime, Suriye'ye özgü, alınla şakaklara sırmalı ipekten bir mendil örtmekten ibaret olan ve bükülmüş at kılından bir kordonu etrafına sararak kafaya oturtulan, *kefiye* dedikleri bir ayrıntıyı da eklemeyi çok istiyordum. Bunu takmanın faydası, kulakların ve boynun, dağ memleketlerinde çok tehlikeli olan cereyandan korunmasıydı. Bana kırk kuruşa bundan parlak bir tane sattılar; bir berber dükkanında deneyince, karşımda bir Şark kralının yüzünü buldum.

Bu mendiller Şam'da yapılıyor; bazıları Bursa'dan, bazıları da Lyon'dan geliyor. Düğümlü ve püsküllü uzun ipek kordonlar, sırta ve omuzlara zerafetle dökülüyor ve hâlâ güzel kostümlerin giyilebildiği ülkelerde son derece doğal olan erkek süsünü tamamlıyor. Bu çocukça gibi görünebilir; yine de bana öyle geliyor ki dış görünüşün özellikleri düşüncelere ve hayattaki eylemlere de yansır. Buna bir de Doğu'da, kuşaklarında silah taşıma alışkanlığından kaynaklanan bir erkek güvenliği ekleniyor. İnsan her durumda saygıdeğer olma ve saygı görme gereğini hissediyor, nitekim şiddet ve kavgaya az rastlanıyor, çünkü herkes en ufak bir hakaretin kan akıtılabileceğini çok iyi biliyor.

Pazarın en güzel sokağında koşup oynayanlar kadar güzel çocukları hiçbir yerde görmedim. Fidan gibi, neşeli genç kızlar, Mağrip tarzında süslenmiş, zarif mermer çeşmelerin etrafında koşuyor, sonra başlarının üzerinde antik biçimli testilerle sırayla uzaklaşıyorlardı. Bu ülkede, rengi bizdekinden daha koyu, içinde erguvani ya da koyu kırmızı birşeyler taşıyan kızıl saç çok fazla göze çarpıyor. Bu renk Suriye’de öyle bir güzellik kabul ediliyor ki, kadınların çoğu sarı ya da siyah saçlarını, başka yerlerde yalnızca ayak tabanlarına, tırnaklara ve el ayalarına kırmızı renk vermeye yarayan kınayla boyuyorlar.

Çeşitli yol ağzılarında dondurma ve şerbet satıcıları var; bu içecekleri Sannin Dağı zirvesinden toplanan karla hazırlıyorlar. Daha çok askerlerin uğradığı parlak bir kahve de, buzlu ve kokulu içeceklerini pazarın bu merkez noktasından sağlıyor. Dağın bunca çeşitli kıyafetini tek bir noktaya toplayan faal kalabalığın hareketinden bıkmayıp bir süre burada durdum. Öte yandan, Dürzi ve Maruni kadınların başlarında taşıdıkları, boynuz benzer kuyumcu işi bir takı olan bir ayaktan daha yüksek *tantur* alışveriş pazarlıklarında komik bir görünüm yaratıyor, çünkü *tantur* kadının yüzünün üzerinde bulunan ve istendiğinde büsbütün indirilebilen uzun bir peçeyi de sallıyor. Bu süs eşyasının duruşu onlara, İngiltere’nin armasını taşıyan efsanevi tek boynuzlu hayvanın havasını veriyor. Dış kıyafetleri değişmez bir biçimde siyah ya da beyaz.

Pazarın sokaklarından birine açılan, şehrin en önemli camisi, haçlılar döneminden kalma eski bir kilise; önünde hâlâ Brötanyalı bir şövalyenin mezarı duruyor. Limana doğru gitmek üzere bu mahalleden çıkınca, Frenklerin ticaret yaptığı geniş bir sokaktan aşağı iniliyor. Marsilya burada Londra’nın ticaretiyle oldukça başarılı mücadele ediyor. Sağ taraf, kahve ve meyhanelerle dolu Rum mahallesi. Burada, o milletin sanat sevgisi, Na-

polyon'un hayatı ve 1830 devriminden başlıca sahnelerle duvarları şenlendirmiş renkli tahtadan çok sayıda gravürle kendini gösteriyor. Bu müzeyi rahat rahat seyredebilmek için bir şişe Kıbrıs şarabı istedim, biraz sonra oturduğum yere getirdiklerinde, şişeyi masanın gölgesinde tutmamı tavsiye ettiler. Yoldan geçen Müslümanlara şarap içmek gibi bir rezaleti göstermemek gerekiyormuş. Bununla birlikte, anizetten başka bir şey olmayan *aqua vitae*¹⁸⁰ herkesin gözü önünde tüketiliyor.

Rum mahallesi, bankerlerin ve sarrafların oturduğu bir sokakla limana bağlanıyor. Üzerinde parmaklıklı birkaç pencere ve açıklık bulunan yüksek taş duvarlar, Venedik üslubunda inşa edilmiş avluları ve iç mekanları çevreliyor ve gözlerden saklıyor. Beyrut'un uzun zaman Dürzi emirleri ve onların Avrupa'yla ticari ilişkileri sayesinde yaşadığı görkemin bir kalıntısı bu. Konsoloslukların çoğu hızla geçtiğim bu mahallede kurulmuş. Limana ulaşmakta ve orada beni bekleyen parlak gösterinin etkisine tamamıyla kendimi bırakmakta acele ediyordum.

Ey doğa! Deniz kıyısına kurulmuş Şark şehirlerinin sözle tanımlanamaz güzelliği ve zerafeti, hayatın parıltılı tablosu, yolları mavi dalgaların üzerinde kesişen en güzel insan ırklarının, kıyafetlerin, sandalların, teknelerin manzarası, her hayalperestte yarattığınız, ancak yine de öngörülmuş bir duygunun gerçekliğinden başka bir şey olmayan bu izlenimi nasıl resmetmeli? Bunu daha önce kitaplarda okumuştuk. Tablolarda hayranlıkla seyretmiştik, özellikle de Venediklilerle Cenovalıların deniz üstünlüğü dönemini anlatan eski İtalyan resimlerinde; fakat bugün için şaşırtıcı olan, insanın burayı kafasında edindiği fikirle bu derece aynı da bulması. Sanki zihin çağları aşmış, sanki akıp gitmiş olan zamanların parıltılı geçmişi bir an için yeniden kurulmuş gibi, insan iki yüzyıl öncesini andıran bu alacalı bulaca-

180) Fransızca: Anisette, anasonla yapılan alkollü bir içki; Latince: aqua vitae, âbı hayat (yaşam suyu) yani rakı. (yhn.)

lı kalabalığa şaşkınlıkla dokunuyor. Gerçekten de önemli bir ülkenin, kendinden önce yaşamışların yasını tutar gibi siyah kıyafetler giyilen bir çağın çocuğu muyum? İşte Joseph Vernet'nin bir deniz tablosundan kesilip çıkarılmış, aynı zamanda hem gözleyen hem de gözlenen bir figüre dönüşmüş durumdayım.

Kumsala gömülmüş sütun parçalarının temel kazığı gibi desteklediği tahta bir zemin üzerinde kurulmuş kahveye yerleştim. Kalasların yarıkları arasından, ayaklarımızın altında kıyıyı döven yeşilimsi dalgalar görülüyor. Her ülkeden tayfalar, dağlılar, beyaz kıyafetli Bedeviler, Maltalılar ve korsan suratlı birkaç Rum, etrafımda tütün içip sohbet ediyorlar. İki üç genç kahveci sağda solda, altın yaldızlı telkari zarflarının içinde köpüklü mokayla dolu fincanları dağıtıyor ya da tazeliyor. Dalgaların en uç çizgisinin ancak zor gizlediği Kıbrıs dağlarına doğru alçalan güneş, sağda solda, en eski püskü giysilerin üzerinde hâlâ parıldayan güzel görünümlü nakışları aydınlatıyor. Rıhtımın sağ tarafında, limanın güvenliğini sağlamakla görevli ve kayalıkların üzerine toplanmış birçok kulenin bir araya gelmesinden oluşan, ancak 1840'taki İngiliz top ateşiyle duvarları delik deşik ve parça parça ve kıyı olmuş kalesinin devasa gölgesi de güneşte belirginleşiyor. Kale, artık, kütlesi ayakta kalmış olan ve gereksiz bir tahribatın haksızlığına tanıklık eden bir yıkıntıdan ibaret. Sol tarafta, üzerinde beyaz gümrük binaları bulunan mendirek denize doğru ilerliyor; aynen rıhtım gibi bu da, neredeyse tamamen İlkçağda Berytus ya da Julia Felix¹⁸¹ adını taşıyan Roma şehrinin sütun kalıntılarından yapılmış.

Beyrut, onu üç kere Lübnan'ın kraliçesi yapan görkemine yeniden kavuşur mu? Bugün hâlâ Beyrut'un gücünü yapan ve ona

181) Berot adı aslında Ortadoğu dillerinden Kenan dilinde *kuyular* anlamına gelen bir sözcükse de, İ.Ö.14 yılında orada Roma imparatoru Augustus tarafından kurulan koloniye Iulia Augusta Felix Berytus denilmesiyle Latinleştirilmiştir. Bugün kullanılan Beyrut, Berytus adından türemedir.

bir gelecek vaat eden şey, yeşil dağların eteklerinde, bahçelerin ve verimli ovaların ortasında, Avrupa'nın gemileriyle sürekli olarak doldurduğu güzel bir körfezin ucundaki konumu, Şam'ın ticareti ve dağın becerikli halkının buluştuğu merkez olması. Bu limandan daha hareketli, daha canlı bir yer de romanların, komedilerin geçtiği, Avrupa'nın şu eski *Doğu'nun Limanları* fikrini daha iyi gerçekleştiren bir yer de bilmiyorum. Bu yüksek evleri, içinde sık sık meraklı genç kızların gözlerinin parladığı bu kafesli pencereleri görünce insan, maceralar ve gizemler hayal etmez mi? Kocanın ve babanın iktidarına ait bu kalelere girmeye kim cüret edebilir ya da daha doğrusu, böyle bir şeye kalkışmak için kim içinde kışkırtıcı bir eğilim duymaz? Fakat heyhat! Burada macera, Kahire'ye nispetle çok nadir. Halk, işinde gücünde olduğu kadar ciddi de. Kadınların kılık kıyafeti, çalışmanın ve refahın göstergesi. Bu tablonun genel görünümünden Kutsal Kitap'ta rastlanan çeşitten vakur birşeyler çıkıyor: Bu yüksek burunların arasındaki deniz, dağların çeşitli planlarının üzerinde yükselen manzaranın büyük hatları, bu mazgalı kuleler, bu oval yapılar, zihni düşünceye, hayale sevk ediyor.

Bu güzel manzarayı daha da geniş olarak görmek için kahveden kalkmış, şehrin sol tarafındaki Raz-Beyrut'u dolaşmak üzere ilerlemeye başlamıştım. Batan güneşin kızılımsı ateşleri, Sayda'ya doğru inen dağ sırasını çok güzel yansımalarla boyuyordu. Sağ tarafta bütün deniz kıyısı kayalıkların girinti çıkıntılarından oluşuyordu ve sağda solda, fırtınalı günlerde dalgaların doldurduğu doğal havuzlar vardı. Kadınlar ve genç kızlar, küçük çocukları yıkarken buraya ayaklarını sokuyorlardı. Antik hamamların kalıntısı gibi görünen, dibi mermer döşeli bu havuzlardan çok sayıda var. Solda, bir Türk mezarlığına hakim küçük caminin yanında, yere uzanmış durumda, kırmızı granitten birkaç devasa sütun göze çarpıyor; acaba söylendiği gibi

Herode-Agrippa sirki burada mıydı?

VI. DERVİŞİN TÜRBEŚİ

Şehir surları boyunca uzanan bir çukur yoldan şarkılar ve çalgı sesleri duyduğum sırada, kendi kendime bu meseleyi çözmeye çalışıyordum. Şarkılar neşeli olduğu için, belki de bir düğün vardır diye düşündüm, fakat biraz sonra bayraklar sallayan, ardından da, omuzlarının üzerinde bir tür sedyeye yatırılmış bir naaş taşıyan bir Müslüman grubunun belirdiğini gördüm. Birkaç kadın çıgıllıklar atarak onları izliyordu, ardından yine bayraklar ve ağaç dalları sallayan bir erkek kalabalığı geliyordu.

Mezarlığa gelince hepsi birden durdular ve tamamıyla çiçeklerle kaplı naaşı yere bıraktılar. Denizin yakınlığı bu sahneye ve hatta tekdüze bir ses tonuyla söyledikleri tuhaf şarkıların yarattığı etkiye bile bir yücelik veriyordu. Gezinenlerin oluşturduğu kalabalık da bu noktaya toplanmıştı ve saygıyla töreni seyrediyorlardı. Yanında durduğum bir İtalyan tüccar, bunun sıradan bir cenaze olmadığını ve müteveffanın uzun zamandır Beyrut'ta yaşayan, Frenklerin meczup, Müslümanlarınsa aziz olarak gördükleri bir derviş olduğunu söyledi bana. Son zamanlardaki ikametgahı, şehrin bahçelerinden birindeki bir terasın altında bulunan mağaraydı. Burada yırtıcı hayvanlarla birlikte çırlıçıplak yaşıyordu ve her taraftan ona danışmaya geliyorlardı.

Derviş arada bir şehre dolaşmaya çıkıyor ve Arap tüccarların dükkanlarından istediğini alıyordu. Tüccarlar ona bunun için minnettar oluyor ve bunun kendilerine uğur getireceğine inanıyorlardı. Fakat aynı fikirde olmayan Avrupalılar, bu tuhaf adamın birkaç ziyaretinden sonra paşaya şikayette bulunmuş ve dervişin bahçesinin dışına çıkarılmaması kararını elde etmişler-

di. Beyrut'ta sayıları fazla olmayan Türkler bu tedbire karşı çıkmamış, yiyecekler ve hediyeler götürerek dervişe bakmakla yetiniyorlardı. Şimdiyse bu önemli kişi ölmüştü ve halk neşe içindeydi, çünkü bir Türk azizine sıradan ölümlüler gibi ağlanmazdı. Ölü, yıkandıktan sonra, sonunda öbür dünyanın ebedi saadetine kavuştu. Bu, mutlu bir olay olarak görüldüğü için çalgı sesleriyle kutlanıyordu. Hatta vaktiyle böyle durumlarda, rakkaseler dans edip şarkı söyler, halka açık şöenler düzenlenirmiş.

Bu sırada, dervişin türbesi olacak olan, küçük, kubbeli ve tabanı dörtköşe binanın kapısı açıldı. Kalabalığın ortasındaki dervişler, cenazeyi yeniden omuzlarına aldılar. Tam içeri girecekleri anda, meçhul bir kuvvet tarafından itilmiş gibi, geriye doğru düştüler. Cemaatten bir hayret çığlığı yükseldi. Dervişler öfkeyle kalabalığa doğru dönüp, cenazeyi izleyen *ıskatçılar* ve *duahan-ların*, bir an için ilahilerini ve çığlıklarını kesmiş olduklarını iddia ettiler. Kalabalık, hep birlikte yeniden söylemeye başladı, fakat tam kapıdan geçileceği sırada aynı şey tekrarlandı. Bunun üzerine yaşlılar seslerini yükselttiler. Bunun, saygıdeğer dervişin bir kaprisi olduğunu, türbeye ayakları önde girmek istemediğini söylediler. Cenaze ters çevrildi, ilahiler yeniden başladı; yeni bir kapris ve tabutu taşıyan dervişlerin yeniden düşüşü...

Konuyu aralarında görüştüler. "Belki de mübarek zat bu türbeyi kendine layık bulmuyordur," dedi müminlerden bazıları, "ona daha güzel bir tane inşa etmek gerekecek."

"Hayır, hayır," dedi bazı Türkler, "bütün fikirlerine boyun eğmemek gerekir, mübarek hep biraz dengesiz mizaçlıydı. Yeniden onu içeri sokmayı deneyelim, belki bir kere girdikten sonra buradan hoşlanır, olmazsa hep başka bir yere götürecek zaman var nasıl olsa."

"Nasıl yapmalı?" dedi dervişler.

"Onu şaşırtmak için hızla döndürmek gerek, sonra da nere-

de olduğunu anlamasına izin vermeden kapıdan içeri itersiniz.”

Kurul, bütün görüşleri topladı. Şarkılar yeni bir şevkle tekrar söylenmeye başladı ve dervişler tabutu iki ucundan tutup birkaç dakika boyunca döndürdüler, sonra ani bir hareketle kapıya doğru yöneldiler ve bu kez başarılı oldular. Halk, bu cüretkar manevranın sonucunu kaygıyla bekliyordu; bir an için, dervişlerin kendi cüretlerinin kurbanı olmalarından ve duvarların başlarına yıkılmasından endişe edildi. Fakat muzaffer olarak dışarı çıkıp, mübarek zatın birkaç zorluktan sonra sakinleştiğini ilan etmekte gecikmediler. Bunun üzerine kalabalık sevinç çılgınlıkları attı ve gerek kırlara, gerek Raz-Beyrut kıyısına hakim iki kahveye doğru dağıldı.

Bu, görmüş olduğum ikinci Türk mucizesiydi (Mekke şerifinin atıyla, müminlerin bedenleriyle döşeli yoldan geçtiği Dhossa hatırlanacaktır). Fakat taşıyıcılarının kollarında hareket eden ve türbesine girmek istemeyen bu kaprisli ölünün gösterisi bana, Lukianos’dan Suriye Apollonu’nun bronz bir heykeline aynı fantezileri atfeden bir bölüm hatırlattı. Bu olay Lübnan’ın doğusunda bulunan ve geleneğe uygun olarak rahiplerin yılda bir kez idollerini kutsal bir gölde yıkamaya gittikleri bir tapınakta geçiyordu. Apollon her seferinde bu törene katılmayı uzun süre reddediyordu. Kutsal ateşlerin prensi olduğu için kuşkusuz, suyu sevmiyordu ve taşıyıcılarının omuzlarında, gözle görünür biçimde kıpırdıyordu; birçok kez adamları yere devirmişti.

Lukianos’a bakılırsa bu hareket, rahiplerin jimnastik yetenekleriyle ilgiliymiş. Fakat bu Antikçağ Voltaire’inin iddiasına tamamıyla güvenmeli mi? Ben her zaman, her şeyi inkar etmekten her şeye inanmaya daha açık oldum ve Kutsal Kitap, Bal’den başkası olmayan Suriye Apollonu’na atfedilen mucizeleri kabul ettiğine göre, bu inatçı dehalara ve Python’un ruhlarına verilen gücün böyle bir etki yaratmaması için bir sebep göremi-

yorum. Aynı şekilde, zavallı bir dervişin ölümsüz ruhunun, onun kutsallığına inanmış müminler üzerinde çekici bir etki yaratmaması için de bir sebep göremiyorum.

Hem zaten, Lübnan'ın eteklerinde kuşkuculuğa kim cüret edebilir? Bu kıyılar, dünyanın bütün inançlarının beşiği değil mi? Önünüzden geçen ilk dağlıya sorun; Kutsal Kitap'ın ilk sahnelerinin, yeryüzünün bu noktasında geçtiğini söyleyecektir size; ilk kurbanların dumanının tüttüğü yere götürecektir sizi; Habil'in kanıyla lekelenen kayalığı gösterecektir; daha ileride, izleri hâlâ seçilen, devler tarafından kurulmuş Enochia şehri bulunmaktadır; ötedeki, Ham'ın oğlu Kenan'ın türbesidir. Yunan Antikçağının görüş açısıyla bakarsanız, Yunanistan'ın kabul edip kültürünü dönüştürdüğü tanrıların şen alayının bu dağlardan indiğini görürsünüz; o alay sonradan Fenikelilerin göçleriyle yayılmıştır. Bu ormanlar ve bu dağlar, Adonis'e ağlayan Venüs'ün çılgınlıklarıyla yankılandı. Bazı putperest mezheplerin hâlâ gece ayinleri düzenleyip, etrafında kadınların gözyaşları içinde tanrıçanın iniltili çılgınlıklarını taklit ettikleri, kanlı yaralar içindeki mermer ya da fildişi soluk bir put olan kurbanın imajı üzerinde dua edip ağladıkları esrarengiz mağaralar buradaydı. Paskalya yortusu öncesindeki cuma geceleri Suriye Hristiyanlarının da benzer törenleri var: Gözü yaşlı bir anne âşğın yerini tutuyor, fakat sanattaki taklidi de daha az heyecan verici değil; kutlamanın, Theocritos'un idilinde şiirsel bir şekilde tasvir edilen biçimleri korunmuş.

İlkel geleneklerin yeni kültlere dönüştüğüne ya da yeni bir şekil aldığına da inanın. Bizim kilisemizin Simeon Stylites¹⁸² efanesiyle fazla bir bağlantısı var mı pek bilmiyorum ama, bence bu azizin nefse eziyet yöntemi, saygısızlık etmek istemem ama,

182) İ.S. 390-459 yılları arasında Suriye'de yaşamış ve ömrünü çok yüksek bir sütunun (Yunanca: stylos) üzerinde geçirmiş olan aziz. (yhn.)

abartılı bulunabilir. Fakat Lukianos'dan öğrendiğimize göre, Antikçağın bazı sofuları da, Beyrut yakınlarında, Bacchus'un Priapos ve Junon onuruna diktirdiği yüksek taş sütunların üzerinde günlerce ayakta dururlarmış.

Buraların görünümü ve yeryüzünün belki –batıl olsun olmasın– bütün inançlarını kendisinde özetleyen bu halkların karışımı, insanı dayanılmaz biçimde İlkçağ hatıralarına ve dini hayallere götürüyor ama, biz şimdi onların anılarının yükünden kurtulalım. Musa, Orpheus, Zerdüş, İsa, Muhammed ve hatta Hintli Buda... burada hepsinin az ya da çok müridi var. Bütün bunların şehri hareketlendirmesi, törenler ve kutlamalarla dolurması ve bir tür Roma dönemi İskenderiyesi yaratması gerektiğini zannedersiniz, değil mi? Hayır, bugün modern fikirlerin etkisi altında her şey sakin ve mahzun. Bunca yazarın sözünü ettiği, fakat pek azının incelemiş olduğu bu kendine özgü âdetleri, bu tuhaf karşıtlıkları ancak dağda yeniden bulabiliyoruz kuşkusuz.

GÉRARD DE NERVAL

Doğu'ya Yolculuk

BİRİNCİ CİLT

Kendinden sonraki tüm bir sanat ve edebiyat dünyasını etkileyen hatta belirleyen, romantizmin ve sürrealizmin öncüsü olarak nitelenen ve genç yaşta, tutulduğu bir melankoli nöbeti sonrası kendini asan Nerval'in "Doğu'ya Yolculuk" isimli ünlü seyahatnamesi, ilk kez 'tam metin' olarak çevriliyor Türkçe'ye...

Yer yer gazeteci diliyle yer yer de sanatçı üslubuyla kaleme alınmış bu ünlü seyahatname, hem yazarı hem de gezdiği coğrafyaları tanımak isteyenler için bulunmaz bir kaynak.

Tanpınar'dan Yahya Kemal'e ve Orhan Pamuk'a dek pek çok yazar ve sanatçıyı etkileyen "Doğu'ya Yolculuk", başka dünyalara ve başka kültürlere uzanan ve geçmiş bugüne taşıyan görkemli bir kapı...

Tkm ISBN 975-273-006-X

ISBN 975-273-007-8

9 789752 730076